POLADORIVS

Rolu is 74 mod Aprilis 20 28
Danwan.

Polydori Vergilii Vrbinatis de rerum inuentoribus libri octo.

Eiuſdem in dominicam precem commentariolum.

AD LECTOREM.

Cùm opus iſtuc iampridem non indignum habitum ſit quod, doctiſſime Lector, à te legeretur, uel notum etiam fieret cæteris hominibus minimè literatis, quandò Galli, Germani, & Itali, in ſuam quiſq; linguam uernaculam & uulgarem iam uertit: idcirco ut illud maius legentibus emolumentum faceret, pluſq; delectamenti afferret, rurſus deniq; ab autore ſuo perfectè eſt auctum, quod ita multò locupletius tu nũc accipies: unde quicquid hauſeris, purum, integrum, liquidumq; te haud dubiè haurire ſenties. Vale.

Sum Ioannis Chrysostomi Fabricii [illegible]

BASILEÆ, ANNO M. D. LIII.

IN POLYDORVM SIMON GRYNAEVS.

Qui more & ritu argutæ apis
Campos Thespiadum peruolat,
Amicis passim floribus
Cautè os impressus, insidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni autorum conuehit,
Diuite mox alueario
Fauos & mella dulcia
Subinde præbet omnibus,
POLYDORI non intelligo
Merito quî non summo sibi
Nomen uenerandum uendicet.

Erem Camaldul.
ppe Varsaviā

Bien. H. III. 15

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS LVDOVICO ODAXIO PATAVINO. S. D.

Vm equidem nescius Ludouice Odaxi, qua uenia digni accipiantur illi, qui longè à uero aberrantes, in fabulis duntaxat neruos prorsum omnes contenderint. In quorum sanè numero, cùm poëtæ tum ueteres philosophi maximè sunt. Sed illis quorum proprium est nugas sectari, ignoscendum est, his autem non item: quippe qui cùm ueritatis, quæ, sicut præclarè Pindarus ait, magnum est uirtutis principiũ, inuestigandæ gratia, talem scribendi materiam nacti essent, ut eam suapte natura sese illis sæpius offerentẽ, facilè comprehendere possent, adeò in obscuris uersati sunt tenebris, ut pro ueritate, magis magisq; fingendi fabulas materiem præbuerint. Etenim, ut de initijs rerum, de mundi fabrica taceam, cùm de Deo aut cœli motu differerent, physica quadam ratione, multò nempe maiorem quàm foret, deorum multitudinẽ reddiderunt, qui induti specie humana fabulas poëtis suppeditarunt, hominum autem uitam superstitione omni referserunt, ueluti qui deinde uiros beneficijs excellentes in cœlum, fama ac uoluntate tollere consueuerint. Quæ tametsi summæ leuitatis plena sunt, dicuntur tamen, & stultißimè creduntur. Sed ipsos philosophos cùm sapientiæ laudem adepti essent, eò quòd pleno gressu ueritatem sequi uiderentur, nihil profectò, ut arbitror, tam deuios egit, quàm ueri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè tot fabularum deliratio-

nes manarũt, tunc potißimè cùm futilis esset hominum simplicitas: nam nostro tempore, quo quidem impendiò magis homines sapiunt, quis huiuscemodi deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, uulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæ'ue anus tam excors inueniri potest, quæ illa quæ quondam credebantur apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenij est, ut metuat ne supra se cœlum labet? sicut Galli Adriæ uicini, Magno olim Alexandro percontanti, quid'nam esset quod maximè pertimescerent, sese formidare id tantùm respondisse dicuntur. Vbi gentiũ mensa Solis est, quæ diuinitus epulas suppeditet? quam Aethiopes se quondam habere iactabant. Verißimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ iudicia confirmare, quoniam solum tempus ueritatis est parens. Quare hoc fabulis fidem habendi uitium, magis temporum, quàm hominum fuisse dixerim. At nobis, qui longè hercle feliciore ætate geniti sumus, propterea quòd uerum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atq; ueneramur, nullisq; amplius præstigijs dæmonum ducimur, ecquid turpius magis'ue pudendum esse potest, quàm nugas terere, & fonte ueritatis omisso, fabularum riuulos sectari? cùm præsertim ita natura comparatũ constet, ut nullus suauior animo cibus sit, quàm ueri cognitio. Ego itaq; opus de rerũ inuentoribus orsus, quamuerißimè potui, omnia tradidi, quò nemo sua laude fraudaretur: quoniam inuenire primum præcipuumq; est, reiq; inuentæ dignitas adeò multos trahit in amorem sui, ut singuli, si fieri poßit, artis alicuius autores se dici uelint, quòd sine artibus, satis

constet

constet nullam omnino uitam esse potuisse. Ex quo dili gentius multò officium feci, & maximè cùm de origine deorum, & eorum cultu, de rerum initijs, de hominis ortu prodidimus: quod neutiquam facilè fuit, quandò iam nugæ cuncta oppleuerant. Cæterum sum ego itidem, fateor, in plerisq; locis id genus fabulas secutus, quibus etiam uerum specie aliqua uelatum subest: ob id tamen nihilominus ueritati hæsimus, quandò hoc ratio ipsa exigere uisa est. Et quanquam Saturno, Ioui, Neptuno, Mercurio, Dionysio, Apollini, Æsculapio, Cereri, Vulcano, & alijs quos deos uocant, quædam aßignauimus, ea ipsa tamen illis tanquam mortalibus, non tanquam dijs, licet ipse quoq; deos nuncupauerim, attribuimus. Haud me fugit insuper, quosdam maleuolentißimos fore, qui industriam nostram fortasse temeritatem appellabunt, quia ego solus de rerum inuentoribus scribere ausus sum, quod nemo ante me, præter Plinium, particulatim tentarat, qui in VII. natural. histor. de hac re strictim admodum meminit, fabulas sic secutus, ut minus ueritatem inuestigarit. Verùm illud prorsus ignorabunt, id multò esse præclarius, quò difficilius extiterit. Ecquid enim laudis assecutus esset Cæsar, si facilè fuisset Britannis bellum inferre? Aut Annibal quantum gloriæ sibi comparasset, si peruias Alpes dum Italiam adiret, citra (ut dicitur) puluerem sudoremq́;, ac non magna suorum cæde, fecisset? Propter quod nos etiam hoc opus, etsi arduum, magno animo suscepimus maturauimusq́;: in quo si quid desiderabitur, nemini mirum sit, quandò multa non modò uetera, sed noua inuenta sunt, quorum, ut in extremo tertio operis libro perspicuè demonstrauimus, inuentores in densißimis

omnino umbris latent. Non idcirco tamen inficior (haud enim tantum mihi assumo, cùm sint hodie plures longè me doctiores) quin posit quispiam de hac re, uelu ti de prouerbijs, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Vrbini Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verùm quicunq; hoc uel illud posthac ingredietur iter, quia nos primi stadium cucurrimus, is fortasse nostra uestigia sequi nō grauabitur. Has autem, qualescunq; sunt, lucubrationes, in quibus multarum rerum origo continetur, nemini cōuenientius dicari posse uel debere iudicaui, quàm tibi, qui ad unguem scriptorum omnium monimenta noris: nam, uti diuus Hieronymus inquit, illi tertium Vergilij Æneidos librū lucidius intuentur, qui à Troade per Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad ostium Tyberinum nauigarint: qui insuper sic Guidoni Vrbini Duci nostro ab ineunte eius ætate, à diuo Federico, ut olim à Philippo Macedone Magno Alexandro Aristoteles, præceptor datus es: qui cùm te duce, utriusq; linguæ peritissimus euaserit, haud equidē immeritò præ omnibus ei charissimus es, apud quem, ut par est, summum dignitatis gradum tenes, à quo deniq; tanti sis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur Ludouice Odaxi, hilaro uultu, hoc opus à Polydoro tuo Vergilio, idq; ea frontis seueritate perlegito, qua eiusmodi scripta legere consueuisti. Vale. Vrbini, nonis Augusti,

Anno M. CCCC. XCIX.

INDEX CAPITVM IN LIBROS DE INVENTORIBVS RERVM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

CAPITA LIBRI SECVNDI.

A qui-

CAPITA LIBRI TERTII.

A qui-

CAPITA LIBRI QVARTI.

Vnde

CAPITA LIBRI QVINTI.

Qua

CAPITA LIBRI SEXTI.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

CAPITA LIBRI OCTAVI.

INDICIS CAPITVM FINIS.

RERVM AC VERBORVM TOTO HOC OPERE CONTENTORVM INDEX.

A

Bombar-

Confeßio

D

Equi-

Harmoniæ

Mensæ

Quinqua

galis

ERRATA.

Pag.26. uers.12. permãserunt. 36.2. illi'ue. 42.5. iuuẽtus. 50.15. ordinem. 55.7. Obloquitur. 57.29. ingressu. 64.4. flaturi. 81.25. Geomantia. 87.24. sapientum. 101.10. Hetruriæ. 164.26. omnium. 170.5. lib.18. 175.19. indumentis. 178.4. Inserendi. 188.18. uerisimile. 193.8. quoniam de uest. 221.15. exẽplar. 235.14. pensi. 238.19. quo Ouid. 355.11. euãgelium. 363.28. horrensq;. 384.1. Anacletum. 405.30. patres. 422.16. dictum, lab. 457.5. puellas. 460.6. recitaret. 469.16. esset. 500.30. eodem tempore. 519.19. adipiscebãtur. 520.25. pietate. 535.4. concors. 549.26. generis. 568.16. acquiescimus.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER PRIMVS.

DE PRIMA DEORVM ORIGINE, & unde Deus dictus. CAP. I.

VM *terrestres olim dæmones, hoc est, aërij siue inferni spiritus, quos sacri autores huius mundi principes appellãt, per simulachra mortalibus hominibus dicata, diuinationes exercerent, & maleficis artibus sese modò bonos dæmones, modò deos cœlestes, ac nũc heroum animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut breui tempore bonæ partis hominum mentes à cultu ueri Dei prorsum auerterint. Nec per tibi mirum uideatur malos dæmones suscipere personam deorũ, quandoquidẽ ipse satanas, uelut Paulus apostolus cap. 11. Epistolæ posterioris ad Corinthios ait, trãsfiguratur in angelum lucis, hoc est, Dei, qui lux est. Quare apostoli, ut est apud Matthæũ euangelistam cap. 14. cùm in naui essent aduersa tempestate in alto iactata, & Iesus super mare ambulãs ad eos iret, turbati sunt arbitrantes spectrum esse, & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamẽ uisum uidere se animo ducẽs, haud prius Christum esse credidit, quàm experimento*

cognouit, qui eius iussu super aquam itidem ambulauit, adeò fallacias dæmonum usitato more factas timebant. Ad rem redeo. Et quia spiritus erant tenues, sibi geniorum nomen assumebant, quòd genios singulis binos attribuit antiquitas, qui dæmones quoq; uocantur, nec hominibus modò, uerumetiam locis & ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quandò teste Matth. cap. 18. Christus docet, nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim uobis, quòd angeli eorum in cœlis semper uident faciem patris mei. Hunc locum diuus Hieronymus ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæq; habeat ab ortu in custodiam sui, angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum, & occultè in uisceribus operti, ualetudinem corrumpebant, morbos citabant, animos somnijs territabant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereq; suppliciter responsa, quibus semper ambiguos, dedita opera addebant exitus, ne suam patefacerent ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremò illis adempta fuere, prout fusius explicabitur cùm de nostræ Christianæ religionis principio, et institutis disseretur. Per hæc igitur maleficia dij putabantur, ita ut alij alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cùm à simulacris ad inuisibiles spiritus cogitatio raperet, uti uera, usq; eò creuit, ut maior propè cœlitum populus, quàm mortalium haberi cœperit. Vnde pòst innumerabiles philosophorum de dijs

undiq;

undiq; sententiæ confluxerunt, qui sese abiectis omnibus publicis atq; priuatis actionibus, quærendæ ac inuestigandæ ueritatis gratia, ad doctrinæ studium contulerũt. Thales enim Milesius, qui primus (teste M. Tullio, in primo de natura deorum uolumine) de talibus rebus quæsiuit, aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit. Pythagoras definiuit Deum esse animum per naturam rerum omnem intentum & commeantem, ex quo omnia quæ nascerentur animalia, uitam capere. Cleanthes & Anaximenes aërem Deum statuerunt. Vergilius in secundo Georgicorum,

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per seipsam moueretur. Antisthenes dixit, multos esse quidem deos populares, unum tamẽ naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem uim diuina ratione præditam, interdum diuinam necessitatem Deum uocat. At Zeno diuinam naturalemq; legem. Xenocrates uerò octo deos esse putauit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerũt: nam Protagoras sese negauit omnino de dijs quid liqueret, scire, id est, an aliqua esset diuinitas nec ne, propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras uerò Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidem esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius,

Non bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Item Vergilius in Damone,

Nec curare Deum credis mortalia quenquam?

Quare non temerè Cicero in extremo primo libro de Natura deorũ ait: Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla hominũ charitate teneatur, ualeat etc. Quo fit, ut nihil ab Epicuro absurdius dici poßit: si is enim talis est, ut ait, non utiq; Deus appellandus est, sed immane monstrum: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autem, sicut testis est M. Tullius, opinio est, natiuos esse deos lõgis interuallis orientes occidentesq;. De huiusmodi igitur deorum origine, eatenus nobis edisserẽdum est, quoad ad ipsam ueritatem ueniamus. Ægyptij apud se deorum genus primum extitisse gloriantur, utpote qui, sicut infrà ostendemus, primi omnium, teste Diodoro Siculo, libro suarum historiarum primo, geniti, duos esse deos, & eos æternos arbitrati sunt, Solem, & Lunam: & illum quidem Osirim, hanc Isim, certa nominis ratione appellarunt. Verùm Lactantius in primo Diuinarum institut. uolumine, Saturnum omnium deorum parẽtem uocat, quòd, autore Ennio in sacra historia, ex Ope Iouem, Iunonem, Neptunum, Plutonem, & Glaucam filios suscepisset, qui cùm de mortalibus plurimum essent bene meriti, dij habiti sunt. Sed multi deniq; sunt deorũ ortus, cùm singuli populi, ut Perseus Zenonis auditor ait, eos à quibus magna utilitas ad uitæ cultum esset inuenta, uel gentis & urbis cõditores, uel fœminas castitate insignes, seu uiros fortißimos, etsi mortali genitos, in numero deorũ habuerint, ut Ægyptij Isim, Mauri Iubam,

Diuinitas in hominibus unde.

Afri Neptunum, Macedones Gabyrū, Persæ Mithram, Rhodij & Massagetæ Solem, Pœni Vranium, Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum, Athenæ Mineruam, Samos Iunonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Cretenses Iouem, Armenij Anaitidem, Babylonij & Assyrij Belum, Berecyntes Rheam, & alij alios deniq; ex hominibus, & quod dictu post homines natos ualdè pudendum ac importunißimum est, ex animalibus deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo, non temerè sentiebant deos ex hominibus esse ortos. Quare esset admodum difficile, deorum originem definire, cùm dij ipsi præsertim uanißimi, nullumq; eorum genus non mortale fuerit, quandoquidem illi fugas, mortes, & uulnera perpeßi sunt. Quanto igitur rectius est, eò oculos & orationem tendere, ubi ueri Dei sedes est? quē pura, integra, incorrupta & mente & uoce uenerari debemus. Quāquam de Deo loqui, & uera dicere, ut sapientes aiunt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cùm siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis diuino munere tributus est, prorsus amittitur, neq; animo, neque ulla mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientißimus docuit: nanq; cùm ab eo, autore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid aut qualis esset deus, deliberandi causa sibi unum diem postulauit: cùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petiuit: cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quæreret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res uidetur obscu-

rior. Id quod si fecissent philosophi, qui more Andabatarum in tenebris uersantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò deum creatorem suum tam impijs sententijs nō offendissent. Satius enim propè est uera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaq; Deus est unus, qui, teste Macrobio, uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo, et rerum omniū principium nominatur, qui apud Esaiā ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit: cuius, ut Cicero libro Tusculanarum primo inquit, nulla est origo, dicente Mose, In principio creauit Deus cœlum & terram. Et diuus Hieronymus epistola quarta ad Damasum scribens, ait: Vna est Dei sola natura, quæ uera est, ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentiæ uerè nomen tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à ueritate, natura tamen ducente, ita libro sexto Æneidos cecinisse uidetur,

Principio cœlum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius in primo Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo.

Atq; reliqua. Et Plato quoq;, qui omnium sapientissimus iudicatur, unum Deum nominat, & ab eo hunc mundum esse factū confirmat: quem licet nobis, ut poëtis, inuocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inuentoribus opus orsis prosperos successus præstet,

omnibus oramus precibus, quandò Deum dictum putant, quòd omnia dat commoda hominibus: licet alij nominatum Deũ uelint, ex uerbo græco θεός, quod Deum significat, siue quòd ei nihil desit, uel ἀπὸ τοῦ θεάομαι, quod est uideo, speculor: aut ἀπὸ τοῦ δέος, quod dicitur timor. Vtrunq; diuus Ambros. probat scribens: Deus dicitur, quòd spectet omnia, & timeatur à cunctis.

De initijs rerum. Cap. II.

Tsi nostri operis exordium esse uidebatur, ut primùm de rerum initijs differerem, deinde uerò, ut deorũ originem traderem, qui ab ijsdem principijs, ut ostendimus, ortum habent: ueri tamen Dei religio me mouit, fecitq;, ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquanto rationabilius philosophorum de rerum primordijs sententias, donec ad ueritatem me sensim insinuauero, percurremus.
Thales itaque Milesius unus ex septem sapienti- 1 Prima rerum principia secundum varios varia.
bus, aquam (sicut suprà demonstrauimus) dixit esse ini-
tium rerum, Deumq; esse eam mentem, quæ ex aqua
cuncta gigneret. Contrà Hippasus Metapontinus, & 2.
Heraclitus Ephesius, qui propter obscuritatem scriptu-
ræ, teste diuo Hieronymo contra Iouinianum, à Græ-
cis σκοτεινός, id est, tenebricosus est appellatus, omnia
igne procreari censuerunt. Empedocles uerò ex qua- 3
tuor elementis. Hinc Lucretius,

Ex imbri, terra, atq; anima nascuntur, & igne.

Anaximenes principium aëra opinatur. Metrodorus 4. 5
Chius sempiternum esse uniuersum dicit. Epicurus au- 6
tem qui ex Democriti fontibus suos hortos irrigauit,

ponit duo principia, corpus & inane. omne enim quod est, aut continet, aut continetur, corpus uult esse atomos, id est, quasdam minutißimas partes, quæ τομὴν, id est, sectionē non recipiant. Vnde atomi dictæ sunt, quas infusis per fenestram solaribus radijs, uidemus. Inane uerò dicit spacium, in quo sunt atomi. Ex his principijs quatuor, ignem, aërem, aquam, terram uult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro in Sileno ait,

Nanq; canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumq́;, animæq́;, marisq́; fuissent,
Et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.

De philosophorū sententijs hæc dicta sint: ea nunc quæ sacris continentur literis, prodamus, ne rationis aut ueritatis expertes esse uideamur. Deus igitur ab initio, uti Moses testatur, & ex eo Iosephus in primo Antiquitatum Iudaicarum plenißimè edocet, ex nihilo cuncta fecit. Ioannes quoq; Euangelista: Omnia per ipsum facta sunt. Id quod Lactantius Firmianus lib. Diuinarum institut. 2. perspicuè demōstrat, scribens: Nemo quærat ex quibus ista materijs, tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit, omnia enim fecit ex nihilo. Et alibi: Deus autem facit ex eo quod nō est. Et in lib. de ira Dei: Vnus est igitur, inquit, princeps & origo rerum Deus. Et diuus Hieron. Quis dubitat Deum omnium creatorem? Idem Plato in Timæo sensit & docuit. Atq; tale rerum deniq; omnium uerum principium fuit, unde geniti homines multa, quæ ad usum uitæ pertinent, deinde adinuenerunt, de quibus cùm ego scripturus sim, operæpretium me fecisse duco, primùm rerum originem prodidisse,

disse, ut intelligeretur, unde materia orta esset, ex qua homines, qui ex eo quod est faciũt, aliquid effinxerint.

De primo hominum ortu, & linguarum uarietatis origine: an Romanis lingua una eadémque Latina communis fuerit necne, atque ibidem de prima gentium diuisione. Cap. III.

Rima hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantißimos uiros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt. Cuius sententiæ, teste Censorino, fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagirites, multiq; alij Peripatetici idem senserunt, dicentes, omniũ quæ in sempiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantiũ nascentiumq;, in quo uniuscuiusq; geniti initium simul & finis esse uideatur. Quidam uerò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initiũ tempore esse consecutos. Quapropter Ægyptij apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cùm propter soli felicitatem, aërisq; temperiẽ, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet, & suapte natura nutriat. nam eodẽ Diodoro autore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines, cùm priorem quorundam partem pectore tenus animatam moueri in limo uideant, posteriore nondum inchoa

ta, sed informi. Verùm Psammeticho regnum adepto cùm incesßisset cupiditas dignoscendi, qui reuera primi hominũ extitissent, ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse, se uerò secundos. Psammetichus enim ueluti libro secundo testatur Herodotus, cùm haud aliter deprehendere posset, duos pueros paulò antè natos inter pecora educandos pastori tradidit, iubens neminem coram eis uocem edere, ne alicuius sermonem perdiscerent, ut qualis esset prima uox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaq; biẽnio pòst passa ianua, intus enim à capris nutriebantur, ambo porrectis pastori manibus βεκὸς, id est Becus clamitarunt, quo quidem uerbo Phryges constet panem appellare. Tali igitur modo, Phrygas primos omnium natos compertum est. Cæterum magna diu inter Ægyptios & Scythas, autore Iustino libro secundo, de generis antiquitate contentio fuit, in quo certamine superatis Ægyptijs, Scythæ antiquiores uisi sunt. Æthiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & eius rei coniecturam faciunt, quòd non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti meritò indigetes omnium consensu appellentur, de quibus Diodorus libro quarto ita disserit: Et equidem simile ueri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram, quæ humida est, arefaciente, atque omnibus uitam dante, decens fuit locum soli propinquiorem primo naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terraq; calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè idem cõfirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi præ-

prægnante, paßim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi hominis materiam, igni ſimul & humori permiſtam. Democritus Abderites, ex aqua limoq; primùm homines creatos eſſe dicit. Zeno autem Citiæus principium humano generi ex nouo mundo conſtitutũ putauit, primosq; homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt, Dei prouidentia genitos. Poëtæ uerò fingunt homines primùm aut Promethei molli luto eſſe formatos, aut Deucalionis Pyrrhæq; ex duris lapidibus natos. Vergilius,

—Quo tempore primùm
Deucalion uacuum lapides iactauit in orbem,
Vnde homines nati durum genus.

Verùm ne huiuſmodi ineptias referendo, probare uideamur, ea quæ ſacris continentur literis, ac longè ueriora ſunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Iudæos fuit. Deus enim diuûm pater atq; hominum rex, ut Poëta ait, perfecto mundo (autore Ioſepho in primo Antiquitatum uolumine, ut etiam in ueteri eſt inſtrumento) Adam primum omnium ex limo hominem fecit: dicente etiam Ouidio,

Natus homo eſt, ſiue hunc diuino ſemine fecit
Ille opifex rerum, &c.

& diuo Hieronymo Epiſtola 49. Fabricatur homo de limo. Et alibi: Deus nos ad imaginem ſui tales cõdidit. Quare Lactantius in 6. ſcienter hominem Dei ſimulacrũ appellat. Itẽ de opificio Dei: Vas eſt, inquit, quodã modo fictile, quo animus, id eſt, homo ipſe uerus cõtinetur, & quidem nõ à Prometheo fictũ, ut poetæ loquuntur, ſed à ſummo illo rerum cõditore & artifice Deo.

Et Cicero hoc idem tradidit, quamuis expers cœlestiũ literarum, in primo de Legibus sic scribẽs: Hoc animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à summo Deo: solus enim est ex tot animantium generibus atq; naturis, particeps rationis et cogitationis, cùm cætera sint omnia expertia. Adã itaq; primus à Deo creatus, postquàm illius mandatum fregit, uti diuo Hieronymo placet, ducta in matrimonium Eua, totius futuri generis autor fuit. Idem Hieronymus: Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quibus totius humani generis sylua descẽdit. Ita deinceps homines tanquã omnis rei expertes, nulloq; subsidio fulti, duram agebant uitam, sed paulatim, quemadmodum Vergilius ait, uarias meditando extuderunt artes: nam multarum rerum notitia percepta, necessitate compulsi, breui tempore cæteras uitæ hominum commoditates adinuenerunt. Tunc igitur uariæ uenere artes, quandò, sicut idem poëta canit,

—Labor omnia uincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cùm Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illiq; in ore linguã incluserit, quæ sola animi interpres, uocem motibus uarijs in uerba distinguit, non immeritò quispiam mirabitur, unde tanta homini sermonis uarietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, tot idem hominum linguæ sint: cuius rei originem non prætereundam putaui. Cùm enim Nemroth filius Cham, filij Noë, post diluuium homines à Dei timore aquarum uim formidantes auocare conaretur, spem suam in pro

pria

pria uirtute ponendam ratus, turrim, uelut alibi appo sitè dicemus, altißimam ædificandam suadebat, quam aquæ superare non possent. Iis itaq; iam incœpto opere ita insanientibus, Deus linguã diuisit, ut per multas absonasq; uoces, intelligentia inter se carerent. Hæc igitur tot linguarum, quibus etiã nunc homines utuntur, uarietatis origo est: autor Iosephus in primo Antiquitatũ. At hìc non abs re uidetur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos controuersia, quærẽtes utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicem habuerint linguam, quemadmodum nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernum diem habemus, qui alteram uulgarem & uernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re meo iudicio perspicua laboremus, eam ex Cicerone teste locupletißimo, planam faciemus: is enim in libro tertio de Oratore, ait certã fuisse Romani generis urbisq; propriam uocem, idq; probat exemplo Læliæ mulieris, quæ ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum aut Neuium audire uideretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam didicisse, id est, latinam, alteram domi ab ineunte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quòd latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebãt. Item de Perfecto oratore: In uersu quidem theatra tota exclamant, si fuerit una syllaba aut breuior aut longior. Et lib. 1. Tuscul. Frequens enim consessus theatri, in quo sunt muliercu-læ & pueri, mouetur audiens tam grande carmen. hæc ille. Ex quo satis patet unam linguam, & eam quidem Latinam, omnibus communem fuisse, quandò pueri & mulierculæ

mulierculæ latinè sciebant. Verùm ille erat literarum peritus, qui uerborum delectum habere, ac eum recto aurium iudicio ponderare sciuisset, id quod sine literis fieri nō poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas scisse, ex eiusdem quoq; testimonio liquet, qui in Bruto T. Pomponium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emendatā Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Et subijcit: T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri uidimus, existimabatur bene latinè, sed literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista considerauerit à principe latinitatis dicta, poßit suspicari perinde Romanis non unam fuisse linguam ac nobis est? Nanq; ut apud Romanos illi minus purè & ornatè loquebantur, qui extra urbem uixissent: ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiam aliquando occuparant, profecta, partim uetustas sermonem domesticum iampridem infuscauerat. Ad prima redeo. Idem Iosephus inde quoq; factum prodit, ut post eiusmodi linguarum discrimen, ex Noë pronepotibus, & ex ijs, qui ab illis orti sunt, inter se quamprimum diuisi, alij alias terrarum oras uelut in colonias profecti occuparint: atq; ita secutum, ut non solùm gentes populiq;, quorum conditores fuissent, ab eorum sint nominibus appellati, sed pleræq; etiam urbes inde nominatæ. Cæterum Græci postea barbaram uocem abhorrentes, aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt: aut magna ex parte inuersa, ut à prisca uoce multum discreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ ueteri opinioni consen-

consentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphylios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiem Aegyptios, Libes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas, quæ sane nomina sint ab ipsarum gentium conditoribus, qui ijdem & Hebræi fuerunt, & ab Noë prognati. Eusebius etiam docet idem, ita Chronicorum libro scribens: Filij Noë, Sem Cham & Iaphet. Filij Sem Elã, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrij: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi: Aram, unde Syrij. Aramei autem Syriacè dicuntur filij Aram: Filij Cham, Chus, unde Aethiopes: Mestre, unde Aegyptij: Furfur, unde Aethiopum gens: Chanaam, Chananei. Filij autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Euilat, gens Euilea. Filius Iaphet Gomer, filius Gomer Asconez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquum est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleuerint.

De origine coniugij, & uario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quîs liceret ante uirum, nouam inire nuptam, & ibidem de diuortij initio, ac qui in matrimonio ueterum ritus. Cap. IIII.

Deus simulatque mundo cæterisq; rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud dubiè ipsum mundum, sicut M. Tullius in 2. de Natura deorum probè docet, cunctaq; animalia fecerat. Vtrunq; etiam testatur Ouidius in primo Metamorphoseos dicens:

Sanctius

Sanctius his animal mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est.

Et Cicero in primo libro de Legibus ait: Nunc quoniam hominem, quod principium reliquarum rerum esse uoluit, generauit, & ornauit Deus. Et Iosephus: Deus hominē omnium dominū fecit. Plinius quoq;: Principium iure tribuetur homini, cuius causa uidetur cūcta alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit: Quis cœlū suspicit, nisi homo? quis solem, quis astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum item commodorum in quo est dominatus, nisi in homine? nam nos terram colimus, ex ea fructum capimus, nos nauigamus mare, nos pisces, nos uolatilia, nos quadrupedes in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, cùm usui hominum omnia cesserint. Proinde ad propagādum humanum genus, ut una non interiret ætate, necessum erat & fœminam formare, & eam deinde uiro, ne more ferarum degerent, sacris quibusdam connubij uinculis adiungere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ, postea subijciam) Adam, autore Iosepho in primo Antiquitatū, quem primum fecerat hominē, antequàm (sicut quidam uolunt) peccaret, cōfestim Euā ad ipsius hominis exemplar cōfictam, matrimonio copulauit, ut duo inter se permisti sexus propagare sobolem possent, & omnē terram multitudine opplere. Diuus autem Hieronymus in epistola ad Eustochium, de uirginitate seruanda, id à Deo factum tradit, postquàm Adam & Eua eius mandatum sunt transgreßi, sic scribens: Eua in paradiso uirgo fuit, post pel-

liceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item in libro contra Iouinianum: Ac, inquit, de Adam quidem & Eua illud dicendum, quòd in paradiso ante offensam uirgines fuerint, post peccatum & extra paradisum statim nuptiæ. Atq; hæc uera coniugij origo. Cæterum antiquitas, autore Trogo, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium constituisse, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verumenimuero haud unum omnes matrimonij fœdus faciebant, nec uno modo seruabant: porrò Numidæ, Mauri, Ægyptij, Indi, Hebræi, Persæ, Garamantes, Parthi, Taxili, Nasamones, & Thraces, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quisque quàm plurimas uxores, alij denas, alij plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Britanni, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica, communes habere, & more pecudum lasciuè coire. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, teste Cæsare, fieri consueuit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus cōsanguineis uxor esset: ex ijs enim, teste Strabone, lib. 16. Geographiæ, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisq; gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erāt fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quòd alius generis esset. Hoc memoria dignum aliquando accidit. Erat enim cuiusdam regis filia, mira quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui eius omnes æquè amo

re flagrabant, propterea alius sub alium cõtinenter ad eam ingrediebatur. Illa autẽ aßiduo coitu iam defessa, rem huiusmodi commentata est: fecit enim surculos, non utiq; fratrum surculis absimiles, ac statim ut quispiam exibat, surculum aliquem similem ante ianuam ponebat, quo fratres, qui deinceps sequebantur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorumq; aliquem intus esse arbitrantes, ab ingressu arcerẽtur. Verùm cùm aliquando omnes in foro essent, unus ad fores acceßit, & cùm baculum uidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem, sororem stupri accusauit, sed cognita re, eam falso criminari conuictus est. Babylonij & Assyrij uxores ex publica auctione emebant, quod hodie apud Arabes ac Saracenos seruatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alij cum sanguine cõiunctis coibant, præsertim cum matribus, & sororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, & Æthiopum quidam, atq; Arabes. Apud Nasamones & Augylas Libyæ populos moris erat, cùm quis primùm duxisset uxorem, ut sponsa prima nocte cùm singulis conuiuis coiret, Veneris gratia, pòst perpetuò castitatem seruaret. Adyrmachidæ Pœnorum populi, qui ad Ægyptum pertinent, teste Herodoto lib. 4. soliti erant uirgines nupturas regi exhibere, qui quam uellet primus uitiaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut nouam nuptam dominus loci ante uirum comprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpißimum, Malcolmus tertius eorum rex princeps optimus sustulit, circiter annum salutis humanæ M X C.

consti-

cõstituitq; ut nubentes, pudicitiæ redimendæ causa, lo corum dominis numum aureum penderent, id quod ho die etiam seruatur. Lydorum filiæ eatenus uulgato cor pore quæstum faciebant, quoad sibi dotem comparassent, deinde nubebant. Alij demum sine coniugibus degere, ut quidam Thraces, qui Ctistæ, id est, creatores uocantur: & Esseni, tertium apud Iudæos philosophorum genus. Ex his autem in propatulo pecudum more concumbebant, Indi, Massagetæ, Nasamones, & Anthropophagi. Sanè hinc uidere licet, quàm turpiter isti omnes libidini frena laxarent. Sed quid mirum est gentes huiusmodi quæ lumine carebant, hoc est, Deum ignorabant, libidine flagrantes in omne nefas ruisse? nulloq; discrimine, omne facinus factu, dictûue pudendum, ac fœdum edidisse? Nos igitur multò profectò ijs feliciores sumus, quibus ipse Deus, teste Hieronymo contra Iouinianum, & ad Eustochium de Virginitate seruanda, illud magnum matrimonij fœdus constituit, quod nunc homines Christiana religione imbuti, una duntaxat uxore contenti longè mehercle sanctius seruant, atq; uenerantur, quàm olim Hebræi, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habebant) fœdè turpificabant. Id tamen qua ratione apud illos factum aliquando fuerit, docebimus in 5. huius operis uolumine, cùm de re Christiana agetur: ibidemq; declarabitur, quotus olim ac nunc propinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed domum reuertamur. Romanorum quoque inuiolatum prorsus matrimonium fuisset, si diuortium non habuisset: quod licet in causa esset,

quamobrem matronæ constantius pudicitiam tuerentur, id tamen non tam facilè religio sancta concedit: primus enim Spurius Caruilius, Dionysio Halicarnasseo libro secundo, & Plutarcho in uita Romuli, autoribus, anno urbis conditæ D. XXIII. M. Pomponio II. C. Papyrio COSS. cum uxore sterilitatis causa diuortium fecit. Hinc sanè cognoscere licet, iam inde ab initio apud Romanos fœdus matrimonij sanctißimum fuisse, quando tandiu inuiolatum permansit, & Sp. Caruilius, qui quanquam coram Censoribus iuratus se matrimoniũ liberorum tantùm causa colere, illud uiolarat, postea ob id facinus semper à populo male audiuit. Quod ex Mosis decretis tralatitium esse constat, qui primus diuortij autor fuit, ut extat in Deuter. cap. 24. Moses enim uidens, autore Hieron. Iudæorum alios auaritia, alios molestia domestica, alios libidine commotos, suas uxores iniuria, & aliquando morte afficere, quò sibi integrũ foret nouas ducere uxores aut ditiores, pulchriores, iunioresúe, ut domesticæ quieti consuleret, facultatem illis dedit diuortij faciendi cum prioribus uxoribus: sed uoluit, ut uir daret uxori ita reiectæ libellum diuortij, in quo, teste Iosepho, lib. Iudaicæ antiq. 4. in hanc fermè sententiam inscriptum esset: Promitto me non repetiturum te: quò sic mulier posset cuiuis rursum nubere. Nec de ea re aliter est lege sancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus copulauit, homo non separet. Ac ita permissu Mosis, non iussu, diuortium primùm apud Iudæos factum constat. Testatur utrunq; Christus apud Matth. cap. 19. Quod Deus copulauit, homo non separet. & subijcit, Moses ad duritiam

ritiam cordis uestri, permisit uobis repudiare uxores uestras, cæterum ab initio non fuit sic. Ad duritiam dixit, quòd sæuitiam exercuerint in uxores, quas nimis ferum ac durum sit, non diligere. Istuc exin diuortium minimè respuendum Christus sanxit, si stupri tantum causa factum esset. Atq; hæc de diuortij Iudæorum Romanorumq; primordio dicere habui. Sed differebant tamen, quòd apud Hebræos non erat mutuum diuortij ius, sed soli marito fas erat ab uxore discedere: contrà apud Romanos utriq; licebat id facere. Sed agè iam dicamus, qui in matrimonio fuerint ueterum ritus, quiq; adhuc durent. Apud Romanos, teste Festo, patrimi & matrimi pueri tres, id est, qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant, unus qui facem ex alba spina præferret (nam noctu, ut ait Plutarchus in Problematis, nubebant) duo qui sponsam tenerent: & ea fax uel Cereris honore præferebatur, ut quemadmodum Ceres mortales alit, quæ terræ mater, ac cunctarum frugum creatrix habetur, ita noua nupta materfamiliâs pòst facta, filios nutriret. Quod cùm alibi hodie, tum præcipuè in Anglia seruatur, ut duo pueri uelut paranymphi, id est, auspices, qui olim pro nuptijs celebrandis auspicia capiebant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo uiri deducant, & tertius loco facis, uasculũ aureum uel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, uel manu gerit ipsam coronam: seu dum ingreditur domum, boni ominis causa, super eius caput iacitur triticum, quasi inde consecutura sit fœcunditas. Interim autem Talaßij no-

men sæpe inuocabatur, uelut uirginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarum, uirgo obtigisset: aut quòd matresfamiliâs sic operum & lanificij admonerentur, per Talaßij uocem, qui dicitur calathus ad id aptus. Inde factum quoque est, autore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptam cum fuso secum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur præterea ante uiri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd ijs elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicetur, per hoc significando castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio factitia porrigebatur degustanda. Ouid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niueo cum lacte papauer
    Sumere, & expreßis mella liquata fauis.
Cùm primùm cupido Venus est deducta marito,
    Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantùm degustandum tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquàm benedixerit sacerdos, in templo, incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tũ supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptũ uiolati thori supplicium: uel quòd matronæ Iunonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferenda hasta, quæ Sabinorũ lingua curis dicitur: uel quòd nuptiali iure nubens uiri imperio subijciatur, quia hasta armorum & imperij summa est. Germani hunc morem nunc retinẽt cum primis. Fuerat insuper tam Græcis quàm Romanis uirginibus consuetudo fascia genitalia succingere, usq; ad diem matrimonij. Quod Homerus in Odyssea, de Tyro uirgine à Neptu-

no compressa testatur. Et Catullus: Quòd zonam soluit diu ligatam. Noua præterea nupta cimniligio præcingebatur, id uir in lecto soluebat, factũ ex lana ouis, ut cùm illa in domum sublata, sic uir uinctus cinctusq; esset. Item Romæ, autore Festo, nubentes solebant asses treis ferre, atq; unum quem in manu tenerẽt, tanquam uirum ementes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in foco larium familiarium ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis seruatur: tertium in sacciperio (ita Non. Marc. appellat hoc marsupij genus) in compito uicinali resonare certo tempore solere. Sed longè alia erat coëmptio, quæ fiebat cùm conuenirent in manum, quam Boëtius super topicis Ciceronis, refert his cæremonijs consueuisse peragi: sese enim in coëmendo inuicem interrogabant: uir ita, an sibi mulier materfamiliâs esse uellet, illa respõdebat uelle. Item mulier interrogabat, an uir sibi paterfamiliâs esse uellet, ille respondebat uelle. Ita mulier uiri cõueniebat in manum. Quo facto, inter se iunctis dextris, osculabantur, ac postremò uir sponsæ digitum annulo aureo ornabat, quasi eam sibi deuinciens tali insigni pignore. Vtrunq; testatur Tertullianus libro de Virginibus uelandis, & in apologetico, cap. 6. De hac coëmptione rei uxoriæ meminit Vergilius in illo uersiculo:

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Sponsa rursus domus coniugalis postes ungebat adipe suillo, quòd sic ab ea mala depulsum iri ducerent. Vnde ab ungendo uxor dicta, quasi unxor. Item non permittebatur transcendere limen, sed transportabatur, perinde quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parum

multa superstitionis plena alia alibi seruabantur, quæ ociosum omnino duximus commemorare.

De religionis origine, & qui colendorum deorum primi autores fuerint, et Deo uero sacrificauerint. Cap. v.

On dubium est, quin homines qui antea agrestem uitam sine ullo rectore uiuebant, primos suos reges laudibus ac nouis honoribus usque eò ad cœlum ferre cœperint, ut etiam dæmonum præstigijs adducti, ueluti docuimus, deos appellarent, siue ob miraculum uirtutis, siue (ut solet) ob adulationem præsentis fortunæ, siue ob beneficia in se collata. Ita cùm ipsi reges chari essent, magnum sui posteris desiderium relinquebant. Ex quo homines eorum simulacra fingebant, ut ex imaginum cõtemplatione uoluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquam dijs cœperunt, uirtutis præsertim acuendæ causa: nam libentius Reipublicæ periculum optimus quisq; adibat, sciens uirorum fortium memoriam honore Deorum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut diuus docet Cyprianus in libello de idolis, paulatim uana religio esse cœpit, cùm primi parentes eo ritu suos liberos, & illi suos, ac deinde omnes posteros imbuerent. Quare Iouis temporibus, autore Lactantio, libro secundo, capite undecimo, primò templa constitui, & noui deorum cultus esse cœperunt, uel paulò antè: quippe fieri potest, sicut idem ait, ut uel antè, uel adhuc puero Ioue, Melissus Iouis nutritor, à quo, ut infrà dicemus, colendorum Deorum ritus effluxit, colere instituerit alumni sui

ni sui matrem, & auiam Tellurem, & patrem Saturnum. Sed ut ad unguē origo constet, faciamus initium huius rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe condito circiter ter millesimo CLXXX. apud Assyrios primus regnauit. Hunc Belum sibi Deum nominatum Babylonij & Assyrij colebant. Idcirco errant, qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse contendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manauit, nisi ab ipso Deo: etenim Deus, teste Lactantio in libro de ira Dei, religionis causa nos fecit, ut sibi nos statim geniti, iustos & debitos honores haberemus, ipsum solum ueneraremur, ipsum sequeremur, in ipso deniq; acquiesceremus, uti est in Deuteronomij cap. sexto, ita iubēte Domino: Deū tuum adorabis, & illum solū coles. Ex quo, hoc uinculo pietatis obstricti & religati Deo sumus, unde, ut eidē placet, religio nomen accepit. At Cicero in secundo de Natura deorū, à relegēdo fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter tractarent, & tanquā relegerent, hi dicti sunt religiosi, ex relegendo, etc. Sed ad deorū cultores reuertamur, de quibus magna apud autores est quæstio: nam primi omniū Ægyptij, autore Herodoto libro secundo, & Strabone libro Geographiæ decimoseptimo, dijs & aras, & simulacra, & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis cōmonstrarūt. Quidam uerò uolunt Mercuriū primùm instituisse, quibus sacris dij colerentur. At alij Mennam regē, autor Diodorus libro primo. Sed idem in quarto, Æthiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Asserunt autem deorum

apud eos cultũ primitus adinuentũ, sacra insuper, pompas, celebritates, aliaq; quibus dijs honores impenduntur, ab eis fuisse reperta. Qua ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes uulgata, uidentur Æthiopum sacra dijs admodum grata esse. Huius rei testimonium afferunt antiquißimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poëtarum, qui in sua Iliade, Iouem reliquosq; unà deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suauitatem commigrantes. Æthiopes etiam dicuntur, suæ erga deos pietatis præmium tulisse, quòd nunquàm ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verùm Lactantius lib. Institut. primo, tradit Melissum Cretensium regem primùm dijs sacrificasse, ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius Amalthea & Melissa filiæ fuerunt, quæ Iouem puerum caprino lacte ac melle nutrierant. Quam ob rem poëtæ tradiderunt aduolasse apes, atque os pueri melle complesse. Alij præterea alia id genus sacra apud gẽtes adinuenerunt, ueluti Faunus in Latio, qui, eodem Lactantio autore, Saturno auo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Ianum, ac deorum cultum demonstrasse. Apud Romanos Numa Pompilius nouæ religionis autor fuit, sicut Orpheus sacra Liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia uocabantur, quo nomine, teste Seruio super 4. Æneid. olim apud Græcos omnia sacra dicebantur, quemadmodum apud Latinos cæremoniæ. Item initiandi morem atque alia mysteria intulit, Diodorus & Lactantius autores. At Eusebius non planè hoc sentit in 10. de Euan. præp.

uelut Homerus

ſic ſcribens: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius myſteria & ſolennitates deorum Græciæ tradidit, ſimulacrorum cõſecrationes etiã & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus. Herodotus uerò libro ſecundo, Græcos omnino religionem deorũ partim ab Ægyptijs, partim à Pelaſgis accepiſſe affirmat, & Athenienſes ante omnes, quando in Græcia Dodonæum oraculũ omnium uetuſtiſſimũ conditũ erat. Sed apud Græcos, ſicut idẽ ait, Heſiodus & Homerus deorum opifices in primis extiterunt. Cum Herodoto conſentit Euſebius, qui in præfatione in Chronicon ſuũ ita dicit: Cecrops Diphyes primus omnium Iouem appellauit, ſimulacra reperit, arã ſtatuit, uictimas immolauit, nequaquam iſtiuſmodi rebus in Græcia uſquam uiſis. Siquidem Cecrops primus Atticæ rex fuit, & æqualis Moſis. Item Orgia Thracibus, teſte eodem Euſebio, Ætio adinuenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autem omnipotenti, quem nos Chriſtiani colimus, cuius nutu omnia geruntur, Cain & Abel Adam filij, autore Ioſepho in primo Antiquitatũ, primi ſacrificarunt. Enos uerò primus (ut teſtatur Hieronymus contra Iouinianum, & Euſebius) inuocauit nomen domini, & ſic deinceps eorũ poſteri nullis ſacris initiati ſacrificium fecere, quoad Deus ſacerdotium conſtituit, quod primò, teſte Ioſepho in 3. Antiquitatum, Aaron Moſis fratri detulit. Ex quo ſolẽne apud Hebræos fuit, ut nemo diuinum pontificatum gereret, niſi Aaron genere ortus foret: ijs enim ſacerdotibus tantùm rem diuinam facere licebat, ſicuti nunc apud nos, ſacerdotes illi duntaxat illud idem factitãt, qui per epiſcopos ſacris initiantur.

initiantur. Sed de veræ religionis ac sacerdotij initio, in quarto operis huius uolumine diffusius tradetur.

Quis primus literas inuenerit, uel in Latium attulerit, et de earum numero aucto, uarietate, ui, atque sono. Cap. VI.

Voniam solo literarum usu memoriæ fulcitur æternitas, ab omniq; obliuionis iniuria res memoria dignæ uindicãtur, has ante omnia esse tractandas ducimus, cùm earum inuentio planè demonstret ualde admirabilem fuisse uim iuxtà ingenij atque memoriæ in eo homine qui primus sonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis eiusmodi literarum notis terminauerit, cuius nomen antiquitate obrutum non proditur, tametsi honore maximo dignatur. Mercurium itaque literas in Ægypto omnium primum reperisse testatur Diodorus libro primo. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui literas Ægyptijs dederit. At idem Diodorus paulò inferius (de primo enim earum inuentore, magnum apud idoneos autores certamen esse uideo) Ægyptijs literarum inuentionem attribuere uidetur, ita scribens: Asserunt Ægyptij, literas, astrorum cursus, geometriam, artesq; plurimas ab se fuisse inuentas. Nonnulli has in Ægypto inuenisse quendã nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant, quippe quæ sensus mentis, sicut docebimus cùm de obeliscis meminerimus, repræsentabant. Plinius autem lib. naturalis histo. 7. circa finem,

ait

ait ſe literas ſemper arbitratum eſſe Aßyrias fuiſſe. Cadmum uerò à Phœnicia primùm in Græciam attuliſſe ſexdecim numero, A B C D E G I L M N O P R S T V. quibus Troiano bello Palamedem adieciſſe quatuor hac figura, Θ Ξ Φ Υ. Totidem poſt eum, Simonidem Melicum, Ψ Ζ Η Ω. quarum uis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles decem & octo priſcas fuiſſe commemorat, Α Β Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ. & duas ab Epicharmo, nō à Palamede additas, hoc eſt, Θ & Ρ, uel Ψ, ut Hermolaus prodit. Quidam uerò aut non Cadmum literas in Græciam, ſed Phœnices, qui cum eo uenerant: aut omnino non primò Cadmum, ſed multis pòſt ſeculis aduexiſſe contendunt. nam Herodotus Halicarnaſſeus hiſtoriarum pater, ut aiunt Græci, lib. quinto, de Phœnicibus ita loquitur: Phœnices iſti qui cum Cadmo aduenerunt, quorum Zephyrei fuere, dum hanc regionem incolunt, cùm alias multas doctrinas in Græciam introduxere, tum uerò literas, quæ apud Græcos, ut mihi uidetur, antea non fuerant, & primæ illæ quidem extiterunt, è quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus libro ſexto: Nam qui dicunt Phœnices à Muſis perceptas literas tradidiſſe poſtmodum Græcis, hi ſunt qui cum Cadmo in Europam nauigarunt. Ex quo à Græcis literæ Phœniceæ appellatæ ſunt. Hinc Lucanus,

Phœnices primi, famæ ſi credimus, auſi
Manſuram rudibus uocem ſignare figuris.

At omnino Cadmum non primùm ad Græcos literas portaſſe, ſed longo pòſt tempore, Diodorus perſpicuè demonſtrat, qui ait: cùm Actinus Solis filius in Ægyptum

ptum trãnsiens astrologiã Ægyptios docuisset, demum Græcia diluuio oppressa, plurimos homines perijsse, literarumq; monimenta deleta fuisse: & eam ob causam, post multa secula, existimatum esse Cadmum Agenoris filium primùm literas in Græciam adduxisse, atq; ideo Græcos quadam communi ignorantia ductos, literarum inuentionem illi acceptam retulisse. Cæterum Iosephus in primo Antiquitatis contra Appionem, Græcos omnino ante Homeri ætatem literis caruisse affirmat, cùm inquit: Postea multa quæstio atq; contentio facta est, utrum literis usi sint: & magis ueritas obtinuit, eò quòd usus recentium literarum illis fuisset incognitus: constat autẽ, quoniam apud Græcos nulla inuenitur absolutè conscriptio poëmate Homeri uetustior, & hunc etiã post bella Troiana fuisse manifestum est. Atqui Cicero in Bruto secus tradit, aiens: Nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetæ, quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epulis canuntur. Item Eusebius in 10. de euang. præp. ostendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linum, Philamonem, Thamyram, Amphionem, Orpheum, Musæum, Demodotũ, Epimenidem, Aristæum, & plerosq; alios. Alij, teste Diodoro in 4. asserunt, Æthiopes literas primum reperisse, ab ijsq; Ægyptios eorum colonos exin illas accepisse, & ab his deinde reliquos. Verùm Eupolemus, ut Eusebius opinatur, proculdubio ueram literarũ originẽ reddit, affirmans Mosen, qui, teste eodem Eusebio de temporibus, & in 10. de præparat. euang. longè ante Cadmum fuit, literas Iudæis primũ tradidisse, & à Iudæis Phoe-
nices

nices accepisse, Græcos uerò postremos à Phœnicib. Idem etiam Eusebius lib. 8. & 10. pulcherrimè probat. Cui opinioni congruit illud, quod ex Plinio antè retulimus, apud Syros literas repertas esse, quandò Syri ipsi quoq; teste Eusebio, Hebræi sunt, atq; adeò Iudæa Syria est, ita Plinio lib. 5. dicente: Syria quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus: nanq; Palæstina uocabatur quà cõtingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluuium Noë, apud eos omnino usum fuisse literarum: Iosephus enim in 1. antiq. tradit liberos Seth Adam filij, in duabus colũnis, uti cùm de astrologia tractabitur subtilius dicemus, disciplinam rerum cœlestium à se primò inuentam conscripsisse. Quo apparet iam tum literas fuisse, quas fieri potuit ui aquarum deletas Mosen dein adinuenisse: quamuis ex his columnis alteram, id est, lapideam, Iosephus usque ad ætatem suam in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius mea quidem sententia, Philo primam literarũ inuentionem Abraham aßignat, qui Mose antiquior est: nisi hoc sit potius filijs Seth attribuendũ, qui ipsum Abrahã multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ, ut idem Eusebius ait, numero uigintiduæ sunt, quotidem nostræ Latinæ, quæ, si diuo Hieronymo credimus, nouæ sunt, & ab Esdra inuentæ. Ille enim in præfatione in libros Regum ita scribit: Certumq; est Esdram scribam legisq; doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem templi, sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc utimur, cùm ad illud usq; tempus, ijdem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint, &c.

Græcas

Græcas uerò ueteres literas fuisse easdem penè, quæ nunc Latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Mineruæ dicata, in bibliotheca conspiciebatur, Plinij (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino, intulere Pelasgi. Quidam uolūt Nicostratam Euandri Arcadis matrem Latinis primùm dedisse. Dionysius in primo ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiam, qui post Pelasgos uenerant. Liuius Euandrum autorem uocat, libro ab urbe cond. primo ita scribens: Euander tum ea profugus ex Peloponneso autoritate magis quàm imperio regebat loca, uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines. Sentit idem Cornel. Tacitus, qui tradit Aborigines ab Euandro Arcade didicisse literas. Quod autem Plinius in septimo, Epigenis autoritate probare conatur æternum literarum esse usum, qui, ueluti ex Iosephi testimonio probauimus, omnino antiquißimus est, non id planè sentit Herodotus, qui, ut suprà demonstratū est, nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neq; Eupolemus, aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inuentionem, sicut ostendimus, aßignant: neq; demum Diodorus, qui in primo inquit: Qui primi fuerint in orbe reges, nequaquam compertum habemus, cùm nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquè ac primos reges uetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latium uenere, quod testatur Liuius ita scribens in fronte libri 6. ab urbe condita: Tum quòd paruæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter idem libro nono ait,

Romanos deinde pueros non modò Græcis, sed Hetruscis quoq; literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Hetruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra deniq; cætera omnia, ita tempus consumpsit, ut nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus libro Augustæ historiæ 11. autor est, Demaratum Corinthium Hetruscos primùm docuisse. Phrygibus quoq; proprias fuisse literas, testatur Cicero de nat. deorum sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Ægyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Atqui cùm Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut suprà demonstrauimus, Latini quoq; idem studentes, postea literas sex ad suas priscas sexdecim addiderunt, F K Q X Y Z & H, hæc tamen non est litera, sed tantùm aspirationis nota. F digammon ab Æolibus acceperunt, quod, teste Prisciano, apud antiquißimos Latinorum eandem uim atq; apud ipsos Æoles habuit: eum enim propè sonum quem nunc habet F, significabat P, cum aspiratione, quo nos in uerbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit, F loco V consonantis recipiendum cõstituit, ut fulgus, pro uulgus, fixit, pro uixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Æolicam illam ad hos usus F literam adiecerat. Ita Germanum uulgus Latinè loquendo etiamnum pronunciat. Postremò in Latinis uocibus pro P & H, poni F cœptum est, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis uerbis apud nos boni autores utendum putant. Q adiecta est, quòd pinguiorem sonum edere uisa est, quam C. X de Græcis quæsiuimus, qua ta

men carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea, c & s, uel G & s utebamur, ut apecs & gregs, pro apex, & grex. Y & Z ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat uerbis.

De origine Grammaticæ, & quantum ualeat. Cap. VII.

Onsentaneum uidetur, ut prodita literarum origine, antequàm ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine disseram, utpote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum, nomenq́; à literis accepit: nam γράμμα græcè, litera dicitur. Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur, & grammatici literatores, aut literati: quamuis nonnulli, autore Tranquillo de grammatica, literatores uocent mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autem grammatica ars, quæ in emendatè loquendo scribendoq́; consistit, ut literæ suas custodiant uoces, & uelut depositum reddant legentibus. & autore Quintiliano libro primo, in duas partes diuiditur, in rectè loquendi scientiam, & poëtarum enarrationem. Cicero de oratore: In grammaticis poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, uerborum interpretatio, & pronunciandi quidem sonus. Eius autem initium, ut testis est Suetonius in libro de grammatica, tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex obseruatione enim eorum quæ in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum

tandum uitandumq; notantes, hanc artem fecerunt, ueluti oratoriam: nam grammatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cùm lib 3. de Oratore ait: Atq; ut latinè loquamur, non solùm uidendum est, ut & uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporibus, & genere & numero conseruemus, ut ne quid perturbatum, ac discrepans, aut præposterũ sit, sed etiam uocis sonus est ipse moderandus. Ista omnia grammatica sola docet. Hanc autem, ut Laërtius lib 10. ait, Hermippus autor est Epicurum primum docuisse, cuius uim Plato primus speculatus est. Romæ uerò, autore Suetonio, olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem eius studium intulit Crates Malotes missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennij mortẽ. Cæterũ hæc omniũ artium præclarissima est: præbet enim iter ad cæteras capessendas. Fabius: Nec ad ullius rei summã, nisi præcedentibus initijs, perueniri potest. Et alibi: Quò minus, inquit, sunt ferendi, qui hanc artẽ ut tenuẽ ac ieiunam cauillantur, quæ nisi oratoris futuri fundamẽta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senib. dulcis secretorũ comes, & quæ uel sola omni studiorũ genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea quamobrẽ magnifieri debeat, facilè docet: quia ex huiusmodi artis negligentia, in poëtis, oratoribus, historicis, in arte medicinæ, in iure ciuili, cæterisq; disciplinis quotidie sexcẽti errores existunt, ineptissimæq; interpretationes, id quod non accideret, si

grammaticā primùm discerēt, qui aliquādo essent sese ad scribendū daturi, illiue nō ignorarēt grāmatici partes esse, ut cunctas ferè calleat artes, quandò apud antiquos soli grammatici omniū scriptorū censores et iudices fuere, qui idcirco critici ἀπὸ τοῦ κρίνειν *appellati sunt. Igitur cùm quis pingue quiddam latinè sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendum aggredi prius, quàm grāmaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt,* Didymus, *quem* Macrobius *omnibus grammaticis præponit:* Antonius Enipho, *cuius scholā* M. Tullius *post forensia negocia frequentabat:* Nigidius Figulus, M. *ille* Varro *omniū doctißimus:* M. Valerius Probus, Palæmon *ille arrogantißimus, multiq́; deinde alij. Apud Græcos* Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

De poeticæ artis origine, & eius præstantia, ibiq́ locus Ciceronis in Catone emendatus. Cap. VIII.

POëtica ars multis mehercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, uel quia homines nullam penè artē assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, uel quòd scientias ferè, ut Strabo *in primo* Geographiæ *aduersus* Eratosthenem *pulchrè demonstrat, in se continet omnes: uel demum quòd ex omnibus artibus, quæ ab humani ingenij excellentia proficiscuntur, sola poëtica diuino furore percipitur. Nam poetæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste* Cicerone *in primo de diuinatione,* Democritus *negabat magnos esse poetas, quippe qui, ut idem quoque* Democri-

Democritus & Plato aiebant, non arte, sed natura constant, tuncq; ueri uates sunt, cùm insaniunt. Horatius in Poetica arte:

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, & excludit sanos Helicone poetas
Democritus. Et alibi:
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est.

Non fiunt igitur poetæ, sed nascuntur. Vnde in Bucolicis Vergilius:

Pastores hedera crescentem ornate poetam.

Quare Ouidius in 3. de Arte amandi, dicit:

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli.

Et Maro diuinum uocat poetam:

Tale tuum carmen nobis diuine poeta, &c.

cùm uatem esse, Dei munus sit. Sed Cicero pro Archia poeta, multò luculentißimè illud quo fiat pacto, docet, dicens: Atqui sic à summis hominibus, eruditißimisq; accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare, poetam natura ipsa ualere, & mentis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas, quòd quasi deorum aliquo dono atq; munere commendati nobis esse uideantur. Origo autem huius artis admodũ uetusta est, & teste Eusebio in lib. 11. de præparat. euangel. apud antiquißimos Hebræorum, qui multò ante Græcorum poetas fuere, primùm floruit. Nam Moses magnus Hebræorum imperator, cùm ex Ægypto eos in patriam reduceret, statim atq; mare rubrum diuinitus cedẽtibus aquis, trans-

gressus est, diuino numine afflatus, autore Iosepho in 2. de antiquitatibus Iudæorum, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde Dauid ille diuinus dei uates uario metro hymnos composuit. Idem Iosephus lib. 7. Antiquitatum: Expeditus itaq; Dauid à prælijs, & periculis, cùm pace iã altißima frueretur, cantica in deum hymnosq; uario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidẽ quinquemetros. hæc ille. Diuus quoq; Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebij, longè scienter id demonstrat, scribens: Deniq; quid psalterio canorius? quod in morẽ nostri Flacci & Græci Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Solomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia, hexametris & pentametris uersibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur huius artis initium Hebræis acceptum referre debemus, ueluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoq; aliorum uatum uersibus edita sunt, quod Horatius in poetica testatur:

—Dictæ per carmina sortes.

Verùm Orpheus, autore Porphyrione, primùm poeticam illustrauit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem serius illam accepimus: nam Liuius Andronicus, ut M. Tullius in primo Tusculanarum, & Fabius Quintilianus in 10. prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tuditano COSS. anno ante natum Ennium, qui fuit annus ab urbe condita quingentesimus tertiusdecimus. Cæterum ex ratione temporis

inita à Liuio, ac testimonio eiusdem Ciceronis in Catone, cùm Liuij Andronici meminit, satis constat Marci. Sempronij Tuditani id temporis collegam fuisse Caium Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperàm habeant pro Centone Cethego, nō Appium Claudium. Ac sic ratio temporis, cuius rei causa hoc loco Consulum mentio facta est, conueniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, uelut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poëticæ artis: quimetiam usqueadeo probro habebatur, ut si quis, quemadmodum Gellius ex Catone, libro Noctium Atticarum undecimo, capite secundo, testatur, eam rem studeret, grassator uocaretur.

De origine metri, & metrorum plura esse genera. Cap. IX.

Vanquam nonnullis fortasse haud iniuria accusandus uidebor, quòd antea de poeticæ artis initijs scripserim, quàm metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim, non ualde indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaq; origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certa ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in cœlestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certa ratione & numeris præfinitis ageretur? Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est,

metro fiunt. Quòd si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cùm de Musarum officio libro sexto loquitur, metri inuentionem Ioui, hoc est, Deo immortali aßignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inuentio, & carminum, quæ poesis appellatur, ratio. Atq; metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, eius uates, quos commemorauimus, diuini spiritus pleni primùm usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, autore Seruio, uel à rebus quæ describuntur, nomina accepere, ut heroicum, quod hexametrum, licet Moses, uti dictum est, primus usurpauerit: tamen quia Homerus, & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeri ætatem, Apollinis Pythij oracula reddi consueuerant: propter quod, ut opinor, Plin. in 7. ait: Versum heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula soluta etiam oratione, teste Strabone libro nono geographiæ, referebantur, id quod affirmat Cicero in secundo de diuinatione, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. Vel ab inuentoribus, ut asclepiadæũ: uel à pedibus, ut iambicũ, quod Archilochus primus inuenit. Horatius in poetica:

Archilochum proprio rabies armauit iambo.

Vel à numero pedum, ut hexametrũ & pentametrum, quæ & elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut aiunt, ignoratur. Horatius:

Quis tamen exiguos elegos immiserit autor,
Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est.

Bucolicum

Bucolicũ carmen, autore Diodoro in 5. Daphnis Mercurij filius excogitauit: & sic alij alia metra adinuenerunt, quæ nos in præsentia studio breuitatis omittimus, metri tantùm originem prodidisse contenti.

De tragœdiæ atque comœdiæ initijs. Cap. x.

INitium tragœdiæ et comœdiæ, teste Donato, à rebus diuinis est factũ, quibus antiqui pro fructibus uota soluentes operã dabant: nam olim incensis altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur: autoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur. Horatius,

Carmine qui tragico uilem certabat ob hircum.

qui Libero patri immolabatur: quia, ut ait Varro, noxium est uitibus animal. Vnde tragœdia ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est, ab hirco nominata est: uel, ut quibusdam placet, quòd hirco donabatur eius carminis poeta: uel quòd uter ex hircina pelle uini plenus pro præmio erat: uel à fæce, quia ante usum personarum ab Æschylo repertum, mimi peruncti ora olei fæcibus fabulas agebant. Horatius in poetica:

Ignotum tragicæ genus inuenisse camœnæ
Dicitur, & plaustris uexisse poemata Thespis,
Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.
Post hunc personæ, pallæq; repertor honestæ
Æschylus.

Tragœdias, autore Fabio in 10. primus in lucẽ protulit

Aeschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atq; Euripides. Apud nos, autore Donato, Liuius Andronicus tragœdiam primus inuenit, in qua floruit Accius, Pacuuius, Ouidius, & Seneca. At uerò nondum coactis in urbem Atheniensibus, cùm, ut testatur Varro, inuentus Attica circum uicos, uillas, pagos, & compita, festum carmen solenniter quæstus gratia cantaret, orta est comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, quod est lasciuè agere, uel κώμου, hoc est, à comessatione, seu κώμης, qui uicus est, & ᾠδὴ, cantus: quam tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis inuenerit primus, apud quos, sicut infrà dicemus, duplex erat, antiqua & noua. Præcipui autem eius autores fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus. Apud Latinos eam primus omnium, ut Liuius ab urbe condita, & Donatus testantur, reperit Liuius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus. Ouidius:

Omne genus scripti grauitate tragœdia uincit.

In comœdia uerò amores ferè & uirginum raptus. Tristitia tragœdiæ pecularis est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet, abnuit, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdia dignum, quoniam semper inf ces exitus habet, contrà comœdia fœlices.

De ori-

De origine Satyræ, nouæq; Comœdiæ. Cap. XI.

Atyrarum genera duo esse manifestũ est, alterum antiquius tam à Græcis quàm à Latinis usurpatum, quod sola carminum uarietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciuiæ. Huius satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso, poeta satyricus, ut autor est Laertius, & Menippus seruus, sicut Apuleius & Gellius ostendunt, cuius libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latinè Menippeas appellauit. Alterum satyrarum genus recentius maledicum, & ad carpenda hominum uitia compositum, quod soli Latini excogitauerunt, teste Fabio Quintiliano, satyra quidem tota nostra est, quæ, autore Donato, hinc exordium sumpsit. Nam cùm in ueteri comœdia per priscos poetas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à ciuibus palàm, tum eorum crebro qui geßissent nomine decantarentur: quod tunc nequaquam moribus hominum obfuit, cùm pro se quisq; caueret, culpa aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset, & inde ipsi poetæ abuti licentius stylo, & paßim ex libidine lædere cœpissent plures bonos, id propter, ne quispiam hominum uitia amplius nominatim carperet, lege sanxerũt. Ex huius igitur hoc pacto ueteris comœdiæ interitu, Satyra, quam nostri condiderunt, initiũ habuit. Tunc autẽ poetæ nouam comœdiã inuenerunt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agunt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis, & eadem opera multum delectationis spectatoribus afferret: cuius Menander

& Philemon autores fuere, qui omnem prioris comœdiæ acerbitatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ Latini, Cæcilius, Næuius, Licinius, Plautus, Terentius, atq; alij antiquißimi Comici modum cōponendæ comœdiæ iucundæ pariter ac gratæ sumpserunt. Verùm ij, si Quintiliano credimus, uix leuem Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Romanus non uideatur posse recipere illam dicendi uenerem, solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra uerò à satyris, ut Donato placet, qui illoti semper & petulantes dij sunt, nomen traxit: uel à satyra cibi genere, quod, autore Festo, ex uarijs rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus est Lucillius: sed eiusdem iudicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius iuxtà, quamuis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Iuuenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cùm in 10. dixit, Sunt clari hodie quoq;, & qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

Qui primus historiam condiderit, & de eius utilitate, aut solutam orationem inuenerit, deq; texendæ ipsius historiæ regula. Cap. XII.

Istoria, quæ tanto cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, ad uitæ institutionem utilißima censenda est, quòd, ut Cicero de Oratore præclarè ait, sola sit testis temporũ, lux ueritatis, uita memoriæ,

& magistra uitæ: multarum enim rerum exemplis priuatos uiros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudem, quæ eos qui uitam egregiè profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à uitijs deterret. Hanc, ut Plinius lib. 7. ait, Cadmus Milesius omnium primus cõdidit: sed Iosephus in primo Antiq. uolumine rectius omnino sentiens, eum apud Græcos duntaxat primùm historias scripsisse tradit: nam Græci cùm, ut idem inquit, heri & nudiustertius fuerint, uerisimilius est, antiquißimos Hebræorum qui sacros libros scripserant (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebium colligimus, in 10. de præparatione euangel. longè post Mosen fuit) historias primò condidisse: uel Ægyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes, sicut ipse Iosephus in primo contra Appionem sentire uidetur, aiens: Quoniam uerò apud Ægyptios & Babylonios, ex longißimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat iniunctum, & circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris uerò progenitoribus, quia eandẽ quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiorem, pontificibus & prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius uerißimè, ut mea fert opinio, hoc potius Mosi aßignare uidetur, in 11. de præparat. euangel. dicens: Vnde sapientißimus ille Moses, qui primus cuiusq; hominis uetustißimi uitas Hebræorum conscripsit, ciuilem atq; in actione positum uiuendi modum narratione historica docuit. Verũ nec illud

profectò

profectò probabile uidetur, quod idem Plinius in septimo, & Apuleius in Floridis tradit, Pherecydem Syrum primum solutam orationem condere instituisse, tempore Cyri regis: nanque quis non uidet hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint? quæ, uti luce clarius est, soluta oratione cõscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorũ & Babyloniorum sacerdotibus sileam, qui & ipsi longè ante Græcos historias scriptitarunt, multò post Mosen fuit, quem ex testimonio Eusebij, primùm omniũ historiam condidisse diximus. Pherecydes enim Syrus, autore Eusebio de præparat. euangel. uolumine 10. circiter primæ Olympiadis tempora floruit. A Mose autem, quemadmodum ex eodem collegimus, ad Ioathan Iudæorum principem, cuius temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo in primo geogr. non solùm Pherecydi, sed Cadmo ac Hecatæo pariter aßignat, qui & ipsi Mose, uti liquidò constat, posteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene autore, historias primus composuit Xenophon, de quo Quintilianus cũ de historicis loquitur, ait: Xenophon non excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Liuius, Crispus Sallustius, & pleriq; alij. A principio Romani, ueluti Fabius testatur, pro historijs, annales pontificum habebant, in quos res gestæ per annum referebãtur. De historiæ initio hæc dicere habui, nunc de componendæ regula aliquid subijciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore

ne

ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid ueri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus & uerbis: rerũ enim ratio tam temporis ordinem quàm locorum descriptionem poscit, item hominum mores, uitas, consilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum uerò ratio orationis genus desiderat lene, fusum, ac pura illustriq; breuitate ornatum.

De origine rhetorices, & quibus rebus eius ratio contineatur. Cap. XIII.

On dubium est, quin geniti protinus homines ab ipsa rerum natura, hoc est, à Deo, à quo primũ creati sunt, sermonem acceperint: qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina, cùm uiderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum, effecerunt artẽ: ita cùm in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, rhetoricen constituerunt, cuius, ut Diodorus in primo, & poetæ uolunt, Mercurius autor fuit. Flaccus Horatius. in carmine:

Mercuri facunde nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti, &c.

Quamuis in sexto idem Diodor. sibi repugnare uideatur, dicens: Vnde interpretis nomen assumpsit, non quòd nominũ aut orationis, ut quidam tradunt, fuerit inuentor, sed quia diligentius quàm cæteri mandata referebat. nisi intelligatur, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi ueritatẽ esse secutus. Verùm Aristoteles primùm

Empedo-

Empedoclem artis inuentorem fuisse ait. Et Quintilianus idem ferè sentit in tertio, sic scribens: Nam primus post eos, quos poëtæ tradiderunt, mouisse aliqua circa rhetoricen, Empedocles dicitur. Hanc autore Suetonio de claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitam esse exerceri: sed cùm paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeò multi eam præsidij causa & gloriæ expetiuere, ut nonnulli ex infima fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint. Artis autem huius scriptores antiquißimi fuerunt Corax & Thysias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiusdem insulæ insecutus est. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demosthenes, sicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentißima, ac Romanæ eloquentiæ fons uberrimus. De initio rhetorices hactenus, sed & eius uis atq; facultas dicatur. Ea, autore Cicerone de Oratore, in quinq; diuiditur partes: ut orator debeat primùm reperire quæ dicat, deinde inuenta ordine dispensare, tum ea deniq; ornare oratione, pòst memoriæ mandare, & ad extremum cùm dignitate æquè ut uenustate agere, & agendo illud, teste Quintiliano, præstare, ut delectet, doceat, moueat. Bonus enim orator delectat audientium animos, cùm aptè dicit: nam quod decet, ferè prodest, atq; delectat. Deinde docet, cùm exponit negocium, quod in controuersiam uenit, & quales sint personæ, inter quas illud sit. Postremò mouet, cùm iudicum affectus excitat ad fauendum miserendúm ue, aut tristes soluit, digna risu tempestiuè interponendo, si id opus esse perspicit. Atq; ijs rebus & uerbis omnis fermè rhetorices

ratio continetur. Quòd autem Græci oratores causarum ῥήτορας, id est, rhetores uocant, nos tamen ita distinguimus, ut orator sit, qui causas agit: rhetor, qui rhetoricen profitetur: declamator uerò, qui siue alios docendi, siue se exercendi gratia, fictam causam orat.

Quis primus musicam repererit, & quantum ea ualeat ad tolerandos humanæ uitæ labores. Cap. XIIII.

VSicen antiquißimam esse, poetæ clarißimi testimonio sunt: nam Orpheus & Linus ambo dijs geniti, musici insignes fuerunt, cùm alter eorum rudes atque agrestes hominum animos demulceret, cantusq; suauitate non feras modò, sed saxa etiam, ut fabulæ tradunt, syluasq; duceret. Horatius in poëtica arte:

Syluestres homines sacer interpresq; deorum
Cædibus & uictu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosq; leones.

Vergilius in Ecloga quarta:

Non me carminibus uincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quãuis, atq; huic pater adsit,
Orphei Calliopeia, Lino formosus Apollo.

Apud quoq; eosdem autores, inter regalia conuiuia, laudes deorum atq; heroum ad citharam canuntur, ut Iopas ille Vergilianus canit errantem lunam, solisq; labores. Musices autem repertor, teste Plinio lib. 7. Amphion ex Antiopa, Iouis filius fuisse dicitur, propter quod poëta in Bucolicis ait:

Canto, quæ solitus, si quando armenta uocabat,

Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.

Ipse quoq; saxa mouisse fertur. Horatius in poëtica,

Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa mouere sono testudinis.

Et Statius in primo Thebaidos:

Penitusq; sequar, quo carmine muris
Iusserit Amphion Tyrios accedere montes.

Sed Græci, teste Eusebio, de præparat. euangel. lib. 2. musicæ harmoniæ inuentionem Dionysio attribuunt. Ipse uerò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporibus fuerunt, musicæ repertores uocat. At Solinus huius artis studium ex Creta manasse sentit, qui inquit, Studium musicum inde cœptum, cum Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos, in uersificum ordinem transtulissent. Polybius tamen in 4. hoc Arcadum maioribus assignat, quippe qui huius rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercurium adinuenisse, Diodorus est autor in primo. ἁρμονίαν Græci uocant, quam nos dissimilium concordiam appellamus. Verùm Amphionem & cæteros posthac huius rei autores fuisse ratio poscit, cùm Iubal Hebræum Lamech filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui musicæ inuentores produntur, Iosephus in primo antiquitatum dicat musicam studiose coluisse, & psalterio citharaq; cecinisse. Hæc hactenus. Sed artis origo nihilominus in dubio uersari uidetur: igitur expedit, ut quæstio eiusmodi tandem aliquando plana fiat. Itaq; natura iam inde à principio mortalibus musicam uelut muneri dedisse uidetur, quando id ad tolerandos humanæ uitæ labores plurimum

rimum ualet. Siquidem homo ſtatim natus cùm in cunabulis uagire incipit, cõtinuò nutriculæ cãtitantis uoce ſopitus dormitat: quippe infantes ſtatim plorant, quòd crurum brachiorumq́; rectè producendorum cauſa, faſcijs colligantur, ac ita à ſupplicio miſeram uitam uiuere incipiunt. Deinde in omnibus fermè operibus modulatio aliqua rudis hominum defatigationem ſemper conſolatur. Vergilius:

Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, ſic arator, auriga, mulio, longo inter laborem uiamq́; ſibilo reficitur. Quid, quòd non modò ij, uerumetiam eorum ſarcinaria iumenta eo cantu ſimul labore leuantur? Nam aſsiduo uſu compertum eſt mulos ualdè delectari tintinabulorum ſonitu: quapropter muliones multijugia tintinabula ad illorum colla ſuſpendere ſolent, quò facilius ſarcinarũ labores perferãt. Eandem uim in cætera ſimiliter animalia muſicam habere inter omnes conſtat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti, ſtare loco neſciunt, ac iamiam in certamen ruere ardent: ita leones ſtridore ferri maximè territantur. Sed quæſo, unde ille auium concentus, quo omnis ager ſuo tempore reſonat? ecquis docuit luſciniam uarios canendi modos? hæc enim auicula ſonum ædit perfecta muſicæ ſcientia modulatum, qui nunc continuo ſpiritu trahitur in longũ, nunc uariatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto, promittitur, reuocatur, infuſcatur, ex inopinato: interdum & ſecum ipſa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus: & breuiter, audire licet omnia tam paruulis in faucibus concini, quæ tot exqui

sitis tibiarum tormentis, ut ait Plinius, *ars hominum excogitauit.* Huius *harmoniæ natura magistra est, quæ uel ab initio alias animãtes, quibus ad sonũ quempiam uox apta est, musicam docuit, quemadmodum ostendimus. Atq; hæc uera artis origo. Cæterum musicam, quam Ægyptij, ut* Diodorus *testis est, tanquam uirorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiscere, & Ephorus, autore* Polybio *in procemio suarum historiarum, ad deludendos ac fallendos homines inuentam tradidit, magno olim precio æstimatam testatur* Fabius, *qui dicit* Socratem *iam senem institui lyra non erubuisse. &* Cicero, *qui libro* Tusculanarum *primo ait* Themistoclem, *quòd in epulis recusasset lyram, esse habitum indoctiorem: & Salij, apud* Romanos, *qui per urbem uersus canebant: sed in primis* Dauid *ille magnus uates, qui diuino carmine* Dei *mysteria canit: illud quoque Græcorum adagium,* Indoctos *à Musis atq; Gratijs abesse, quod in nostris prouerbijs explanaui. Tria præterea genera sunt, ex quibus musica constet: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infrà dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quo ut poësis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorum opus carmenq; dijudicat.* Ex *quo rectè ait* Cicero de Oratore, *lib. 1. musicam uersari in numeris, & uocibus, & modis.*

Qui primùm instrumenta diuersi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod sit organum, & de antiquissimo tibiarum usu in prælijs. Cap. XV.

Mercurius

Ercurius Maiæ filius lyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur: tradunt enim cùm aliquando Nilus suum egressus alueum totam inundasset Ægyptum, & postea intra suos limites regressus esset, uarias animantes in campis relictas, inter easq; remansisse testudinē, & hanc cùm ille inuenisset, consumpta iam carne, sed superstitibus neruis, & percußione sonum excitasset, ad exemplum illius lyram composuisse. Horatius in primo Carminum:

Te canam magni Iouis, & deorum
Nuntium, curuæq; lyræ parentem.

Cui ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, autore Diodoro Siculo, tres instituit uoces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauem ab hyeme, mediam à uere sumens, qua, teste Seruio super quarto Æneidos, donauit Apollinem, accepto ab eo caduceo, de quo Vergilius:

Tum uirgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidam eam non Apollini, sed Orpheo primùm tradidisse ferunt, alij uerò ab Apolline pòst Orpheo concessam uolunt. Ad eam qui decantandos faciebant uersus, Lyrici poëtæ nuncupati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hanc rem, omittatur) septem in ea chordas appositas, iuxta numerum septem Atlantidū, quòd Maia Mercurij mater ex illarum numero fuisset: deinde superadditas duas, ut repræsentaretur unum nomen Musarum. Hæc autem tantæ suauitatis fuisse perhibetur, ut arbores, saxa, feras, ueluti suprà dictum est, tra-

xisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id est, simplicem tibiam inuenit. Primus autem tibias, autore Diodoro & Eusebio, Marsias adinuenit. Plinius uerò geminas illum reperisse tradit. Alij hoc Apollini aßignant, sicut lyræ & fistulæ inuentionem: nam simulacrum eius quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidẽ arcum, in læua Gratias, quæ singulæ singula musicæ instrumenta manibus gerebant, una lyram, altera tibias, quæ autem media erat, fistulam tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia autor fuit. Tibiæ primò ex gruum tibijs, unde nomen habent, tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus uoce canere Trœzenius Dardanus instituit. Lydios modulos Amphion excogitauit, Dorios Thamyras Thrax, Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fistulam, ut Plinius & Seruius aiunt, Pan deus rusticus inuenit: nam cùm Syringam Arcadiæ nympham, autore Ouidio in primo Metamorph. ardenter amaret, & illa fugiens ad Ladonem fluuium peruenisset, & fluuio impedita non amplius fugere posset, implorato aliarum Nympharum auxilio, in palustres cãnas mutata est: quas cùm Pan excidisset, ex ijs ad amoris solatium, primus sibi fistulam confecit. Maro in Corydone:

Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit.

Sunt tamen, qui hoc Apollini attribuant. Venarum pulsum in musices pedes Herophilus primus discreuit per ætatis gradus. Fistulam uerò, quam Græci syringa uocant, teste Eusebio in 2. de præpar. euangel. Cybele

inuenit.

inuenit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphion: ut alijs, Orpheus: ut alijs, Linus: ut uerò Diodoro, Apollo, qui lib. quinto inquit: Apollo primùm cithara simplici usus est, Marsias uerò tibijs. Sentit idem Higinius. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina uocum.

Octauam apposuit Simonides, nonam Timotheus. Cithara sine uoce primus cecinit Thamyras, cum cantu Amphion: ut alij, Linus. Hæc ex Plinio. At cithara tamen longè antè, uti superiore capite ostendimus, Tubal Hebræus usus est, quam omnino ab ea dißimilem fuisse, quam illi inuenerunt, quos commemorauimus, testatur diuus Hieronymus in epistola de instrumentis musicis, ad Dardanum, aut quisquis illius autor est, quia de ea re ambigitur, scribens citharam apud Hebræos uigintiquatuor chordas habuisse, factam ad formam Δ literæ. Dauid etiam ille magnus Dei uates uaria instrumenta inuenit, teste Iosepho in septimo Antiquitatum, qui ait: Diuersaq; faciens organa docuit, ut Leuitæ secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbatorum dies, aliasq; solennitates. Organorum autem species huiusmodi est: canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla uerò duodecim sonos habens, digitis tangitur. & reliqua. Hinc perspicere licet istiuscemodi organa à Dauid confecta diuersa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquàm frequens: quandò illa plectro pulsabantur, nostra uerò inflantur follibus, unde multis meatibus quasi cicutis imparibus uox

erumpit, concẽtumq́; efficit. Quanquam Iosephus hoc loco dicens, Diuersáq́; faciens organa, uidetur organum pro instrumento quocunque musico ponere. Idipsum sentit Augustinus, qui instrumenta musicorum cuncta speciatim excellentiora etiam organa uocat. At autor nostri organi tam concinni nõ proditur, cum magna eius nominis iactura, sicut in extremo tertio libro dicetur.

Sambucam item musicum instrumentum, autore Clemente, Troglodytæ Africæ, ut Solino placet, populi inuenerunt. Tubam æneam teste Plinio, Piseus Tyrrhenus reperit: quod Diodorus libro sexto, non Piseo tantùm, sed Tyrrhenis omnibus tribuit, ita scribens: Tyrrheni pedestri quoque exercitu præualidi tubam primam adinuenerunt, bello admodum utilem. Non eo tamen inficias, Diodorum in Plinij sententiam ire: quandoquidem iure à Græcis dicitur uictus Hector, quamuis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octauo Æneidos, dicens:

Tyrrhenusq́; tubæ mugire per æthera clangor.

Verùm Acron super hoc Horatianum in poëtica arte,

— Post hos, insignis Homerus,
Dircæusq́; mares animos in martia bella
Versibus exacuit.

tradit Dircæum poëtam primùm tubam comperisse, quoniam is, ut Porphyrio dicit, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cùm Lacedæmonij, autore Iustino lib. 3. bellum aduersus Messenios gererent, diuq́; extraherent dubium Martis euentum, responsum acceperunt ab Apolline, si uellent uincere, Atheniensi

duce uterentur: à quibus rogati Athenienses, contumeliæ causa ipsis Dircæum quendam claudum, luscum, omniq́; ex parte corporis deformem dederunt. Vsi sunt auxilio eius Lacedæmonij, quibus ille cantum monstrauit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenij fugam fecerunt, adeptiq́; sunt uictoriam Lacones. Sed in codicibus Iustini inuenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ autorem uolunt Maletum, siue Maleum dictum. Verùm quid multa? cùm tubæ inuentor fuerit Moses ille diuinus Hebræorum dux, dicente Iosepho in tertio antiquitatum: Adinuenit autem modum tubæ ex argento factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens penè cubiti: est autem angusta fistula calamo capacior, præbens latitudinem quæ conueniat ori, ad susceptionem spiritus, & claßico sono uicina, quæ Hebraica lingua uocatur Asosra. Hæc ille. Sed haud scio unde de primis tubæ inuentoribus tanta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi inuenisse. In Latium instrumenta musica, teste Dionysio Halic. Arcades primi omnium attulerunt, cùm antea fistulis pastoralibus tantùm uterentur. Placet insuper antiquum usum tibiarum in prælijs ponere. Thucydides itaque autor grauißimus, tradit Lacedæmonios tibiarum modulis in prælijs esse usos: etenim cùm paratæ essent classes, & instructæ acies, cœptumq́; iri in hostẽ, tibicines inter exercitum positi canere incœptabant, non uoluptatis causa, sed ut æquali modulatóque sensim ingreßu conuenientes, pugnam capesserent. Cuius rei Polybius

libro quarto, & Fabius in primo, Gellius itidem in primo, & Plutarchus in uita Lycurgi meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nunc noster peditatus seruat: Alyattes quoq; Lydorum rex, autore Herodoto libro primo, in bello aduersus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante cithara gressus. autor Gellius. At Parthos consueuisse tympanorum sonitu pugnam inire, testatur Plutarchus in uita Craßi, & Appianus Alexandrinus in libro Parthico. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebantur. Vnde Vergilius de Miseno tubicine inquit:

—Quo non præstantior alter
Ære ciere uiros, Martemq; accendere cantu.

De origine philosophiæ, & de duobus eius principijs, & quis primus inuenerit ethicen & dialecticen, ac dialogos introduxerit. Cap. XVI.

Philosophiam, quam Cicero in Officiorum libris studium sapientiæ uocat, & in Tusculanis, uirtutis indagatricem atq; uitiorũ expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse pleriq; uolunt: nam apud Persas primùm Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Aßyrios, Chaldæos: apud Indos, gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo contra Iouinianum, Buddas nuncupabatur: apud Britannos, & Celtas siue Gallos, Druides: apud Phœnices,

Ochum:

Ochum: apud Thraces, Zamolsim, & Orpheũ: apud Libycos, Atlantem: quos omnes, autore Laërtio, pro sapientibus habuerunt. Ægyptij uerò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumq; philosophiæ aperuisse principia. Sed idẽ Laërtius à Græcis philosophiã manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linũ primos fuisse sapientes ferunt. Verùm, teste Eusebio, primùm philosophia, sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ, ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrionis testimonio, amplius mille annis post Mosen fuere, Eusebius in 11. de præparatione euangel. philosophiam à Iudæis accepisse plenißimè demonstrat, quandò nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primùm fuit, sed deinde: nam Pythagoras omnium primus, Lactantio autore in tertio, philosophiam, id est, amorem sapientiæ, & se philosophum, id est, amatorem sapientiæ nominauit, dicens solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapientia dicta est, quæ nunc philosophia uocatur: & qui hanc profitebantur, sophi, id est, sapientes uocitati sunt. Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quòd Thales Milesius fuerit ex Ionia, & hic Anaximandrum instituerit, alterũ uerò ex Pythagora Italicum est dictum, quoniam eius autor Pythagoras ualdè multum in Italia philosophiæ operam dedit. Eusebius in 10. de præparatione euangel. tertium addit, id est, Eleaticum, cuius Xenophanes Colophonius autor dicitur. Diuidunt insuper philosophiam, autore Cicerone de Oratore, in tres partes, in naturæ obscuritatem, in

differendi subtilitatem, in uitam atque mores: & primam physicam, alteram dialecticam, tertiam ethicam Græci uocant. Quam etiam diuisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit, sicuti singula ipsius philosophiæ præcepta. Physicæ proprium est de mundo, & de his quæ sunt in eo disserere, quam ex Ionia Athenas Archelaus primus importauit. Ethicæ uerò, de uita moribusq; tractare, quam Socrates comperit. Cicero libro quinto Tusculanarum: Socrates autem primus philosophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de uita & moribus, rebusq; bonis & malis quærere. Dialectica autem ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initium sumpsit. Quamuis secundum alios, in quinq; partes diuidatur, in physicam, metaphysicam, ethicam, mathematicam, & logicam. Verùm nos iam fines nostros egreßi sumus: non enim res definire, & de singulis planum facere, sed de earum initijs docere, nostri tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redeamus. Dialogos, uti apud Laërtium discimus, Plato omnium primus introduxit, uel potius maximè omnium illustrauit: nam Aristoteles libro de poëtis primo, illud scribendi genus inuentum tradit ab Alexameno Scyreo, Teióue.

Qui primi astrologiam adinuenerint, aut quorundam syderum cursus, & sphæram, uentorumq; rationem: atque quot illi sint, & obseruationes syderum in nauigando. Cap. XVII.

Erra potißimum ex ſyderum temperatione fructus fert uberiores, ut nos in eo prouerbio demonſtrauimus, Annus fructificat non tellus: hominumq́; natura, ſi Iulij Firmici, ut ita dicam, ſomnijs credimus, maximè ſyderibus ſubiecta eſt: ait enim, Qui habebit horoſcopum in quarta parte Mercurij, erit ratiocinator: qui in equo, auriga: qui in ſeptima parte arietis, gibber aut gibberoſus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptijs profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita ſcribit: Alia inſuper ſunt ab Ægyptijs excogitata, quis menſis diésue, cuius deorū ſit, & quo quis die genitus, qualia ſortietur, & quam mortem obibit, & qualis exiſtet. Chaldæi uerò, teſte Diodoro libro tertio, dicebant planetas plurimum conferre ad bona uel mala conſequenda. Vnde Hermione apud Ouidium ita conqueritur:

Quæ mea cœleſtes iniuria fecit iniquos?
Quodq́; mihi miſeræ ſydus obeſſe querar?

Hinc igitur ab hominibus ex obſeruatione cœleſti, inuenta eſt aſtrologia, in qua cœli conuerſio, ortus, obitus, motusq́; ſyderum, arte quadam concluſus eſt. Hanc Ægyptij, ut autor eſt Diodorus, à ſe primùm repertam aſſerunt, alij uerò à Mercurio. Sed idē libro quinto Actinum Solis filium ad eos aſtrologiæ notitiam traduxiſſe docet, id quod Clemens primùm Chaldæis, dein ipſis Ægyptijs aßignat. At Ioſephus in primo antiquitatum perſpicuè demonſtrat, Abraham primùm Ægyptijs aſtrologiam inuentam à ſuis maioribus, ut infrà dicemus,

dicemus, tradidisse, cùm in Ægyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulq; Chaldæis, qui huius quoq; disciplinæ autores feruntur, ob iugem operam, quam obseruandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, in primo contra Appionem dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & diuinis primitus apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum, & Pythagoram, & Thaletem, omnes concorditer confitentur Ægyptiorum & Chaldæorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius libro septimo, Atlantem Libyæ filium astrologiam inuenisse dicit. Quapropter Poëtæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris. Vergilius in sexto:

— Vbi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius libro 6. Ioui Belo hoc adscribit, dicens: Durat adhuc ibi Iouis Beli templum, inuentor hic fuit syderalis scientiæ. Et in 5. lib. aliter scribens: Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & syderum. Alij uolunt Assyrios reperisse: quibus tamen Seruius super sexta Ecloga Bucolicorum ait, Prometheum prius astrologiam indicasse. Verumenimuero horum quos prodidimus, postea alios alibi huius rei autores fuisse ducimus, quandò à primordio statim orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filij, teste Iosepho autore sanè grauißimo, in primo Antiquitatum, disciplinam rerum cœlestium primùm inuenerunt, qui, ut ne dilaberētur quæ reperissent, néue antequàm uenirent ad cognitionem, deperirent, cùm prædixisset Adam rerum omnium futurum interitum, duas columnas

columnas fecerunt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidibus, ut si lateritia ab imbribus destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad obseruationem syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hebræis ad Ægyptios & Chaldæos, & deinde ad reliquos astrologiã manasse credere par est. Ac tale fuit astrologiæ artis, nempe ad sanarũ mentium delyrationem duntaxat excogitatæ, initium. Defectus solis & lunæ primus Romani generis, teste Plinio lib. 2. Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehẽdit: Lunæ cursum, ut idem ait, Endymion. Sed defectum lunæ Plutarchus Anaxagoram primùm monstrasse dicit, in uita Niciæ dicens: Primus autẽ qui lunaris luminis atq; umbræ causam deprehenderit, ac literis mãdare ausus sit, Anaxagoras fuit: etenim quòd is antea ignotus esset, ex eo probat, quòd cùm Nicias male gestis rebus Siciliam deserere decreuisset, & noctu fortè luna defecisset, omnes milites propter rei ignorationem, quanquam paulò antè Anaxagoras claruerat, turbati, malum aliquod sibi portendi arbitrati sunt. Veneris syderis naturã Pythagoras Samius inuestigauit: quod idem esse, quem Luciferum uocamus, qui ante matutinum tempus oritur, & uesperũ, quia post solis occasum refulget, Parmenides primus animaduertisse dicitur. autor Laërtius in nono. Sphæræ, teste Cicerone lib. Tusculan. primo, Archemides Syracusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo adscribit: Plinius uerò in 7. Anaximandro, uel potius, ut est in secundo uolumine, cap. octauo, Atlanti. Ventorũ rationem

Æolus

Aeolus reperisse fertur: quod ideo proditum esse duco, quia, autore Strabone lib. sexto, & Plinio in tertio, ex fumo insularum prope Siciliam, in quibus ipse Aeolus regnauit, incolae quinā flaturi essent uenti, triduò praedicebant, unde etiam Aeolo uentos parēre existimatum est. Ventos autem nonnullis placuit esse quatuor: ab oriente aequinoctiali Solanum, à meridie Austrū, ab occidente aequinoctiali Fauonium, à septentrione Septentrionem, ut unaquaeq; coeli regio suū haberet uentum: sunt enim totidem regiones, ortus, occasus, meridies, septentrio. Ortus & occasus mobilia atq; uaria, meridies uerò septentrioq́; statu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem hanc pertractarunt, tradiderunt uentos esse numero octo, reliquosq́; quatuor posuerunt, Eurum, Africum, Chorum, siue Caurum, Aquilonem: & id in primis Andronicus Cyrrhestes: is Athenis, teste Vitruuio, locauit turrim, & in singulis lateribus imagines ipsorum uentorum exculptas, contra cuiusq; flatus, supraq́; metam marmoream posuit, ac in ea Tritonem aereum dextera manu uirgam porrigentem, quem ita fabricatus est, ut uento circumageretur, staretq́; semper contra uenti flatum, uirga interim ad eius uenti imaginem uersa. Est itaq; Eurus ab oriente hyberno, collocatus inter Solanum & Austrum, inter Austrum & Fauonium: ab occidente hyberno, Africus: inter Fauonium & Septentrionem Chorus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à uehementi aquilae uolatu dictus, Graecè Boreas uocatur, ἀπὸ τοῦ βοᾶν, quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales uenti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali incipiamus,

piamus, Eurus, Solanus, quem quidã Vulturnum nuncupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Fauonius, Chorus. Atq; ita Eurus flat aduersus Africũ, Solanus aduersus Fauonium, Aquilo contra Chorum. Verùm Fauonius clarus & saluberrimus est, quem nos à fouendo nominamus, quòd genitalẽ habeat spiritum: à Græcis Zephyrus uocatur, quasi ζωὴν φέρων, hoc est, uitam afferens: quemadmodum auster nebulosus & pestifer, præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus νοτὶς humor est. Per hunc modum Andronicus Cyrrhestes ostendit, unde certi uentorum flatus spirarent, quem nunc ubiq; gentium seruant, positis in summitate locorũ pinnis æneis, per quas uentorũ flatus indicentur. At quoniã uentus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorũ natura, alius alibi concitatur, idcirco factũ est, ut incolæ in suis quisq; regionibus nomina aliquot uentis dederint, eosq; suos proprios habuerint, ut Scyrõ Atheniensiũ, ut Circius Narbonensis prouinciæ, ut Iapyx Apuliæ uẽtus est, & alij aliarũ regionũ. Obseruationes autẽ syderũ in nauigando Phœnices adinuenisse, autor est Plin. in 7. nat. hist.

Qui primi geometriam, & arithmeticam inuenerint. Cap. XVIII.

Nilus totius orbis fluuiorũ celeberrimus, à solstitio æstiuo, usque ad autumnale æquinoctiũ, ut Herodotus lib. 2. & Diodorus in 1. testatur, immensa aquarũ mole quotannis totam Ægyptum exundat: ex cuius incremento, Ægyptij uim aut penuriã futurarũ frugũ præuident. Ægyptus enim, cùm Nilus in 12. cubitos excre-

ſcit, famē ſentit: in 13. etiamnū eſurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. ſecuritatē, 16. delitias, quod iuſtū fertur eſſe incrementū: maximū autē, ætate Claudij principis, fuit cubitorū 18. ſicut minimū Pharſalico bello, ueluti cædem magni Pompeij prodigio quodā auerſante: autores Plin. lib. 5. & Strabo 17. Cùm huiuſmodi itaque Nili inundationes limites agrorū confunderent, nunc minuendo, aliàs immutādo, nōnunquam delendo ſigna quædā, quibus propriū ab alieno diſcerneretur, iterum atq; iterū metiri eam terrā oportebat: propter quod Strabo 17. geogr. & Herodot. 2. aiunt, nonnullos prodidiſſe geometriā ab Ægyptijs primò inuentam eſſe, quemadmodū arithmeticā, id eſt, numeralē ſcientiam à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Ioſephus utrunq; Hebræis attribuere uidetur, in 1. Antiq. ſic ſcribens: Illi nanq; cùm eſſent religioſi, cùm & eis pabula ad maius tempus exiſterent præparata, tot annorū circulis ritè uiuebant: deinde propter uirtutes, quas iugiter perſcrutabantur, id eſt, aſtrologiā & geometriam, Deus eis amplius uiuendi ſpatiū condonauit. Et deinde cùm de Abrahā mentionē facit, ſubijcit: Arithmeticam eis quoq; cōtulit, & quæ de aſtrologia ſunt, ipſe quoq; contradidit: nam ante aduentū Abrahā in Ægyptum, hæc Ægyptij penitus ignorabant. Artem poſtea, ut M. Tullius autor eſt, Pythagoras multum amplificaſſe dicitur. Geometria, teſte eodem Cicerone de oratore, uerſatur in lineamentis, in formis, in interuallis, in magnitudinibus: quæ ita ſub ſe continet geographiā, quæ ſitum orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberij Cæſaris, & Ptolemæus Traiani & Antonini imperatorum

ratorum

ratorum principatu. Apud nos Plinius absolutißimè de hac re tractauit, & Solinus in collectaneis.

Quis primus reperit pondera, & mensuras ac numeros, & de uario apud gentes numerandorum annorum modo. Cap. XIX.

Videtur omnino locus exigere, ut antequàm hinc digrediamur, quis pondera et mensuras ac numeros repererit, indicemus, cùm præsertim geometriæ atq; arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se consentiant. Eutropius itaq; statim in principio 1. lib. Sidonium mensuras & pondera eo tempore inuenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Iudæos Aza, apud Hierosolymos Hieroboam regnauit. Alij secundũ Mercurium ex Creta, Iouis filium comperisse uolunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argiuo, uel, ut Gellio placet, Palamedi aßignat: Strabo autem lib. 5. Phædonẽ Elidẽsem reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendũ puto, ut alij alijs primũ mẽsuras & põdera inuenerint: uelut Diogenes Laër. lib. 9. affirmat, Pythagorã primũ adinuenisse Græcis, & Ioseph. 1. antiq. dicit, Caim Adã filiũ mortaliũ omniũ, ut credere conuenit, primùm hæc cõstituisse. Numerorũ autẽ repertorem sunt qui dicãt Samiũ Pythagorã: alij nõ hunc, sed aliũ Pythagorã Rhegynũ sculptorem: alij uerò Mercuriũ. Liuius dicit numerũ putari inuentũ Mineruæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas suarũ literarũ numerũ notabant. Apud Romanos, primũ per lustrũ, quod quinto quoq;

anno claudebatur, de quo fusius lib. proximo, cap. 4. dicemus. Deinde per clauos, qui idcirco annales uocabantur, aut per Cõsules, id fiebat. Claui enim in pariete ædis Iouis ea parte qua erat templũ Mineruæ, in singulos annos figebãtur, ut per eos numerus annorũ colligeretur. Sanè lex priscis literis ac uerbis scripta erat, ut qui prætor maximus esset, Idibus Septembris clauum pangeret: nam quia raræ per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum, claui fuere. Mineruæ autem templo ea lex dicata erat, quòd numerus eius deæ inuentum sit. Volsinij quoq; clauos numerorum indices habuere fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecere, & postremò solenne claui figendi ad Dictatores translatũ est. At more intermisso, cùm post longũ tempus pestilentia laboraretur, & seniorũ memoria repetitũ foret, aliquando eum morbum sedatũ fuisse, ob clauum à Dictatore fixum, eius rei causa L. Manlius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrũ equitum dixit. Bella scilicet placatio, uel potius puerorum certamen, qui ita solent ludere. Ecquid religionis cultúsue in eo pangendo clauo esse potuit, qui parietẽ templi magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cùm nondum ad Romanos peruenisset Dei optimi maximi cognitio. Nos similiter his septẽ literis, C D I L M V X, numerum notamus: uel alijs notis, 1 2 3 4 5 6 7 8 9. satis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earúmue rationem explicemus.

Quis primus medicinam inuenerit, & in quot ea diuisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus. Cap. XX.

Edicina, quæ suis diuinis, ut ita dicã, remedijs haud dubiè mortalibus inter tot morborum undiq; erumpentium genera uersantibus, magno ubiq; præsidio præstoq; est, dijs primùm inuentionẽ suæ artis nec mehercule iniuria, aßignauit: ipsaq; ab oraculis deorũ multifariàm petita est. Hanc enim, teste Diodoro, uolũt Mercuriũ apud Ægyptios primùm inuenisse: secundũ uerò ueteres, Apis Ægyptiorum rex reperit, quod alij, autore Plin. lib. 7. Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alij uerò ipsi Apollini. Vnde ad Daphnen uirginem apud Ouidium lib. primo metamorphoseos dicit:

Inuentum medicina meum est, opiferq; per orbem
Dicor. Et Œnone apud eundem:
Ipse repertor opis uaccas pauisse Pheræas Fertur.

Macrob. in 1. Satur. huius rei uerã reddens rationem, de Apolline ait: Hinc est, quod eidem attribuitur medendi potestas, quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. Clemẽs autem Ægyptijs omnino adscribit, eius uerò amplificationem Æsculapio primo Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudem tertius Æsculapius Arsippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus, teste Cicerone de nat. deorum, dentis euulsionem, ac purgationẽ alui inuenisse fertur. Hanc tamen quisquis primitus inuenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cũ homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex obseruatione rerum, ea quæ salubria aut insalubria uisa sunt, probè notassent, huiuscemodi artem corpora curandi gratia confecerunt. Atqui Corn. Celsus inuentionẽ artis sciẽter ponit lib. 1.

scribens: Sæpe causa apparet, utputa lippitudinis, uulneris, neq; ex his patet medicina: quòd si scientiam nō subijcit euidens causa, multò minus ea potest subijcere quæ in dubio est. Cùm igitur illa incerta incomprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab his quæ in ipsis curationibus experientia docuit, sicut in cæteris omnibus artibus: nam ne agricolam quidem aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri liquet. Ac istæ cogitationes nihil ad medicinam pertinent, cùm de his rebus qui diuersa senserunt, non ab obscuris causis, neque à naturalibus actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eandem sanitatem, medendi uias traxerint. Notarunt enim, ægrorum qui sine medicis erant, alios propter auiditatem, primis diebus cibum protinus sumpsisse, alios propter fastidium abstinuisse, & leuatum magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios post remißionē eius, & optime ijs ceßisse, qui post finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo, & grauiores eos factos, qui se impleuissent. Hæc similiaq; cùm quotidie inciderent, diligentes homines talia animaduertentes, ad extremū perceperunt quæ ægrotantibus utilia forent. Sic medicinam ortam inter omnes constat. Hæc ille. Postea medicina in tres diuisa est partes, ut una esset quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu mederetur. Primam διαιτητικὴν, secūdam φαρμακευτικὴν, tertiam χειρουργικὴν Græci appellant. Ita morbi aut uictu, aut medicamentis

dicamentis purgantur, manu ue curantur. Huius autem partis, id est, chirurgiæ inuentor dicitur primus Æscu lapius, quē Græci tradunt primùm obligauisse uulnus. Sed medicina, cùm nulla artiū, ut Plin. ait, inconstantior sit, & sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo tempore in nocte dēsisſima delituit, quam omnino perditā, teste eodem Plin. lib. natur. hist. 29. Hippocrates genitus in insula Co, Æsculapio dicata, in lucem reuocauit. nam cùm fuisset mos, ut ait Strabo in 8. geogra. liberatos morbis inscribere in tēplo eius Dei, qui auxiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, & ita ex his hanc artem excerpsisse, qui, teste Plin. lib. 36. primus medendi præcepta longè post hominū memoriam clarisſimè condidit. Romam cōstat primū ex medicis uenisse Peloponnensem Archagathū Lysaniæ filiū, L. Æmilio Paulo, M. Liuio COSS. anno urbis DXXXV. eiq; ius Quiritū datū, & tabernā in compito Acilio emptā. Is primò uulnerarius, inde ob secādi urendiq; sæuitiā, carnifex appellatus fuit: & cùm alij accurrerēt Græculi medici, idemq; facerent, omnes simul cum sua medicina in tædiū uenerunt. Quare à M. Catone Censorio reprobati, urbe & Italia pulsi sunt, de quibus ipse Cato ad filiū in hūc modum scripsit: Dicam de istis alio loco Marce fili, quid Athenis exquisitū habeam, & quòd bonū sit illorum literas aspicere, non perdiscere. Vincam nequisſimum & indocile genus illorum, & hoc puta uatem dixisse. Quandocunq; ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet, tunc etiam magis, si medicos suos huc mittet. Iurarūt inter se, barbaros necare omnes medicina,

ſed hoc ipſum mercede faciunt, ut fides his ſit, & facilè
diſperdant. Nos quoq; dictitant barbaros & ſpurios,
nosq́; magis quàm alios opicos appellatione fœdant.
Plin. etiam de huiuſmodi carnificibus (ſunt enim & me
dici peritiſsimi, unicum profectò aduerſus tot morbo-
rum genera, hominibus ſubſidiũ) in fronte 29. libri ait:
Nec dubiũ eſt, omnes iſtos famã nouitate aliqua aucu-
pantes, animas ſtatim noſtras negociari. Hinc illæ circa
ægros miſeræ ſententiarũ concertationes, nullo idem
cẽſente, ne uideatur aſſertio alterius. Hinc illa infelicis
monumenti inſcriptio, Turba ſe medicorũ periſſe. Et
paulò inferius ſubdit: Nulla præterea lex, quæ puniat
inſcitiam capitalẽ, nullũ exemplũ uindictæ, diſcũt peri
culis noſtris, & experimẽta per mortes agũt, medicoq́;
tantùm hominem occidiſſe, ſumma impunitas eſt, &c.
Atqui ſapienter Babylonij factitabant, qui, teſte Hero
doto lib. 1. & Strabone in 16. geogr. medicis non ute-
bantur, ſed ægrotos in forũ efferebant, ut uiri qui eos
adirent, conſulerent, hortarenturq́; ad ea, quæ ipſi fa-
ciendo effugiſſent ſimilem morbũ, aut aliũ nouiſſent ef-
fugiſſe, nec fas erat quempiam ægrotũ ſilentio præteri
re. Idem factitabant Baſtetani homines montani, qui id
Hiſpaniæ latus incolũt, quod ad aquilonem ſpectat, &
Ægyptij. Ex quo Strabo lib. 3. geogr. cùm de Luſitanis
meminit, Baſtetani, inquit, ægrotos uetuſto ritu Ægy-
ptiorũ, in plateis deponũt, ut qui eo morbi genere ten
tati ſunt, commonefacere eos ualeant. Quanquam non
eundem ſemper ritum Ægyptijs fuiſſe, Herodotus do-
cet lib. 2. ita ſcribẽs: Iam uerò medicina apud eos hunc
in modum diſtributa eſt, ut ſingulorum morborum ſin
guli

guli sint medici, non plurium. Itaq; omnia referta sunt medicis: alij enim sunt oculis curandis constituti, alij capiti, alij dentibus, alij alui partibus, alij morbis occultis. In medicina uerò deinde quamplurimi floruerunt, & in ijs Caßius Calpitanus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari chariß. Galenus tempore Antonini Pij, & non longè pòst Auicenna.

De herbariæ & medicamentariæ, atq; melleę medicinæ inuentoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. Cap. XXI.

On dubium est, quin natura herbas aut salutis aut uoluptatis gratia, ut multis constat exemplis, genuerit: nam Xanthus historiarum autor, teste Plin. lib. 25. tradit occisum draconis catulum reuocatum ad uitam à parente, herba, quam Balin uocant. Picus itidem auis, adactum eius cauernis cuneum, admota quadã herba, exilire cogit. Quinimò Indorum quidam, ait Herodotus lib. 2. herba tantùm uictitant. Appianus etiam Alexand. scribit, Parthos ab Antonio fugatos cùm fame premerentur, in quandam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quòd lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi, & sic debacchati bilem demum euomentes interirẽt. Quid demum plura? nihil non herbarum ui effici posset, si plurimarum uires non ignorarentur. Hæc itaque, teste Plinio, erat antiqua medicina, cuius, idem testis in 7. repertor fuit Chiron Centaurorum iustißimus, Saturni ex Phylli-

ra filius, qui & medicamentariã medicinã ad uulnera aut ulcera & huiusmodi curanda inuenit, quam tamen alij Apollini aßignant. Ex quo ipse apud Ouid. dicit:

—Herbarum subiecta potentia nobis.

Alij uerò Æsculapio eius filio, quem Ouid. in 2. Metamorph. dicit medicinam hanc à Chirone didicisse, cùm illi nutriendum Apollo pater tradidisset. Alij demum Samothracum filijs, teste Eusebio, adscribunt. Verùm Chironem ideo fortasse dixerunt hanc primùm compe risse, quia, ut Plin. ait lib. 25. cap. 4. herbã Centauream reperit, qua, sicut idem testatur, curatus dicitur à uulnere pedis, inflicto ex lapsu improuiso sagittæ Herculis ex suis manibus, illitæ ueneno hydræ. Nam Chiron cùm attrectaret arma Herculis, quem receperat hospitio, sagitta in eius pedem decidit. Ouid. in 5. Fast.

Dumq; senex tractat squallentia tela uenenis,
Excidit, & læuo fixa sagitta pede.

Ouidius tamen eum ex hoc uulnere perisse sentit, ita scribens:

Nona dies aderat, cùm tu iustißime Chiron
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorũ quibus morbi curantur, usum Celsus in principio libri quinti dicit antiquißimum esse: autorem tamen non ponit, sed tradit Asclepiadem medicum peritißimũ magna ex parte eum usum sustulisse, quòd omnia medicamina & mali succi sint, & stomachum lædant: & definit omnes medicinæ partes ita innexas esse, ut separari nequeant, ac ideo medicinam quæ uictu curat, aliquando adhibere medicamentum, & eam quæ medicaminibus purgat, adhibere rationem uictus, atque hoc pacto sanitatem aut conseruari, amissam

amissám ue recuperari. Ad herbas reuertor. Et sic alij alias herbas inuenerunt, ut Mercurius moly, Achilles achilleam, Æsculapius panacem, compluresq; alias, quod admodum longum esset, minimeq; necessarium persequi, cùm præsertim Plinius illud ipsum disertissimè prodat. Medicinam uerò ex melle, teste Plinio, Sol Oceani filius inuenit. Animalia præterea quædam (mirum quàm multa à bestijs homo didicerit) nonnullas herbas atque remedia commonstrarunt, quæ homini postea usui forent: nam dictamum herbam ad extrahendas sagittas utilem, cerui hominibus monstrauere, percußi eo telo, pastúque eius herbæ eiecto, id quod Cicero in secundo de natura deorum feris capris adscribit. Iidem cerui percußi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, cancros edendo sibi medentur. Chelidoniam uisui saluberrimam hirundines docuere, uexatis pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturæ eius auis, non herbæ aßignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est, quàm sanguine uel columbæ, uel palumbi, uel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cùm horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celeberrimeq; hirundinis. Vnde etiam locus fabulæ factus est, per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunilæ, quam bubulã uocant, pastu, uires contra serpentes refouet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab hippopotamo, id est, ab equo quasi fluuiatili (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinẽ, quod phlebotomare

botomare uocant, didicerunt: aßidua nanq; is satietate grauedinosus factus exit in littus, recentes harundinũ cæsuras perspeculaturus, atq; ubi acutißimũ uidet stipitem, imprimens corpus, uenam quandã in crure uulnerat, atq; ita profluuio sanguinis morbidum corpus exonerat, plagam uerò rursus limo obducit. Simile quiddam & auis in eadẽ Ægypto monstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eam partem se perluit, qua reddi ciborum onera consueuere. Hinc clysteris usum medici primùm didicerũt. Mustela in anguium uenatu ruta sibi salutem quærit. Ciconia origano. De herbis autem primus omnium quos memoria nouit, Orpheus accuratißimè scripsit: post eum Musæus, et si per idẽ temporis ambo fuisse dicuntur, necnon & Dioscorides. Apud nos primùm M. Cato, deinde Pompeius Leneus Magni Pompeij libertus, qui exemplaria Mithridatis regis de ui herbarũ, iussu Magni Pompeij, omnia, regia præda potiti, in nostrum sermonem transtulit. Quo primùm tempore Plinius se animaduertisse ait hanc scientiam ad Romanos peruenisse.

Qui primus magiam artem inuenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur. Cap. XXII.

EXigit locus, ut de origine magicæ artis prius dicatur, quàm libri finem faciamus, quandoquidem natam primùm à medicina nemo dubitat. Hæc itaq; à Zoroastre in Perside, autore Plin. lib. 30. ut inter autores conuenit, ortum

nit, ortum habuisse fertur. Iustinus in principio suæ epitomes, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorũ regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, & in 10. de præpar. euang. plus DCCC. ferè annis ante Troiana tempora fuit, quo etiam tempore Abraham & Ninus fuerunt, cùm ageretur annus ab orbe condito, ter millesimus ac CLXXXV. At annos deinde post DCCC. & circiter XV. Troia à Græcis capta est, qui fuit annus orbis cõditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cùm cæteris improbis artibus inuenisse tradunt: quam omnium artiũ fraudulentissimã Plinius esse asserit, miraturq́; quo modo multis seculis in tot terrarũ orbe ualuerit: atq; id ob eã causam euenisse putat, quòd sola artium treis alias imperiosissimas humanæ mentis complexa, in se unã redegerit. Quippe à medicina primò, ut dictũ est, manauit, ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina: ita desyderatissimis promissis addidit uires religionis, ad quam maximè alligantur hominũ mentes: posthæc miscuit mathematicas artes, nullo non auido de se futura sciendi, atq; ea è cœlo uerissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus, triplici uinculo eò usq; adoleuit, ut in magna humanarum gentium parte plurimùm ualuerit, magnamq́; uim, uti poëtæ testimonio sunt, semper habuerit. Nam Vergilius in Damone de Circe ait:

Carminibus Circe socios mutauit Vlyssis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur, Idem:

Atq; satas aliò uidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoq; concuti, & mentes homi-

num

num turbari, & sine ullo ueneni haustu, sola carminis uiolentia homines interimi putarunt. Maro:

Carmina uel cœlo possunt deducere lunam. Item:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ouidius de sine titulo:

Carmine læsa Ceres sterilem uanescit in herbam,
Deficiunt læsi carmine fontis aquæ. Lucanus:
Mens hausti nulla sanie polluta ueneni,
Incantata perit.

Huius autem ueneficij, quamuis per totum orbem terrarum peruaserit, Lucano in sexto Pharsaliæ, & Apuleio de magia lib. 1. & 2. & Plinio in 30. autoribus, Thessaliam in primis infamia flagrasse constat, quòd Thessalis nihil antiquius foret, quàm maleficam artem curiosè perdiscere, & alios uicinos populos edocere. Extabant etiam ætate Plinij, ut ipse testis est, eius uestigia apud Italicas gentes in 12. tabulis. Circe etiam Circeum montem habitans iuxta Caietam, ex ea arte mirandos ostendit euentus. Ac tale est magiæ inuentum. De hac quis scripserit, non planè compertū habemus. Plinius lib. 30. dicit Hostanem de ea primùm commentatum esse: atq; Pythagoram, Empedoclem, Democritum, & Platonem, ad hanc discendam nauigasse, hanc reuersos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: unde magiam Democrito, medicinam eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter CCC. urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestißimus: Est & alia, inquit, magices factio, à Mose etiamnum & Iochobel Iudæis pendens. Fuit autem Iochobel ipsius

bel ipsius Mosis mater. Cæterũ ex Plinij ore piaculum illud idcirco, ut arbitror, temerè prodijt, quoniã cùm Deus signa quædam edidisset, quibus Hebraicus populus facilè crederet, Mosen sibi ab ipso ducem esse constitutũ, rex Pharao (sic enim Ægyptij patria lingua, teste Iosepho in 8. Antiq. regem nominant) hæc tanquam uana deridens, iußit Ægyptiorum sacerdotes eadem facere, qui statim uirgas in draconem uerterunt. At Moses ut humanis diuina multò maiora esse demonstraret, uirgam in terram proiecit, quæ in colubrum uersa, Ægyptiorum uirgas in draconem translatas repentè uorauit. Autor Iosephus in 2. de Iudæorum antiq. & Eusebius lib 9. de præpar. euang. Cùm Moses igitur hæc & plura alia diuinitus ageret, homines qui magis falsis quàm ueris inhærent, magica arte fieri putabant. Modum autẽ effugandi dæmones, quibus sæpe corpora humana uexantur, & incantationes quibus morbi sedari solent, Solomon rex primus docuit, dicente Iosepho in 8. antiq. Præstitit autẽ Deus etiam ei, ut contra dæmones, artẽ ad utilitatẽ hominũ edisceret, & incantationes instituit, quibus ægritudines soleãt mitigari: modũ etiam coniurationũ, quib. obstricti dæmones ne denuò redeãt, effugantur, inuenit. Et quonã pacto huiusmodi dæmones expellerentur, perspicuè demõstrat: Vidi etenim, inquit, quendã Eleazarũ de gente nostra, præsente Vespasiano, & eius filijs, & tribunis, alioq; simul exercitu, curantem eos qui à dæmonibus uexabantur. Modus autem medicinæ fuit huiusmodi: Intulit naribus eius qui à dæmone uexabatur, annulum habentem subter signaculum radicem à Salomone monstratam,

deinde

deinde dæmonem per nares odorantis abstraxit, & repentè cecidit homo, postea coniurauit eum, iuramentum obijciens Solomonis, ne ad eum denuò remearet, id est, cantica, quæ ille cōposuit, super eum dicenda uolens, &c. Hodie etiā sacerdotes nostri, uti uidemus, sacris quibusdā uerbis dæmones ex humanis corporibus exire cogunt, & quibus benedicunt ægrotis, ij ut plurimum bellè habent. Quam sanè potestatem Christus seruator noster apostolis dedit, cùm apud Marcum euangelistam dixit: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: Per nomen meum dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, & si quid mortiferum biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & benè habebunt. Hæc autem mihi hoc loco potißimum commemorare placuit, quò legentes facilè intelligerent, diuina uerba longè quàm dæmones aut artem magicam, uim maiorem habere.

De origine necromantiæ, pyrōmantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. Cap. XXIII.

MAgi, qui Persica lingua sapientes appellantur, apud Persas potißimū, teste Laërtio, deorum cultui uacabant, precando illis uota & sacrificia faciebant, de eorū substantia, id est, ui ac natura, & genealogia disserebant, uitam in primis frugaliter uiuentes. Sed usq; eò aucta est eorum uanitas, ut non solùm obseruatione

sydTerum

syderũ futura prædicere, uerùm artibus quibusdam ueritatis umbras habentibus, & rerum ac uerborum maleficijs, & scire se omnia & facere posse profiterẽtur. Ab his igitur sex magices artis species fluxerũt, necromãtia, pyromãtia, aëromãtia, hydromãtia, geomãtia, atq; chiromantia: quamuis M. Varro lib. 7. diuin. rerũ, illas priores quatuor tantùm aßignauerit. Est autem necromantia, diuinatio per cadauera, ut mortuus apud Luca. in 6. suscitatus, euentum belli Pharsalici Sexto Pompeio prædixit. Pyromantiã uocant, qua per ignẽ diuinatur, dum inspicimus, quid fulgur, quid fulmen, quidue ignea uis significet, ut Tanaquil Tarquinij Prisci regis uxor, teste Liuio ab urbe cond. & Dionysio in 4. uidens flammã lambere Seruij Tullij caput, illum Romanorum regem fore prædixit. Aëromantia diuinatio per aërem, utputa per auiũ uolatũ, gustũ, cantum, ac uentorũ grandinumq; insuetas procellas: ut ferrum, sicut ait Plin. lib. 2. quo in Lucanis pluit, significauit M. Craßi in Parthis interitũ: ueluti quoq; lapides, quibus, autore Liuio in 1. de secun. bello punico, in Piceno pluisse nunciatũ fuit, strages illas indicarunt, quas Annibal Italiæ intulit. Hydromantia, ex aqua, quemadmodũ Varro prodidit, puerũ uidisse in aqua effigiem Mercurij, quæ C L. uersibus omnẽ Mithridatici belli pronunciauit euentũ. Geomantia, diuinatio per terrarũ hiatus. Chiromantia, diuinatio per linearũ manuũ inspectionem. Iuuenal. sat. 6. Frontemq; manumq; Præbebit uati. Quæ omnia superstitiosa sunt, atq; omnino ridicula: nã illis qui ea exercent, egestas semper imperat, qui, ut M. Tullius lib. 1. de diuin. prope finem, ait, sibi

semitam non sapiunt, alijs monstrant uiam: quibus diuitias pollicentur, ab ijs drachmas ipsi petunt. Hos igitur tanquam maleficæ superstitionis homines omnia corrumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui male semper audiant, declinemus, ac potius insectemur, ut uera sanctaq; religione imbutos decet.

De duobus diuinandi generibus, & de origine aruspicinæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. Cap. XXIIII.

Vo sunt, autore Cicer. de diuin. uolumine 1. diuinandi genera, quorum unũ naturæ est, alterum artis. Est autem natura in ijs, qui non ratione, aut coniectura obseruatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentiunt: quod & somniantibus sæpe cõtingit, & nonnunquã uaticinantibus per furorẽ, ut accidisse legimus Sibyllæ Erythrææ, & sacerdotibus nonnullis: cuius generis oracula etiam habenda erant, qualia fuerunt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorũ, in quibus homines crebrò illudebantur, ueluti quæ arte dæmonũ, humanaq; fraude reddebantur. Verùm prophetæ, qui diuino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquã fallebant. Ars uerò in ijs est, qui nouas res coniectura persequuntur, & ueteres obseruatione didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiam, & sortes. Aruspicina, teste M. Tullio lib. 1. de diuin. apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabant, primùm ortũ habuit: nam, ut idem in 2. de diuin. ait, aranti cuidam in agro

agro Tarquiniensi, & sulcũ altius imprimenti, subitò è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, sed senili prudentia, à quo uniuersa Hetruria aruspicinã edocta est, quæ ab ara & inspiciendo sibi nomen uindicauit. Sed Plin. lib. 7. aruspicij inuentionem cuidam Delpho tribuit, sicut ignispicij Amphiarao. Hæc autem continet in se exta, fulgura & ostenta: mactata enim hostia ad arã, eaq; aperta quomodo cor, hepar, & reliqua exta sese haberent, inspiciebant, ex eorumq; habitu atque colore futura coniectabant: ut, quo die primùm in sella aurea sedit Cæsar, in boue quẽ immolauit, cor nõ apparuit. Cicero & Appianus Alexand. lib. 2. de bellis ciuilib. autores. Ex quo futurã infelicitatem prædixerũt aruspices. Ostenta autẽ sunt, quæ præter naturam euenientia, futurũ aliquid significant: ut cùm in exercitu Xerxis, autore Herodoto libro histor. 7. in Europam traiecto, equa bellicosißimum animal, leporem timidißimam feram peperit, quod fertur portendisse tantum exercitum fugam moliturum. Hæc uerò, ut Cicero inquit, quia ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Tertia pars aruspicinæ in fulmine, & in fulgure & tonitru consistit. Vergil.

De cœlo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia sub aruspicina sunt. nam idem Cic. ait: Sed quoniã de extis & de fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota aruspicina sit pertractata. Atq; hæc est aruspicina, quam qui exercent, tum aruspices, tum extispices nũcupantur. In secunda autẽ parte eius diuinationis, quæ est artis, auspicia, siue auguria po-

nuntur. Auſpicia quæ ab auibus inſpiciendis, ſicut au guria ab auium guſtu, uel garritu dicuntur, Tireſiam Thebanum inueniſſe, Plin. in 7. autor eſt. Auguria uerò idem teſtis, ex auibus Caras, à quo Caria dicta eſt, repe rit: ex cæteris uerò animalib. adiecit Orpheus. Verùm huiuſcemodi augurandi artẽ quidã à Chaldæis ad Græ cos, apud quos Amphiaraus, Mopſus, Chalchas, ſummi augures fuerunt, à Græcis ad Hetruſcos, ab Hetruſcis ad Latinos ueniſſe uolunt. In auibus autẽ tria erant di- uinandi genera: aliæ enim aues uolatu, ut præpetes, quarum uolatũ Phryges, teſte Clemente, primi obſerua uerunt: aliæ cantu, ut oſcines, aliæ guſtu futura prædi- cebant. Tertium genus ex tripudio ſoliſtimo futura in dicabat. Porrò ſoliſtima tripudia dicebantur auguria, quæ fiebant quoties offa quæ pullis dabatur, aliquo modo cadebat in ſolum, ac ita à ſolo ſoliſtimũ uocamus. Sed hæc augurandi ars quanti facienda ſit, Moſſola- mus Iudæus, uir equidem ſapientiſsimus, perſpicuè de- monſtrauit. Is enim, ſicut Ioſephus in 1. antiq. contra Appionem, ex Hecatæo tradit, cùm in bello eſſet, & ua tes quidam dum iter facerent, ſtatim iuſsiſſet omnes ea- tenus conſiſtere, quoad ex aue, quæ in proximo erat, augurium ageret, tacitus ſumpto raptim arcu, ac emiſ- ſis ſagittis, auem interemit: ac uati & nonnullis alijs id iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali dæmones? hæc enim auis ſuæ ipſius ſalutis neſciens, no ſtri itineris euentũ nobis potuit prædicere? ſi enim præ ſcire futura potuiſſet, in hunc locũ nequaquam ueniſ- ſet, metuens ut ſagittis à Moſſolamo Iudæo peteretur. Cæterum hæc quantum olim apud omnes ferè gentes autoritatis

autoritatis haberet, multis in locis testatur Cicero de diuinatione, præsertim in primo scribens: Quis rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur prædictione diuina, neq; solùm in pace, sed in bello? & reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem dicente: Omitto nostros, qui nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspicijs domi habent. Hæc ille. Apud eos insuper, ut Liuius, Dionysius, & Fenestella testimonio sunt, summa religione augurum collegium colebatur, quorum ius in Romana republica, Cicero in secundo de Legibus, maximum & præstantißimum appellat. Quid, quod augur, ut ait Plutarchus in Problematis, ob nullum maleficium sacerdotio priuabatur? quia non honoris & magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur. Diuinabant etiam per sortes, quas in Latio Numerius Suffusius, teste M. Tullio in secũdo de diuinatione, primus inuenit, apud Prænestinos, sculptas in robore literarum priscarum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu miscebantur atque ducebantur, de quibus etiam Tranquillus in Tiberio meminit. Somniorum interpretationem, autore Plinio in septimo, Amphictyon primus docuit, quod Trogus Ioseph Iacob filio attribuit, quem omnino peritißimè somnia esse interpretatum Iosephus in secundo Antiquitatum itidẽ affirmat. Clemens uerò Telmeßinis aßignat. Sed hæc omnia fallacijs inuenta sunt, aut ad superstitionem, aut ad errorem, uel ad quæstum, quandò homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant: nam, sicut Phauorinus, teste Gellio libro noctium atticarum

decimoquarto, dicebat, Si dicunt prospera, & fallunt, miser fies, frustra expectando: sin aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies, frustra timendo. Si uerò non prospera respondent, iam inde ex animo miser fies, antequàm fato fias: sin felicia uentura omnino promittunt, expectatio spei te adeò suspensum fatigabit, ut omnem futurum gaudij fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ecquid iuuat, aut quid affert ad cauendū, scire aliquid futurum, cùm id certè futurum sit, cùm tamen nullo modo prænosci poßit? Vergilius:

Nescia mens hominum fati, sortisq; futuræ.

Quapropter Moses ille sapientißimus, istiusmodi pestiferas artes populo suo uetuit, mandans ac dicens: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia, non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini. Et per illud primum diuinæ legis præceptum, Vnum uerum Deum colito, iuxtà prohibuit easdem, imò Deus ipse. Quæ omnia & seruator noster CHRISTVS procul nobis esse uoluit, cùm dixit, Serua mandata. Sed hæc alibi, cùm de re Christiana agetur.

LIBRI PRIMI
FINIS.

POLY-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER II.

De Iuris ac legum origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causa à principio dandi fuerit. Cap. I.

Vanquam disciplinarum liberalium originem primo tantùm libro complecti, deinde autem in reliquis aliarum rerum inuẽtionem tradere statueram, rei tamen magnitudo fecit, ut multò sanè quàm uolebam, longior essem. In hoc itaq; secundo lib. de Iuris primùm atq; legis origine commodè dicam. IVS, *ut Paulo Iuriscons. placet, uno modo bonum semper dicitur. Lege uerò nihil aptius est ad conditionem humanæ naturæ, dummodo, ut Cicero uult in 3. de legib. pro imperio capiatur: sine ea enim nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest: nam & hæc Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominũ uita iußis supremæ legis obtemperat. Est itidem lex, ut Chrysippus definit, diuinarũ humanarumq; rerum notitia, item recti iußio, prauiq; depulsio, donum Dei, dogma hominũ sapientium, de qua mox dicemus. Ius autem, quamuis plurimis modis dicatur, Vlpianus diuidit in naturale, gentiũ, & ciuile. Naturale appellat, quod non solùm humani generis proprium est, sed omnium quæ in terra, quæ in mari, cœloq; nascuntur: nam in nonnullis animalibus uidemus maris & fœminæ coniũctionem, liberorũ procreatio-*

nem, educationemq́; quodam iure naturæ, quod, teste M. Tullio in 1. de leg. in natura positum est, & ab ea, hoc est, à Deo initium habet. Ius gentiũ, quo solum homines utuntur. Ciuile, ut Romanorũ, Spartanorum, Atheniensiũ, quod legibus, interpretatione duodecim tabularum, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, & autoritate prudentũ constat. Principis uerò legis nõ scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderunt, quæ origo sit, & quid ipsa sit, Cicero in 2. de leg. facilè declarat, cuius ideo uerba ponam. Hanc igitur, inquit, uideo sapientißimorũ fuisse sententiam, legẽ neq; hominũ ingenijs excogitatam, nec scitum aliquod esse populorũ, sed æternũ quiddã, quod uniuersum mundũ regeret, imperandi prohibendiq́; sapientia. Ita principẽ legem illam & ultimã mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut uetantis Dei. Ex quo illa lex, quam dij humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio mensq́; sapientis, ad iubendũ, & ad detrahendũ idonea. Et infrà subdit: Orta est autem simul cum mente diuina. Quamobrem lex uera atq; princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Deinde suggerit, ita concludens: Est ergo lex iustorum iniustorumq́; distinctio, ad illam antiquißimã & rerum omniũ principem expressa naturã, ad quam leges hominũ diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt, & defendunt & tuentur bonos. Huiuscemodi ergo legũ originẽ hoc loco prodendam censeo. Has itaq; leges mortalibus omnium prima dedit Ceres. Ouidius in 5. Metamor.

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus

Diodorus itidē lib. 6. ait: Nam præter ab ea repertum frumentum, leges dedit, quibus iustè pieq; homines uiuere assuescerent, ex quo & legiferam dixerunt. Herodotus etiā in 6. inquit: Cùm in agrū Ephesium ingreßi essent, sub noctem ad urbem contendebant, cùm illic à mulieribus sacra legiferæ Cereris fierent. Et Vergilius in quarto Æneidos,

— Mactant lectas de more bidentes Legiferæ Cereri.

Idem sentit Plin. lib. 7. Cæterum ut alij uolunt, Rhadamanthus primus edidit, postea alij alijs primò leges tulerunt. Draco enim primus dedit Athieniensibus, deinde Solō: Ægyptijs Quintus Mercurius, aut Æthiopes, quorum ipsi Ægyptij coloni dicuntur. Minos Cretensibus, Lycurgus Lacedæmonijs, Tyrijs Charandes, Phoroneus Argiuis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, uti Dionysio placet, Arcades, ipsis uerò Arcadibus Apollo quartus. Sed ne ueri Dei erga nos diuini muneris immemores uideamur, ipsi primùm hāc rectè beateq; uiuendi normam, sicuti cætera omnia, acceptam referre debemus: quod nec Ciceronem etiam tam propè, ut monstratū est, duce natura, ad uerū accedentem latuisset, si ullam ueri Dei unquam cognitionē habuisset: Deus enim, autore Iosepho lib. 3. antiq. leges quas deinde hominibus constitutas uolebat, primò Mosi tradidit, qui deinde primus legislatorū omnium quos commemorauimus, quippe quibus, teste Eusebio, longè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Iosephus contra Appionem: Dico igitur nostrum legislatorem quemlibet qui memorantur legislatorum, antiquitate præcedere: Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Lo-

crenus, & omnes qui apud Græcos mirabiles sunt, nouelli atq; recentes, quantū ad illum comparati, esse noscuntur, quandò nec ipsum nomē legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam in opere suo hoc usus est nomine. Et paulò inferius addit: Nam cùm sit tempus infinitum, si quis eum comparet aliorum legislatorum ætatibus, hunc ultra omnes inueniet. Eusebius quoq; in 10. de præpar. euangel. Mosen multò ante Cererem, quæ fertur prima, ut diximus, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quem Cicero Iouem uocitat, lex originem habet, & eam mortalium omnium primus Moses Hebræis constituit, quæ cæteris deinceps hominibus cōdendarum legū haud dubiè exemplar fuit. Ac talis iuris atq; legum origo. Verùm hoc loco illud disputandū uidetur, quid fuerit, quamobrem lex ista scripta non perinde ut altera bona, postremò lata sit, quæ (ut apostolus Paulus ait) iram operatur, & sexcentis pœnis mortales obligat. Contrà illa prior lex quæ non scribitur, sed nascitur, ac profluuio quodā naturæ fonte in humanū ingeniū à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps iustitiæ, expers iniquitatis. Quapropter è re nostra minus fuisse uidetur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæprecium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia diuus Ambrosius epist. 71. ad Irenæum, illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus: Certum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Mosen data est: nam si naturalē legem, quā Deus creator infudit singulorū pectoribus, homines seruare potuissent, non fuisset opus ea lege, quæ innodauit magis
quàm

quàm soluit humani generis infirmitatem. Soluit eam naturæ legem Adam, qui uoluit sibi arrogare quod nõ acceperat, ut esset sicut eius creator, qui ita per inobedientiam, contraxit offensam: nam si non rupisset imperium, prærogatiuã naturæ atq; ingenitæ sibi innocentiæ, hæredibus proprijs reseruasset. Ergo quia lex uiolata est, ideo præscriptũ nouæ legis necessarium fuit, ut uel partem haberet, qui totũ amiserat. Simul quia causa deiectionis superbia fuit, debuit ea lex dari, quæ eum Deo subiectũ redderet: nam sine ista lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Vnde Dominus ait: Si nõ uenissem, & locutus fuissem eis, peccatum nõ haberent: nunc autem excusationem non habent. Lata est ergo lex, primùm, ut excusatio tolleretur, cùm præscriptum antè non esset, quod pro se quisque caueret: deinde ut omnes subijcerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatum, cœpit mihi obesse scire. Verũ dicis: est tamen quod consolari potest tuam solicitudinem: quia si per legem abundauit peccatum, per eãdem abundauit & gratia, per IESVM CHRISTVM, sicut testificatus est Ioãnes, dicens: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legem non necessariam fuisse, si illam naturæ legem seruare potuissemus: sed quia non seruauimus, idcirco ista lex per Mosen data, facta est necessaria, ut doceret me obedientiã, & transgreßionis Adam solueret laqueũ, qui totã astrinxit hæreditatem, &c. Cæterũ extra tripartitam illam iuris diuisionem, quam Vlpianus fecit, habemus in nostra religione ius pontificiũ, in quo multi cùm memoria nostra excellunt, tum antea claruerũt

qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur, & in primis Theseus Pinnius *auunculus meus, quē nemo aut nimis ualdè unquam, aut nimis sæpe laudauerit.* Fuit *enim uir pontificij pariter atque ciuilis iuris peritißimus, qui in præclarißimis* Italiæ *ciuitatibus maximis honoribus functus, ubiq; summæ iustitiæ uirtutisq; omnis se specimē præstitit: à quo profectò haud longe abest* Petrus Matthæus *eius frater,* Iuris*consultißimorum consultißimus.*

Qui regiam uel popularem ciuitatem principiò instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema uel seruitium inuenerint, & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut suffragia inuenerit. Cap. II.

VONIAM de legis origine, sine qua, nulla respublica consistere potest, proximo capite huius uoluminis docuimus, porrò res ipsa postulat, ut priusquàm hinc digrediar, quale apud gentes regimē ciuitatis principiò fuerit, demonstremus. Est igitur apud mortales, teste Platone *libro de regno, trifariàm diuisa reipub. administratio: una enim uocatur monarchia, id est, unius imperium: altera aristocratia, hoc est, optimatū regimen: tertia uerò democratia, id est, popularis principatus: quarum quæ præferēda sit, non facilè dixerim: rex enim cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdum potius est, quàm quod in rem suam esse uidet, raró benè imperat.* Plebs *etiam, cui propriū est nihil intelligere, aliquanto peius.* Pauci *uerò, id est, optimates, cùm princeps esse pro se quisq; optet, nec*

satis

satis concordes regnant. Quare Diocletianus, autore Vopisco, dicere solitus erat, nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Optimè tamen unus, optimè populus, optimè pauci imperant, si boni sunt. Ex quo alij aliam constituerunt ciuitatem. Ægyptij primi omnium, teste Plin. lib. 7. regium principatũ habuerũt, ut qui, ueluti ait Herodotus, nullo temporis momento, poterant sine rege uiuere: apud quos primus, quod memoriæ proditũ sit, mortaliũ Menes regnauit, autores Herod. lib. 2. & Diodorus in 1. Cæterùm nemo, teste Platone, in lib. de regno, rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu ueniret, ut unus aliquis prophanus regnum per uim adipisceretur, is postea sacris initiari cogebatur, quò esset rex, & sacerdos. Diadema autem, quod regium est insigne, Liberũ patrẽ adinuenisse, autor est Plinius in 7. cuius nimirum rei Diodorus ueram rationẽ reddere uidetur, aiens: Mitra uerò caput ei ligatur, propter dolores, qui fumante uino, caput aggrediuntur. Popularem ciuitatem Attici, ut Plinius in 7. tradit, primi instituerunt: sed ijdem reges etiã habuere, quorum primus fuit Cecrops Diphyes, æqualis Mosis: nam autore Iustino lib. 1. ab initio quæq; ciuitas & gens, rerũ publicarũ imperiũ penes reges habebat, quos ad fastigiũ huius maiestatis, non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat. Ex quo, teste Æmilio Probo in uita Agesilai, apud Lacedæmonios reges erant, qui nomine magis, quàm imperio reges appellarentur: & primus rex fuit Eurysteus, Argis II. Archestratus III. Lobotes IIII. Doristus V. Agesilaus VI. Archelaus VII. Telechus VIII. Alcamenes IX.

nes IX. & ultimus. Ninus autẽ, testis est idem Iustinus, rex Assyriorũ primus omniũ ueterem gentium morem noua imperij cupiditate mutauit: atq; idem primus omnium, sicut ait Eusebius in 10. de præpar. euang. totius Asiæ, excepta India, imperio potitus est. Verùm quòd Attici popularem ciuitatẽ primùm constituerunt, uti Plinius prodidit, nemo est qui ambigat hoc à uero ualde esse alienũ. Hebræi enim, à quibus Ioseph. in 1. antiq. cæteras nationes originẽ traxisse pulcherrimè probat, uti superius ostendimus, multis antè seculis, quàm aut Attici imperarent, aut Athenæ conditæ forent, regnarunt, quorũ respublica, eodem Iosepho autore lib. 20. antiquitatum, primò quidem sub populari potestate diu permansit. Ab his proinde democratiam primùm manasse rectius est credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. Aristocratiam, id est, optimatum imperiũ, quale Romani post exactos reges diu habuerunt, qui primi constituerint, non facilè tradiderim, si illud non sit aßignandum Thebæis, qui (teste Eusebio) temporibus Nini regis Ægyptijs imperabant, quorum dominatus δυναστεία dicebatur, hoc est, potestas, quòd qui potentiores nobilioresq; essent, ijs reipub. administrandæ imperiũ daretur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, ter millesimũ, & CLXXXV. quo Abrahã natus est. Post Theseum tyrannũ, primus fuit Phalaris Agrigenti, ait Plin. in 7. propter quod innuere uidetur Theseum primũ omnium fuisse tyrannũ, secundum uerò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noë ortus, non multò post diluuiũ, Babylone tyrannus fuisse perhibetur. Ita ait Iosephus in primo antiquitatum: Nemroth

quoq;

quoq; filius Chusi permanens apud Babylonios, tyrannidem exercuit, sicut à me primò etiam declaratū est. Hæc ille. Tyrannum olim uocabant bonum dominum, ac (teste Trogo) fortem. Vergilius,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc uox ad eos translata est, qui ui quadam ac libidine dominantur, quorum lex est, Hoc uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas: quandò omnia potentia & uoluntate metiuntur. Seruitium, teste Plinio, Lacedæmonij inuenere, quādoquidem Cleomenes Lacedæmonius, teste Macrobio, lib. 1. Satur. ex seruis manumissis, bellatorū nouem millia conscripsit, qui quoniam in bello non necabantur, sed uiui seruabantur, serui appellati sunt. Hi sub corona postea uendebātur. Cato: Vt populus sua opera potius ob rem bene gestam, coronatus supplicatū eat, quàm re male gesta coronatus ueneat. Reperio tamen, antequàm Lacedæmonij, teste Iosepho contra Appionē, rerū potirentur, apud Hebræos multos fuisse seruos, & eius seruitutis originē profectam à Chanaan, filio Cham, qui fuit unus ex filijs Noë, is enim treis genuit, Sem, Chā, & Iaphet. Quippe Cham cùm uideret patrem Noë fortè ebriū humi parū honestè iacentē, uituperauit eum apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotem ex filio Cham, seruitute mulctauit, re tum noua ac grauissima, uti in lib. Gen. cap. 9. est. Sed hìc dices: Ecquid fuit, quamobrem Chanaan ob patris peccatū in seruitutē datus fuerit, cùm iuxta prouerbiū, filius non debeat plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas, id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaan filio illata, dolori esset patri Cham.

tri Cham, quandò ita solent parẽtes angi filiorum cruciatu. Nam cùm Deus Noë pariter atq; eius filijs antea benedixisset, senex postea non est ausus in filiũ, etsi impium, quicquam statuere: idcirco nepotẽ puniuit, quò eius pater filij uicem dolens, sic delicti pœnas daret. Ac tale seruitutis initium, cùm inciperẽt homines iam molliter uiuere. Forma autẽ manumittendi serui talis apud antiquos fuit. Dominus caput, aliúdue membrum serui tenens, aiebat, Hunc hominẽ liberũ esse uolo: atq; his dictis, eum de manu emittebat. Areopagitarum autem magistratũ, Plutarchus à Solone constitutũ affirmat, quòd de Areopagitis à Dracone nulla unquam mentio facta sit. In eo primùm Athenis capitis iudiciũ actum est, autor Plin. lib. 7. Areopagus uerò latinè dicitur curia, siue pagus Martis. Causa nominis ex iudicio est, quo Mars, qui Græcè ἄρης uocatur, cùm homicidij reus fieret, iudicantibus duodecim dijs in eo pago, ut scribit Augustinus in 18. de ciuitate Dei, sex sententijs absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio damnationi præponitur. Fuit inde Areopagitarum magistratus, uti dictum est, institutus, quorum summa erat autoritas. Ii erant iudices, qui de capitalibus causis pronunciabant, tanta grauitate, tantaq; integritate ut noctu, non interdiu, causas cognoscerent, quò non dicentes, sed duntaxat quæ dicerentur, spectarent, secũq; ponderarent. Suffragia quibus in deliberando iudicandoq; utimur, Palamedes primus omnium reperit.

De triplici administrationis genere Romanæ ciuitatis, & de origine insignium regum, & ex qua arbore fierent magistratuum uirgæ, atq; quis primus censum in-

ſum inſtituerit,& de ſenatorio atq; equeſtri cēſu, uel carcerem ędificauerit:& ibidem quid eſſet luſtrū conditum, ac de initio tributi imponendi. Cap. III.

EGo mediusfidius ſemper illam Plinij ſententiā, Poſteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit, tanquam omnium uerißimam plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetā, cùm homines rerū ferè omnium egentes probè degebant, quot nobis florentißimæ ciuitates exemplo ſunt? quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parſimoniæq; honos fuit, indies magis imperio, moribus, bonisq; artibus excelluerunt: at contrà ubi diuitiæ, ubi ſacræ pecuniæ fames, ubi uoluptas immigrauit, tunc ire cœperunt præcipites, tunc ſenſim dominandi libido deſyderiū per luxum perdendi omnia inuexit. Quod Lycurgus legumlator ſapientißimus proſpiciens animo, numū omnem aureū & argenteum, teſte Plutarcho, irritum fecit, ferreoq; ſolùm utendū imperauit: cuius ſanctionē ut primùm Lacedæmonij exceſſere, ex maximis longè minimi ſunt effecti. Sed, ut de cæteris ſileam, hoc potißimū Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, Æmilios, Fabritios, Curios, Scipiones, Scauros, paupertatis continentiæq; amantißimos Imperatores ſibi deligebat, incredibile memoratu eſt, quàm breui creſceret, quantumq; cum ipſa præclarè ageretur: contrà ubi Senator cenſu legebatur, iudex fiebat cenſu, magiſtratū ducemq; nil magis exornabat quàm cenſus, captatio in quæſtu fertilißimo, ac ſola gaudia in poßidendo erant, adeò declinare de ſtatu ſuo cœpit, ut nunquam in aliquo poſtea

consistere potuerit. Nanq; omne dominationis genus perpessa est: primùm enim monarchiam, hoc est, regiũ imperiũ habuit: nam Romulus, autore Floro, eius conditor à Marte genitus & Rhea Syluia, primùm imperium tenuit: post quem sex deinde reges secuti sunt, sub quibus, teste Liuio in primo ab urbe condita CCXLIIII annos monarchia durauit. Exin pulso Tarquinio Superbo, qui regum ultimus fuit, mutata ciuitatis forma, secuta est aristocratia, id est, optimatum principatus: nam pro regibus, duo Consules, ut Liuius in secundo, & Dionysius in quarto testatur, creati sunt, L. Iunius Brutus, qui libertatis uindex extiterat, & L. Tarquinius Collatinus, qui Consules dicti à consulendo, hoc est, prouidendo: apud eos summa totius imperij erat, ij exercitũ ductabant, & ab eorũ magistratu, qui annuus erat, uti alibi dicemus, numerus annorum notabatur. Post annum deinde duodecimũ, uel, ut nõ nemo uult, octauum quàm exacti sunt reges, quod Liuius & Fenestella nõ satis constare aiunt, cùm 40. Latinorum urbes, concitante Octauio Manilio Tarquinij genero, coniurassent in Romanos, T. Largius primus dictator creatus fuit. autor Liuius in 2. ab urbe cond. Quod institutum Dionysius libro quinto antiq. putat Romanos à Græcis sumpsisse, apud quos elymnetæ, tanquam dictatores Romæ, creabantur. At Licinius ab Albanis accepisse tradit. Carthaginenses etiam, autore Trogo, dictatorem habebant. Hic autẽ summus fuit in urbe magistratus, quippe qui habebatur in summo periculo ultimum remediũ: in sex tantũ menses, uti Fenestella ait, durabat: nã eo designato, præter tribunatũ omnes ma-
gistratus

gistratus, teste Polybio, uolumine suarum histor. 3. & Plutar. in uita Fabij Max. autoritatē suam amittebant: & ideo dictator dicebatur, quòd is imperaret: quia sicut idem in uita Marcelli testatur, iussa magistratuum edicta Romani uocabant. Item dictator nō poterat nisi à Consule dici, neque alio tempore, nisi oriente nocte, & silentio, ut Liuius lib. ab urbe cond. 8. tradit. Attamen, teste eodem, lib. 4. cùm aliquando Veientes castra Romana cepissent, A. Cornelius Cossus tribunus militū Mamercum Æmilium dictatorē dixit, quòd augures consulti urgente necessitate, eam religionem exemissent. Post annū deinceps CCC alterū, quàm condita Roma erat, uelut Liuius in 3. prodit, iterum mutata est forma ciuitatis, ab consulibus ad decemuiros, quemadmodum ab regibus antè ad consules uenerat, qui, uti quibusdā placet, tertio anno depositi sunt, libidine Appij Claudij, qui Virginiam, cuius stuprandæ amore deflagrabat, in seruitutem asserere uoluit: qui cùm pro libidine omnia agerent, officiū suo commodo metientes, ac quod ex ipsorum usu, non è republica esset, in primis facientes, & eos ob id nōnulli senatores, uti inquit Fenestella, decē Tarquinios appellarent, uidetur tunc Romæ magis monarchia, quàm aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis decemuiris, ad prioris formam regiminis reditum est. At deim anno CCCX conditæ urbis, pro consulibus primùm tribuni militum creati sunt, A. Sēpronius Atracinus, L. Attilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autē, id est, popularis principatus, sensim irrepsit, plebe paulatim per seditiones adipiscente nobilitatis magistratus: primùm enim

C. Canuleio autore, plebeij cõnubia promiscua cum patritijs habere cœperũt: deinde cùm tribuni plebis quotidie magis magisq; instarent, à patritijs tandem concessum est, ut ex plebe tribuni quoq; militum consulari potestate fierent, & ita P. Licinius Caluus primus creatus est, anno urbis cond. CCCLV. Deinde plebs consulatum assecuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Consul factus, anno urbis cond. CCCLXXXIX. Nouißimè obtinuit & dictaturam, summũ in urbe decus: primusq; ex plebe C. Martius Rutilius dictator dictus fuit, anno ab urbe cond. CCCXCIX. Hæc ex Liuio lib. 4. & 5. & 6. & 7. ab urbe condita, & Plutarcho in uita Camilli. Eo deniq; pacto reipublicæ administratio ex optimatibus ad popularem principatum uenerat, ex quo nouißimè iterum in monarchiam, id est, ad unius imperiũ, forma ciuitatis redacta est, quæ à Sylla & Mario, teste Appiano in primo de bellis ciuilibus, cœpit, fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares adauxerunt, sub quibus primùm ipsa Roma toto pacato orbe floruit, inde insequentium Cæsarũ inertia contabuit, atq; ad interitum deuenit. Habuit igitur Romana ciuitas primùm monarchiam, id est, regiũ imperium: subinde aristocratiã & democratiam, hoc est, consulum, dictatorũ, decemuirûm, & tribunorum consularium potestate gubernata est: at nouißimè rursus monarchiã, id est, tum dictatorũ, cùm Cæsarum tyrannidem sæuißimam pertulit: unde eius uirium labes facta est. Romanorũ autem regum insignia, hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabeæ, curules, faleræ, annuli, paludamenta, prætexta, togæ pictæ, tuni-

ctæ, tunicæq; palmatæ, & omnia deniq; decora quibus imperij dignitas eminebat, ex XII. Tusciæ populis, autore Dionysio in tertio, & Floro, & Strabone in 5. geogr. quos Tarquinius Priscus subegit, originem habuere, quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrob. in 1. satur. scribere, Tulliũ Hostilium tertium Romanorũ regem debellatis Hetruscis, primùm sellam curulem, lictores, togam pictam atq; prætextam instituisse Romæ haberi. Verùm Romulus ex more XII. Hetruriæ populorum, qui singuli Liuio & Dionysio autoribus, singulos regi statim creato lictores dabant, antea XII. lictores sumpsit, cuius sententiæ esse haud Liuium pœnitet. Alij à numero auium, quæ augurio regnum portenderant, eum secutũ numerũ autumant. Hi magistratibus ministrabãt, fascesq; uirgarum alligatos cum securibus gestabant. Eiusmodi autem uirgas ex betulla arbore fieri consueuisse, Plin. lib. 16. cap. 18. nat. hist. innuere uidetur, sic scribens: Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla: gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuum uirgis. Censum primus omnium Ser. Tullus rex instituit, rem, ueluti Liuius ait, saluberrimam tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia non uiritim, ut antè, sed pro possessione pecuniarum, ciues obirent: quorũ classes, id est, ordines quinq; descripsit. Prima itaq; classis fuit ex ijs, qui centum milliũ æris aut maiorem censum haberent, quos in octoginta centurias diuisit, in quadragenas seniorum, ac totidem iuniorum: seniores ad urbis custodiam, ut præstò essent, iuniores ut foris bella

gererent. arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostem, hasta, & gladius. Secunda claßis intra centum, usq; ad quinq; & septuaginta milliũ censum instituta, & ex his senioribus iunioribusq; uiginti conscriptæ sunt centuriæ, armaq; imperata præter loricam, omnia eadẽ. Tertiæ claßis in quinquaginta millium censum esse uoluit: totidem centuriæ sunt conscriptæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium: totidem centuriæ factæ. Quinta claßis undecim millibus censebatur. Sed iam rationem ineamus, qua nobis constet quanti unaquæq; claßis æstimata sit. Illud enim primùm scire licet, centũ æra (nam æs nummulus erat) non pluris fuisse uno nostro ducato, siue coronato aureo nummo, ac ita mille æra ualuisse decem aureos. Primæ igitur claßis census æstimatus est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta, tertiæ quingentis, quartæ ducentis & quinquaginta, quintæ uerò centum & decẽ. At maximus Seruio Tullo rege census, teste Plin. lib. 33. fuit aßium centũ & decẽ millia, ex quibus summa fit mille & centum aureorũ. Et hæc, ut ait idem Plinius, prima claßis: adeò id temporis Romanorum opes exiguæ fuerant, quæ posthac immensæ extitere, quandò autore Tranq. census senatorius fuit duodecies centena millia sestertiũ nummũ. Quam quidem summã ut rectè putemus, notare oportet singula sestertia ualuisse uicenos quinos aureos, sic, ut centum sestertia summã facerent duorum milliũ & quingentorũ aureorum: qua ratione colligimus censum senatoriũ fuisse ad numerũ triginta millium aureorũ, & equestrem duodecim milliũ & quingentorum, hoc est, constitisse ex quin-

ex quingentis sestertijs. Atq; talis origo & forma fuit census Rom. qui, ut Eutropius ait, adhuc per orbem terrarum incognitus erat. Sed illud uerius Mosi aßignandum est, qui, ut infrà demonstrabitur, primus populum recensuit. Atqui census agi dicitur, cùm hominũ facultates recensentur, unde tributi imponendi ratio inita est: uel cùm numerus ciuium putatur. Vtrunq; testatur Liuius in uita ipsius Seruij Tulli. Et cùm in censendo finis erat factus, lustrũ conditum appellabatur, quòd tum Seruius exercitũ omnem sue, oue, taurisq; trib. lustrauit, hoc est, purgauit: idq; lustrum quinto quoq; anno Romæ condebatur, cùm censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morum ciuitatis cura est tradita. Item cùm uectigalia & tributa soluebantur, tum fiebat sacrificiũ ciuitatis purgandæ causa. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrum numerabant, atq; Græci per olympiades. Cæterũ cùm ita quinto quoq; anno lustrum condi diceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorũ, argumentantes annum quo sequens lustrũ incipiebat, dici quintũ, qui esset primus sequentis lustri. Quæ sanè ratio, si uera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatiũ quatuor tantùm annorũ, quemadmodum infrà suo loco demonstrabitur. Census autẽ agendi, & tributi ex censu imperandi pariter atq; conferendi initiũ factum est apud Hebræos, cùm de ea re Deus mandatũ Mosi dederit, ita in Exod. cap. 30. loquens: Quando tuleris summam filiorũ Israël, iuxta numerum, dabunt singuli preciũ pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cùm fuerint recensiti. Hoc

autem dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidium sicli, iuxta mensuram templi. Qui habetur in numero à uiginti annis & suprà, dabit preciū. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum, qui uiginti annis maiores essent, quiq; arma ferre possent. Siclus numus argenteus hebraicus, quem Græci staterem dicunt, teste Iosepho, lib. 3 antiquit. pondere erat drachmarum atticarū quatuor: drachma uerò ex senis obolis atticis constat: atq; sic tetradrachmus siclus ualebat quaternos & uicenos atticos obolos, hebraicos uerò uicenos. Sed quia dicitur, iuxta mensurā templi, iam satis liquet sacerdotes ponderis mensuræq; genus habuisse aliud ab eo, quod uulgus usurparit. Atqui drachma eiusdem est ponderis, ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus euangelista cap. 22. numisma census uocat, cuius nota Cæsaris effigies erat: & cap. 20. appellat denariū diurnum, quòd tantū ualeret, quantū mercedis in die dari solet operis. Extant etiamnum istiusmodi denarij Cæsarum figura signati, qui pari sunt pondere atq; numi, quos grossos nuncupant. Ita scire licet drachmā atticā à nostris grossum uocitari, & siclum quatuor ualere grossos. Carcerem, quo custodiæ continentur, ad terrorem, teste Liuio ab urbe cond. Ancus primus ædificauit, quod Eutropius Tarquinio Superbo aßignat: item uincula, fustes, compedes, catenas, & huiusmodi supplicia, quibus homines afficiuntur. Atq; hæc omnia à Romanis Romæ primùm inuenta: nam alibi isthæc tormentorū genera ad cruciandos homines longè antè in usu fuisse, ex Iosepho & Herodoto satis patet. Vnde cùm instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis ad suam

ad suam tuendam dominationē utantur, eorum inuentionē rectè Nemroth primo tyranno aßignemus licet.

Qui primi constituerint annum, & quàm uariũ, & qui inuenerint hunc annũ quo utimur, uel menses, atq; eos diuiserint in Nonas, Idus, Calendas: ac quis excogitarit numerum aureum. Cap. IIII.

ETsi de prima anni obseruatione, statim post traditam astrologiæ originem, dicendum erat, ad quam potißimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hìc proinde de anno tractabimus. Hunc Ægyptios primò instituisse, Herodotus lib. hist. 2. prodit, ita scribens: Quæ autē humanarũ rerum sunt, hæc ita referebant, inter se constare omniũ hominum primos Ægyptios annũ comperisse, distinguentes eum in 12. temporum menses, idq; comperisse ex astris, eò scientius, ut mihi uidetur, hoc agentes, quàm Græci, quòd Græci quidem tertio quoq; anno, intercalarem mensem introducunt temporis gratia: Ægyptij uerò tricenis diebus, quibus 12. mēses taxant, adijciunt huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio circuli temporum constat eodem redeuntis. Herod. hactenus. Clemens itidē comprobat. Huiusmodi tamen inuentionem Diodor. Thebæis aßignat lib. 1. Sed non ideo inficior Diodorũ Herodoto suffragari, quoniam Thebæi iuxtà Ægypti populi sunt, à Thebis, urbe in Ægypto, nominati, uelut Thebani à Thebis in Bœotia, quod apud idoneos autores obseruatũ est: quinetiam ut ait Herod. in prænotato libro, olim Thebæ Ægyptus uocabatur.

At Seruius super 5. Æneid. dicit, Eudoxũ primum annum deprehendisse, post quem Hipparchum, & ultimo loco, ut infrà dicemus, Cæsarem. Laërtius autem Thaleti Milesio ascribere uidetur, in primo, cùm inquit: Anni tempora illorumq; uicißitudines priorẽ inuenisse ferunt, eumq; in CCCLXV dies diuisisse. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntaxat esse attribuendum. Verũ reperimus apud Ioseph. in 1. & in 4 antiq. Hebræos ante diluuiũ Noë, annum XII. mensibus constitutum habuisse, qui, eodem teste in 1. antiq. annũ primi etiã in Ægypto instituerant. Est insuper operæpretium, quàm uaria fuerit anni ratio apud priscos, demõstrare. Arcades enim, ut Plutarchus in uita Numæ, & Macrob. in 1. satur. meminerunt, tribus duntaxat mensibus annum suum complebant: Cares & Acarnanes, sex: Ægyptij primis temporibus, teste Solino, quatuor, sed antea, ut Censorino placet, duobus tantùm. At Macrob. in 1. satur. ait, anni certũ modum apud solos Ægyptios semper fuisse, ut etiam ex Herodoti autoritate liquidò constat. Erat præterea annus triginta dierũ, id est, lunaris: autor Seruius super 3. Æneid. Habebant & annũ magnũ, quem uolebant confici omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, qui secundum Ciceronem, continet duodecim millia noningẽtos quinquagintaquatuor solares annos. At Ioseph. in 1. antiq. cap. 8. dicit annum magnũ DC. annorũ spatio impleri. Sed de hoc, uti Censorinus demonstrat, inter autores nõ planè conuenit. Reliqui Græci CCCLIIII. diebus annũ proprium computabant. In hac uarietate, Romani quoq; ab initio, prout Macrob. dicit,

autore Romulo, annum x. mensibus constitutum habuerunt, à Martio incipientes, qui conficiebatur diebus CCC & IIII. Romulus enim primũ mensem Martium à patre suo Marte: alterum Aprilem quasi Aphrilem, à spuma, quæ græcè ἀφρὸς uocatur, unde Venus mater Æneæ nata est: tertium Maium, à maioribus, quartum Iunium à iunioribus nominauit. Ouidius:

Hinc sua maiores tribuere uocabula Maio,
Iunius à iuuenum nomine dictus adest.

Sic antè populum in maiores & minores diuiserat. Reliquos sex à numero, Quintilem, Sextilẽ, Septembrem, Octobrem, Nouembrem & Decembrem appellauit. Verùm postremò Quintilis à Iulij Cæsaris nomine, Iulius, & Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed iste annus cùm neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus congrueret, Numa Pompilius inde ad lunæ cursum redegit, additis 50. diebus: quibus postea sex alios dies adiecit retractos ex illis sex mensibus qui triginta dies habebant, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinquaginta dies pari ratione partitus est in menses duos, & alterum, quem primum posuit, nuncupauit Ianuarium à Iano, qui Latinorum primus rex fuerat, tanquam bicipitis diei mensem, ut qui transacti anni finem respiceret, ac principium futuri prospiceret. nam Ianus cùm uir esset æquè prudens atq; solers, dictus est habere geminã faciẽ, ut una quæ antè, altera quæ post tergum forent, intueretur, id quod ad uigilantem ciuitatis custodem attinet. Alterũ uerò Februariũ uocauit, deoq; Februo dedicauit, qui creditur præesse lustrationibus, quia tum extremo anni mense, populus

februaba-

februabatur, hoc est, purgabatur. Postea Numa religionem secutus, quòd numero Deus, quemadmodũ poëta ait, impare gaudet, dedit singulis mensibus, Ianuario, Aprili, Iunio, Sextili, Septembri, Nouẽbri, & Decembri, undetricenos dies: Martio uerò, Maio, Quintili, & Octobri, singulos & tricenos. Februarius suos octo & uiginti dies retinuit. Ita annus conficiebatur diebus CCCLV. Romani deinde, Græcorũ more, intercalarem mensem constituerũt, ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populi explicabantur, intercalarent, id est, uocarẽt populũ, ut quãdo lege agi liceret, scirent. Sed cùm ita usu ueniret, ut per eam uarietatem anni sæpe nundinæ caderent aut in primum anni diem in nonásue, quibus nefas erat conuentus haberi, permissum est ut sacerdotes quando uellent, suo arbitratu uocarent. At cùm illi cõmodi gratia, publicanorũq; ex usu, minus suo tempore uocarẽt, tum demũ Cæsar pontifex maximus addidit anno dies decem, horasq; sex, quorũ dierũ binos ad singulos menses, Ianuariũ, Sextilem, & Decembrẽ, adiunxit: in Aprilem autẽ, Iunium, Septembrem, & Nouembrem singulos distribuit. Sic C. Iulius Cæsar, autore Suetonio, & Appiano Alexandrino, & Plinio, primus omniũ annum ad cursum solis accommodauit, ut CCCLXV, dierũ esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur, quod bissextũ uocant. Causa autẽ nominis est, quia duobus continuis diebus bis dicimus 6. Calendas Martias, duos dies pro uno computantes. Menses uerò, hoc est, lunæ cursus, qui, uti Cicero in 2. de nat. deorum ait, quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur,

nantur, Thebæos, id est, ipsos Ægyptios (sunt enim, ut diximus, ijdem) omniū primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamē magis Hebræis, qui haud dubiè primi annum cōstituerant, tribuendū esse uidetur. Atq; annus menses habet XII. quorū quatuor, Aprilis, Iunius, September, & Nouember, ex triginta cōstant diebus: at plus uno, septē, Ianuarius, Martius, Maius, Iulius, Augustus, October, & December: minimus uerò Februarius octo & uiginti, suis contentus est diebus. Item hebdomadas duas & quinquaginta, & diem unū: dies uerò CCCLXV. ac horas sex, uti dictum est. Præterea cùm apud priscos Romanos, pontifices, prout suprà demonstrauimus, ita intercalarent, factum est ut mensis eiusmodi rei causa, diuisus sit in Calēdas, Nonas, & Idus, primusq; dies Calendæ dictæ sint, ἀπὸ τοῦ καλῶ, uoco: etenim minor pontifex obseruabat quādo noua primùm appareret luna, qua uisa, id protinus sacrificulo regi nūciabat: tum facto, ut moris erat, sacrificio, pontifex incipiebat eos uocare qui in agris essent, quò scirent feriarū pariter causas, atq; quid eo mense agi liceret. Ita calata, hoc est, uocata in Capitoliū plebe, pronunciabat quot dies à calendis ad nonas superessent: unde nonæ ipsæ dictæ, quia semper dies nouem à Nonis ad initiū Iduū intersunt. Idus autē circiter medium mensem ponebant, idq; uerbū ab Hetruscis sumpserant, quorū lingua iduare, diuidere est. Igitur sic computabant, uerbi gratia: Vltimū diem Decembris antecedentis mensis notabāt pridie calēdas Ianuarias, penultimū tertio Calendas, atq; sic alios suo ordine, sursum uersum numerando usq; ad idus: nam mensibus quatuor,

Martio,

Martio, Maio, Iulio, & Octobri, singulis senas dederunt nonas, reliquis quaternas, sicut singulis quoque mensibus Idus octonas. Verùm modus istiusmodi dierũ mensis numerum ineundi iam uulgatior est, quàm ut à nobis sit rursum demonstrandus, qui profectus est ab illa pontificum intercalatione, quæ durauit usq; ad annum urbis conditæ CCCCL. *cùm* P. *Sulpitio Auerrione,* P. *Sempronio Sopho Longo* COSS. C. *Flauius scriba ædilis curulis, inuitis patribus, Ciuile ius repositum in penetralibus pontificum euulgauit, fastosq; circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset, sciretur. Testis Liuius ab urbe cond. in extremo 9. lib. Postea fuit alius modus, quem aureum numerum ob excellens rei artificium appellant, excogitatus à diuo (ut fertur) Bernardo, uel ab ipso Iulio Cæsare, sicut lib. diuinorum officiorum 8. extat, ad inueniendum diem coniunctionis lunæ, per singulos menses: quo quidem numero nostri deinceps usi sunt ad notandos quoq; dies festos, in singulos annos, quos mutabiles uocant, quemadmodum est pascha, pentecoste, nonnulliq; alij, eò quòd non semper in eosdem mensium dies cadant. Fuit sanè inuentum suo dignum autore, cuius usus & ratio ita omnibus nota est, ut non sit quod hoc loco quicquam de aureo numero doceatur.*

Quis horas primus constituerit, aut horologia diuersi generis inuenerit. Cap. V.

Oræ, quibus numero 24. dies noxq; conficitur, teste Macrobio, ab Apolline, id est, sole, qui Horus Ægyptiaca lingua uocatur, nomen acceperunt. Quatuor

itidẽ tempora, hoc eſt, uer, æſtas, autumnus, & hyems, quibus annuus orbis impletur, horæ dicuntur: quæ initio duodecim conſtitutæ ſunt, eiusq; rei talis fuiſſe origo memoratur. Quodã tempore Hermes Trimegiſtus cùm in Ægypto ſacrum quoddã animal Serapi dicatũ, in tota die duodecies urinam facere pari ſemper temporis interuallo obſeruaſſet, per XII. horas diẽ diuidi debere coniecit. Exinde hic horarũ numerus longo tempore cuſtoditus, poſtea in XXIIII. horas diuiſus eſt dies. Horologium autem ſolariũ, in quo umbilici ſolis, quem gnomonẽ uocant, umbra horas oſtendit, Anaximenes Mileſius Lacedæmone, teſte Plin. lib. 2. cap. 76. primus inuenit, ipſumq; ἀπὸ τῆς σκιᾶς, hoc eſt, ab umbra, ſcioтericon appellauit. Romæ multò ſerius contigit: in XII. enim tabulis, ut autor eſt Plinius in 7. ortus tantùm & occaſus ſolis nominabatur. Poſt aliquot annos adiectus fuit & meridies: accenſus conſulis, id eſt, præco, eum pronũciabat, cùm è curia inter roſtra & græcoſtaſim ſolem proſpiciebat: à columna uerò ænea ad carcerẽ inclinato ſydere, ſupremã horam pronunciabat: ſed hoc ſerenis tantũ diebus, uſq; ad primũ Punicũ bellũ. At M. Varro primũ horologiũ ſolarium in publico ſecundũ roſtra, in columna ſtatutũ fuiſſe tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Meſſala conſule, Catina in Sicilia capta. Poſtea Scipio Naſica primus Romæ dũtaxat, ut opinor, aqua horas diuiſit æquè noctiũ atq; dierũ, idq; horologiũ ſub tecto dicauit, anno urbis DXCV. Cæterũ horologiũ, teſte Vitruuio lib. 9. de architect. ex aqua Cteſibius Alexandrinus primus reperit. Vtriuſq; meminit Cicero, lib. de nat. deor. 2.

Quid

Quid igitur, inquit, conuenit cùm solarium uel descriptum aut ex aqua contempleris, intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi in extremo 2. Tuscul. lib. Cras ergo ad clepsydram. Ita uas uocant, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inuentum est deinde diuini quodã ingenij acumine, horologium quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atq; ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omniũ, ac solis & lunæ cursus adeò facilè repræsentantur, ut cœlum ipsum propè conspici uideatur. Est etiam aliud horologij genus, ad pyxidis formam excogitatum. Item è tenuißimis harenis Ægyptijs, quorum tamen autores, uti in calce operis dicemus, in aperto nõ sunt. Sic deniq; quotidie aliquid admiratione dignum hominum industria inuenit, uelut pyxidem illam qua nautæ nauigationẽ peritißimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca ætas caruit, de quibus nos suis locis meminerimus. Illud adijciam, ut alibi horologia à sole occidente, usq; ad solem iterum occidentem, perpetuo cursu uigintiquatuor horas designant: sic nunc totus ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridie notetur: quod profectò quò aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam, cùm uelit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

Quomodo ab initio alij aliter dies obseruarint, ac noctes diuiserint. Cap. VI.

Diem

Iem alij aliter obſeruabant, quod ab Ægyptijs fluxiſſe uolunt, quos, ut inter nõnullos autores conuenit, primos omnium annum & menſes conſtituiſſe ferunt. Ii itaque à media nocte, ad mediam, totum id ſpatium unius diei nomine appellauere. Romani quoq; eodem modo diem obſeruabant, quòd, ut Plutarchus in Problemat. ait, ortus ſolis initiũ agendi, nox uerò conſilij & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiã diei horæ aliquid actionum tribuebatur. Martialis:

Prima ſalutantes atq; altera continet hora.
  Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
  Sexta quies laßis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæſtris.
  Imperat extructos frangere nona toros. &c.

Babylonij inter duos ſolis exortus, omne id tempus diem uocabant: Athenienſes inter duos occaſus. Vmbri à meridie in meridiem, unum diem putabant: uulgus omne à luce ad tenebras: autores, Varro, Plinius in 2. Gellius, & Macrobius. Nos porrò more Athenienſiũ, à ſole occaſo, ad ſolem iterũ occidentem, omne id mediũ tempus unũ diẽ eſſe dicimus, ſicut tranſalpini omnes Vmbrorũ ritu, à meridie in meridiẽ diem ſuũ terminant, prout eorũ horologia, quæ ſuperiori capite poſuimus, indicant: uel eadẽ ratione, à media nocte, ad mediam noctẽ, ueteri Romanorũ inſtituto, illorũ dies dici poteſt cõfici. Nox uerò, ſicut Veget. tradit, in quatuor diuidebatur uigilias, quæ ſingulæ, teſte Hieronymo ſuper Pſalmos, trinarũ horarum ſpatio ſupputabantur.

Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inuentus. Cap. VII.

Vm in dies magis magisq; hominũ ingenia sola librorũ copia uigeant, & ad capessendas disciplinarũ liberaliũ artes facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum ubiq; gentium floreant, peccare hercle me ducerem, si tale inuentum silentio præterirem, cuius nos etiam, quantum exiguum tulerit ingenium, augendi gratia, hunc nempe laborem suscepimus, præsertim cùm huiusmodi scriptorum libri, uti diuus Hieronymus ad Marcellam ait, ingeniorum effigies, & uera & æterna monimenta sint. Quapropter Agesilaus, autore Plutarcho, cùm benè multi uellent eius corporis simulacrum gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantum monimenta posteris relinquere studens: illud enim sculptorum, hoc suum: illud diuitũ, hoc bonorũ opus esse ducebat. Omniũ igitur primus Anaxagoras, teste Laërtio uolumine 2. librum ab se scriptũ edidit. Gellius uerò lib. 6. scribit Pisistratum tyrannũ omniũ primũ libros publicè legẽdos præbuisse. Sed profectò quis non uidet perperàm Græcos, hominũ genus in sui laudẽ effusißimũ, hanc sibi gloriã uindicare? qui, ut Iosephus contra Appionẽ perspicuè demonstrat, recentißimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquißimi Hebræorũ, qui sacram historiã scripserunt, & Ægyptiorũ sacerdotes, uel Chaldæi libros ediderunt: atq; ita Anaxagoram & Pisistratum apud Græcos tantùm, primos foras dandos libros

curasse

curasse credere par est. Deinde autē, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerū librorū studiosius accuratiusq; auxerūt. Verùm omnē illā postea librorum copiam Xerxes Athenarum potitus abstulit, asportauitq; in Persas. Eos porrò libros uniuersos multis pòst tempestatibus, Seleucus Macedoniæ rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingens postea numerus librorū in Ægypto à Ptolemæis regibus confectus est, ad millia fermè uoluminum D C C. sed ea omnia priore bello Alexandrino incensa sunt. Cæterum Strabo lib. 13. geog. scribit Aristotelem omnium primū bibliothecam instituisse: ait enim, E Scepsi fuere philosophi Socratici, Erastus & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelē & Theophrastū audiuit, & successor fuit bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nam Aristoteles & bibliothecam & scholā reliquit Theophrasto, & primus omnium quos scimus, libros cōgregauit, & Ægypti reges bibliothecæ ordinē docuit. Theophrast. uerò eā tradidit Neleo, Neleus eā Scepsim detulit, ac posteris tradidit. Hæc ille. Fuit & Pergami bibliotheca præclarißima, autor Plin. lib. 35. statim in principio, ubi inquit: An priores cœperint Alexandriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, nō facilè dixerim. Romæ bibliothecā Asiniū Pollionē primùm fecisse, testatur idē in prænotato libro, scribens: Nō est prætereundum & nouitiū inuentū: siquidē nō solū ex auro, argentoue, aut certè ex ære in bibliothecis dicātur illi, quorum immortales animæ iisdē locis ibi loquuntur, quin imò etiā quæ non sunt, finguntur, pariuntq; desideria.

non traditi uultus, sicut in Homero euenit, quo maius, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominũ rempublicam fecit. Sunt etiam plures hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omnium iudicio longè celeberrima, quam diuus Federicus Feltrius dux Vrbini condidit, quam postea Guido princeps eius filius, omnis doctrinæ decus, ac doctißimorũ hominum præsidiũ, cùm auro & argento, tum librorum copia adauxit, ornauitq;. Fuit illud igitur omnino magnũ mortalibus munus, sed nequaquam conferendũ cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto nouo scribendi genere: tantum enim uno die ab uno homine literarum imprimitur, quantũ uix toto anno à pluribus scribi posset. Ex quo adeò disciplinarum omniũ magna librorum copia ad nos manauit, ut nullum amplius superfuturũ sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari poßit. Illud insuper adde, quòd autores quoq; plurimos, tam Græcos quàm Latinos, ab omni prorsum interitus periculo uindicauit. Quare tantæ rei autor non est sua laude fraudandus, præsertim ut posteritas sciat, cui diuinum beneficiũ acceptum referre debeat. Itaq; Ioannes Cuthenbergus natione Theutonicus, equestri uir dignitate, ut ab eius ciuibus accepimus, primus omniũ in oppido Germaniæ, quam Moguntiã uocant, hanc imprimendarum literarũ artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit: non minore industria reperto ab eodem, prout ferunt, autore, nouo atramenti genere,

quo

quo nunc literarum impressores tantũ utuntur. Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCLVIII. quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romã primò in Italiam attulit, quam dein Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirũ in modum illustrauit, quæ paßim hac tempestate per totum ferè terrarũ orbem floret, de qua plura loquendi labore supersedeo, eius inuentorem, ac simul unde ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me parũ fecisse ratus, cũ ea omnibus longè notißima sit: quæ propterea ut ab initio nõ minore quæstu, quàm hominũ admiratione uulgari cœpit, sic paulatim, uelut auguror, futura est uilior.

De primo usu scribendi apud priscos, etiam per notas, & quando primùm inuenta charta, uel membrana. Cap. VIII.

Nte usum chartarum, quo maximè humanitas uitæ constat & memoria, palmarum folijs, teste Plinio in 13. nat. hist. primò scriptitatum est. Verg. in sexto,

—Folijs tantum ne nomina manda.

Deinde quarundam arborum libris, postea publica monimenta plumbeis uoluminibus, inde & priuata linteis conficere cœperunt: deinde ceris: nam pugillarium usum ante Troiana tempora fuisse testatur Homerus. Papyrum autem post Alexandri Magni uictoriã, condita in Ægypto Alexandria, M. Varro autor est, ante chartarũ usum ab eo rege inuentã esse, quæ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludibus Ægypti. Verùm contra Varronem, qui chartarum usum non nisi condita in Ægypto Alexandria fuisse scribit, Plinius

Caßij Heminæ annalium scriptoris autoritatem adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentiū scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa rex situs fuerat, & in eadē libros eius repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecentis annis post Numam fuit, qui Alexandriā, autore Liuio, lib. 8. eo anno in Ægypto posuit, qui fuit urbis conditæ CCCCXXVIII, L. Papyrio Mugillano siue Cursore, C. Pætilio Galbo coss. Cæterum Liuius in decimo de bello Macedonico, à Caßio dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos fermè pedes longas, non unam, repertas à fossoribus in agro L. Pætilij scribæ, non Cn. Terentij, & in altera earum sepultū fuisse Numam, in altera uerò eos libros inuentos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactantius affirmat, & Plutarchus in uita Numæ. Postea uerò id genus chartæ inuentum est, quo nunc paßim utimur, cuius autor haud palàm est. Hæc autem fit ex linteolis contritis: nihilominus tamen papyri nomen à frutice sumptū, ueluti chartæ ab urbe Tyri, retinet. Membranas à tectu membrorum nominatas, est enim propriè ipsum corium, Varro scribit per æmulationem, circa bibliothecas Ptolemæi & Eumenis regū, Pergami inuentas fuisse, unde uulgò pergamenæ uocantur. Verùm ego affirmarem membranas multò antè quàm tradit Varro, esse repertas, in ijsq; primùm scriptitatum, quandò sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monimenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Iosephus: nam cùm in 12. antiquitatū tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per LXXII.

interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum miserit, ut in Græcum sermonem uerterentur, sic inquit: Cùm uerò ostenderent tenuitatem membranæ, uel incomprehensibilem eorum compaginem, rex miratus est. Herodotus etiam in quinto testis est, prisca consuetudine in pellibus caprinis & ouillis esse scriptitatum. Sunt præterea plura chartarum genera, ut hieratica, antiquitus sacris tantùm uoluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula, & emporetica, inutilis scribendo, & inuolucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, id est, à mercatoribus nominata. Vsus autem scribendi per notas, peruetustus est, quandò Tiro Ciceronis libertus, autore Eusebio, ipsas notas primus reperisse fertur. Et eiusmodi scripta furtiua dicuntur, quæ artificio quodam fiunt, ne legi poßint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius: Res quasdam occultas nunciare regi furtiuo scripto uolebat. Est & Cæsar, teste Suetonio, usus. Hodie uerò ita frequens est modus iste scribendi, ut nullus uidelicet sit neque princeps, neque ciuis, quin suas habeat notas, uulgò zipheras nuncupatas.

Quis primus memoriæ artem monstrauerit, aut qui eiusdem gloriam adepti sint. Cap. IX.

Roximum est, ut de memoria dicatur, qua, ut Fabius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessarium maximè est uitæ bonum, & unicus eloquentiæ thesaurus. Huius ars, Plin. in septimo, & Quint. in undecimo

autoribus, à Simonide Melico primùm inuenta est, quæ in re multum ualuit: nam cùm aliquando in Thessalia, teste Cic. de Orat. epularetur apud Scopam nobilem uirum, & nunciatum esset ei, ut prodiret ad duos iuuenes ante ianuam stantes, contigit ut hoc interim spatio conclaue corruerit, ac ea ruina adeò conuiuæ omnes contriti fuerint, ut non possent internosci à suis, qui humare eos uellent. Tum dicitur Simonides ex eo quod meminisset, quo eorum loco quisq; cubuisset, demonstrator uniuscuiusq; sepeliendi fuisse. Ac ita uidetur memoria ualde iuuari, signatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos moneat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequitur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plin. & Solinus autores sunt: Cyrus enim rex Persarum omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit. Cineas Pyrrhi regis legatus, postero die quàm Romam aduenerat, utriusq; ordinis uiros nominatim appellauit. Mithridati regi duæ & uiginti linguæ (tot enim nationibus imperauit) traduntur notæ fuisse. Cæsarem uerò scribere & legere simul, dictare & audire, solitum accepimus. Idem etiam, teste Spartiano, Hadrianus Imperator facere consueuit.

A quo primùm militaris ars inuenta, & utrum literis præstet, item in exercitu ordines, & tesseræ, & uigiliæ, & de primo pugnandi modo. Cap. X.

Nunc uenio ad disciplinam militarē, præcipuum Imperatorū decus, qua sola multi quidem mortales æternā sibi gloriam compararunt: unde tantò literis præferenda

renda uidetur, quantò facta dictis præstant. Quanquã illud non facilè Cicero concedendum iudicat, quandò, ut ipse pro M. Marcello ait, bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorũ, classes, commeatus multum iuuant: maximam uerò partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat, & quicquid prosperè gestũ est, id penè omne ducit suum: At gloriæ, quam tu rectè scienterq; scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi seculo admodum turpis fuit, utpote quæ ferino more, ut infrà ostendemus, exercebatur. Huius, sicut Ciceroni lib. de nat. deorum 3. placet, inuentrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius:

—Regit atra iugales Sanguinea Bellona manu.

Vt uerò Diod. ipse Mars morẽ bellandi reperit. Mart.

Belliger inuictis quòd Mars tibi sæuit in armis.

Sed reperimus apud Ioseph. in 1. antiquit. uolumine, Tubalcain, qui ante diluuiũ Noë fuit, fortitudine cunctis excellentem, res bellicas fortiter exercuisse: quamobrem apparet militarem artem esse antiquißimã, proinde eius autorem neutiquam prodi facilè posse suspicor. Veteres autem ante usum armorum, pugnis, unde pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabant. Et hæc prima pugnæ origo fuit. Lucretius:

Arma antiqua manus, ungues, dentesq; fuerunt.

Exin lapidibus, fustibusq; pugnari cœptum, testis Herodotus libro quarto, cùm de quibusdam populis loquitur, qui haud procul à Tritone Libyæ fluuio habita-

bant ait: enim, Horũ uirgines anniuersario Mineruæ festo in honorẽ ipsius deæ inter se bifariàm diuisæ, præliantur lapidibus fustibusq;. Affirmat idẽ Diodorus libro primo scribens: Eodẽ modo claua & leonis pellis antiquo Herculi cõueniunt, quo tempore nondũ arma adinuenta, sed fustibus homines iniurias propulsabant, ac ferarũ pellibus tegebant pro armis corpora. Plinius uerò in septimo dicit Afros contra Ægyptios, primos prælium fecisse fustibus, quos uocant phalangas. Verùm paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla maiore cura, studio ac ordine, apud omnes propè gentes constaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationibus, tesseris, & uigilijs, à Palamede, bello Troiano: & sub idem tempus, speculari significatione, à Sinone: autor Plinius, qui libro quinto & Phœnicibus bellicarũ artium inuentionẽ aßignat, sed apud Syros, credo. De his satis, sed iam ad ipsa arma transeamus.

De primo armorum, & æneorum tormentorum usu. Cap. XI.

Erunt, autore Diodoro lib. 6. Martem primùm fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorũ usus, appellatur enim belli deus, attribuitur: quod etiam Vergilius sensisse uidetur, cùm in principio suæ Æneidos dixit:

—At nunc horrentia Martis Arma uirumq; cano.

Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis autores usurpant, alij alia inuenerunt: galeam enim, gladium, hastam, Lacedæmonij, ut testis est Plin. in 7. inuenerunt. Herodotus tamen lib. 4. putat scutum & galeam

galeam ab Ægyptijs Græcis esse traditam. Loricã Mydias Messenius, clypeos Prœtus & Acrisius inter se belligerantes repererunt, siue Chalcus Athamantis filius. Ocreas & cristas Cares: lanceas Ætolos, iaculum cum amento ferunt inuenisse Ætolũ Martis filiũ. Falcem, secundum Clementem, Thraces: hastas uelitares & pilum Tyrrhenus. Vsus autem uelitum, autore Valerio Maximo lib. secundo, eo bello primùm repertus est, quo Capuam Ful. Flaccus Consul obsedit. Securim Pantesilea Amazonũ regina reperit: uenabula Piseus. Arcum autẽ & sagittas Scythes Iouis filius. Sagittas, ut alijs placet, Perseus Persei filius primùm inuenit. Hæc ex Plin. At Diodorus Apollini aßignat, in 6. scribens: Arcus insuper sagittandiq; fuisse repertorẽ Apollinem ferunt. Verùm Artabanus, cuius testimoniũ Eusebius de præp. euang. lib. 9. citat, Mosen omnium primum bellica instrumenta inuenisse tradit, qui adhuc iuuenis in Ægypto, teste Iosepho in 2. antiq. primam gloriose expeditionem in Æthiopes apparauerit. Nec eò tamen cæteri quos memorauimus, minus laudis merentur, quandò non unius generis arma ubiq; usurpantur, sed alia alibi. Nihil quoq; ab initio tam perfectum excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus commodè addi poßit. In tormentis Cretenses scorpionem, catapultam Syri, Phœnices balistam & fundam, ut testatur Plinius, inuenerũt. Vegetius uerò lib. 1. de re milit. fundarum usum dicit incolas insularũ in mari Hispano quas Baleares uocamus, comperisse: unde Strabo libro tertio geograph. illos optimos funditores esse uocitatos affirmat. Idem Vergilius sentit in primo Georg.

Stupea

Stupea torquentur balearis uerbera fundæ.

Artem bellicarum machinarum, teste Plutarcho, in uita M. Marcelli, Eudoxus & Architas inchoarunt. Machinam ad ferenda grauiora onera primus, teste Vitruuio, extruxit Ctesiphon, qua usus est ad deportandas ex lapidicinis columnas Ephesum ad Dianæ fanum. Equum autem qui aries dicitur, in muralibus machinis, autore Plin. in 7. Epeus ad Troiam inuenit: Vitruuio uerò, lib. 10. de architect. Carthaginenses, ad Gades oppugnandas. Testudines Artemon Clazomenius inuenit. Et hæc omnia ad hominũ perniciem inuenta sunt, & illud nouitium inuentum in primis, quod bombardam uocant, quo post hominum memoriam, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominem Germanum admodum ignobilẽ, cui casu in mentem uenit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitium humanum natus, seruasse aliquando domi in mortario puluerẽ sulphureũ, cuiusdam medicinæ faciendæ causa, illudq; texisse lapide, ac inde contigisse, ut dum ignem ex silice propè excuteret, scintilla intrò ciderit, subitóq; flamma erupe rit, atq; lapidem in altum tulerit: & ille eius rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere confecto, machinam reperisse, ac eius usum Venetis in illo bello primùm ostendisse, quod ad fossam Clodiã est cum Genuensibus gestum, qui fuit annus salutis humanæ M C C C L X X X. *Is itaq; tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, ut nomen eius perpetuò occultaretur, ne omni tẽpore à cunctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse uice Salmonei,*

fulmine flagrasset. Salmoneus enim Aeoli filius cùm uellet Iouem in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cœlo tactus ad inferos detruditur, quandò hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu simillima est: magna enim ui ignis collecti, emißis repentè aut ferreis aut lapideis pilis, quicquid obuium offendit, quassat, dißipat, frangit, contundit, adeò ut nullus sanè sit locus, quamuis natura munitus, quin facilè expugnetur. Ex quo iam usu uenit, ut in ea hoc tempore omnis fermè uis peditũ, omnis equestris splendor, omnis deniq; bellica uirtus in decore consistat, iaceat, obtorpeat. Hæc bombarda uocatur, à bombo, id est, sonitu, qui βόμβος græcè dicitur: quidam alij tormentũ æneum malunt nuncupare. Eius tametsi modò plura fiunt genera, quæ uariè uulgò nominãtur, & unũ illud minimũ, quo nũc pedites utũtur, qui factitio nomine sclopus uocitatur. Sclopus enim est sonus ille, qui ex buccarũ inflatione erumpit. Persius:

Nec sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed uel alio nomine appellatur Arcusbusius, à foramine opinor, quo ignis in puluerem fistula contentum immittitur: nam Itali busium uulgò foramen dicunt, & arcus, quod instar arcus pugnantibus sit: quippe hodie huiusmodi tormenti usus in primo statim pugnæ loco est, quem olim sagittarijs dabant, cùm à mißilibus præliari inciperent. Sed iam hinc oratio nostra ad equum bellicosißimum animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Quis primus equitandi artem, aut usum equos domandi, uel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta inuenerit, & bigas atque quadrigas iunxerit,

iunxerit, & uehiculum cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primum instituerint. Cap. XII.

EQuo, qui magno mortalibus cùm in rebus bellicis, tũ in itineribus faciundis, & usui & adiumento est, primùm omnium uehi Bellerophontẽ Glauci regis filium docuisse, Plin. in 7. est autor, qui Pegasum alatũ equũ, cùm in Chimæram iret, ascendit. Horatius in Carm.

Et exemplum graue præbet ales
Pegasus terrenũ equitem grauatus Bellerophontẽ.

Sed Diodorus lib. 6. scribit Neptunum equos primùm domuisse, artemq́; equitandi ab illo traditam: alij uolunt equum hominibus antea ignotum primùm edidisse, quod asserit Lucanus, dicens:

Primus ab æquorea percußis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen Exilit.

—Et Vergilius: Tuq́; ô cui prima frementem
Fudit equũ magno tellus percussa tridenti Neptune.

Frenos autem & ephippia Peletronij, qui Thessaliæ populi sunt, primi inuenerunt. Iidem, ut quibusdã placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrunq; Vergilio in tertio Georg.

Frena Peletronij Lapithæ gyrosq́; dedere
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Plinius libro septimo idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferunt. Numidæ, ut uel hoc subiungam, teste Appiano in libro de rebus Libycis, equo nudo, id est, sine ephippijs, in

bello utebantur. Bigas primùm Phrygum natio iunxit, ut Probus & Plinius autores sunt. Quadrigis uerò Erichthonius primus est usus: nam cùm Vulcanus, autore Ouidio in secundo Metamorphoseôn, & Seruio super tertio Georgicôn, impetrato à Ioue Mineruæ coniugio, & illa reluctante, semen libidinis proiecisset in terram, inde natus est puer draconteis pedibus, qui appellatus est Erichthonius, quasi de terra & lite procreatus, nam ἔρις est lis, & χθὼν terra. Is ad tegendam pedum fœditatem, iunctis equis, primus omnium usus est curru. Maro:

Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere uictor.

Affirmat itidē Plin. Eusebius tamen hoc illi apud Græcos tantùm adscribit, dicens: Erichthonius primus quadrigas iunxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istuc inuentum Mineruæ aßignant, & id credo, apud se tantùm, de qua Cicero de nat. deorū ita scribit: Minerua quarta Ioue nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriā nominant, & quadrigarū inuentricem ferunt. Vehiculum quatuor rotarum, ut testis est Plinius, Phryges inuenerunt. Pugnare ex equo, sicut idem ait, Thessali docuere, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poëtas, quòd semihomines, & semiequi essent: quamuis nō me prætereat, quandā fabellam super hac re à Seruio narrari in 3. geor. quæ ueluti nugæ respuenda uidetur. Vera sunt igitur extra omnem controuersiā, uti etiam Lactan. inquit, quæ loquuntur

poëtæ.

poëtæ, sed figmento aliquo specieq; uelata, sicut de Aeolo rege uentorum suprà demonstrauimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, non ex equo pugnare, esse ausos. Diodorus in quinto: Centauros nonnulli uolunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitasse, exq; eis Hippocentauros natos. Creditum, quòd primi equitare ausi sint, ex eoq; natam fabulam, ueluti equi essent hominisq; natura. Hæc ille hactenus. Et ista omnia ex iumentis commoda apud alias gentes paulatim inuenta, non defuisse illis primis mortalibus credere conuenit: quandò satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes, Aegyptios, equis, mulis & alijs iumentis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, uel armis currũ trahunt. Sed de quorundam ludorum & saltationum origine iam disseramus, quandò hæc rei bellicæ quoq; augendæ gratia instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, sicut Cicero in officijs ait, uoluptate elati in aliquam turpitudinem iuuenes dilabantur.

Quis primus instituerit apud Græcos olympicum certamen, & alios id genus ludos, & pyrrhicam saltationem, atq; palæstram: & à quibus inuentus ludus pilæ, aleæ, tesserarum, furunculorum, talorum, par impar, & micare: ac quid sit tessera uel talus. Cap. XIII.

Vatuor ludorum genera apud Græcos præcipua fuisse comperio, quorũ primi & longè celeberrimi olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Ioui dedicati Pelopis honore celebrabantur,

bantur, quos, teste Diodoro lib. 5. & Plin. in 7. & Plutar. in uita Thesei, Herculem Iouis & Alcmenæ filium quidam constituisse, ibiq; primùm decertasse, & palmam consecutum tradunt. Sed Eusebius in 10. de præparatione euangelica, dicit in olympico stadio Corylum Argiuum primùm uictorem fuisse declaratum. Alij autem, ut idem Diodorus in 6. & Strabo in 8. geograph. autores sunt, Herculem unum ex Idæis Dactylis hoc certamen inuenisse asserunt. Verùm idem Strabo in prænotato libro ab Epeis compertum affirmat. Et inferius ait, ab Iphito olympicum agonem institutum constare. Fuit is Praxonidis, siue Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, statim in principio sui operis ita scribens: Quippe certamē olympicum, quod Hercules in honorē ataui materni Pelopis ediderat, intermißū Iphitus filius eius instaurauit, post excidiū Troiæ, anno quadringentesimo octauo. Herodotus lib. 8. scribit olympicū certamen gymnicū, atq; equestre fuisse, præmiumq; propositū oleaginam coronam, qua donabantur uictores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellū in Græcia gerebat, ut idem testis est, audiens præmiū Græcis coronā esse, nō pecuniā, generosam illam meritoq; laudandam sententiā dixit, Papè Mardoni (is enim Xerxi persuasit, ut in Græcos bellum moueret) in quos uiros induxisti nos ad pugnandū, qui non pecuniarū certamen agitant, sed uirtutis? Celebrabantur autem hi ludi quinto quoq; anno, sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initiū & primum annum sequentis, si uera est ratio eorum, qui de olympiadis æ-

què ut de lustri spatio ita putant: idq; tempus olympiadem appellabant: ac deinceps apud Græcos tēpora per olympiades numerata sunt, ueluti apud Romanos per COSS. quorum magistratus annuus erat. Martialis:

Bis iam penè mihi consul trigesimus instat.

Alteri erant Pythij: nam cùm Apollo Pythonē serpentem, qui à Iunone immissus, Latonā matrem persecutus fuerat, sagittis confecisset, ne huius uictoriæ memoriam ulla temporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone Pythius dictus, ludos Pythios constituit. Ouidius in primo Metamorph.

Néue operis famam posset delere uetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.
Hic iuuenum quicunq; manu pedibúsue rotáue
Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat, longoq; decentia crine,
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.

Tertij Isthmij, ab Isthmo parte Achaiæ nominati, & à Theseo inuenti, dicente Plutarcho in eius uita: Gloriari etiam quandoq; est solitus ob illū (de Hercule loquitur) Ioui Olympia, ob se uero Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidam uolunt, in honorē in primis celebrabantur Scyronis: ut alij, Sinnis: ut alij, Palæmonis, quem Latini Portunum uocant. Ouid. in 6. Fast.

Quem nos Portunum sua lingua Palæmona dicet.

Hic, autore eodem Ouid. in 4. Metamor. ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marinus effectus est. Verùm Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire uidetur,

re uidetur, in eadem Thesei uita aiens: Quod ibidem in Melicertæ honorẽ constitutũ est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi aut celebritatis speciẽ præ se ferens. Hæc ille. In ijs autem ludis uictoribus pinea corona dabatur, de quibus etiam Strabo lib. 8. geog. meminit, dicens: In Isthmo Neptuni, quem Isthmium uocant, templum eminet picearũ arborũ luco circunclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthij celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat, scribens huiusmodi spectaculũ per Cypselum, qui, teste Herodoto in 1. Periandri Corinthiorũ regis pater fuit, intermissum, Corinthios olympiade XLIX. solennitati pristinæ reddidisse. Quarti Nemeæi, à Nemea sylua uocitati, quos Argiui, autore Strabone lib. 8. geog. & Polybio lib. suarum historiarum 2. celebrare consueuerunt, ob Herculis memoriam, qui Nemeæum leonem interfecisset. Vergilius:

Compreßit Nemeæ primùm uirtute leonem.

Pyrrhicam saltationẽ pro iuuenibus ad militarẽ artem exercendis, Pyrrhus, autore Plin. lib. 7. in Creta primus inuenit. Solinus uerò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicẽs: Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lasciuas uertigines implicare, ex qua disciplina bellicæ rei usus conualuit. Verùm Strabo cuidam Cureti aßignans, secus uidetur sentire (nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetibus fuerit) in 10. cùm de Creta loquitur: Quos principio Curetẽ illis ostendisse ferunt, deinde instruxisse, ut saltationẽ, quam Pyrrhicam appellauerit, saltarent. Et alibi idem asserere uidetur, scribens Curetes primò armiferã saltationẽ intro-

duxisse, quando Dionysius Halic. in 7. apertè demonstrat Pyrrhicen saltationẽ esse armatã, & ab ipsis etiã Curetibus, aut à Pallade institutã. Plinius tamen in 7. manifestissimè ostendit, armatã saltationẽ aliam esse ab ea, quam Pyrrhicã uocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inuentã, & utranq; in Creta. Tranquillus autem dicit ludum ipsum quem uulgò pyrrhicen appellant, troiam uocari, & eius originẽ expreßit in libro de puerorũ lusibus. Quis igitur mentis compos in tanta super huiusce rei origine, scriptorũ dissensione, pro certo quicquã auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apuleius in 10. de asino aureo, abundè meminit. Troiæ uerò spectaculũ ludicrũ quale foret, Maro in 5. disertißimè tradit, ubi à Troianis ostendit nomen habere illo uersu,

Troiaq; nunc pueri troianum dicitur agmen.

de quo etiam Sueton. in Cæsare meminit. Festus lusum equestrẽ puerorũ uocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus inuenit. Funebres Acastus, ut idem ait, in Iolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palæstram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horat. in Carm.

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus & decoræ More palæstræ.

Aleæ uerò tesserarumq; ludum, & pilæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratia inuẽta, præterquã talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herod. lib. 1. omniũ primi excogitauerũt. Quare miror Plinium ab Herodoto discrepare, qui in 7. scribit Pythum quendam lusoriam pilam repe-

lam reperisse: nisi fortasse alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarũ genera) intellexerit. Atqui Lydos eiusmodi aleatorias artes non tam uoluptatis, quàm compẽdij gratia excogitasse, idem Herod. tradit. Nam cùm grauitate annonæ patria premeretur, sic famem consolari solebant, altero quidẽ die cibum sumentes, altero ludis operam dantes. Est uel aliud ludi genus, quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alueolis luditur, inuentũ olim circiter annũ orbis conditi, ter millesimum DCXXXV. à quodam uiro sapiente, nomine Xerxe, qui ita tyranni sæuitiã coërcere metu, ac eum documento monere uolens, ostendit maiestatẽ sine uiribus, hominumq́; adminiculis, parum admodum ualere atq; tutam esse, quandò per istiusmodi ludum satis patebat regem facilè oppressum iri, nisi inuigilaret, à suisq́; defenderetur. Vocant hodie hosce calculos seu scrupos furunculósue quibus præliando ludimus (est enim certamen instar prælij) schacos, à scandendo forsitan dictos, quòd calculi cùm mouentur, in alterã aduersariã partem scandere uideantur. Ludus omnibus notus est, quare satis de eo habeo dictum, cùm monstrauerim originem. Cæterũ de tesseris ac talis appositè aliquid disputemus, cùm hæc ludicra sint tam notißima, quàm eorum nomen multis adhuc non planißimũ factum uideatur. Sanè tesserã dicimus, quòd ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera punctis notata, qua in tabula lusoria plurimũ luditur. Vulgus tesseram uocitat talum, siue per diminutionẽ taxillũ, qui nunc nusquã ferè gentiũ in usu est, tantum abest ut ille quid sit talus intelligat. Porrò talus est oßis genus,

quod in articulis pedum duntaxat posteriorũ eminẽs, concaua in uertebra suffraginũ, quæ eadem sunt in posterioribus animalium pedibus, atq; genua in prioribus: ligatur solidis neruis, forma penè quadratũ, et parte altera concauũ, altera aliquantulũ curuum, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ouibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis alijs solidas ungulas aut digitos habentibus. Hoc genere oßiculi ueteres ludebant sic: Latus quod unicum numerũ notabat, canis aut canicula appellabatur: si quis iactando caniculam uertisset, is numum unum deponebat, uel quantũ inter ludentes conuenisset. Vnde Persius, Damnosa canicula quantũ Raderet. Contrà in altero latere Venus siue cous dicebatur, septenariũ numerũ significans. Is qui eum numerũ iactando talos reddidisset, sex lucrabatur, & quicquid etiam ex iactu caniculæ depositũ esset. Duo alia latera chius & senio nominabantur, & ille ternariũ, hic quaternariũ significabat: quippe in talis, neque binarius, neque quinarius erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tris numos: qui senionẽ, quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur. Persius: Quid dexter senio ferret, Scire erat in uoto. Si enim pluribus positis talis, eadem foret facies, pro uno accipiebatur, quia diuersitas numerũ augebat. Fuit & alius ludendi modus, per uulturios, ac Herculẽ basilicum. Plautus: Talos poscit sibi in manũ, prouocat me ad aleam, iacit uulturios quatuor: Talos arripio, Herculem iacto basilicũ. Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis fermè ludus, qui in uarietate fortunæ consistit, ut sunt tesseræ cumprimis,

& chartæ

& chartæ lusoriæ, cum quibus qui se ualde delectant, maximè omniū semper egent. Sed talorū usus haud penitus obsoleuit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludētes, quæ multos habebāt uario colore pictos, uel ex ebore factos, quemadmodū ueteres præter naturales talos, ex alia materia factis usos esse memoriæ proditum est. De origine uerò ludi non habeo quicquā certi tradere. Ratio ipsius ludi, quam suprà posuimus, uidetur significare Romanū esse inuentū: fuit tamen celebris et apud Græcos: siquidem Euripides talorū numerū usq; ad quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀστράγαλος dicitur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorū genera, quibus etiam nunc utimur, autoribus tamen minimè proditis, ut illud, par impar ludere, cùm quis nummos manu occultat, petitq; ab altero, pár ne, an impar eorū numerus sit. Suetonius de Augusto: Scripsit ad filiam, Misi tibi denarios ducentos quinquaginta, quos singulis conuiuis dederam, si uellent inter se post cœnam, uel talis, uel par impar ludere. Item aliud, digitis sortiri, quod fit, cùm duo clausis manibus, uocando certum numerū, subinde digitos porrigunt. Verbi causa, ego tres digitos explico, tu totidē, ipse quatuor nomino, tu uerò sex, ita tu qui numerū uocando diuinasti, iam uicisti. Et quia digiti ita explicati subitò apparēt, idcirco per metaphorā, micare dicitur. Varro: Micandum erit cum Græco, utrum ego illius numerū, an ille meū sequatur. Italis ludus notus est, uulgoq; MOR appellatur, quasi μωρῶν, id est, stultorū ludus, quòd digitorum iactatio signum sit leuitatis: ideo uirum grauem micare non decet.

De quorundam ludorum origine apud Latinos. Cap. XIIII.

Vpercal, quod, autore Dionysio, spelunca erat sub monte Palatino, ab Euandro sacrata Pani deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumãt, quia ibi per caprum luebatur, hoc est, sacrificabatur: tametsi Plutarchus in uita Romuli propriũ eius celebritatis fuisse inquit, ut Luperci canẽ immolarent. Alij scribunt à lupa, quæ ibi Romulũ & Remum nutrisset, aut quòd hic locus, quod uerisimilius est, Pani Lycæo consecratus esset: λύκος enim Latinè lupus dicitur: aut quòd Pan lupos arceat. Vnde lupercalia ludicra, quæ teste Plutarcho expiationis causa fiebãt, Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quem, autore Liuio ab urb. cond. Romani Inuum uocabant, & idem putabatur esse Faunus, uel, ut Fenestella tradit, Syluanus. Sacrificabatur autẽ Lycæo, mense Februario, in hunc fermè modum. Iuuenes nudi Lycæum Pana uenerantes per luxum atq; lasciuiã, currebant, ferentes scuticas ex caprinis pellibus factas. Vnde Festus tradit crepos, id est, lupercos à Romanis dictos, à crepitu pellicularum quem faciebant uerberantes. Mulieres ultrò se ad uerbera offerebant, arbitrantes eam rem ad fœcunditatẽ conducere. Iuuenalis:

Nec prodest agili palmas præbere luperco.

Hoc autem ludicrũ Euander ex Arcadia primus in Latium intulit. Ouidius:

Transtulit Euander syluestria numina secum.

Testatur idem Verg. in 8. Liuius, Dionysius, & Fenestella.

stella. Quòd uerò nudi currebant, Trogus, & Ouidius lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius dei, cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradunt. Sed Fenestella & Seruius alias etiam huius rei rationes reddunt, quas Ouidio latè prosequente, ego in medium proferre supersedeo. In ijs autem ludis, quod non longè ab re est, M. Antonius nudus & perunctus, autore Appiano in 2. de bellis ciuilib. Cæsaris capiti diadema intulit. Erant deinde circenses, sic enim appellabantur, quasi circum enses: nam, teste Seruio super 3. georg. cùm rudis uetustas nondum loca huiuscemodi ludis apta ædificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraq; parte esset ignauis præsens periculũ. Exin circus, id est, locus muris septus, ab ipsis circensibus denominatus, in quo ludi fiebant, ædificatus est, de quo Liuius ab urbe condita ait: Tum primùm circo, qui nunc maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem circus in formam spatij oblongi, & in summitate circi carceres erant, unde equi curribus uincti ad cursum mouebantur, & cùm ad summũ deuenissent, reuoluebantur, donec ad priorem metam deuenirent. Exercebantur etiam pugiles in medio loco muneribus collocatis. Verg. in 5. Æneid.

Munera principiò ante oculos circoq; locabant.

Solẽnes deinde mansere huiusmodi ludi Romani, et magni uarieq; appellati. Erant insuper saturnalia, quorũ dies lætitiæ pleni erant, & mense Decemb. magnificẽ apparateq; celebrabantur. Hinc Mart. in Xenijs dicit:

Postulat ecce nouos ebria bruma sales.

In quibus, ut idem testis est, amici inter se munera mit-

tebant, & quæ primò mittebãtur, xenia, quasi hospitalia, hoc est, ad hospites missa uocabantur: ξένος enim græcè hospes appellatur: quæ uerò remittebantur, apophoreta, quòd ἀποφέρειν significat referre. Hæc autem sacra Ianus, autore Macrob. Saturno, qui cũ unà concors regnauit, primus instituit: quidam à Pelasgis, alij ab Atheniensibus, ut idem dicit, ortum habuisse uolũt. Et quoniã sub Saturno omnia cõmunia erant, hinc teste Iusti. in 43. suæ epitomes, cautũ erat, ut Saturnalib. exæquato omniũ iure, paßim in cõuiuijs serui cum dominis recumberẽt. Erant & ludi gladiatorij, quos diuus Cyprianus ad Donatũ execratur: Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinem crudeliũ luminũ sanguis oblectet: homo occiditur in hominis uoluptatẽ, & quis poßit occidere, peritia est, usus est, ars est, scelus non tantũ geritur, sed docetur, &c. De eorum autem origine & causa, Iulius Capitol. in uita Max. & Balbini principũ hæc cõmemorat: Multi dicunt apud ueteres hanc deuotionẽ contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato, specie pugnarũ, se Nemesis, id est, uis quædam fortunæ, satiaret. Alij hoc literis tradũt, quod uerisimilius credo, ituros ad bellũ Romanos debuisse pugnas uidere, & uulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicãtes in bello armatos hostes timerẽt, aut uulnera & sanguinẽ perhorrescerẽt. Hinc mos tractus uidetur, ut Imperatores ad bellum proficiscentes munus darent gladiatoriũ. Habebãt præterea plura ludorum genera, quæ campus Martius, uti in Offic. lib. Cic. ait, iuuenibus exercitationis bellicæ causa suppeditabat, quæ nos hìc studio breuitatis omittimus, alibi

reliqua

religua dicturi, lib. 4. cap. ult. cùm eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoq; seruantur, & ludos, qui religionis causa in primis fiebant.

Quis primus inuenerit inducias, & fœdera, & de eorundem uario faciendorũ ritu, ac quot essent genera. Cap. XV.

Nducias primus omniũ, autore Plin. lib. 7. inuenit Lycaon. Sunt autem induciæ, (non est enim hoc silentio prætereundũ) pactum quoddã & cessatio pugnæ, manente tamen bello, uti testis est Gell. in 1. noctiũ attic. paucorũ dierum: hoc est, ut usq; ad certũ diem non pugnetur, nihilq; incõmodi detur, sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quinetiã horarũ quoq; atq; annorũ induciæ sunt. Gell. enim in prænotato libro tradit, in primo annaliũ Quadrigarij scriptũ esse, C. Pontium Samnitẽ à dictatore Romano sex horarũ inducias postulasse. Liuius uerò ab urbe cond. lib. 1. Induciæ, inquit, Veiẽtibus in 40. annos datæ. Et in 7. Cæriti populo in centũ annos. Fœdera idem Plinius est autor Theseũ primùm cõperisse. Sed Diod. lib. 6. Mercurio aßignat, ita scribens: Tribuũt præterea Mercurio præconia, dißidia, ac fœdera, quæ in bellis fiunt. Hæc ille. Verùm ego puto Theseum apud Græcos duntaxat fœderis autorẽ fuisse, quãdo ex Iosepho, de antiq. Iud. facilè deprehendimus, cùm antea, tum Cecropis temporibus, post quem, teste Eusebio in 10. de præparatione euangelica, omnia apud Græcos memoria digna narrantur, fœderis paciscendi morem apud Assyrios & Ægyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud Hebræos.

Hebræos. Nam Iacob, qui multò ante Cecropem fuit, apud eundem Iosephū legimus, cum Laban socero fœdus fecisse: deinde Mosen, qui, autore Eusebio, Cecropis tempore fuit, ultro certum fœdus obtulisse quibusdam regibus, cùm sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiam Iesum Mosis successorē cum Gabaonitis fœdus percußisse cōstat. Quapropter huius rei certum autorē temporis longinquitate obliteratū, nequaquā in lucem proferri posse duco. Fœderū autem tria olim fuisse genera reperio: unum, cùm bello uictis dabantur leges à uictore, ipsiusq; ius & arbitriū erat, ex ijs quæ dedita fuissent, habere quæ uellet, & mulctare. Alterū, cùm bello pares æquo fœdere in pacem & amicitiā ueniebāt: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac cōponi eas, per quas possesßio turbata foret. Tertium, cùm qui hostes nunquā fuerint, ad amicitiā sociali fœdere inter se iungendam coibant, tum ij neq; dare neque accipere leges debebāt, id quod aut uictoris aut uicti esse constat. Fœdus præterea alio alibi ici consueuit modo: apud Romanos enim, teste Liuio ab urbe cond. uolumine primo, fecialis sacerdos ex iussu regis, sumpta ex arce graminis herba pura, ut in nostris prouerbijs docuimus, feriebat porcum silice, dicens: Sic à Ioue feriatur is, qui sanctū hoc fregerit fœdus, ut ego hūc porcum ferio, &c. At Polyb. lib. 3. cùm de primo fœdere inter Romanos & Carthaginenses icto meminit, alium ritum fuisse demonstrat: ait enim, Simulatq; de fœdere inter partes conuenerat, fecialis sumpto in manibus lapide, dicebat: Si sine dolo malo hoc fœdus facio, dij mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago aut cogito,

cogito, cæteris saluis, solus ego pereā, ut hic lapis è manibus meis decidet: & mox lapidē deijciebat. Arabes autem quoties fœdus faciebant cum alijs, quidā medius inter utrunq; stans, acuto lapide feriebat uolam, iuxta maiores digitos ipsorū qui fœdus agebant: deinde sumpto flocco ex utriusq; uestimento, inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter ungendū inuocans Dionysiū, & Vraniā. Hoc acto, idem qui fuerat sequester fœderis inter amicos contrahendi, uadabatur pro hospite, aut fortè pro ciue, si cum ciue res agebatur. Quod fœdus & ipsi qui amicitiā contrahebant, seruare iustum censere. Scythæ uerò hoc quippe modo sanciebāt: Infuso in grandem calicē fictilē uino, cōmiscebant eorum sanguinē qui ferirent fœdus, percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulum corporis, deinde in calice tingebant sagittas, securim, iaculū: hæc simulatq; fecissent, sese multis uerbis deuouere, postea uinum epotare, non modò ij qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic fermè apud Romanos iusiurandū inter factiosos confirmabatur, testificante Sallustio, qui scribit Catilinā humani corporis sanguinē uino permistū in pateris circuntulisse socijs coniurationis, & eos singillatim degustasse, quò inter se magis fidi forent. Atqui hodie illud idem fit inter eos, qui ad aliquod insigne scelus faciendū conspirant. Item Barcæi pactionē in hanc formulā conflabāt. Feriebant enim fœdus super occultam fossam, & quoad humus ea ita se haberet, tandiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebāt. autor Herod. lib. 3. 4. & 5. Et sic alij alio pacto deniq; faciebant, id

quod si

quod si persequi uellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderer tempore.

A quo mos triumphandi fluxerit, & quis primus apud Romanos triumphum, aut ouationẽ duxerit, ac quîs triumphare, aut ouare liceret, & de ritu uspiam ponendi trophæi. Caput XVI.

Ionysium, hoc est, Liberũ patrem, primùm omniũ multarũ gentiũ spolijs onustum triumphasse, Diodor. lib. hist. 5. et 6. & Plin. in 7. atque Solinus tradunt. Deinde apud plerosq; populos usus triumphandi increbruit: nam Carthaginensiũ Imperatores rebus bene gestis, triumphũ ducere solebãt, dicente Iustino libro suæ epitomes 19. Hasdrubal grauiter uulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interijt, cuius mortem tum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ 11. & triũphi quatuor insignẽ fecere. Verùm apud Romanos præcipuus triumpho honor fuit: Romulus enim primus omniũ, teste Dionysio, deuicto Acrone Ceninensiũ rege, lauro coronatus, et quatuor uectus equis, urbem ingressus est, spoliaq; hostilia Ioui Feretrio consecrauit. Cæterũ Liuius de corona laurea & curru in hac pompa, nõ meminit, neq; Plutar. in uita Romuli. Eutropius uerò primum triumphũ Tarquinio Prisco tribuit, deuictis Sabinis. Sed deinceps pompa triumphi insolens atq; sumptuosißima, omnem priscæ mediocritatis formam exuit, modumq; excesßit: nam triumphãtes uehebantur equis albis, quibus primus omniũ, teste Liuio ab urbe cond. lib. 5. & Plutar. Camillus usus est, eiusq; triumphus ea de

ea de causa clarior fuit quàm gratior, & curru inaurato, corona, ut testis est Gellius, aurea redimitus, & deuictus hostis oneratus colla catenis, currum sequebatur, præeunte senatu, & sic in Capitoliũ ascendebant ad templum Iouis opt. max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibãt. Erat præterea minor triumphus, quæ ouatio appellabatur, uel quia, ut Plutar. sentit in uita Marcelli, ouis mactabatur: uel quia, sicut Festo placet, redeuntes ex pugna uictores milites lætabundi ingeminabãt o literam. Ouandi autem ac non triumphãdi, autore Gell. lib. 5. causa erat, cùm aut bella non ritè indicta, neque cum iusto hoste gesta erant, aut hostium nomen humile, ut seruorũ, aut deditione repentè facta, si incruenta uictoria obuenisset, minúsue quinq; millia hostium una acie cecidissent: ita enim lege exceptũ erat. Et ne prior lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppetias tulit, quæ Imperatoribus pœnam minabatur, qui aut hostium occisorum, aut amissorũ ciuium falsum numerũ literis senatui ausi essent referre. autor Valerius Max. lib. 2. Non fiebat insuper ius omnibus triumphandi, licet res triumpho dignas gessissent: quod quatinus Liuius uolumine 1. de bello Macedonico plenissimè declarat, eius ideo uerba ponam: ait enim, Per idem tempus L. Cornelius Lentulus proconsul ex Hispania rediit, qui cùm in senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triumphanti sibi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplũ à maioribus non accepisse, ut qui neque dictator, neque consul, neque prætor res

gessisset,

gesßisset, triumpharet. Et infrà suggerit: Et senatuscon sulto L. Lentulus ouans urbem est ingressus. Ouantes uerò, teste Plin. lib. 15. myrto coronabantur: quia hæc arbuscula, ut Plutar. ait, uim maximè bellumq; perosa est, & equo uecti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliũ, ubi ex oue sacrificabãt, sicut triumphantes ex tauro. At Lacedæmonij (ut hoc quoq; cõmodùm subnectam) autore Plutar. in uita Marcelli, contrario Romanorũ more, cùm bellum dolo malo confecissent, taurum mactabãt: sin armis rem gesßissent, gallum. Sed ad rem redeamus. Sabinus Massurius, teste Gell. pedibus ingredi ouantes dicit, sequentibus eos non militibus, sed uniuerso senatu. Primus autem omniũ, autore Plin. lib. 15. Posthumius Tubertus ouans ingressus est urbem. Fuit item, teste Cic. lib. posteriore de inuentione, usus Græcis, cùm inter se bellum gesßissent, ut hi qui uicissent, trophæũ aliquod in finibus statuerẽt, uictoriæ modò in præsentia declarandæ causa, nõ ut in perpetuũ belli memoria maneret. Quare cùm Thebani aliquando Lacedæmonios bello superauissent, & æneum trophæũ posuissent, apud cõmune Græciæ conciliũ accusati sunt, quòd contrà, quàm ritus esset, æternũ inimicitiarũ monumentũ statuissent. Sed cõsuetudo uetus fuit, ut eo loci ubi hostes deuicti fuissent, arborũ ramos inciderẽt, & in truncis suspenderẽt spolia hostibus detracta, aut in montibus idem facerent. Sic Æneas de Mezentij exuuijs trophæum posuit. Verg. lib. 11.

Ingentem quercum decisis undiq; ramis
Constituit tumulo, fulgentiaq; induit arma,
Mezenti ducis exuuias, tibi magne trophæum

Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaq́; trunca uiri. *Cæterum cùm de coronis facta sit mentio, non alienũ erit earum originem subijcere.*

Qui primi coronas inuenerint, & de uarijs earum generibus, & à quibus ciues coronandi consuetudo manauerit, & de usu coronarũ in conuiuijs, inibíq; locus Vergilij enodatus: ac unde mos, ut coronati supplicarent Deo, epularẽturq́; in funere faciundo, ac spectarent ludos. Cap. XVII.

Oronarum repertorẽ, teste Plin. lib. 16. ferunt Liberũ patrem fuisse, qui primus omnium imposuisset capiti suo coronam ex hedera: postea deorũ honori sacrificantes sumpserũt, uictimis simul coronatis. Reperimus tamen longè antiquiorẽ coronarũ usum: nam Moses, qui multis seculis, ut testis est Euseb. in 10. de euang. præpar. præcessit Liberũ patrem, multas aureas coronas fecit, de quibus Iosephus plenè meminit in 3. antiq. cùm de sacerdotũ indumentis loquitur, & in 8. scribẽs: Corona uerò in qua Deũ Moses inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usq; diem permansit. Principio ex arborum ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea uaria florũ mistura cõponi cœperunt. Has Glycera primum adinuenit, ut ait Plin. lib. 35. cap. 11. cùm de Sycionio pictore meminit: Amauit in iuuẽta Glycerã municipẽ suã, inuentricẽ coronarũ, certãdoq; imitatione eius ad numerosissimã florum uarietatẽ perduxit artẽ illam. Verùm idem lib. 21. utrisq; hoc potius aßignare uidetur, scribens: Postea uariari cœptum mistura uersicolori, florumq́; inuicem odores

coloresq́; accendere Sicyonij ex ingenio Pausiæ picto-
ris atq; Glyceræ, coronariæ dilectæ admodũ illi, cùm
opera eius pictura imitaretur. Paulò pòst subiere, quæ
uocantur Ægyptiæ, siue hybernæ, tunc cùm terra hor
ret, factæ è bracteis ligneis siue eburneis, uarijs colori
bus infectis. Venerunt deinde è lamina ænea tenui inau
rata aut argentata, quæ propter gracilitatẽ corollæ di
cuntur. Crassus autem diues, autore Plin. lib. 21. pri-
mus suis ludis coronã aureis argenteisq́; folijs dedit, &
alij alias, obliteratis tamen eorum nominibus. Hinc de-
niq; multijuges coronæ manarũt: erant enim militares
coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Imperato
res: muralis, quam Imperator dabat illi, qui primus mu
ros subijsset. Castrensis, qua eum donabat Imperator,
qui primus in hostium castra pugnans introisset. Na-
ualis, qua donari assolebat is, qui primus in hostiũ na-
uem transiliuisset. & hæ ex auro fiebant. Sed trium-
phalis ab initio ex lauro fuerat. oleagina, qua, uti an-
tea diximus, uictores in olympico stadio donabantur.
myrtea, qua ouantes coronabantur. obsidionalis, quã
Plin. in 22. cunctis coronis præponit. Hanc autem illi
qui liberati erant obsidione, dabant ei duci, qui libe-
rasset: & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi na
tum fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea ciuica co-
rona proculdubio celeberrima, quam ciuis ciui à quo
seruatus fuisset in prælio, testem uitæ salutisq́; perce-
ptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniã quercus
primùm mortalibus uictum præbuisset: uel quia, sicut
Plutarcho placet, Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates,
sacra quercus est: uel alijs de causis, quas ipse in uita
Coriolani

Coriolani affatim exponit. De hac Plin. lib. 16. memi-nit, appellans eam militum uirtutis insigne clarißimũ. Ex quo nõ temerè Antonius Pius, teste Capitolino, Scipionis auream illam, ut ita dixerim, sententiã frequenter usurpabat, dictitans, malle se unum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. Hanc autem consuetudinẽ ciues coronis donandi, autore Valerio Max. lib. 2. Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore uberrimo uirtutis alimento primùm Periclem decorantes. Erant insuper coronæ gẽmatæ, uallares, rostratæ, & spicea, quam Plin. lib. 18. tradit primam apud Romanos fuisse coronã. At coronas ex cinnamomo, idem autor est in 12. interrasili auro inclusas, primus omniũ in templis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus. Sic demum eò coronarũ luxuria proceßit, ut Græci in cõuiuijs, symposijsq; (ita enim græcè compotationes uocantur) coronis uterentur, infunderẽtq; in pateris hilaritatis gratia. Cuius rei, ut in tertio huius operis uolumine dicemus, Iones autores extiterũt. At illud Cleopatræ exemplũ occurrit: nam apparatu belli Actiaci, gratificationẽ ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, cum eo lusit extremis coronæ floribus uenenatis: sanè procedente hilaritate, inuitauit Antoniũ, ut coronas biberẽt: ecquis scilicet istas timeret insidias? Ergo coniecta in scyphum corona, Antonio incipiẽti haurire, opposita manu, En ego sum, inquit, illa chare Antoni, quam tu noua prægustantiũ diligentia caues, adeò mihi si possem sine te uiuere, occasio & ratio nocendi adest. Inde eductum è custodia uinctũ bibere ıußit, qui sumpto potu,

illico occidit, autore Plin. lib. nat. hist. 21. Artaxerxem etiam Persarum regem, in potatione corona esse usum à Plutarcho in uita Pelopidæ accipimus. Ad hūc igitur bibendi morem dixerim poëtam allusisse in 1. Æneidos, illo uersu:

Crateras magnos statuunt, & uina coronant.

Et in 7. eiusdem operis:

Crateras læti statuunt, & uina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronati supplicarēt Deo, pro se, suisq;. Sic teste Cic. lib. Tusc. 1. & ad Att. 8. Neapolitani coronati ac municipia uota fecerunt, pro Pompeio ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idem Cic. autor, qui lib. de leg. 2. cùm de ordine exequiarū apud Græcos meminit, ita scribit: Sequebantur epulæ, quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, autore Liuio lib. extremo x. dec. I. & v. dec. III. spectabant. Sicq; hodie cùm alibi, tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedunt, & præsertim Londini sacerdotes Paulini, mense Iunio, die diuo ipsi Paulo apostolo sacro, qui simul omnia eius diei sacra coronati curāt, faciuntq;. Sed iam ad unguentū transeamus, quod haudquaquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

De antiquissimo usu unguentorū, & quando primùm ea cognita Romanis. Cap. XVIII.

Vis primus unguenta inuenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant, ait Plin. Cui Ioseph. in 2. antiq. minus assentiri uidetur, scribens: Iacob, qui, teste Eusebio,

sebio, multis tempestatibus ante Troianũ bellum fuit, misisse in Ægyptum ad Ioseph filium suum id temporis apud Pharaonẽ annonæ præfectũ, inter cætera munera, unguentũ. Et in 3. eiusdem operis, cùm de purgatione tabernaculi et sacerdotũ sermonẽ habet, quam Moses instituit, qui fuit ante CCCL. annos, quàm Troia excisa est, ait: Purificauit autem & tabernaculũ & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidem ireos, cinnamomi & calami (est autem & hæc species suauis odoris) priorem mensurã, & medietatẽ horum iußit cõtusam misceri, oleiq; oliuarũ pondus mensuræ prouinciæ, quæ dicitur bin, duas choas atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est arte unguentariorũ unctio suauißima. & reliqua. Ex quo cùm huiusmodi Hebræorũ antiquißimos unguento usos constet, eos huius rei autores fuisse, haud credere absurdũ fortasse fuerit: nos tamen hanc rem in medio relinquimus. Sed Plin. in 13. & Solinus prodiderũt, primùm castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexandrũ cepisse scrinium unguentorũ, posteaq; uoluptatem eius à nostris quoq; inter laudatißima atq; etiam honestißima uitæ bona admissam esse. Verùm apud Persas, etiam ante Darium unguenta fuisse testatur Herod. lib. 3. scribens Cambysem Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Æthiopum Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrũ fuisse: regem uerò cùm ab Ichthyophagis (hi enim mißi fuerãt) rationem confecturæ huiusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatũ esse. Quando autem primùm ad Romanos unguentũ peruenerit, haud propalàm est. Cer-

tum est, teste Plin. in 13. Antiocho rege Asiaq; deuictis, urbis anno DLXV. P. Liciniũ Crassum, & L. Iuliũ Cæsarem censores edixisse, ne quis uẽderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

Qui primi inuenerint aurũ, argentũ, ferrũ, plumbum, æs, fabriliaq; instrumẽta, & ignem primò, dein è silice aut lignis, & folles, atq; lucernæ usum. Caput XIX.

X metallis quibus nunc humanæ constãt opes, aurum pretiosissimũ est, cuius habendi tanta mortales libido iam inde ab initio inuasit, ut in eo effodiendo, iamiã ad inferos propémodũ penetrauerint. Ouid. in 1. Meta.

— Sed itum est in uiscera terræ,
Quasq; recõdiderat, Stygijsq; admouerat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat.

Vnde de hominibus intentè fodientibus, illud Phaletij dictũ, Plutonẽ breui ad superos adductum iri, Strabo in 3. geog. cõmemorat. Quare Diogenes, teste Laërtio, rogatus cur palleret aurum, admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc, autore Plin. lib. 7. Cadmus Phœnix ad Pangæũ montẽ primus inuenit: ut alijs placet, Thoas, & Eaclis in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum uerò Mercurius quintus, unde uiuum argentum uulgò Mercurium appellant, uel Erichthonius Atheniensis, aut Ceacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primùm inuenta traduntur, quoniam ibi, teste Herodoto

lib. 7.

lib. 7. aurum & argentũ maximè abundat. Ferrũ Idæi Dactyli in Creta adinuenerũt. Plumbum ex insulis contra Celtiberiã sitis, quas Strabo lib. 2. Caßiterides appellat, Midacritus primus asportauit. Æs in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit, item forcipẽ, marculum, uectem, incudẽ, ex Plin. lib. 7. & 34. à quo Solinus discrepat, ita scribẽs cùm de Creta loquitur: Calthis eadem habita est apud priscos, ut Calidemus autor est, ære ibi primùm reperto. Sicuti nec de ferro Clemens aßentitur, tradens Selmemẽ & Damnameneũ Iudæos in Cypro inuenisse. Ærariã fabricam alij Chalybas, alij Cyclopes inuenisse uolunt, qui ferrariã primò exercuerint. autor Plin. Atqui æris usum Pannonios monstrasse Clemens tradit. Æs conflare Aristoteles ait Lydum Scytham docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo uerò lib. 14. geog. dicit Telchines populos ferrum & æs omnium primos esse fabricatos, ut pote qui harpen, id est, ensem falcatũ, Saturno fecerint. Compactionẽ ferri Glaucus Chius, teste Herod. in 1. excogitauit. Auri conflaturã ipse Cadmus, ut ait Plin. inuenit. Cæterum hæc ferè omnia Diodorus cùm Idæis Dactylis, tum Vulcano aßignare uidetur, ita lib. 6. scribens: Idæi Dactyli tradũtur ignis usum, ac æris ferriq; naturam, quoq; modo fabricentur, in loco quem Berecyntum dicunt, inuenisse. Et alibi: Vulcanũ, inquit, ferri, æris, argenti, auri, omniumq; quæ igne fabricãtur, artem inuenisse ferunt. Verùm huiusmodi metallorum usus in ipso primordio propè orbis apud Hebræos, qui mortaliũ omnium primi geniti sunt, ex Iosepho de antiq. Iud. in plerisq; locis fuisse deprehendimus, qui uo-

lumine 1. ferrariā artem Tubalchain Lamech filio aßignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Iudæo attribuit, quamuis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui huiusmodi rerum autores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etsi diu antè reperta, monstrasse par est credere. Ignem, teste Diod. lib. 1. quidam sacerdotes affirmant Vulcanū reperisse, & eo beneficio ducem ab Ægyptijs constitutū. Vitruuius in 2. de architect. dicit arbores ab initio uentis agitatas inter se terentes ramos hunc primùm excitauisse, īnde uerò homines ligna adijcientes conseruasse. Alij hoc Idæis Dactylis adscribunt: sed rectius profectò factitarent, si Deo cœli & terræ, ac cuiusq; rei quæ cœli ipsius ambitu continetur, creatori, ut decet, hoc etiā humanæ uitæ aduersus uim frigoris præsidiū, acceptū referrent. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius inuenit: at eundem seruare in ferula Prometheus docuit. autor Plin. in 7. Hìc magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorū in castris pastorumq; inuentū, qui cùm ad excutiendū ignem, non eis semper lapidis occasio esset, ignē ex diuersis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. in 16. Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria fiunt. Exploratorū hoc usus in castris pastorūq; reperit. Teritur igitur lignū ligno, ignemq; concipit attritu, excipiēte materia aridi fomitis fungi uel foliorū facillimè conceptū. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro, laurumq; terat. Folles uerò, id est, instrumentum quo attrahitur uentus, atq; emittitur ad ignem excitandū, Anacharsis Scytha, teste Strab. lib. 2. geog. reperit. Lucernæ usum Ægyptij inuenerunt, autor Clemens.

A quibus primum numus aureus inuẽtus, aut quis argentum & æs signauerit, atq; speculum argenteum fecerit. Cap. XX.

Tinam aurũ, sacra fames, ut poëta dixit, posset è uita hominum penitus tolli, ab optimis quibusq; cõuicijs proscissum: id quod Crates ille Thebanus ita esse faciendum exemplo docuit, qui, teste D. Hieron. contra Iouin. quamuis Laërtius aliter tradat, proiecto in mare non paruo auri pondere, Abite, inquit, pessum malæ cupiditates, ego uos mergam, ne ipse mergar à uobis. Quod haud mehercule temerè fecit: aurum enim etiam bonos, nedum prauos, transuersos plerũq; agit. Quantò igitur cũ rebus humanis felicius ageretur, si res ipsæ inter se permutarẽtur, sicut Troianis temporibus Homerus tradit esse factitatũ? Quamuis usum pecuniarũ ex quocunq; essent metalli genere, antiquißimũ constet: quia apud Iosephũ legimus, Cain Adam primi hominis filium anxiè in cumulandas pecunias incubuisse. Peßimũ itaq; uitæ scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit, quod Plin. lib. 33. penitus latére dicit, autore incerto. Verùm Herod. grauis utiq; autor in 1. histor. uolumine scribit, Lydos primos omniũ numum aureũ & argenteũ ad utendũ percußisse. Quod Plinius fortasse minus silẽtio præterisset, nisi ibi, ut opinor, tantùm de Romano numo locutus esset. Romæ autem, ut idem Plin. ait, numus aureus percussus est anno urbis DCXXXXVII. qui cœpit deinceps ubiq; gentium cudi, & communis esse, & ille in primis, qui quòd Romæ cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano

ducatu, qui magistratus à Lõgino fuerat primùm constitutus, quem Iustinus Imperator Narseti Italiæ præfecto successorẽ dederat. Argentũ primus omnium, autore Strab. lib. 8. geograph. signari docuit Phædon. At Ephorus, ut idem autor est, scriptis prodidit primò in Ægina à Phidone signari cœptum argentũ. Ex quo, ut uidere uideor, huiusmodi scriptores primùm ab Herodoto, qui, sicut ostendimus, Lydis hoc aßignat, deinde inter se dissentiũt, nisi in alterutro mendũ sit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ signatũ anno ab urbe cond. CCCCLXXXIIII. autor Plin. Liuius itidem ab urbe cond. testatur serò esse signatum argentum. Eutropius uerò in 2. suarum hist. dicit numum argenteũ primùm in orbe esse signatũ, anno urbis Romæ circiter CCCCLXXXIII. primi autem Punici belli 6. Nota argenti, uelut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Æs Ianus primus signauit. Macrob. lib. satur. 1. Hic igitur Ianus cùm Saturnũ classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas uictum in melius redegisset, regni eum societate munerauit, cùm primus quoq; æra signaret: seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uerò nauis exprimeretur, quò Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ouidius quoque testatur in primo Fastorum scribens:

Multa quidem didici, sed cur naualis in ære
Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde infert:

At bona

At bona posteritas puppim formauit in ære,
Hospitis aduentum testificata dei.

Quapropter miror hoc à Plin. Seruio regi Romanorum aßignari, lib. 33. ita scribente: Seruius rex primus signauit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatum est nota pecudũ, unde & pecunia appellata. Cùm præsertim ipse etiam inferius de primo æris signo meminerit, dicens: Nota æris fuit, ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrũ nauis. Sed Plinius, ut arbitror, forsitan intellexit Seruium, sicuti credere par est, æs signasse uel primùm apud Romanos duntaxat, uel primùm, ut idem in principio libri 18. cap. 3. dicit, ouium boumq; effigie: nam Ianus multò ante conditam urbem, teste Macrobio, in Latio regnauit. Eutropius autem secus etiam sentit, in 1. scribens Saturnũ numos æreos Latinis primùm instituisse. Sed utcunq; res se habeat, Saturni tempore, uel paulò pòst institutũ signandi æris cœpisse, iam liquidò liquet. Speculũ argenteũ, autore Plin. in 33. Praxiteles primus fecit Magni Pompeij ætate. Inuenta sunt item specula ex ferro, plumbo, crystallo, uitro, mistisq; materijs, in quibus effigiem nostram contemplamur, ab Æsculapio primo Apollinis filio. autor M. Tull. lib. de natura deorum 3.

De origine annulorũ, ac primo gemmarum usu, & cur digitus sinistræ manus minimo proximus, annulo cingi consueuerit. Cap. XXI.

CVm Prometheus, ut poëtæ tradunt, cœlestem ignẽ furatus esset, ferunt Iouem illũ in mõte Scythiæ Caucaso, ferrea catena uinxisse, aquilàq; addidisse, quæ iecore

eius aßiduè renascēte perpetuò pasceretur. Martialis:

Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Aßiduam nimio pectore pauit auem.

Post hæc Prometheū, ut sibi Iouem conciliaret, hac arte usum fuisse: Iupiter amore Thetidis, conspecta eius pulchritudine, fortè exarserat: quod sentientes Parcæ, quarum prouidentia non fallitur, cecinerūt, quicunq; Thetidi connubio iunctus esset, eius filium patris gloriam lōgè superaturū. Hoc cùm fortè intellexisset Prometheus, Ioui renunciasse dicitur: qui ueritus talionē, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset, à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationē deposuit, & ne erga Prometheū parū gratus uideretur, uinculis eum liberauit: & ut liberationis eius perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena constabat, annulo, digitum eius sinistræ manus minimo proximū cinxit. Quæ prima annuli & gemmæ inuentio fuit: quod Plin. lib. 37. probè nimirū sentiens, fabulosum appellat, dicens: Fabulæ primordiū à rupe caucasea tradūt, Promethei uinculorum interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentū inclusum ferro, ac digito circundatū, hoc fuisse annulum, & hoc gemmā. Quis tamen inuenerit annulum, ipse in 33. ait omnino ignorari. Constat ueteres, ut idem autor est, ferreo annulo esse usos, &, ut 3. bell. Punico Appianus ait, omnes præter tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatū quidem Romanū habuisse aureos manifestū est, tam serò inuenti sunt: qui in eodem libro inquit: Nec Iliacis temporibus ullos fuisse annulos uideo. Nusquā certè Homerus dicit, cùm

& codi-

& codicillos mißitatos epistolarũ gratia indicet, & cõditas arte uestes, ac uasa aurea argenteaq́;, & ea colligata nodi, non annuli nota. Hæc ille. At in Genes. lib. cap. 38. patet Plin. non inuestigasse annulorũ uetustatem: ibi enim legimus Iudam filium Iacob rem habuisse cum Thamar nuru sua, & id fecisse imprudentẽ, quòd mulier mutato uestitu, personã dißimulauerit, ac illi promisisse munus, fideiq́; seruandæ pignus dedisse annulum, & armillas. Item Ioseph. cùm in 3. antiq. de uestib. sacerdotũ meminit, quas Moses constituerat, qui, ut sæpius ex testimonio Eusebij ostendimus, fuit ante CCCL. & eo amplius annos, quàm est gestum bellum Troianum. Annulis etiam in uestibus, alijsq́; operibus ueteres Hebræos Iliacis temporibus esse usos, sic scribens testatur: Ad hæc autẽ, inquit, tertio induitur indumento, quod dicitur Ephot: fit enim hoc modo, ut sit textus eius magnitudine cubiti de cũctis coloribus, auroq́; uariatis, amplectens omnem pectoris locum. Et infrà: Vnitur Ephot cum rationali, annulis aureis per circulos singulos sub æqualitate cõmißis, per uittam hyacinthinã, quæ immittitur pro ligaturis & consertionibus alterutris annulorũ. Et deinde subiungit: Cùm ergo per se illi quos diximus, annuli sint infirmi, nec poßint pondus lapidũ sustinere, alij duo maiores. & reliq. Et cùm de mensa loquitur, quam idem Moses fecerat, ait: Et per singulos eius pedes superiore labio erant annuli, per quos uectes deaurati mittebãtur. Idẽ testimonio est, iam id temporis gẽmas cœpisse esse preciosas ac celebres, cùm dicat ephot, quod nos superhumerale uocamus, prout infrà dicetur, cùm de nostrorũ

sacerdotum

ſacerdotum indumentis ſermo fiet, habuiſſe in utroq; humero duos lapides, onyches, uel ut alij uolunt, ſmaragdos, & rationale duodecim fuiſſe ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc eſt, ab Hebræis, ſi antea non fuerit, annulorum gemmarũq; uſum fluxiſſe credamus licet, eorum tamen ueluti multarum quoq; rerum obliteratis certis autoribus. Macrob. autem lib. ſatur. 7. inquit: Veteres non ornatus, ſed ſignandi cauſa, annulum ſecum circumferebant. Vnde nec plus habere quàm unum licebat, nec cuiquam niſi libero, & imprimebatur ſculptura materiæ annuli, ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret. Poſtea uſus luxuriantis ætatis, ſignacula precioſis gemmis cœpit inſculpere, & hæc certatim omneis imitatio laceßiuit, ut homines aliquanto ſtudioſius lapides pretioſos requirerent. Hinc factum eſt, ut annulus in digito qui minimo proximus eſt, ſiniſtræ manus geſtaretur, ne pretioſi lapides (eſt enim hæc manus ocioſior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, ut idem Macrobius ait, annulo ornatur, quia ab eo neruus quidã ad cor pertinet. Deinde, teſte Plin. lib. 33. gemmas uiolari nephas putarunt, ac ne quis annulis amplius ſignaret, ſolidas gemmas addiderunt. Annuli inſuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos diſtinxerunt alterum ordinem, id eſt, equeſtrem, cuius ipſi annuli notæ erant, à plebe, ut ſemel cœperunt eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantùm.

De origine uitri, & electri, & quis primus inuenerit minium, & myrrhina in urbem aſportauerit, & de cryſtallo. Caput XXII.

Voniã Plin. lib. nat. hist. 36. de uitri origine eleganter scribit, eius ideo uerba ponam, quæ sunt: Pars est Syriæ, quæ Phœnice uocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices, paludem habẽs, quæ uocatur Candebœa: ex ea creditur nasci Belus amnis, quinque milliũ passuũ spatio in mare profluens, iuxta Ptolemaidẽ: lentus hic currit, insalubris potu, sed cærimonijs sacer, limosus, uado profundus, nõ nisi refuso mari harenas fatetur: fluctibus enim uolutatæ nitescunt, detritis sordibus: nunc & à marino credũtur astringi morsu, nõ prius utiles. Quingentorũ est passuum non amplius litoris spatiũ, idq; tantũ multa per secula, gignẽdo fuit uitro. Fama est, appulsa naue mercatorũ nitri, cùm sparsi per litus epulas pararẽt, nec esset cortinis attollẽdis lapidũ occasio, glebas nitri è naue subdidisse, quibus accẽsis, permista harena litoris, trãslucentes nobilis liquoris fluxisse riuos. Et hãc fuisse originẽ uitri. De hoc amne Ioseph. etiã in 2. de bel. Iud. Stadijs, ait, duobus à Ptolemaide Belus amnis distat, iuxta quẽ sepulchrũ Mẽnonis est, & uitrea in rotũda ualle harena, quã uẽti ex circũiectis iugis conuehũt, inexhausta seculis ui, sed ante omnia, mirabili natura, mutãdi alia quoq; in uitrũ quæ attigerit metalla. Electrũ, teste Diodoro lib. 6. primò in Basilia insula inuentũ est, quæ Scythiæ supra Galatiã opposita in Oceano est, in quã, ut idẽ ait, tẽpestas electrũ plurimũ eijcit, nulla alia in parte orbis repertũ. Nec me præterit fabulas ex lachrymis sororũ Phaëthontis fieri tradere. Sed de electro, id est, succino, uariæ sunt scriptorũ opiniones, quas Plin. lib.

nat. hist. ult. laté exequitur. Miniũ *quod in argentarijs quoq; reperitur, inuentũ est, ut autor est Plin. in 33. à Callia Atheniense, initio sperante aurũ posse excoqui, harena rubẽte in metallis argẽti, id quod in Ephesiorũ agris, Vitruuio lib. 7. archit. repertũ placet. At miniũ Priscis Romanis sacrũ fuisse constat, quare Iouis simulacri faciem diebus festis minio illini solitã, triumphantiumq; corpora, ac sic Camillũ triũphasse, idem Plin. testatur.* Myrrhina *quæ, teste Plinio, Oriẽs mittit, (est enim humor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primò in triũpho, quem de piratis duxit, in urbem inuexit.* De crystallo *cùm in plerisq; locis reperiatur, nullo huius rei ab initio inuentore prodito, non habeo quicquam dicere, nisi quòd Plin. lib. ult. nat. hist. prodit, crystallũ gigni gelu uehemẽtiore cõcreto, nec alíubi certè reperiri, nisi ubi maximè hybernæ niues rigent, & glaciem deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nam si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiã procrearent, quibus regionibus citatißimus calor est. Verùm hoc significantius à Diodoro in 3. declaratur, sic scribente: Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura congelata, non quidem à frigore, sed diui caloris ui, qua duritiem seruet, uariosq; suscipiat colores.*

De origine simulacrorũ, & qui primi statuas posuerint, & Græcos contrario Romanorũ more, eas non uelare, & de usu incendendi thus cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus uendere cœperint: itẽ quædã memoratu digna de imagine Magni Alexandri. Caput XXIII.

Vt posset

VT posset eorum memoria retineri, qui uel morte subtracti, uel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarũ similitudinum ratio inuenta est. Quo fit, ut cùm Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos, stultius uisum sit, quàm eius simulacrũ fingere. Quam ob rem Moses uir sanctus & innocens ac sapientißimus, autore Iosepho in 1. contra Appionẽ, & in 17. antiq. suis legibus prohibuit omnino simulacrũ fieri, aut in templo poni. Ex quo cùm Caius princeps Petroniũ legatum in Syriam misisset, eiq; mandasset, ut omni ope modisq; omnibus curaret, suum simulacrũ in templo Hierosolymis erigendum, Iudæi ne patrias leges frangerẽt, adeò resistere cœperunt, ut iamiam ad arma uentum esset, nisi, ut idem testis est lib. 18. antiq. Agrippa Iudæorum rex à Caio impetrasset, ne huiusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiam, sicut tradit Euseb. lib. de præpar. euang. 6. lege exceptũ erat, ne simulacra colerentur. In Romanorũ quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mosaica dogmata penitus æmulati, annis C. atq; LXX. ab urbe cond. nullam imaginem, neq; fictam, neq; pictam esse conspectã. Asserit idem & Plutarchus in uita Numæ. Persæ itidem, teste Herod. lib. 1. & Strabone 15. geog. statuas non extruebant. Verùm ut ne nostri peccasse uideantur, qui postremò colendarũ imaginum institutũ admiserũt, alibi causam ponemus. Sed unde simulacra fingendi usus profectus sit, non facilè inter autores conuenit. Macrob. enim ab Hercule autumat, qui lib. satur. 1. Epicadus, inquit, refert Hercu-

lem, occiso Geryone, cùm uictor per Italiã armenta duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominũ simulacra pro numero sociorũ, quos casu peregrinationis amisisset, in fluuium demisisse, ut aqua secunda in mare deuecta pro corporibus demortuorũ ueluti patrijs sedibus redderentur: & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Verùm deinde sibi magis placere ait, hũc morem à Pelasgis fluxisse. Sanè illi, teste Dionysio Halicar. in 1. annal. Romanorũ, postquã diu errabundi in Latiũ uenerant, in lacu Cutuliensi enatã insulam deprehenderũt, decima prædæ secundũ respõsum Apollini cõsecrata, erectisq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorũ uictimis placare se existimabãt, propter oraculũ, in quo erat, Et capita inferno & patri transmittite lumen: Saturni sacra, Saturnalia nominantes. Post hæc Herculẽ ferũt cum Geryonis pecore per Italiam reuertentẽ, suasisse illorũ posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarẽt, offerentes Diti non hominũ capita, sed oscilla, id est, parua ora, ad humanã figurã formata, & Saturni aras non mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit consuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterentur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerẽtur. Alij, autore Diod. lib. 4. dicũt Æthiopes simulacrorũ usum primùm inuenisse, & ab eis deinde Ægyptios accepisse. Sed Lactant. Firm. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. diuinarũ instit. 2. cùm inquit: Verùm quia poëtas dixerã nõ omnino mentiri solere, sed figuris inuoluere & obscurare quæ dicant, non dico esse mentitos, sed primùm omniũ Prometheum

theum simulacrũ hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoq; natam esse primò artem statuas & simulacra fingendi. Hæc ille. Reperimus tamen longè ante Prometheũ, qui, teste Euseb. post Ogygium diluuiũ in Attica fuit, simulacrorũ usum fuisse: nam Rachel, teste Ioseph. in 1. antiq. cùm Iacob eius uir è Mesopotamia à Laban socero aufugisset, simulacra deorum furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. de euang. præpar. simulacrorũ fabricam esse antiquißimã comprobat, sic, ut si eorũ originem accurate exquiramus, facilè inuenerimus Deum ipsum primùm demonstrasse modum fingendarũ similitudinũ, qui ut sui intelligentiam rudes rerum cœlestiũ homines à principio doceret, sibi humana membra assumpsit, ut quasi oculis occurreret, qualis esset. Ait enim, ut est in Gen. lib. cap. 18. clamor Sodomorũ & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatũ est nimis. Descendam, & uidebo utrum clamorẽ qui uenit ad me, opere compleuerint. Idem Exod. cap. 7. Immittã manũ meam super Ægyptum. Descendere hìc & uidere ac immittere manũ, est habentis pedes, oculos, & manũ. Quin & propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciẽ. Psal. 16. canens: Auribus percipe orationem meã. & Psal. 50. Auerte faciẽ tuam à peccatis meis. At Esaias integrũ dat corpus, cùm cap. 6. inquit: Vidi dominũ sedentem super soliũ. Formulã igitur fingendæ similitudinis Dei, quò eius memoriã facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmonstrauit. Proinde homo, qui suopte ingenio paratus est ad imitandum, si quid sit quod ad ipsius disciplinam, comem

plationem, delectationemq́; attineat, Dei memoriæ reti-
nendæ gratia, quàm prudentißimè ab initio ipsius Dei
simulacrũ sibi finxit, ut qui intelligebat oportere se eũ,
quemadmodũ Christus apud Marcum testatur, dilige-
re ex toto corde suo, & ex tota intelligentia, & ex to
ta anima, & ex totis uiribus: idcirco putauit se diligen
tius facturũ officiũ, si ob oculos exemplar continenter
haberet. Atq; istæc uera simulacrorũ origo. Sed cæte-
ra prosequamur. Romæ, teste Plin. in 34. simulacrum
ex ære factum Cereris primum constat ex peculio Sp.
Caßij, quem regnum affectantẽ pater ipsius intereme-
rat. Postea à dijs ad homines statuæ transierunt, & id
quidem, cùm excellentiũ uirorũ memoriæ perpetuan-
dæ, tum uirtutis imitandæ causa, quod Sallust. in initio
sui Iugurth. plenè testificatur, scribens: Nam sæpe au-
diui Q. Maximũ, P. Scipionem, præterea ciuitatis no-
stræ præclaros uiros, solitos ita dicere: cùm maiorum
imagines intuerentur, uehemẽtißimè sibi animũ ad uir
tutem accendi, scilicet non ceram illam, neq; figuram
tantam uim in sese habere, sed memoria rerum gestarũ
eam flammam egregijs uiris in pectore crescere, neq;
prius sedari, quàm uirtus eorum famam atq; gloriam
adæquauerit. Quare Athenienses primi statuas publi-
cè posuisse Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis di-
cũtur, id quod haud prorsus Plinius scire affirmat. Sta
tuam auream & solidũ primus omnium Gorgias Leon
tinus Delphis in tẽplo sibi posuit, LXX. circiter Olym
piade: quamuis ut idem ait, statua ex auro solida, quam
Græci holosphyraton uocant, omniũ prima in templo
Anaitidis posita dicatur. Argenteam quidam primam
fuisse

fuisse uolunt, quam sibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis transtulit. autor Plin. In Italia, teste Valer. Max. lib. 2. M. Attilius Glabrio primus statuam equestrẽ auream patri suo posuit. Fiebant etiam ex ære, ebore, ligno, et marmore. Romanis antiquitus, quod non est prætereundũ, statuas uelare, contrà Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item solebant ad eas thus & cereos incẽdere: testis Cic. qui lib. 3. Offic. de statuis C. Mario à multitudine positis, ita scribit: Omnibus uicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod non fuerat olim, autore Plinio lib. 13. ubi inquit: Iliacis temporibus, thure non supplicabatur. Thus autem in Arabia nascitur, cuius aliò uecti mercaturã primi Arabũ Minæi, uelut idem scribit, fecerunt. In hac statuaria arte plurimi olim floruerunt, quos Plin. in 34. luculenter explicat: ante omnes tamen Phidiam Athen. magnis ad cœlũ fert laudibus, de quo Fab. itidem lib. 12. meminit. Occurrit hìc memorandum, uti Romæ Macrianorũ familia solenne semper habuit, ut Alexandrũ Magnum, uiri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exculptũ gestarent, quòd, sicut Iulius Capitolinus in uita triginta tyrannorum testatur, diceretur iuuari in omni actu suo, qui Alexandrum sculptum aut auro aut argento gestaret. Quare, ut opinor, Augustus Cæsar in signandis epistolis, Magni etiam Alexandri imagine diu usus est. autor Tranquillus.

De origine picturæ, & quis primus colores inuenerit, aut penicillo pinxerit.
Caput XXIIII.

PRoximũ est, ut post statuariã artem de picturæ initijs primùm dicatur, quandò illa effigies rerum lignis, ebore, metallis, ut dictũ est, fingit, hæc imagines colorũ uarietate, aut lineamentis quibusdã similitudines reddens facit. Picturã itaq;, teste Plin. lib. 7. Gyges Lydius omnium primus inuenit in Ægypto, in Græcia uerò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Aristoteli placet: ut Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. quod haudquaquam idem Plin. lib. 35. cap. 9. approbare uidetur, sic scribens: Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mulieres lucida ueste pinxit, capita earũ mitris uersicoloribus operuit, plurimũq; picturæ primus contulit: siquidem instituit os adaperire, dentes ostendere, uultum ab antiquo rigore uariare. Incerta igitur de picturæ initijs quæstio est: nam & Ægyptij, eodem Plin. teste, ante sex millia annorũ apud se inuentã, quàm in Græciam transiret, affirmant. Græci autem alij apud Sicyonios, alij apud Corinthios repertam dicunt: omnes ab umbra hominis lineis circunducta. Quod Fabius apertè testatur in 10. dicens: Non esset pictura, nisi quæ lineas modò extremas umbræ, quam corpora in sole fecissent, circunscriberet: ac si omnia percenseas, nulla sit ars, qualis inuenta est, nec intra initiũ stetit. Quintilianus hactenus. Talis itaq; prima fuit pictura. Altera, singulis coloribus postea operosior inuenta est, duratq; talis etiamnũ. Linearis, ut Plin. in 35. tradit à Philocle Ægyptio, uel à Cleanthe Corinthio inuenta est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exercuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophantus Corinthius

colores

colores inuenit. Idem autor. Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis contulit. In hac illustres fuerunt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus. Aglaophon: alij quoq; post hos, de quibus Plinius & Fabius Quintil. in 12. affatim scribunt, quos studio breuitatis omitto, cùm præsertim tale minimè sit instituti operis munus. Non silebo tamen de ciue meo, qui nobis sua industria & ingenio picturam uelut de integro in præsentia restituit, atq; illos qui in ea olim maximè claruere, nauiter uel arte refert, uel peritia æquat, adeò proprios ducit de coloribus uultus. Is est Raphaël cognomine Sanctus, unde eius quoque metiri posses & mores, & uitam.

De primis plastices inuentoribus, & quis rotam figulariam repererit. Cap. XXV.

Onuenit picturæ cõtexere plasticen, hoc est, figulinam artem, quæ ex terra similitudines itidem fingit. Hanc, ut Plin. in 7. ait, Chorœbus Atheniensis inuenit. Sed idem lib. 35. Dibutadi hoc aßignat, dicens: Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi, filiæ opera, quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregrè, umbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater eius impressa argilla, typum fecit, & cum cæteris fictilibus, induratum igni proposuit, eumq; seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt qui in Samo primos omnium plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq; Corinthium profugum, qui Tarquinium Priscum populi terrarũ principis regem

in Hetruria genuit, comitatos fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab ijs Italiæ deinde traditam plasticen. E proplastice, id est, forma, quæ ad fingenda alia opera adhibetur, effigiem formare primus inuenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primus omniũ expreßit. Sic res usq; eò creuit, ut nulla signa statuæúe sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Hæc ex Plinio. Hinc insuper plurima uasorum fictilium genera reperta sunt, quæ modò humanæ uitæ usui sunt. Rotam figulariã, autore Ephoro, ut ait Strabo lib. 7. geograph. & Laërtio lib. 1. & Plinio in 7. Anacharsis Scythes philosophus primus inuenit. In quo tamen ipse Strabo Ephorum arguit: Hæc, inquit, ipsa autem loquor apertè, haud ignarus, quòd hic ipse non omnia uerißimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex eius inuentione est, quam Homerus antiquior illo nouerit? Ceu figulus cui dextra rotam quatit, ocyus aptam. & reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alij uolunt, inuenit. Diodorus uerò libro 5. dicit, Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, teste Plinio, laudatißimi fuere, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECVNDI
FINIS.

POLY-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER TERTIVS.

A quibus primùm inuenta agricultura, & quot ea redundet bonis. Cap. I.

On sum equidem nescius quosdam fore, qui uehementer demirabuntur, nos postremo ferè loco de inuentoribus agriculturæ aliquid tradere distulisse, cùm præsertim, uti Cic. in offic. libris inquit, omniũ rerum ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agricultura melius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Verùm nec eò mihi succenseant, quatenus hoc ipsum consultò, uel, ut uerius dicam, ex industria fecimus, ut longo legentes itinere defatigati, nouum tandem pastũ, siue, ut ita dixerim, nectar offenderent, quo uires recreare, & ueluti diutinã famem explere possent. De huiusce igitur rei initijs hîc cõmodè dicemus, postquam demõstrauero quantis eam laudibus iure ac meritò præstantißimi autores efferãt, utpote quæ multis abundat bonis. Columella itaq; in 1. de re rust. conquerens sui temporis mollitiem, ait: At mehercule uera illa proles Romuli aßiduis uenationibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmißimis præualuit corporibus, ac militiã belli, cùm res postulauit, facilè sustinuit, duratam pacis laboribus, semperq; rusticam plebem urbanæ præposuit. Cato itidem de agricultura inquit: Fortißimi uiri & milites strenuißimi ex agricolis gignuntur, minimeq; malè cogi-

tantes. Ex quo, teste Cic. de senect. in agris senatores erant, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dum agrũ arabat, renunciatus est dictator: ut Curius, & cæteri senes. Quare qui eos accersebãt, uiatores nominati sunt.

Quid, quòd etiam, teste Plin. lib. 18. agrum malè colere, censoriũ probrum iudicabatur? atq; ut inquit Cato, quem uirum bonũ colonũ dixissent, amplißimè laudasse existimabant? Et id sanè quia, quemadmodũ Cic. pro Roscio Amerino docet, rustica uita parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est, at urbana non itẽ, quam luxuries facilè inficit: ex luxuria necesse est existat auaritia, ex auaritia erumpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantũ in Romana Repub. contigisse: de cultura agri præcipere principale etiã, ut Plin. dicit, fuit apud exteros, siquidẽ & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Vnde non iniuria Xenophõti, quemadmodũ testis est M. Tullius in Catone, nihil tã regale uidebatur, quàm studiũ agri colendi. De laudibus hactenus. Agriculturam primum omniũ, teste Diod. in 1. Osirim, qui & Dionysius dicitur, reperisse ferũt. Affirmat itẽ Tibul. ita scribẽs:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.

Sed hoc, ut opinor, apud Ægyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Græcia, & Asia, teste Iustino in 2. inuenit, de quo Ouidius in 4. Fastorum:

Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
Et seret, & culta præmia tollet humo.

& in

& in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omniũ primam Cererem, quæ, uti Cicer. lib. 2. de natura deorum placet, à gerendis frugibus, quasi Geres, nominata est, mortales agriculturam docuisse testatur Vergilius in primo georgicorum, sic scribens:

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.

Testatur & Ouidius libro 5. Metamorph.

Prima Ceres unco glebam dimouit aratro,
Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm hæc haud scio quantum fide digna sint, quandò illud uerius esse duco quod Ioseph. in 1. antiq. tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primũ comperisse terram colere, primumq; terræ terminos posuisse. Atq; hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos commemorauimus, deinceps agriculturam alios alijs primos monstrasse credere par est. Sed iam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorum, transeamus.

Quis primus mortalibus fruges & eas molendi, aut stercorandorum agrorum, uel pinsendi frumenti usum monstrauerit, & boues aratro iunxerit, aut ferramenta rustica inuenerit, uel cribra diuersi generis. Caput II.

Rerum naturam primum homines glandibus aluisse Plin. in procemio 16. lib. autor est. Item & Naso testatur in 1. Metamorph. dicens:

Contentiq; cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fœtus montanaq; fraga legebant,
Cornaq;, & in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ

Et quæ deciderant patula Iouis arbore glandes.

Deinde inuentum est frumentum. Vergil. in 1. georg.

Cùm iam glandes atq; arbuta sacræ
Deficerent syluæ, & uictum Dodona negaret,
Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plin. lib. 7. dicit, Ceres, cùm antea, uelut dictum est, homines glande uescerentur, inuenit. Eadem & molere, & conficere docuit, in Attica, Italia, & Sicilia, ob id dea iudicata. Idem quoq; Maro affirmat, & Diod. uolumine 6. scribens, Cererem primam inuenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotũ cæteris, docuisseq; homines seruandi ac serendi modum. Sed eidem in Sicilia tantum placet esse inuentum, quoniam ijs in locis agreste triticum oriretur. Strabo etiam lib. 15. cùm de Indiæ fœcunditate loquitur, dicit in Musicani regione frumentũ sua spontè nasci tritico persimile. Atqui idem Diod. in 1. huius frugis inuentionẽ Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinor, à priore sententia discrepat, quandoquidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse, quam Cererem nuncupant. Huic deæ Ouidius non modò frumenti, sed omnium frugum usum aßignat:

Prima dedit fruges alimentaq; mitia terris.

Verùm Iust. lib. suæ epit. 2. scribit sub Erichtheo Athenarum rege, frumenti sationẽ apud Eleusin à Triptolemo repertã, cui scilicet, teste Diod. lib. 6. à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea antè inuentũ homines doceret. Sed idem Iustinus inibi diuersum sentiens, hoc potius Atheniensibus adscribere uidetur, dicens: Primi lanificij & olei & uini usum docuere, arare quoq; & serere fru-

re frumenta, glande uescentibus monstrauerũt. Cui Aristoteles consentit: aiebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumenta & leges inuenisse, uerùm eos frumentis quidem uti, non item legibus. Quod Diod. probè declarat in 6. scribẽs Cererẽ post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secundũ Cererẽ, & Siculos, ipsi primi hoc alijs ostenderint. In Latio autẽ, teste Macrob. Saturnus omnium primus docuit, de quo Eutropius ipse inquit: Saturnus adhuc rudes populos, domos ædificare, terras colere, plantare uineas docuit, atq; humanis moribus uiuere, cùm antea semiferi glandiũ tantũmodo alimentis uitam sustentarẽt. Vsum autem stercorandorũ agrorum, teste Seruio super 9. Æn. Pitumnus inuenit, unde & Sterquilinus dictus est. Pilumnus uerò eius frater pinsendi frumenti, propter quod à pistoribus colebatur. Pistores autem siue pisores à ueteribus uocabãtur, qui tam in pistrino farinã pinsebãt, quàm ij qui panem faciebant, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plin. lib. 18. cap. 11. Pistores Romæ non fuerunt, ad Persicum usq; bellum, anno urbis cond. super DLXXX. Ad rem reuenio. Quamuis Plin. in 17. hunc stercorandi usum iam Homeri ætate fuisse, & Augeam regem in Græcia excogitasse, diuulgasse uerò in Italia Herculem tradat. Boues ad aratrum, Diod. lib. 4. & 5. ait Dionysium secundum ex Ioue & Proserpina genitum, uel, ut alij sentiunt, ex Cerere, primum iunxisse, cùm terra prius manibus hominũ coleretur. Plin. uerò lib. 7. teste, aratrum Briges Atheniensis inuenit, ut alij tradunt, Triptolemus, de quo Poëta in 1. georg. intellexit, cùm dixit:

—Vnciq; puer monstrator aratri.

Quo in loco Seruius: Alij, inquit, Triptolemum, alij Osirim, quod uerius est: nam Triptolemus frumenta diuisit. Tacuit autẽ de nomine, quia non unus in orbe aratri monstrator fuit, sed diuersi in diuersis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidẽ Hispaniæ regem barbarũ populũ primò docuisse boues aratro domare, frumentaq; sulco serere. De Osire, ut ostendimus, sentit etiã Tibullus. Cæterũ omnia ferramenta rustica, quibus terra uertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererem comperisse, Vergilius proculdubio hoc uersu demonstrat:

Prima Ceres ferro mortales uertere terrã Instituit.

Quod uel Seruius approbat, dicẽs: Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicauit: nam quanuis uel Osirim, uel Triptolemũ aratrum inuenisse dicant, illa tamen omnem agriculturã docuit: quia ferrum dicendo, omnia agriculturæ ferramẽta expreßit. Verùm aut illi quos commemorauimus, nouißimi, uel alij alibi hæc cõmonstrarunt: nam, ut Eusebij atq; Lactantij testimonio constat, ante multas tempestates, quàm esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Ægyptios, uti ex Iosepho cognoscere licet. Ille enim in secundo, ubi, ne altius repetã, tradit, quemadmodũ Iudæa caritate annonæ laborante, Iacob ad emendum frumentum filios in Ægyptũ miserit. Ex quo cùm Hebræi, ut superiore capite indicauimus, primi omniũ terram coluerint, porrò extra omnem controuersiam credibile est, ab eis tum agrorũ culturam, tum fruges ac molendi usum, tũ & ferramenta rustica ad posteros manasse,

& hos

& hos ea ipsa (nulla enim ars, ut Fabius ait, intra initium suum stetit) deinde adauxisse. Cribrorum genera, teste Plin. lib. 18. è setis equorum Gallia inuenit. Hispania ex lino excussoria ad excutiendam farinam, & pollinaria ad purgandum pollinem, id est, craßiusculum puluerem. Ægyptus uerò ex papyro iuncoq́;, postea ex pellibus suillis Italia.

Quis primus uites & alias arbores plantauerit, earumq́ insitionem docuerit, & usum uini repererit, & uino aquam miscuerit, deq́ nouo uitandæ ebrietatis modo, & qui caupones primi, uel quis oleã & usum olei & mel adinuenerit, uel ex hordeo potum fecerit, atq́ lac coegerit. Cap. III.

Tsi abundè uidetur natura homini suppeditasse, cùm eũ principio talem procreauerit, ut ipse ex omnib. animãtibus, unus ratione, sicut ait Cic. ad Deum quamproximè accedere posset, tamen cùm statim genitus nullo foret subsidio fultus (carebat enim indumentis, ædibus, igne, cibo, præterquàm in diem quæsito, multis deniq; rebus uitæ necessarijs, quas deinde urgente neceßitate, quæ rerum magistra est, ipse inuenit) non facilè est, ut Plinius in initio 7. libri perhibet, æstimare, natura homini melior parens, an tristior nouerca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, cõtenti essemus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris sileam, ecquis modò fieret temulentus, quod fœdißimum est uitæ dehonestamentum, sexcentorumq; uitiorum origo, si aquam primum à natura potum homini datum, non uinum potaremus, cuius uim, ut infrà dicemus,

dicemus, eius etiam primus inuentor turpiter perpessus est? Quare diuus Hieron. ad Eustoch. de uirginitate seruanda, inquit: Sponsa CHRISTI uinum fugiat pro ueneno, hæc aduersus adolescentiã prima arma sunt dæmonũ: non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio: facilè alijs caremus uitijs, hic hostis nobis inclusus est. Et infrà subdit: Vinum uoluptatis incendium est, unde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad incõcessam Venerẽ esse cõsueuit. Propter quod, matronæ Romanæ uino se abstinebãt: quod tamẽ haud obesset, si esset, ut par est, modus in rebus: nam autore Plinio, non est quicquam aliud uino modicè sumpto utilius. Quinetiam Persæ existimabant fomitem esse quendam & incitamentũ ingenij uirtutisq́;, si mens & corpus hominis uino flagraret, qui, teste Strab. lib. 15. geograph. de rebus maximis inter uinũ consultabãt, quas ipsi firmiores putare, quàm quæ in sobrietate fuissent deliberatæ. Cæterum Plato uinum magis senibus utile esse ducebat, qui illud in dialogo 2. de legib. non facilè utendum concedit iuuenibus, item militibus in castris, seruis, magistratibus, gubernatoribus, iudicibus, consiliarijs, & liberis operam daturis, quia partus gigni debet, ex moderato puroq́; semine, quod uino refertus, quasi rabie concitatus, serere minus potest, unde filij sæpe fatui & amentes procreantur. Sed iam ipsum uini inuentorem indicemus. Vites & uini usum, atq; cæterarum arborũ fructus Dionysiũ inuenisse Diod. lib. 4. autor est, ubi dicit, Dionysiũ orbem cum exercitu perambulantem, & uitem plantare, & ex racemis uinũ torculari, ex quo ipsum Lenæum appellant, educere monstrasse.

strasse. Et alibi uinū reperisse, & arborū fructus testatur. Quanquā idem alibi dicit, uites ab eo nō esse satas, uerùm terrā cum cæteris plantis spōte sua tulisse. Item Verg. hunc uitium ac reliquarū arborum inuentorem fuisse, asserere uidetur, cùm de uitibus & alijs arboribus scripturus, statim in principio 2. lib. georg. dixit,

Nunc te Bacche canam. Cæterum Capella de nuptijs Mercurij, tradit eum apud Græcos tantùm primū uini usum edocuisse, sicuti Saturnū apud Latinos, Seruius in 8. Æneid. & Eutropius testimonio sunt. Alij Icarium Penelopes patrem apud Athenienses id reperisse tradūt, eumq; pòst dedisse pœnas, à colonis ebrijs interemptum. Propertius in fine lib. eleg. 2.

Icare Cecropijs meritò iugulate colonis. &c.

At Athenæus ait apud Ætnā montem Siciliæ uitem inuentā, quòd cùm Oresteus Deucalionis filius eò regnatum uenisset, eius canis ramum fortè euellit, quem ille defodi iusserat, & inde uitiū germina nata, quæ à nomine canis œnon appellauit. Vnde apud ueteres Græcos uitis οἴνη uocabatur, & οἶνος uinum dicitur. Idem in Ægypto apud Plinthinā ciuitatē, uinum primò repertum tradit. Ad Gallos primùm ferunt uinum detulisse Aruntem Tyrrhenum. Is uir nobilißimus à Lucumone alumno suo domo pulsus, ad Gallos confugit, eisq; dulcedine uini allectis facilè persuasit, ut sibi auxilio in Italiam uenirent, qui illuc facto agmine concurrentes, postea pulsis Tyrrhenis, ea terra potiti sunt. autor Plutarch. in uita Camilli. Quidam autem ex arboribus alimenta hominibus à Seculo Venti filio reperta uolunt. autor Euseb. in 1. de præpar. euang. Culturas earū uel

aliarum arborũ, teste Plin. in 7. Eumolphus Athenienſis docuit: quamuis uerisimilius ſit, id Dionyſiũ priorem præſtitiſſe mortalibus, qui eas, ut ferunt, arbores plantauit. Inſerendi autem arbores modum primus docuit Saturnus, teſtis Macrob. lib. Satur. primo ita ſcribens: Huic Deo inſitiones ſurculorũ, pomorumq́; eductiones, & omnium eiuſmodi fertiliũ arborũ tribuunt diſciplinas. Inſitionum uerò, ut Columella libro ſuo de arboribus tradit, tria ſunt genera: aut enim fiſſam in arborem ſurculi inſeruntur, aut inter lignum & corticem ponuntur, aut gemma alterius arboris, ſed æſtiuo duntaxat tẽpore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud poſteros inuenta, cùm ſatis conſtet Noë ſtatim atq; egreſſus eſt ex arca, terram ſtudioſè coluiſſe, atq; uineam primùm omniũ ſua manu ſeuiſſe. Vnde arguuntur, qui autorem uini Liberũ putant. Qua ex uinea cùm primũ fructum cepiſſet, lætus factus bibit uſq; ad ebrietatem, iacuitq; nudus, id quod Ioſeph. in 1. antiq. tradit. Cauponã, id eſt, tabernam uinariam, primi aperuerunt Lydi populi Aſiæ, ut ait Herod. quò, credo, ſuis ludis locum idoneũ haberent: nam, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, uaria ludorũ genera inuenerant, quippe tale opus in cauponis maximè ſemper feruet. Vino aquam admiſceri, Staphilus Sitheni filius, ut prodit Plin. in 7. inſtituit. Cuius rei Diodorus luculenter in 5. cùm de Dionyſio loquitur, rationẽ reddit: Aiunt cùm purum in cœnis uinum detur, omnes Deum ſoſpitem optare bibenti: cùm uerò poſt cœnã aqua miſtum ſumitur, Iouem uocare ſeruatorẽ: nam puri uini potus ad inſaniam redigit, aqua uerò miſtus, uoluptatem læ-

tem lætitiāq; affert, & prohibet insaniā. Vnde in conuiuijs aquā uino admiscendi mos fluxit, medicamentū utiq; præcipuū ad ebrietatem uitandā: sed aliud ponit Plin. lib. 30. cap. 14. scribens: Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in uino quod bibatur inspersus, securos præstabit à temulētia. Inuenit hoc Horus Assyriorū rex. Potū ex hordeo, ut idē ait, Dionysius, id est, Liber pater, primus cōfecit, quem, teste Euseb. in 2. de euang. præpar. ceruisiā uocant: secundū Diod. zythū dicūt, paulùm à uini sapore differentē. Olim in primis fuit communis Ægyptiorum potus. autores Herod. & Strabo. Quod Dionysius potionis genus eos potissimū conficere docuit, quorū regio uites nō ferret. Quapropter hodie Angli, Scoti, Hyberni, itē Galli, Germaniq; omnes Oceani occidentalis septētrionalisq; accolæ, eo utuntur potu, qui aduectitij tantū uini copiā habent. Sed Germani dum ceruisiā faciunt, admiscent frugibus herbam lupū, quam uulgò lupulū uocāt: hæc enim reddit potum salubriorē. Quanquā Dioscorides non ualdè potionē probat, ita lib. 2. scribens: Ex hordeo potus fit qui ζῦθος nominatur: is urinā cit, renes et neruos tentat, membranis præsertim cerebrū uestientibus officit, inflationem parit, uitiosum succū creat, elephantiasin gignit. qui eo potus genere perluitur, agilis, et ad opus obeundū expeditus euadit. Hæc ille. Sed eam uim zythus in eos minus habere uidetur, qui à pueritia eo sunt usi. Oleam autem Minerua Athenis inuenit. Verg.

Oleæq; Minerua Inuentrix. in hunc sanè modum. cùm enim Neptunus atq; Minerua, teste Seruio, de Athenarū nomine contenderent, placuit dijs, ut eius no-

mine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percusso littore, equũ animal bello aptum produxit. Minerua iacta hasta, oleam creauit, quæ melior iudicata fuit, propterea quód est insigne pacis. At Diod. in 6. dicit Mineruã non creasse primùm oleam, sed inter alias arbores natam monstrasse mortalibus, quibus ignota esset. Etenim, uti nos infrà apertè ostendemus, ante huius deæ ortum, erat hæc arbor cum alijs syluestribus immista: olei tamen usus, ut Diod. ait, aberat, cùm esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum comperisse ferunt. At Cic. lib. de nat. deorum 3. Aristæũ Apollinis filium oleam inuenisse tradit. Oleum uerò quanquam ipse Diod. ut monstrauimus, dicit Mineruam reperisse, tamen lib. 5. hoc Aristæo aßignat, sicut lac coagulare, atq; mel conficere: quod Iust. in 13. etiam tradit, quamuis in 2. uti antea diximus, olei usum Athenienses inuenisse prodat. Plin. uerò in 7. scribit oleũ & trapetes, hoc est, molam oleariam, Aristæũ Atheniensem, itẽ mella inuenisse. Oleam præterea longo tempore Athenis tantùm reperiri, testatur Herod. qui lib. 5. dicit, Epidaurios, cùm eis de agrorum sterilitate oraculũ consulentibus Pythia iussisset, ut Damiæ & Auxesiæ simulacra ex ligno oleæ erigerent, quoniam ferebatur nusquã gentiũ, nisi Athenis, illa tempestate oleam esse, rogasse Athenienses, ut sibi permitterent oleã incidere. Quod æquè falsum esse ex Iosephi testimonio deprehenditur, ac illud, Mineruam uel Aristæum hanc arborem, aut olei usum primò monstrasse: is enim in 1. antiq. scribit, Noë, cùm iam recedentibus aquis, arca in Armenia super uerticem

cuiusdam

cuiusdam montis resedisset, emisisse columbam, & eam mox oleæ ramū ferentem ad illum redisse. Quo quidem tempore, ut palàm est, nondum erant Athenæ. Deinde in 3. eiusdem operis, docet Mosen in sacrificijs oleo esse usum, ad lumina seruanda: post quem, autore Euseb. in 10. de præpar. euang. Apollo Aristæi pater genitus est. Ex quo credere conuenit, Mineruā & Aristeū in Græcia duntaxat hæc primò monstrasse. In Italiā olea omnino tardè peruenit: nam Theophrastus, teste Plin. in principio 15. libri, urbis Romæ anno circiter CCCCXL negauit, nisi intra XL millia passuum à mari nasci. Fenestella uerò dicit, hanc arborem omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab anno pop. Rom. CLXXIII. Mel & lac cogere Aristæum omnium primum comperisse, Diod. & Plin. autores sunt, cum quibus consentit Iustin. in 13. licet lib. 44. usum mellis colligendi Gargori regi Curetū attribuat, qui in Hispania saltus Cartesiorum incoluit. Sed hic, ut opinor, tantùm in Hispania primus fortasse huius rei autor fuit. Verùm hæc Hebræis potius aßignauerim: siquidem, teste Iosepho, & mortalium omnium primi pastores fuerunt, & apud eos multò ante Aristæum mellis usus fuerat.

A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translatæ. Cap. IIII.

ARbores tam magno sunt mortalibus usui, ut sine quis uita degi non poßit: arbore enim, ut Plin. ait, sulcamus maria, terram uertimus, tecta ædificamus, simulacra deorum conficimus: arbores præterea cōmunem ani-

mantibus uictum suppeditant, quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breuiter dicemus. Hæ aliæ alibi nascuntur, quia non omnis terra, sicuti poëta inquit, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam aliunde translatæ sunt, sicut cerasus, quam L. Lucullus post uictoriã Mithridaticã, teste Plin. lib. 15. anno urbis DCLXXX. primus uexit è Ponto. Testatur etiã D. Hieron. ad Marcellã, sic lepidißimè scribens: Accepimus & canistrũ cerasijs refertũ talibus, & tam uirginali uerecũdia rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarẽ: siquidẽ hoc genus pomi Ponto & Armenia subiugatis, de Cerasunto primus Romã pertulit, unde & de patria arbor nomen accepit. At annis CXX. pòst, trans Oceanũ, in Britanniã usq; peruenit. Et zizipha & tuberes mâlorum genera, hæc ex Africa, illa ex Syria, Sex. Papinius nouißimis diui Augusti temporibus primus attulit. Et armeniacus & persicus arbores, quæ ex nomine ipso peregrinæ esse apparent, quis tamen eas transtulerit, non facilè dixerim. Multa etiam ficorũ genera sunt, quæ ex alijs gentibus ad nos peruenerũt, incertis propémodũ autoribus, testis Plin. Sed Platanus in primis ex ijs quæ aliunde uectæ sunt, mirũ in modũ celebrata est, quæ ut ad nos uenerit, aut quantum ei honoris accesserit, Plin. in 12. docet, sic scribens: Sed quis non iure miretur arborem umbræ gratia tantùm ex alieno petitã orbe? platanus ea est. Hæc per mare Ionium, in Diomedis insulã eiusdem tumuli gratia, primùm inuecta, inde in Siciliam transgressa, atq; inter primas donata Italiæ, etiã ad Morinos usq; peruecta, ad tributarium etiam pertinens solùm, ut gentes

uectigal & pro umbra pendant. Dionysius prior Siciliæ tyrannus Rhegyum in urbem transtulit eas domus suæ miraculũ. & reliqua. At nihil ad nostram laurum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis arboribus fuit, dicente eodem Plin. Notatũ antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum & ibi prouenit, &c. Hæc inquam post hominũ memoriam, felicißima arbor est, ad cuius cõparationem platanus nihil: quippe non unã habet laurus dotem, dicatur enim triumphis, quando triũphantes ea coronati erant: ualet aduersus fulmina, quare ante limina excubat. Quapropter ferunt Tiberiũ Cæsarem tonante cœlo, consueuisse laurea uti corona. Item exornat domos, & idcirco Cæsarũ pontificumq; olim ianitrix erat. quin & pacifera habetur, quam prætendi inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ uictoriarumq; nuntia, addebatur lituis militũq; lanceis, ac Imperatorum fasces decorabat: abdicat insuper ignes crepitu, & detestatione quadam, & denique Apollinis est arbor. Quas ob res, tantum est huic arbori semper honoris habitũ, ut eam prophanis usibus pollui fas minimè esset, uel quòd fortasse unius arborũ latina lingua nomen uiris imponatur, & cuius folium uocetur Laurea. Appellaui suprà nostram Laurũ, utpote quam nostræ Vergilianæ familiæ nomini sacram mei maiores unà cum duobus lacertis, insigne gentis, ratione non inani habuere, id quod carmen illud indicat:

Sum Laurus uirtutis honos pergrata triumphis,
Ianitrixq; domus, fulmina dira fugo.
Hostibus immissa & pacem, requiemq; laborum,

Victori palmam lætitiamq; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar,
Formosam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
Qui mecum quare hæc, accipe, signa colant.
Ver ago perpetuũ, hi primo uer tẽpore monstrant,
Vnde tenet nomen Vergiliana domus,
Quæ tam immota diu casuraq; tempore nullo
Stabit, quàm uiridi fronde perennis ero.

Quid, quòd præterea mâlorum pirorumq; genera penè infinita quotidie atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab autoribus, ut appia, & pipina, quædam à sapore, ut quæ ferunt melimela, aliæ ab odore, aliæ à colore nomina habent? De his satis superq;: non est enim suscepti operis munus, peregrinas arbores describere: sed hæc quandò ad agriculturam attinẽt, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modò ubiq; gentium abundant, aliunde originem habuisse intelligerent.

Quis primus animalibus, rebusq; alijs nomen imposuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniũ esu, usuq; uictus delicatioris, & more nominãdi eũ, cui in conuiuio poculũ tradatur, ac de usu uenandi, piscandi, & salis inuẽtione, & quis apud Rom. auiaria ferarumq; uiuaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint. Cap. v.

Voniam rus diuersi generis animalibus abundat, quæ ueluti humanæ uitæ necessaria Deus finxit, consentaneũ est ut summatim de ijs aliquid dicatur. Animalibus

libus itaq; simulac creata sunt, Adam, teste Ioseph. in 1.antiq. & Euseb.in 11. de præpar.euang. nomina imposuit, quibus etiã nunc uocantur: imposuit & rebus alijs, quibus iam tũ uti cœperat, quod à uero non utiq; abhorrere existimandũ est: nam multis rebus cùm ipsi Adam, tum eius filijs opus fuerat, quæ sine nomine, internosci minimè potuissent. Istuc autem facere, teste Cicer. in Tusc. summæ sapientiæ uisum est Pythagoræ. At animalia secundũ Plin. uolum.7. Hyperbius Martis filius occidere primus instituit, sicut Prometheus bouẽ. Quod magis Abel Adam filio tribuerim, qui omnium primus, ut Iosephus est autor, primogenita suorũ gregum Deo immolauit. Manauit postea iste immolandi mos tã ad Abel posteros Iudæos, quàm ad alias quoq; gentes, reiq; apud eas initiũ fecit suillũ pecoris genus, si Varroni credimus, qui lib. de re rust.2. eius opinionis argumentũ sumit ex eo, quòd initijs Cereris, porci immolabantur, quòd in fœdere feriendo porcus occidebatur, quòd in coniunctione nuptiali, noua nupta & nouus maritus primùm porcum immolabat, quòd deniq; prisci Latini, & etiã Græci in Italia idem factitabant. Et illi porci ad sacrificiũ electi, eximij porci dicebantur, quòd ut maiores & optimi de grege eximerentur. Ritus uerò sacrificandi talis erat: primùm lotis manibus, hostias pura aqua purgabant, fruges capitibus earum inspergentes: deinde precabantur, uotaq; nuncupabant, postea hostiarũ tempora uectibus percutiebãt, ac occidentes membratim diuidebant, ita primitias ex omnibus membris & exta collecta postquàm farris inuoluissent farina, proijciebãt dijs, in altaria, focúmue,

aut aras, hoc est, uasa, quæ tripodes dicebãtur, atq; postremò succendebant uina fundentes. Huius moris meminit Vergilius, cùm dijs marinis sacrificium fieret:

Dij quib. imperiũ est pelagi, quorũ æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Constituam ante aras uoti reus, extaq́; salsos
Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Qui uerò immolabant, non deos modò uoce precabantur, sed etiam aras manibus prehendebant. Idem:

Talibus orantem dictis arasq́; tenentem.

Quapropter Varro scribit, aras primò ansas dictas, quòd à sacrificantibus tenerentur, quæ deinde mutatione literarũ, aræ uocatæ sunt. Et is hostiarũ etiam humanarum dijs immolandarũ modus, quem Homerus in sua poësi posuit, & Romani quoq;, teste Dionysio Halic. lib. 7. usurparunt. Carnes autem sub Saturno, hoc est, in aureo seculo cùm omnia humus funderet, nullũ comedisse, sed uniuersos uixisse frugibus et pomis, quæ sponte terra gigneret, autore diuo Hiero. aduersus Iouinianum, testatur Dicæarchus in libris antiq. & descriptione Græciæ: & Asclepiades Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regnauit, scribit usum comedendarum carniũ non fuisse. Cheremon Stoicus de uita antiquorum Ægypti sacerdotum scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & uino se abstinuisse: ouum quoq; pro carnibus uitauisse, & lac, eorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicentes colore mutato. Brachmanæ apud Indos, teste Euseb. lib. 6. de præpar. euang. nihil animatũ edebant. Ioseph. lib. 2. de bello Iudaico, &

in 13. &

in 13. & 18. antiq. treis describit sectas Iudæorum, Pharisæos, Sadducæos, Essenos: quorum nouissimos fert ad cœlum laudibus, propterea quòd ab uxoribus, & uino, & ut Hieronymo placet, carnibus semper abstinuerint. Nec etiam, sicut idem sentit, Hebraico populo statim post peccatum Adam, ut carne uesceretur, à Deo concessum est, hoc est, non ante tempora Noë. In Creta, ut Euripides tradit, Iouis prophetæ non solùm carnibus non uescebantur, sed ne coctis cibis quidem. Herodot. uerò in 1. Babylonios piscibus olim tantùm uictitasse dicit. Xenocrates autem philosophus ex Triptolemi legibus, apud Athenienses, tria dũtaxat præcepta in templo Cereris Eleusinæ, remansisse scribit: Honorandos parentes, uenerãdos Deos, carnibus non uescendum. Lacedæmoniorũ etiam mensæ summæ frugalitatis erant. Multa deniq; huiuscemodi continentiæ exempla referre possem, quæ in præsentia non inuitus consultò omitto, nonnulla pòst ad hæc additurus, cùm de modo Christianæ abstinentiæ tractabitur in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria nuncupantur, Iones primi omnium, teste Val. Max. inuenerunt. Iidem & unguenti & coronarum in conuiuio dandarum consuetudinem, haud parua luxuriæ inuitamenta repererunt. Quamobrem Spartana ciuitas, ut idem autor est, seuerissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorũ oculos à contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur: utpote quæ audierat lautitiã inde etiã immodicos sumptus, & omnia nõ necessaria, uoluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen

Sparte non potuit ita abstinere, quin postremò recepe rit: siquidem apud Græcos paßim conuiuia magnificè & splendidè concelebrabantur, quorum moris fuit nominare eum cui poculũ tradituri erant, quò unà biberent. Mos iste hodie ubiq; propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam, quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nam idcirco cibum potumq; capimus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum potione temperare, atq; fabricator murorũ temperationẽ facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura aut liquida sit, ut tenacior non est ad consolidandũ murum, sic cibus multo liquore in stomacho fluctuans minimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorũ mos ualdè quidem honestus, ut in conuiuio uirorũ non accumberent mulieres. autor M. Tullius in Tuscul. & in Verrem. Redeo rursus eòdem. Vnde postea ad Romanos hanc mali contagionem transisse uerisimile est, apud quos in dies magis magisq; latius serpere: nam tanta erat conuiuiorũ luxuria, ut facilè una mensa patrimonium etsi amplum, absumeretur, magnumq; sæpius respub. detrimentũ pateretur. Quare Cato uerus in hac parte uates, teste Plutarcho, aiebat, difficile esse eam Rempub. saluam fore, ubi pisciculus pluris quàm bos uenit. Quod Iuuenalis satyra 11. conquerens inquit:

Multos porrò uides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo uiuendi causa palato est.
Egregius cœnat meliusq; miserrimus horum. &c.

Ex quo multæ leges quas Cato cibarias uocat, de coërcendis

cendis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis loquor? nónne illa Cleopatra luxuriosißima centies sestertium, ut testis est Plin. in 9. hoc est, centies centenis sestertijs, quæ faciunt CCL. milia aureorũ nostrorum, cœnata est, hausto unione pretiosißimo? At, ut ueterum mores omittamus, quæ ætas unquam maiore aut cura aut luxu gulæ indulsit, quàm nostra? palati enim causa totũ percurrimus æquor, & , ut ait Hieron. propter breuem gulæ uoluptatẽ, terram lustramus & maria, & ut mulsum uinũ pretiosusq; cibus fauces nostras transeat, totius uitæ opera desudamus. Iuuenalis:

Interea gustus elementa per omnia quærunt.

Verius uero igitur est quod Socrates dictabat, multos propterea uelle uiuere, ut essent & biberent: se autem bibere atq; esse, ut uiueret. Possem in hoc loco multorum inuitamentorũ gulæ inuentores prodere, quos tamen malo in tenebris iacere, quàm eos nominando, tot conuitijs obnoxios reddere. Vsum uenandi & piscandi, quidam, teste Euseb. in 1. de præparat. euang. apud Phœnices repertum uolunt: ueluti salem & eius usum Misor & Selech inuenisse dicuntur. Romæ pauonem Q. Hortensius augurali cœna primus posuit, autores Varro in 3. de agricult. & Plin. in 10. & Macrob. lib. satur. 3. Auiaria, hoc est loca in quibus domi aues educantur, primus, teste Plin. instituit, inclusis omniũ generum auibus, M. Lælius Strabo Brundusij equestris ordinis. Habuit etiã Romæ Alexander Imperator uoluptatis gratia. autor Lamprid. Ex quo cœptũ est animalia carcere coërceri, quibus natura cœlum aut terram aßignauerat. nam & leporaria, id est, uiuaria ferarum,

rarum, muris undiq; septa, autore Plin. in 8. à Fuluio Hirpino primùm condita sunt, ut etiam hodie nonnulla in Italia extant: diuus enim Federicus dux Vrbini duo equidem fecit, in quibus omne ferarũ genus inclusit, ut quoties per negocia liceret, animi causa, se honestissimo huiusmodi uenationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim eiusmodi uiuaria sunt, quæ cum roboreis sudibus septa sint, rectè ueteri uocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cùm uoluptatib. tum opibus habẽt, quandò nulla apud eos uidetur magnifica uilla, quã uiuariũ ferarũ, ceruorũ & damarũ non ornarit. Non est insuper ab re demonstrare, tantũ honoris quibusdã accessisse animalibus, ut legionum Romanarum insignia forent: erant enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quam legionibus C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicauit. autor Plin. lib. 10. nat. hist.

Quis primus inuenerit linum, retia, nendi texendiq; modum, uel artem fulloniam, & saponem: aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificij, uestiũq; uariarum ac pellium usum, fusos, aulæa, sutoriam artem, sericũ, & quando eius copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam uestem atq; purpuram, & quid ipsa sit purpura, ac quanto in honore olim & pretio fuerit. Caput VI.

Ille lini usus sunt, sed præsertim in uelis faciundis, quod execratione dignũ est, ad perniciem hominum. Quod enim maius miraculũ uideri potest, quàm ut herba sit hoc linum, quæ eatenus Ægyptũ, Syriam, Africam,

cam, Hispaniam, Galliā Italiæ admoueat, ut multi par uo quidē temporis spatio, ad ea ipsa loca leuißimo etiā uentorum flatu perueniant? Audax itaq; uita & scelerum plena, ut Plin. ait, aliquid serere uoluit, ut uentos procellasq; reciperet: ita enim tam paruo semine nascitur, quod orbē terrarū ultro citroq; portat, hominēq; ipsum, perinde quasi parum fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi insepultus à monstris marinis uoretur. Propter quod Plin. ait, haud se scire quæ execratio satis esset contra inuentorē. Sed ad rem ueniamus. Linum Arachne uirgo, quæ Lydia fuit, omniū prima, teste Plin. lib. 7. inuenit: quanquā eius usum apud Hebræorū antiquißimos multò antè fuisse cōperimus. Hæc lanificij peritißima Mineruā in certamen prouocauit, à qua in bestiolā, quæ araneola dicitur, conuersa est. autor Ouid. in 6. metamor. Hæc eadem retia inuenit, quæ feris auibusq; atq; piscibus capiundis tenduntur. Nendi autem texendiq; artem Palladē instituisse nemo ambigit, quippe quæ Mineruæ ars nominatur. Quod innuere uidetur Naso in 1. de arte amandi, his uersibus:

Quid facis Aeacide? non sunt tua munera lanæ,
At titulos alia Palladis arte pete.

Et Ausonius libro primo:

Litia qui texunt, & carmina, carmina musis,
Litia contribuunt casta Minerua tibi.

Plin. tamen in 7. dicit Aegyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litijs texere, quæ πολύμιτα uocant, simul instituerunt. idem autor lib. 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis inuenit, quam qui exercent, fullones nominantur: ij uestimenta curant, poliuntq;, & ad

id sapone

id sapone utuntur, quem Plin. lib. 28. cap. 12. à Gallis inuentum tradit. Græcè dicitur σμῆγμα quicquid purgat. Idem lib. 27. cùm de osyris herbæ folijs & semine tractat, Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his. Lanas infecere primùm Sardibus Lydi, autor Plin. Vsum uerò lanificij Iust. lib. 2. Athenienses primos docuisse tradit. Quod ego Mineruæ potius tribuerim, siquidem illa erat antequã Athenæ conditæ forent: & quoniam lanificiũ callebat, credibile est eam primò lanificium monstrasse, præsertim Atheniẽsibus, apud quos castissimè colebatur. Quapropter Iustinus, ut puto, facilè intelligit Athenienses lanificij usum primos post Mineruam docuisse, ueluti eos, autore Diodoro, primos secundum Cererem, uel Siculos, frumentum monstrasse probauimus. Fusos in lanificio reperit Closter filius Arachnæ, testis Plin. Illud quasi præteriens non omittam, olim in plerisq; Italiæ locis, lege pagana sancitum fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulantes torquerent, néue detectos ferrẽt, quòd id aduersaretur omnium spei, præcipueq; frugum. Hinc cognoscere licet, q̃ uana fuerit ueterũ religio: hodie enim Italicæ mulieres illud paßim faciũt, sine tamẽ alicuius rei maleficio. Aulæa ornamẽta quibus parietes & aulæ tegũtur, primùm, teste Seruio super 3. georg. in aula Attali regis Asiæ, unde nomẽ habẽt, inuenta sunt, postquã is populũ Romanũ fecit hæredẽ. Sutoriæ artis inuentionẽ Plinius nescio cui Boëthio aßignat: ego uerò dixerim Hebræos primos sutores fuisse, quandò satis cõstat Mosen calceatum extitisse, cui, uelut in Exo. cap. 3. patet, dictũ à Domino fuerit, Solue calceamentũ de pedibus tuis. Vestiũ

usum

usum Palladē inuenisse Diodorus lib. 6. autor est. Sed, ut ait Eusebius, cùm de rebus Phœnicum in primo de euangel. præparat. scribit, Vso ex Siculi genere ortus, traditur primus corporibus tegmina ex pellib. ferinis confecisse. Quod ego illi apud Phœnices duntaxat tribuendū duco, quandò Adā primus à Deo creatus, pelliceam sibi uestē fecit, quod proculdubio uestes faciundi posteris exemplar extitit. Præterea, quoniā uestibus facta est mentio, uidetur locus exigere, ut singulorū uestimentorum inuentores prodamus. Latus clauus primùm repertus est ab incolis Balearium insularū, quo Caius Cæsar, autore Tranquillo, ad manus fimbriato usus est, & à latis clauis, qui eius uestitus tunicæ inserti erant, nomē habet: unde tunica lati claui palmata à genere picturæ dicta. Auri intexēdi modū, uti Pli. in 33. & in 8. est testis, Attalus rex Asiæ inuenit, unde attalicæ uestes dictæ. Acu facere excogitauerūt Phryges Idæi, ideoq; phrygiones uocati sunt, & uestes ipsæ phrygianæ. Rectā tunicam Tanaquil prima cōtexuit. Apud Græcos inuentū est palliū, sicut apud Hetruscos prætexta, ita nuncupata, quòd eius circuitus & oræ purpura prætextæ essent: & magistratuum uestitus erat. Contrà toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret prætextū, qua teste Plin. in 8. tyrones ac nouæ nuptæ induebantur. Item colores diuersos intexere Babylonij cœperunt. Martial. Veste semiramia, quæ uariatur acu. Vndulatā uestē, quæ toga regia dicebatur, qua Seruius Tullus usus est, fecit Caia Cæcilia, quæ eadem Tanaquil uocata est. autor Plin. in octauo. & undulata dicta, quòd undis aspersa foret, quæ fit ex pilis hir-

eorum caprarumq;. Hoc genus pãni, nos symballoton uulgò uocamus. Dalmatica uestis longa, non admodũ lata, à Dalmatis primùm confecta. Gabaniũ à Græcis inuentũ eiusdem ferè formæ, ac dalmatica est, manicis eius longitudinẽ æquantibus, quo Itali etiã nunc unà cum Græcis utuntur. Eorundẽ Græcorũ inuentũ fertur mantæle, quod est genus penulæ, quã ipsi μανδύαν uocant, nos uerò mantælũ, at uulgò cappã, cuius nunc ubiq; gentiũ usus est perquàm celebris. Braccæ Gallorum uestitus fluxus intonsusq;, ac uarij coloris: unde pars Galliæ frigidior, Braccata appellata est. Sindonẽ ex lino amictũ primum in urbe Sidone factam constat, qua corpus Seruatoris nostri inuolutũ Matth. tradit. Hæc de uestimentis, quorũ autores produntur, dicere habui. Erant uestes aliæ alijs peculiares, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Cisalpina Togata nuncupata est. Togã autẽ ipsam Tertullian. lib. de pallio, scribit à Pelasgis inuentã ad Lydos primũ, à Lydis deinde ad Romanos delatã fuisse, apud quos diuersa eius fuerũnt genera. Tunica interior uestis sine manicis, senatoria, eadẽ nobis linea proxima carni est, quã camisiam uocamus. Bulla aurea puerorũ nobilium Romanorum erat, trabea triumphantiũ, lacerna ludorũ spectantiũ: militum uerò, paludamentũ, chlamys, quæ & Macedonum, Græcorumq;, abolla, læna, & sagũ, quod uulgò sayon uel cotta dicitur, à quo milites nostros sagatos appellamus. At stola matronarũ erat ad pedes usq; demissa, extremaq; in parte instita, fasciola exornata. Atque hæc Romanorũ aliorumq; populorũ uestimenta propria, quæ uno alteroue tẽpore ab illis ipsis inuenta

dixerim.

dixerim. Eſt & cilicium ueſtis genus, confectũ ex uillis hircorum atq; caprarum, quod teſte Varrone, Cilicia, unde nomen habet, primùm inuenit, ut illud denſe duplicatum adhiberetur, ad ſagittarum ictus excipiẽdos. In eo apud nos ſumma eſt ſanctitatis tutela, quandò uiri ſanctißimi ad domandum corpus proxime carnem utuntur. Pellium uſus frigoris uitandi cauſa, olim apud Britannos fuit, quemadmodum in noſtra Anglica hiſtoria oſtendimus. Item apud Scythas. Ouidius de Triſt. libro tertio, inter quos exulauit:

Pellibus & laxis arcent mala frigora braccis,
Oraq́; de toto corpore ſola patent.

Apud ueteres Romanos non fuiſſe teſtatur Tranquil. ſcribens Auguſtũ ſolitum eſſe hyeme ſe quaternis tunicis munire, aduerſus uim frigoris: quod utiq; non feciſſet, ſi pellib. longe mollioribus uti mos fuiſſet. Poſtea Neronis temporib. ea mollitia ad ipſos quoq; Romanos irrepſit, quandò Seneca in epiſt. frigoris cauſa, meminit de pelliculis uulpiũ & muriũ Ponticorum, quas Itali zebellinos, & alij præſertim Angli ſables uocãt, quæ ut quàm aliæ molliores, ita precioſiores multò ſunt. Sed longũ etſi nimis facimus, nõ præteribo tamẽ ſericũ, fœminarũ uirorumq; luxuriæ uberrimũ alimentum. Hoc Seres Scytharũ populi, à quib. nomẽ habet, primùm inuenerũt, dicente Plin. in 6. Primi ſunt hominum qui naſcãtur, Seres, lanicio ſyluarũ nobiles, perfuſam aqua depectentes frondiũ caniciẽ: unde geminus fœminis noſtris labor, redordiẽdi fila, rurſumq; texendi: tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Itẽ Verg. in 2. geor.

Velleraq; ut folijs depectant tenuia Seres.

Ex his autem Vergilij uerbis multi suspicantur huiusmodi uellera nō à uermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed sua sponte in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiã suffragari uidetur, cùm scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frondibus uellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatem humore domãtes. Verùm Seruius hoc non minus scitè quàm eleganter declarat super 2. georgic. ubi Maro ostendit apud alias quoq; gentes lanigeras arbores nasci, dicens:

Quid nemora Æthiopum molli canentia lana? &c. Ait enim: Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus uermes, qui bombyces appellantur, qui aranearum more, fila tenuißima deducunt, unde est sericũ. Hæc Seruius: cui Plinius suppetias ferre uidetur, cùm in 11. de bombyce Coa loquitur, scribens: Et in Co insula nasci traduntur cupreßi, terebinthi, fraxini, quercus, florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudosq;, mox frigorũ impatientia uillis inhorrescere, & aduersus hyemẽ tunicas sibi instaurare densas, pedũ asperitate radente foliorũ lanuginem in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, subigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. & reliqua. Bombycinas igitur uestes à sericis non distinguunt, quas in filũ retorquere, ac inde texere, in Co insula Pamphila Platis filia inuenit. autor Aristoteles de animalibus, & Plin. in 11. At serici usus tardè omnino ad nos acceßit, magniq; fuit pretij: nam uti Vopiscus testatur, Aureliano principe, qui regnare

gnare

gnare cœpit anno circiter salutis humanæ CCLXXIIII. serici libra auri pondo, id est, libra uẽdebatur: quare is princeps modestissimus nunquã holosericã uestẽ, quæ tota ex serico intexta erat, induere uoluit, qua paulò antè primus Romanorũ Antoninus Heliogabalus homo luxuriosissimus usus est, autor Lampridius, cùm id temporis tantũ in usu esset uestis subserica, cuius stamẽ ex serico foret, trama autẽ ex alia materia, cuiusmodi hodie pannũ in primis conficiunt Flandri, quem Satin de Bruges uulgò appellant. Posthac, circiter annũ salutis DLV. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, cùm per idẽ tempus duo monachi, uelut Procopius autor græcus tradit, uermiculorũ semen, hoc est, oua ex Serinda Indiæ urbe, ad Iustinianũ Imp. Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unum uulgò dicitur rasum, quòd in eo nullus utrinq; sit pilus, apud alios uocatur setin: alterũ damascũ floribus intextũ, quòd Damasci in Syriæ oppido primò confectũ sit: tertiũ uillutũ, id est, uillosum, quod ex altera parte uillos habet. Purpura uerò quo pacto, & quãdo sit inuenta, est apud Pollucem lib. de uerbis idoneis ad Commodũ 1. qui inquit: Tyrij ferũt captũ amore Herculẽ cuiusdã Nymphæ indigenæ, cui nomẽ Tyros, quem sequebatur canis, qui irreptantem scopulis purpurã cõspicatus, peresa caruncula, sua sibi labra cruore puniceo infecit. Cùm igitur ad puellam adisset Hercules, delectata illa insueta tinctura, affirmauit sibi cum illo posthac nihil fore, nisi ad se uestem afferret, etiam canis illius labris splendidiorem. Quocirca Hercules inuenta animante, colle-

ctoq; sanguine, munus puellæ detulit, primus, ut Syrij dictitant, puniceæ infecturæ autor. Sunt aũt purpuræ, teste Plin. lib. 9. cap. 36. pisces ex concharũ genere, quæ septem ut plurimũ uiuunt annos, congregantur uerno tempore, mutuoq; attritu liquorẽ quendã ueluti ceræ emittunt: sed nobilẽ illum succũ, quo uestes tinguntur, in medijs habent faucibus, quem cum uita euomũt, ideo uiuæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui nigrantis rosæ splẽdore sublucet. Est eiusdẽ concharũ generis, sed non idem murex piscis, qui & conchyliũ dicitur, cuius cruore conficitur color etiam purpureus, quem ostrum appellant. Ex quo à bonis autoribus eiuscemodi piscium, purpuræ, muricis, conchylij nomina, pro ipso colore paßim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus, iam inde ab initio urbis conditæ, distinguebatq; ab equite curiam, id est, insigne erat Romanorũ magistratuum, quæ idcirco quàm plurimo uendebatur: nam uiolaceæ purpuræ libra tempore Augusti Cæsaris centum denarijs uenibat, hoc est, decem nostris coronatis aureis. Postea dibapha tyria, ita dicta quòd bis tincta esset, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, ut inquit Plinius, non poterat emi mille denarijs, id est, centum coronatis. Quapropter cùm posteritas semper luxuriosa fuerit, mirũ profectò est, purpuræ usum tam rarum, uel potius nobis penitus esse ignotum.

De origine architecturæ. Cap. VII.

Omines primùm more ferarũ, in syluis et speluncis nascebantur, ciboq; agresti uescendo ibi uitam agebant: postea reperto igne, ut Vitruuio de architectura placet,

cet,

cet, cognitaq; eius commoditate, ad teporem propter uim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures conuenire cœperunt, & in eo congressu, quicquid uellent, iã tum facilè tractare, ut qui rationis participes erant: alij ex fronde tecta facere, alij speluncas sub montibus fodere, uti Troglodytæ & Libyæ quidã populi Hesperijs Æthiopibus uicini, teste Strabone in 17. geog. factitabant: nonnulli hirundinũ nidos imitantes, ex luto & uirgultis condere loca quæ subirent. Et sic usu uenit, ut homines, quorũ ad quiduis intenditur ingeniũ, ualet, nouis inuentionibus gloriantes, & alij alijs deinde ostendentes, ædificia informare, parietes furcis rectis, & uirgultis interpositis luto texere, luteas glebas arefacientes struere, & ut imbres & æstus uitarent, arundinibus uel fronde tegere, uel ex ulua palustri tuguria componere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam ætate construxisse Galliam, Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniã, Phrygiã. At etiam Ægyptus posuerat, secundũ Diodorum: imò apud omnes ferè gentes, talia hodie uisuntur: nec mirum, cùm sint qui etiam nunc sine ædificijs, sub dio uitã ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in campis, ut Nomades & Saraceni, in Africa, qui Syluestres nuncupantur. Atq; eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturã, deductã ferunt, quæ ædificandi rationem docet, quam, autore Diodoro in 6. Palladi aßignãt. Quod ego ex Iosephi testimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Iobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorũ alter primus, sicut infrà dicemus, oppidũ, alter tabernaculum condidit. Vnde dein

ceps non modò casas, sed domos ex lateritijs parietibus & lapide structas, tum deorum templa quamornatißima facere cœperunt. Sed iam ad ædificiorum diuersi generis autores transeamus.

Qui primi luteas aut lateritias domos ædificauerint, & tegulas & lapidicinas inuenerint, & de prima columnarum origine, & quando primùm marmorum usus Romæ in ædificijs. Cap. VIII.

Omos luteas, teste Plinio libro 7. Doxius Gellij filius primus ædificauit, sumpto ab hirundinũ nidis exemplo. Lateritias uerò, hoc est, ex lateribus constructas, eodem autore, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis primùm fecerunt. Earũ structuras Diodorus in 6. dicit Vestam Saturni ex Rhea filiam primã inuenisse. Domos ipsas & agros, teste Laërtio, Epimenides Cretensis primitus expiasse dicitur. Tegulas quib. domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius in Cypro insula inuenit. Lapidicinas, hoc est, loca ubi lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia. autor Plin. Verùm ego huiusmodi rerũ inuentionem uerius, ut opinor, Cain, aut Seth eius fratris filijs aßignarim, quandò ille, teste Iosepho in 1. antiquit. mortalium omniũ primus oppidũ condidit, de quo infrà mentionẽ planiorem faciam: isti uerò, ut in primo huius operis uolumine demonstrauimus, colũnas duas, id est, unam lateritiam, alteram lapideam, ut in eis rerum cœlestiũ disciplinam inscriberent, cõstruxerunt, quam primã columnarũ atq; laterũ originem esse dixerim. Quo apparet, in ipso ferè mundi primordio do

mos

mos aliaq́; ædificia ex diuersis materijs construendi usum fuisse. Non eo tamē inficias, eos, quos ex autoritate Plin. prodidimus, uspiā deinceps hæc primos docuisse. De marmore restat dicere, cuius fodiēdi causa (tantum enim delitiarum olim mortalibus obrepsit) natura ipsa rerū pené acta est in planū, montes ipsi cæsi, promontoria mari aperta, uiscera deniq; terræ in sexcentas partes dilacerata sunt. Vnde, ut de cæteris sileā, ad Romanos tanta marmoris, cuius conuehēdi gratia naues etiā fiebāt, copia uenit, ut M. Scauri ædilitate, autore Plin. lib. 36. natur. hist. trecentæ sexaginta columnæ marmoreæ ad scenā theatri nō diutius ludorū celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus orator primus peregrini marmoris colūnas habuit. M. uerò Lepidus primus omniū limina ex Numidico marmore in domo posuit, magna reprehēsione, qui cōsul fuit anno urbis DCLXXVI. Crusta marmoris primus, teste Cornel. Nepote, totius domus parietes Mamurra eques Romanus operuit, qui fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Marmore autem scalpēdo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scylus, geniti in Creta insula, prius quàm Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui primi condiderint oppidum, muros, turres, tabernacula, delubra, aut quis primus Deo omnipotenti templum posuerit, & qui puteos foderint. Caput IX.

Ortales ab initio cōditis per rura casis, ut dictū est, paulatim inter se coēundo è fera agrestiq; uita ad mansuetiores mores peruenerunt, tuncq; primū uinculo

quodam ſocietatis ſimul uiuentes, oppidũ, hoc eſt, locum muris munitum, ædificarunt, ut eò opes ſuas conferrent, ubi nullũ eſſet hoſtium periculũ: qui inde ciues à coëundo uocati ſunt, & ipſum oppidum urbs, quam colit ciuitas, id eſt, ciuium cœtus, dicta ab uruo parte aratri curua, quo illi antiqui homines ritu hetruſco, ſulcum ducebant, intra quem oppidum poſituri eſſent, ut illud foſſa muroq; munitũ foret. Hoc primus omniũ, teſte Plin. Cecrops condidit, qui fuit, ut Iuſtinus ait in ſecundo, ante Deucalionis tempora, idq; à ſe Cecropiam nominauit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelaſgicum, autore Strabone lib. 8. geograph. Homerus uocat, à Phoroneo rege antè conditum uolunt, de quo Lucanus in ſexto:

—Vbi nobile quondam, Nunc ſuper Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica: aliud, ut Plinius in 4. eſt teſtis, in Achaia Hippiũ cognominatum. Quidam etiam Sicyonem prius conſtructam dicunt. Ægyptij uerò multò antè apud ſe Dioſpolim, id eſt, Iouis oppidum, ædificatam aſſerunt, quod fidem propius eſt, cùm ipſi omnino antiquiſsimi ſint. De hoc oppido Strabo lib. 17. meminit. Muros Thraſon fecit primus omnium. Turres, ut Ariſtoteles ait, Cyclopes inuenerunt: ut Theophraſtus, Phœnices. Quod Vergilius Palladi aſsignare uidetur in Bucolicis:

—Pallas quas condidit arces Ipſa colat.

Quæ quidem omnia poſtea inuenta puto, cùm Cain Adam filius, qui, ſicut palàm eſt, in ipſo propémodum orbis principio fuit, autore Ioſepho in primo antiquitatum, mortalium omnium primus urbem condiderit,

murisq; muniuerit, quam ab Enoch filio suo seniore Enochiã appellauit. Turrim uerò quæ præ altitudine uix oculis terminari poterat, in eo loco quæ deinceps Babylon uocata est, ut idẽ testatur, iuuentus post diluuium Noë, rursum uim aquarũ formidans, id suadente Nemroth, primum construxit. Quare Cecropiã, Argos, Sicyonẽ, Diospolim, urbes unà cũ turribus postea conditas fuisse, iam meo iudicio liquidò constat. Tabernacula, teste Iosepho in primo antiq. Iobal filius Lamech fecit, quamuis Phœnices Seculi nepotibus attribuant. autor Eusebius de præparat. euangel. Delubra Epimenidẽ Cretensem primũ ædificasse, autor est Diogenes Laërtius lib. 1. At Vitruuius Pythium architectum primũ omniũ Priene ædem Mineruæ fecisse tradit. Herodotus tamen lib. 2. Ægyptios, ut nos in primo huius operis uolumine scripsimus, primos dijs delubra statuisse prodidit. Romæ, teste Liuio, Romulus templum locauit Ioui Feretrio, quod primũ omnium more gentis sacratũ fuit. Deo autem omnipotenti Solomon rex Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus pòst annis, primus omnium, autore Iosepho lib. 8. antiquit. Hierosolymis templum cõdidit, quod Dauid illius patrem extruere parantẽ, Deus per Nathan prophetam ab opere, propterea quòd manus hostiũ sanguine pollutas haberet, reuocauit, eiq; iussit, ut id Solomoni filio condendũ relinqueret. Quod quidem templũ cùm miro opificũ artificio, tum ingenti auri copia quo ornatum erat, omniũ profectò operũ quæ tunc in orbe terrarũ extabãt, celeberrimum fuit. Secus tamen factitauit Alexander

Romanus

Romanus Imperator, uir in hac parte haud mehercle contemnendus, qui teste Lampridio, in templis nunquam præter quatuor aut quinq; argenti libras, auri ne guttulam quidẽ, aut bracteolam posuit, identidem uersum Persij repetens, In sacro quid facit aurum? Puteos, autore Plin. in 7. Danaus ex Ægypto aduectus in Græciã quæ uocabatur Argos Dipsion, fodit. Quod sanè absurdũ est: nã ut ab ouo, ueluti dicitur, incipiã, constat primò Abraham & Isaac, sicut patet in Gen. lib. cap. 26. ac deinde alios Hebræos de Ægypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondũ Danaus erat, dicente Iosepho contra Appionem: Iam palàm uerò est ex prædictis annis, tempore cõputato, quia hi qui uocabantur pastores, id est, nostri progenitores, ex Ægypto liberati, ante tres & nonaginta atq; trecentos annos hanc prouinciam inhabitauere, quàm Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidẽ Danaus puteos fodit, uerùm eius filiæ: poëtæ enim aiunt, ut testis est Strabo libro 8. Argos aquis carere. Vnde Homeri uersus:

Θεοὶ δ' αὖ θέσαν ἄργος ἄνυδρον.

Dij posuere Argos lympharum protinus expers.

Sed non ipsam regionẽ, quæ amnibus irrigua est, aquarum inopia laborare uolunt, uerùm oppidũ. Vrbem uerò illam, ut Strabo ait, in loco iacuisse arido ferunt, in qua magna erat puteorũ copia, quos nõ Danaus, sicut Plin. placet, sed eius filiæ fecerũt, testificãte hoc carmine: Ἄργος ἄνυδρον ἐὸν Δανααὶ θέσαν ἄργος ἔνυδρον.

Argos aquis uacuum Danaæ struxere redundans.

De primis labyrinthorum pyramidumq; autoribus, &

bus, & de mausoleo sepulchro, ac de uario apud gentes olim sepeliẽdi usu, & unde apud Romanos mos cremandi cadauera, consecrandorumq; Imperatorum post mortem, atq; de origine funebris orationis. Cap. X.

Peræpretium est, ut antequàm hinc digrediamur, labyrinthos dicamus portentosissimũ humani ingenij opus: in se enim continent mille itinerũ ambages, occursus ac recursus inexplicabiles, crebris foribus inditis, ad fallendum occursus, redeundumq; in errores eosdem. Quatuor fuisse commemorantur: primus in Aegypto, quem alij regiam Mothærudis principis fuisse existimant: alij sepulchrũ Meridis, quod etiã Diodorus sentit: plures alij Solis honori extructum ferunt. Hunc Plinius lib. 36. ait à Petesuco rege, siue à Tithoẽ esse conditũ. At Herodot. lib. 2. commune Aegyptiorum regum opus appellat, seq; illum uidisse paulò supra stagnum Myrios, uersus Crocodilorum urbem conditum testatur, de quo Strabo etiam in 17. meminit. Hinc sumpsisse Dædalũ exemplar illius, quem fecit in Creta, non est dubiũ, sed centesimã tantùm eius portionem imitatum. Alter hic ab Aegyptio labyrinthus fuit, de quo intellexit poëta in sexto Aeneidos, dicens:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Et Ariadne apud Ouidium epistola 10.

Cùm tibi, ne uictus tecto morerere recuruo,
Quæ regerent passus pro duce fila dedi.

Idem Naso in 8. Metamorph.

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis,

Ponit

Ponit opus, turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem uariarum ambage uiarum.

Plinius quoq; & Plutarchus in uita Thesei, & Strabo atq; diuus Hieronymus mentionem faciunt. Tertius in Lemno fuit, quem, eodē Plinio autore, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cuius Plinij ætate, ut ipse est testis, reliquiæ extabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, fornicibus tecti. Italicū Labyrinthū, sicut testatur Plin. sibi fecit Porsena rex Hetruscorum sepulchri causa, de quo Varro: Sepultus est Porsena sub urbe Clusio, in quo loco monimentum reliquit lapide quadrato, singula latera pedū lata tricenûm, alta quinquagenûm, inq; basi quadrata, intus labyrinthum inextricabilem, &c. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarū autores minime sunt sua laude fraudādi, propter uidelicet earum magnitudinē: tam altæ enim in Ægypto fuisse traduntur, ut magna omniū admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinē subuecta forēt cæmenta. Tres autem pyramides, autore Plinio, inter Memphim & Deltam fuisse constat, quarū unam ac reliquarū maximam, teste Diod. lib. 2. CCCLX. hominum millia annis XX. construxisse produntur, quam, ut idem dicit, sibi fecit ut in ea sepeliretur, quādo istæ pyramides aliud nihil erant, nisi sepulchra, Chemis rex, quem Herodotus Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, sicuti Diodorus ait, Cephus eius frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreum regnum tenuisse asserunt, quod similius uerò Diodorus autumat. At Herod. non Chabreum, nisi codex mendosus est, sed Chephrenem, &

non filium, uerùm fratrem illius qui primam condidit pyramidem, uocat. Conueniunt tamen ut hic, siue filius eius, siue frater fuerit, alteram pyramidem ædificauerit, arte priori similem, magnitudine quidem imparem. Et hæ duæ, autore Strab. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis.

Hunc regem, ut Herodotus & Diodorus produnt, secutus est Mycerinus rex, prioris pyramidis autoris filius. Is tertiam pyramidē longè minorē paterna uicenis (uelut testatur Herod. in 2.) pedibus, ex omni parte reliquit. Hāc quidā, teste Strabone, Rhodopæ meretriculæ ab amantibus positā uolunt, narrantes huiusmodi fabulam. Cùm ea aliquando lauaretur, aquila alterum calceum è manu ancillæ rapuit, & in gremiū regis iura Memphi dantis dimisit: rex demiratus, perquiri mulierem iußit, quam in urbe Naucratitarū inuentā uxorem duxit, & mortuæ inde pyramidē cōstruxit. Quod Herod. prorsus falsum esse dicit, cùm Rhodope mulier longè pòst fuerit quàm reges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos cōmemorauimus, pyramidū autores tradūtur: etsi Diod. lib. 2. & Plin. in 26. natur. hist. à quibus factæ sint, non satis constare dicunt, iustißimo casu obliteratis tantæ uanitatis autoribus. Pyramides autem faciendi, teste Plin. causa à quibusdā traditur, ne plebs esset ociosa. Quare Ioseph. in 2. antiq. dicit, Ægyptios coëgisse Hebræos pyramides ædificare, ut eos huiusmodi labore attererent, aut ne reges pecuniam successoribus, aut æmulis insidiantibus relinquerent uel præberent. Propter quod ipse Plin. hæc opera, regum

pecuniæ

pecuniæ ociosam ac stultā ostentationē uocat. Verùm ego hanc potius fuisse causam opinor, quòd Ægyptij, ut ait Diodorus, domos nostras diuersoria appellabāt, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas: mortuorum uerò sepulchra sempiternas domos, quoniam apud inferos infinitū sit tempus: idcirco domus ædificandæ curam contēnebant, sepulchrorū magnificētiæ, ut stultißimè fit etiā apud nos hodie, summū studiū operamq́; tantum impendētes. Quamuis nōnulli, teste Diodoro, Ægyptios huiusmodi sepulchrorū præcipuū studium ab Æthiopibus esse mutuatos asseuerent. Nemo tamen rex ex ijs qui eas pyramides condiderant, in illis sepultus est. autor Diod. in 1. Mausoleū autē, id est, Mausoli regis Cariæ monimentum, autore Strab. lib. 14. geogr. Artemisia eius uxor extruxit, quod, teste Plin. lib. 36. inter septem miracula adnumeratum est. Martialis:

Aëre nec uacuo pendentia Mausolea.

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruuius. Varius præterea apud gētes olim usus sepeliendi cadauera fuit: mortui enim Persarū non prius humabantur, quàm aut ab alite, aut à cane traherētur. Massagetæ & Derbicæ miserrimos putabant, qui ægrotatione morerētur: & parentes, cognatos, propinquos, cùm ad senectutē peruenissent, iugulatos deuorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quàm uermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspendebant patibulis. Albani Caucasi montis accolæ, mortuorū curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibus cùm etiā pecunias defodiebant. Ægyptij statim mortuo homine, ferro incuruo cerebrū per nares educebāt, locū illum medica-

medicamentis explẽtes, dehinc acutiſſimo lapide æthio
pico circa ilia conſcindebant, atq; illac omnem aluum
protrahebant, quam ubi repurgauerant, rurſus odori-
bus contuſis reſarciebant, inde iterum conſuebant, ubi
hæc feciſſent, ſaliebant nitro abditum LXX. dies: nam
diutius ſalire non licebat: quibus exactis, cadauer ſin-
done inuoluebant, gummi illinientes. Eo deinde rece-
pto, propinqui ligneã hominis effigiem faciebant, in
qua inſerebant mortuũ, incluſumq; ita reponebant. Et
id, ut arbitror, ideo factitabant, ut eo pacto condita ca
dauera diuturnius incorrupta ſeruarentur: nam Ægy-
ptij, teſte Seruio in tertiũ Æneidos, ſecuti Stoicorum
ſententiam, perſuaſum habebant tandiu animã dura-
re, quandiu duraret & corpus. Æthiopes Macrobij,
id eſt, longæui, in uitreis ſepulchris mortuos condere.
Scythæ eos qui à demortuis amati fuiſſent, uiuos in-
fodiebant cum oſſibus mortuorũ: regem autem ſuũ ubi
mortuum ad eas gentes quibus imperaſſet, circuntuliſ-
ſent, ſimiliter humo tegebant, atq; cum eo ſepeliebant
aliquam eius pellicum ſtrangulatam, & eum qui uinũ
miſcuiſſet, aut qui præfuiſſet nuncijs, necnon omnium
rerum primitias. Naſamones ſedentes mortuos huma-
bant, obſeruãtes, ut dum quis cœpiſſet agere animam,
eum ſedentem conſtituerent, ne ſupinus ſpiritũ efflaret.
Hyrcani uolucribus & canibus ſemiuiuos proijcie-
bant. Thraces mortuos ſuos per luſum & lætitiam ter
ræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati
eſſent felicitate: contrà edito puero, propinqui eũ plo
ratu proſequebantur, exponentes quaſcunque neceſſe
foret illi, quòd uitam ingreſſus eſſet, perpeti humanas

calamitates: institutum mehercle inter tot uitæ mala, sapientiæ plenũ. Eorum autẽ optimates simulatq; com busti essent, sepeliebantur. Quidã Æthiopũ demortuos in flumen proijciebant, existimantes id optimum sepul chrum esse: aut uitro circumdatos domi seruabant: aliqui fictilibus condebant, atq; infodiebant. Assyrij melle condebant, ac cera oblinebãt. Nabathæi cadauera pro stercore habebant, regesq; suos in sterquilinijs defodic bant. Taxili mortuos uulturibus nõ secus proijciebant, atq; Caspij cæteris bestijs. Quædã Indicæ fœminæ cum uiris cremari sibi feliciſsimum gloriosumq; putabant. Bactriani canibus ad hoc ipsum nutritis obijcere senes. Quod ut diuus Hieronymus est testis, cùm Alexan dri præfectus Nicanor emendare uoluisset, penè amisit prouinciam. Parthorũ sepultura, aut auiũ aut canum laniatus erat. Issedonum Asiaticæ Scythiæ populorum mos erat parentũ funera cantibus prosequi, & proximorum congregatis cœtibus, cadauera ipsa dentibus la niare, pecudumq; carnibus mista comedere, ac capitibus auro incinctis pro poculo uti, quæ autore Plinio lib. 4. ultima erant pietatis officia. Herodótus tamen in quarto dicit, illos parentũ capitibus non loco poculi, sed pro simulacro usos esse, immolantes illis quotannis maiores hostias multis cũ cærimonijs. Hyperborei hoc sepulturæ genus optimũ arbitrabantur, ut si quos satie tas teneret uitæ, epulati delibutiq;, de rupe nota præci pitarent sese in mare profundũ. Romani, teste Plin. in 7. postquã longinquis bellis obrutos erui cognouerũt, cadauera comburere cœperunt. Primus omniũ in Cor nelia domo, Sylla dictator crematus est, ueritus talionem, id

nem, id est, timens ut suum corpus è sepulchro extraheretur, perinde ac ipse Marij cadauer eruisset. Hinc igitur apud Romanos cremandorũ cadauerũ usus increbuit: sed hũc magis foris quàm domi seruatũ esse duco, nec tamen semper combusta sunt. Illud uel scire licet, apud Rom. consueuisse filios & propinquos mortuorum corpora in rogum inijcere. autor Cicero, qui lib. Tuscul. 1. ita de ea re scribit: Metellum multi filij, filiæ, nepotes in rogum imposuerunt. Fuit & apud alios huiuscemodi mos comburendi. Plin. enim testatur in 19. cùm de lini generibus loquitur, scribens: Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Optimates etiã Thracum, ut diximus, comburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, cùm de anniuersarijs nostrorum exequijs differetur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit: Sepulto corpore, Imperatoris imaginem fingebant, eamq; in regiæ uestibulo supra lectum eburneũ ponebant, ad ægroti speciem pallidam, quam circunstantibus utrinq; senatu & matronis nobilioribus, medici inuisebant quotidie, septimo autẽ pòst die ubi uisus erat obijsse mortem, iuuenes utriusq; ordinis lectum humeris in uetus forum primò, deim in campum Martiũ perferebãt, ibiq; in tabernaculo ad exemplũ turris structo, ac aridis fomitibus oppleto locabant, cum ingente aromatũ aceruo. Hîc cærimonijs patrio more concelebratis, successor imperij facem tabernaculo admouebat, cæterisq; ignẽ subijcientibus, cuncta comburebantur: mox è fastigio quodã aquila dimittebatur, quæ in cœlum credebatur ipsam principis

animam deferre. Ac iam ex illo, unà cum cæteris numinibus, Imperator colebatur. De hac re Herodianus statim in initio 4. libri latius meminit. Cæterũ hanc consecrandi rationem posteritas sumpsisse uidetur ex Cæsaris dictatoris funere, cuius forma non multũ ab ista fuit diuersa. Funebrem orationẽ de Bruti laudibus primus Valer. Publicola habuit, quæ adeò grata iucundaq́; Romanis fuit, ut ex eo cõsuetudo manserit, ut qui strenuè pugnando interijsset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiam funebribus Græcorum orationibus illa uetustior fuisse, nisi iam Solon, qui teste Gellio lib. 17. Tarquinio Prisco Romæ regnante, leges Atheniensibus dedit, huius rei autor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit. testis Plutarchus in uita Valerij. Apud Romanos deinde, autore eodem Plutarcho in uita Camilli, cùm mulieres ornamẽta aurea, quibus utebantur, ad conficiendam pateram in Delphum mittendam contribuerint, senatus decreuit, ut quemadmodũ pro uiris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem haberi liceret. Hinc igitur demortuos laudandi mos fluxit, quem nos hodie seruamus: seruamus autem, in laudandis illis, si ne quid falsi dicere audemus, qui dum uixere, summopere curarũt, ut ab omnibus bene audirent: nam hoc unũ in primis indiciũ uirtutis & uitij in homine existit. Quippe natura quadã optimus quisq; inuigilat, ut de se reliqui mortales nõ malã imbibant opinionẽ, & post mortẽ omni tempore bene loquantur: at ignauißimus nõ itẽ. Cuius sanè rei cõiectura, Plato in epist. 2. ad Dionys. tyrannũ, se duci affirmat, ut credat esse aliquẽ sensum ijs qui mortui sunt, rerũ nostrarum.

Qui

Qui primi obeliscos fecerint, aut Romam inuexerint, & inibi locus Plinij emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum literæ. Cap. XI.

Abyrinthos ac pyramides regum opera omni admiratione digna, superiore capite descripsimus, eorum simul prodẽtis autoribus. Sequuntur modò obelisci, quos reges iuxtà certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapideæ Solis numini sacratæ, propter quod ad radiorum similitudinẽ fiebant. Apud Aegyptios nomen habẽt à radio, & planè talis est radij forma, dum per fenestram intrat. Græci à ueru similitudine nuncupant, apud quos ὀβελὸς ueru est. Obelisci primùm in Aegypto, inde Romæ plures erecti sunt. Primus omnium, teste Plinio libro 36. hoc opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnauit, somnio iussus: hoc enim ipsum in eo inscriptum erat. Postea & alij Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit, quadragenorum & octonûm cubitorum longitudine. Rameses autem is quo regnante Ilium captum est, 40 cubitorum: idem & alium posuit longitudine undecentenis pedibus, per latera cubitis quatuor. Erant & alij duo, unus à Myrne positus, alter à Phio. Hæc ex Plinio uolumine 36. Verùm quidam codices nõ à Myrne, sed à Smarre, & non à Phio, sed ab Eraphio habent, ut in alterutris mendum sit. Vnum Alexandriæ statuit LXXX. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæron etiam duos in æde Solis posuit, hanc ob causam: ferunt enim hunc regem, teste Herodoto libro 2.

facinus admisisse, quòd spiculū in medios fluminis uortices cōtorserit, & propter id euestigio amisso uisu, decennio cæcū fuisse: undecimo autem anno ab urbe Buci oraculū accepisse, uisum esse sibi redituru, si oculos abluisset lotio mulieris, quæ cæterorū uirorū expers, suo tantū uiro cōtenta fuisset: & ante omnia, cùm lotium uxoris tentasset, ac nihil amplius cerneret, reliquarū deinde urinā expertū tandē uidisse, ibiq; omnes mulieres quas fuisset expertus, præter eā (uxorē enim duxit) cuius lotio lotus uisum recepisset, concremasse: atq; ea calamitate liberatū, cùm alia in alijs tēplis donaria posuisse, omnia egregia ad diuturnitatem memoriæ, tum maximè memorabilia ac spectaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos uocant à figura ueru, centenûm cubitorū longitudinis, octonûm latitudinis. Fuerunt & plures alij in ipsa Ægypto, quapropter Augustus Cæsar, teste Ammiano, duos Romam ex Heliopoli urbe Ægyptia transportauit, quorū unus qui, ut autor est Plinius, excisus fuit à rege Semneserteo, in circo maximo, alter qui à Sesostride factus est, in campo Martio positus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Caio principe inuectus, qui etiam nunc eo loci stat, de quo Plinius lib. 16. cap. 40. cùm de arborum magnitudine loquitur: Abies admirationis præcipuæ uisa est in naui, quæ ex Ægypto Caij principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum adduxit. Hunc, ut idem in 36. testatur, fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Et deinde subdit: Eiusdem remanet & alius centum cubitorum, quem post cæcitatem, uisu reddito, ex oraculo Soli sacrauit. Hæc Plinius. Ex his uerbis facilè conijcere possumus,

ſumus, Plin. intelligere de altero obeliſco, quem, ut ſuprà oſtendimus, ex teſtimonio Herod. Phæronem, non Nuncoreũ, ut apud Pliniũ legitur, recepto oculorum uiſu, Soli ſacraſſe conſtat. Ex quo extra omnẽ controuerſiam, Plin. locus deprauatus eſt, qui ut emaculetur, loco Nuncoreus, legendũ eſſe duco Phæron, ne duo inter ſe grauiſsimi autores certare uideantur, cùm haud difficulter fieri potuit, alterum ex ijs quos Phæron fecerit, eundẽ eſſe, quem Caius Romam portarat. Quod demiror Hermolaum Barbarũ, uirum utiq; ſagaciſsimi ingenij, non animaduertiſſe, præſertim cum paulò ſuperius admonuiſſet undecimo capite, eiuſdem trigeſimiſexti Plinij uoluminis, ubi Nuncoreus inſcriptus eſt, legendum eſſe Seſoſtridis, non Seſotidis, qui, teſte Herodoto, fuit huius Phæronis pater, de quo Plin. lib. 6. cap. 29. meminit, & Strabo lib. 7. & Ioſephus contra Appionem uolumine 2. Non eſt etiam tacitum relinquendum, obeliſcos quamplurimum notis quibuſdam, id eſt, uaria animalium effigie, inſculptos fuiſſe, quæ uel regum gloriam, uel eorum perſoluta uota ſequentibus ætatibus monſtrarent, quæ loco literarum erant, dicente Plinio lib. 36. Etenim ſculpturæ illæ effigiesq; quas uidemus, Ægyptiæ ſunt literæ. Et Cornel. Tacitus lib. ſuarũ hiſt. 13. Primi, inquit, Ægyptij per figuras animaliũ, ſenſus mẽtis effingebãt, & antiquiſs. monimenta memoriæ humanæ impreſſa ſaxis cernuntur. Strabo etiã lib. 17. ait: In obeliſcis quibuſdã literæ ſunt, quæ regum illorũ diuitias ac potentiã declarant: nam per ſpeciẽ apis mella conficientis, regẽ indicabãt, cui cum iucunditate moderamẽ, aculei ineſſe debent.

Per accipitrē, rem denotabāt citò factā, quoniam hæc aliarū fermè omniū auis sit uelocißima. Per instrumenta etiam quædam membráue humana scribebant: quod Diodorus statim in principio 4. libri planè demōstrat.

A quibus primò asylum constitutum fuerit, & quo nos pacto asylis utamur. Cap. XII.

Ostquàm Hercules migrauit è terris, nepotes eius, autore Seruio in 8. Æneidos, timentes insidias eorum quos auus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarunt, unde nullus per uim posset abduci: nam componitur ex α, quod est sine, & σύρω traho: quod Statius affirmat in 12. Thebaidos dicens:

Fama est defessos acie post busta paterni
Numinis, herculeos sedem fundasse nepotes,
Sic sacrasse loco commune animantibus ægris
Confugium.

Cuius Plutarchus etiā in uita Thesei mentionē facit. Verùm ego hoc primū inuentū Mosi uerius, ni fallor, aßignauerim, qui, ut autor est Eusebius, longè ante Herculem fuit. Is enim, teste Iosepho lib. antiquitat. 4. in tribus ex ijs urbibus quas ipse condiderat, dum Hebræum populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantùm profugio foret, qui minimè scientes homicidium commisissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet aduenas plures, cum quibus conderet Romam, ad imitationem Atheniensis, ut Seruius tradit, asylum, teste Liuio in primo ab urbe condita, & Dionysio lib. 2. aperuit, quô quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ouidius in 3. Fastorum:

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.

Vergilius quoq; in 8. ait:

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit. Fuit & aliud asylũ, autore Strab. in 8. geograph. non procul Trœzene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatũ. Tum aliud quoq; in Ægypto, ad Canopicũ Nili ostium, Herculi consecratũ, de quo Herod. lib. 2. meminit: Erat, inquit, & in eo litore quod nunc quoq; est, Herculis templũ, ad quod si quis cuiuscunq; hominis seruus confugiẽs capiat sacras notas, sese Deo tradẽs, eũ nefas est tangere. Quæ sanctio ad meam usq; ætatem, prorsus immota perseuerauit. Fuit etiã in ipsa Ægypto, sicut commemorat Strab. lib. 17. & ultimo geograph. Osiris asylũ, & in Syria Apollinis. Sunt hodie in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, paßim asyla, quæ non modò insidias timentibus, sed quibusuis sontibus etiã maiestatis reis patent: quod facit ut manifestè appareat, nos id institutũ non à Mose, qui illis duntaxat qui nolentes hominẽ occidissent, asylum posuit, sed à Romulo esse mutuatos. Quæ nempe res haud dubiè in causa est, cur bene multi à maleficijs minus abstineant manus. Quid, quod templa nostra ubiq; gentium istiusmodi sceleratis hominibus instar asylorũ sunt? & id contrà quàm Moses etiam constituerit, qui in Exodo cap. 21. ita sanxit: Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, ut moriatur.

De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasq; modo, & qui primò Romæ theatrum,

& amphitheatrum ac circum construxerint, & quare amphitheatrum arena spargeretur, & inibi de frequenti apud ueteres lauandi usu, ac thermarum origine. Cap. XIII.

Heatri, quod hemicycli specie constructũ erat, ἀπὸ τοῦ θεάομαι, quod est uideo, appellatum, Latinè dici spectaculum potest, consuetudo, teste Caßiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam cùm agrorũ cultores feriatis diebus sacra diuersis numinibus per lucos uicosq; celebrarent, Athenienses primùm hoc in urbem spectaculum transtulerunt, theatrum græco uocabulo appellantes, quòd in eo eminus astans turba conueniens sine aliquo impedimento conspiceret: apud quos, autore Euseb. in 2. de euang. præpar. Dionysius primus theatrum fecit: propter quod, ut mea fert opinio, Seruius ait theatrales ludos in honorem duntaxat apud ueteres Liberi patris fieri consueuisse. Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, in uita Thesei apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam, in Antirrhodo insula theatrum etiam fuisse, Strabo in 17. autor est. Hunc morem Romani quoq;, ut pleraq; alia, in urbem construendi theatri transtulerunt, quod ita dispositum erat, ut à fronte inter duo cornua, scena esset, dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς, quod apud Græcos tabernaculum significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena primò inuenta est umbræ gratia, in qua ludi ab eo loco scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui, teste Liuio, anno urbis cond. CCCXCI. C. Sulpitio Petico, C. Licinio Stolone coss. pestilentiæ sedandæ causa instituti sunt. Porrò cùm uis

morbi

morbi nec humanis cõsilijs, nec ope diuina leuaretur, inter alias iræ cœlestis placationes eiusmodi ludos introducere placuit, insanis certè hominũ mentibus, qui putarent Deũ lasciuis saltationibus sibi placatum iri. Itaq; ex Hetruria ludiones acciti, qui sine carmine ullo, sine imitandorũ carminum actu, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus dabant. Res noua sic bellicosum populũ delectauit, ut iuuentus inde iocularia simul inter se uersib. inconditis fundẽtes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula carmina sine cantu iactitata, græcè exodia appellabantur, sicut epodia, quæ cantabãtur. Et quia hister thusco uerbo ludius uocabatur, id nomẽ histrionib. est inditũ. Post annos deinde centũ & uigintiduos, qui fuit annus ab urbe cond. DXIII. Liuius Andronicus fabulã uersib. intextã primus recitandã dedit. Ac ita ludus paulatim in artẽ uersus est, cùm in scena comici tragiciq;, & cæteri poëtæ sua recitarẽt poëmata: in ea etiã erant præcones, tibicines, citharœdi & huiusmodi, qui uel in fine cuiusq; actus canerẽt. Hoc sanè loco nõ abs re uidetur esse aliquid dicere de modo in primis agẽdi comœdias, tragœdiasq;. Nam cùm Cic. lib. 3. de Orat. de Roscio, qui fuit homo Gallus, & comœdus peritißimus, ac eius præceptor in pronũciationis gestuũq; exercitatione, dixerit: Nunquã agit hũc uersum Roscius eo gestu, quo potest: nonnulli suspicati sunt comicos et tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est, histriones, præstò fuisse, qui personarũ inductarũ facta dictaq; exprimendi causa, eorũ uoces gestib. tantũ persequerẽtur: id quod alibi Cic. in Parad. falsum esse demõstrat, cùm inquit:

Histri

Hiſtrio ſi paulò ſe moueat extra numerū, aut ſi uerſus pronunciatus eſt ſyllaba una breuior aut longior, exibilatur & exploditur. Si igitur hiſtrio geſtu, non item uoce agebat, quî fieri potuit, ut mutus in pronunciatione reprehenderetur? Theatralis autē ſcena apud antiquiſsimos parietē non habebat, ſed frondibus tantùm tegebatur: poſtea tabulata cœperunt cōponere inſtar parietis, & ſic binis & ſæpe pluribus contignationibus conſtabat. Deinde erat proſcenium, ſuggeſtum in quo ludi exercebantur. Vergilius:

—Et ueteres ineunt proſcenia ludi. In medio orcheſtra, in qua ſenatorū ſedibus erant loca deſignata, unde omniū agentium geſtus ſpectari poſſent: dicta orcheſtra, quòd in ea ſaltationes fieri conſueuerunt: ὄρχησις enim græcè, ſaltatio dicitur. In cauea uerò, quæ pars media theatri erat, ſubſellia equitum erant in cuneos eodē modo diuiſa. In circuitu hemicycli erāt gradus ita diſpoſiti, ut altiores in ambitu ſemper excreſcerent, in his plebs promiſcuè ſedebat. Quibus nō erat locus ſedendi, ij ſtantes in cauea ſpectabant: nam ſenatus à populo ſecretus ludos ſpectare. Cuius rei, teſte Liuio in quarto de bello Macedonico, & Plutarcho, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus Conſules, primi autores fuerunt, quod & uulgi animū auertit, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. Valerius autem Max. hoc ex ſententia poſterioris Africani actum eſſe narrat. Caueæ theatri nullis fornicibus obductæ, uelis tegi ſolebant. Ex quo primus omnium Q. Catulus, teſte Plin. in 19. linteis theatro umbram fecit, primusq; byſsina uela duxit. In hanc ſanè formam, thea

trum

trum M. Scaurus in ſua ædilitate, non quidẽ perpetuò duraturũ, ſed in triginta tantùm dies ſcenicorũ ludorum (principio enim ad tempus fiebãt theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente Plin. lib. 36. cap. 15. Hic fecit in ædilitate ſua opus maximũ omnium, quæ unquã fuere humana manu facta, non temporaria mora, uerumetiã æternitatis deſtinatione, & reliq. C. autem Curio, qui bello ciuili in Cæſarianis partib. obijt, in patris funere theatra duo è ligno cõſtruxit, quibus inter ſeſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis, ac cornibus inter ſe coëuntibus, faciebat amphitheatrũ, & gladiatorum ſpectacula edebat. Manſurum theatrũ è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ conſtruxit Pompeius Magnus, cuius exẽplar ex eo quod Mitylenæ erat, poſt deuictũ Mithridatem ſumpſiſſe, teſtis eſt Plutarchus. Amphitheatrũ autem, qui locus erat ſpectaculorum gratia, forma rotunda, & ueluti, ut ſuprà oſtendimus, ex duobus cõſtans theatris, primus omniũ, teſte Cornelio de geſtis Neronis, in campo Martio poſuit C. Iulius Cæſar, quod paulò poſt, autore Tranquillo, Auguſtus mauſoleũ ædificaturus deſtruxit, qui & ipſe amphitheatrũ deſtinauit media urbe, quod à Veſpaſiano conditũ fuit, & à Tito cõſecratũ. autor Suetonius in eorũ uitis. Sed quoniã Domitianus, ut idẽ eſt teſtis, omnibus operib. quæ poſt mortẽ illorũ uel reſtituit uel perfecit, ſuũ dũtaxat titulũ addidit, ſine ulla priſtini autoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Martialis ſtatim in principio ſui operis adulatur, dicens:

Omnis Cæſareo cedat labor amphitheatro,

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cæsari Herodes Hierosolymis theatrū & amphitheatrum condidit, autor Iosephus in 15. antiquit. In amphitheatro autem bestiarum & gladiatorum ludi celebrabātur: nam permulti capite damnati, aut in bellis capti, illic cum feris pugnādo mortē oppetere cogebātur. Quod epigrāmaticus poëta affirmat, de delatoribus dicens: —Nec cepit arena nocentes. Seneca testatur duos qui ad id certamē destinati erant, sibi prius mortem consciuisse. Arena, ut hoc cōmodùm moneamus, aliquando pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab autoribus eleganter ponitur. Martialis rursus:

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

Et id, quoniā amphitheatrū spargi arena solebat, uel ne pugnantes fœdarētur cruore occisorū, uel ne cruor sparsus spectantib. esset horrori, propter quod iuuenū multitudo arenā uertendo cruorē obtegebat. At quidam aliā spargendæ arenæ causam cōmentati sunt, tradētes eā sterni, ne gladiatores diffluerēt. Circo, de cuius forma lib. superiore, cap. 14. affatim diximus, regnante Tarquinio Prisco, locus primùm designatus est, atq; simul patribus equitibusq; loca diuisa, unde spectarent ludentes. Certamen fuit equorū pugilumq;, qui ex Hetruria accersiti fuerant. Is Maximus circus dictus est. Postea duo alij positi sunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat, qui nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item, teste Dionysio, athletæ certabāt, qui aut pugnabāt, aut currebāt, uel luctabātur: quorū certamē tum primò Romanis spectaculo fuit, cùm Sp.

Posthumius

Posthumius Albinus, & Q. Martius Philippus consules fuere, anno urbis conditæ DLXVIII. autor Liui. lib. 9. dec. 4. Sed horũ operum magnificentiæ iam iungatur thermarũ luxuria: fuit enim mos priscorum quotidie lauari, quòd ea res, credo, teste Celso, ad prosperã ualet conseruandam ualetudinẽ. Ex quo usu uenit, ut cuiuis quisq; pro opibus, priuata haberet balnea: sed postea crescente principũ luxuria, publicæ balneæ haberi cœpere: quippe loca aßignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis, lauandi sudandiue usum præberẽt, quæ græcè thermas appellarunt. & cùm alibi, tum Romæ in modũ prouinciarũ, ut ait Ammianus, uidebantur extructæ, in quibus plebs etiam lauaretur: fuitq; adeò populare principibus id cũ ea promiscuè facere, ut Commodũ, Gordianũ, & Galenũ iuniores, alios ter, alios quinquies uel septies æstate, bis uerò hyeme in die lauasse Capitolinus tradat, in thermisq; cœnitasse. Admittebãtur & mulieres, idoneũ uoluptatis instrumentũ. Thermæ in primis celebres Romæ fuere, agrippinæ, neronianæ, Titi Vespasiani, Domitiani, antonianæ, alexandrinæ, gordianæ, seuerianæ, diocletianæ, aurelianæ, constantinianæ, nouatianæ. Hæ magno sumptu ædificatæ sunt instar ferè urbium. Erant in his areæ amplißimæ, erant porticus, in porticibus exedræ habentes sedes, in quibus Philosophi, rhetores, reliquiq; quibus studia erant cordi, sedebant disputantes. Erat & palæstra, in qua se athletæ exercebant. Erant præterea multa intus loca ad fouendã luxuriã faberrimè extructa. Adeò uesana dementia, omnium uoluptatum quæsisse tentamenta uidentur Romani principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo.

Quis primus inuenerit fabricam materiariã, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, normã, libellam, tornũ, clauem, circinum, securim, dolia & uasa uiminea. Cap. XIIII.

Abricam materiariã, hoc est, lignariam, Dædalus, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omnium inuenit: & in ea serram, asciam, perpendiculum, id est, instrumentũ quo plumbo à filo & gnomone pendente, rectio siue obliquitas operis perpenditur, hoc est, examinatur: & terebram & glutinũ, quod Græci collam nominant, quo ligna coniunguntur, conglutinantur. Normam autem & tornũ atq; clauẽ Theodorus Samius reperit. Ouid. tamen lib. 8. Metamorph. dicit Perdicem Dædali ex sorore nepotem, circinũ, hoc est, instrumentũ quo circuli uertendo designantur, & serram inuenisse: traxerat enim in exemplũ spinas in medio pisce notatas, de quo etiã in Ibim ait: Vt cui causa necis serra reperta fuit. At secundum Diodorũ lib. 5. Talaus, non Perdix, adolescens filius sororis eiusdẽ Dædali, qui ab eo erudiebatur, reperta serpentis maxilla, paruulũ cùm secuisset lignum, imitatus postea dentiũ serpentis spißitudinẽ, serram ferreã primus omniũ fecit: reperit etiam tornũ, & rotam figuli, ut antè monstrauimus: ita cùm plurib. rebus hominib. profuisset, magna laude celebratus est. Hunc puerum Dædalus inuidia motus, existimans turpe esse, magistrũ ab adolescente gloria uinci, dolo interfecit. At normam, cuius ratio ut longè alia sit, ac communis normæ, non modò in mensuris, sed etiam in ædificijs utilis est, inuentum Pythagoræ esse Vitruuius

lib.9. dicit, eiusq́; formam ualde artificiosam ponit. Securim Pantesilea Amazonū regina inuenisse fertur. Cæterum ego huius lignariæ artis, uel eiusdē instrumentorum, quamuis alia alibi usurpētur, inuentionē potius Hebræis tribuerim, apud quos multò ante Dædalum optimi opifices fuerunt, præsertim in constructione tabernaculi, quod Moses, qui etiam Dædalo, ut autor est Eusebius, antiquior fuit, Deo dicauit. Vel aßignauerim Tyrijs, qui, teste Ioseph. in 8. antiq. in ea arte Hebræis longè excellentiores fuerunt, propter quod Solomon Deo templū cōditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios, sicut idem Iosephus & Eusebius testimonio sunt, petijt. Quo pacto autem ex gracilioribus lignis capacia & in uentrem tumentia uascula, ueluti sunt dolia, fierēt, Pseusippus, autore Laërtio, docuit. Vasa ex uiminibus facta, ut quallos, corbes, &c. teste Seruio in primum georg. Ceres omnium prima monstrauit.

Quis primus mari imperauerit, & ut primò nauigari cœptum sit, & qui inuenerint artem nauigandi, nauigia diuersi generis, remum, uela, anchoram, gubernaculum, & pugnam naualem. Cap. XV.

VIS non fatetur humanum genus merito suo insaniæ audaciæq́; coargui, cùm sese intra suos fines minimè sciat tutum continere? Nam quāuis Deus opt. max. ei abunde consuluerit, sua tamen sponte in pericula ruit. Ille enim nobis terrā ueluti solidū & ad nos sustentandum idoneū elementū dedit, at nos cœlum atq; mare tentamus. Nónne Dædalus fabricatis alis, cœlum ipsum adiuit? nonne modò sæua pecuniæ cupiditate obcæcati,

tenui ligno freti mare non dico sulcamus, sed propémodum habitamus? Quod Flac. Horatius dolens in primo Carminum inquit:

Nequicquam Deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt uada.
Audax omnia perpeti
Gens humana, ruit per uetitum nefas.

Et in eum paulò superius qui hoc primùm tentauit:

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit:

Ergo sollicitæ tu causa pecunia uitæ es,
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu uitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subiungit:

Ite rates curuæ, & leti quoq; texite causas,
Ista per humanas mors uenit acta manus. Idem:
Natura insidians pontū substrauit auaris. & reliq.

Quid deniq;, ut poëta ait, non mortalia pectora cogit Auri sacra fames? Itaq; adeò ab initio mare à mortalib. frequentatū est, ut deinceps omißis ratibus, quib. primùm est nauigatū, naues instar domorū ædificauerint, quibus etiam nunc totū ferè pelagus sternitur. Et ita nauigandi arte comperta, maris imperium sibi pro se quisq; uindicare ausus est, in eoq; non secus ac in terra bella gerere. Sed iam ad rem ueniamus. Minos, teste

Strab.

Strab. lib. 10. geo. mari primus imperauit: quod Diod. in 6. Neptuno aßignat, qui primus nauigãdi artẽ inuenit: ait enim, Neptunus secundũ Cretenses, primus nauigandi arte inuẽta, classem instituit, eiusq; præfectus est à Saturno factus. Quapropter traditũ est posteris, Neptunũ imperasse mari. Cretẽses omnino iampridẽ, ut Strabo demõstrat, nauigandi principatũ tenuerũt, à quibus propter id fluxit prouerbiũ, Cretensis nescit pelagus, in eũ, qui ea quæ probè nouit, se ignorare dissimulat, ut in nostris adagijs exposuimus. Primùm autem, autore Plin. in 7. inuentis ratibus, in mari rubro, inter insulas ab Erythra rege nauigari cœptum est. Quod etiã testatur Quintil. in 10. dicens: Si nemo plus effecisset eo quod sequebatur, nihil in poëtis supra Liuium Andronicum, nihil in historijs supra pontificum annales haberemus: ratibus adhuc nauigaremus, &c. Ipsas uerò rates sunt qui non Erythram regem, sed Mysios & Troianos priores inuenisse in Hellesponto putent, cùm trãsirent aduersus Thraces. Alij in Britannico oceano primò inuentas produnt corio circunsutas. Nauẽ, sicut Plin. lib. 7. scribit, primus in Græciã ex Ægypto inuexit Danaus: at alij, teste Euseb. in 1. de euan. præpar. à Samothracis inuentã dicunt, aut, ut Clementi placet, ab Atlante: alij uerò, uelut ostendimus, à Neptuno, alij à Minerua. autor Tertul. lib. de militis corona. Verùm ego hoc aliquanto uerius, ut par est, Noë tribuendũ iudico, qui ex testimonio Eusebij lib. 10. de præpar. euang. perdiu ante Danaũ & Neptunũ fuit. Is enim uir sanctus & innocens, autore Iosepho in 1. antiq. cùm à Deo diluuiũ ad perniciẽ humani generis

futurum esse cognouisset, ut aquarũ uim euaderet, arcam sibi ligneam fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud fuit, nisi nauis, & condendorũ diuersi generis nauigiorũ primũ ac unicum posteris exemplar. Berosus itidem Chaldæus, ut Iosephus est testis, eam ipsam arcam nauim appellat. Ac non iniuria igitur & nauigãdi & condendarum nauium usum primum à Noë, ante quem, quod memoriæ proditũ sit, nemo mare tentauerat, fluxisse credere cõuenit, cùm præsertim ab eodem Iosepho accipiamus, illius nepotes, dum alij aliã orbis regionem ad habitãdum peterent, multis nauibus esse usos. Tibullus autem hoc Tyrijs aßignat, eleg. 7. dicẽs:

Vtq; maris uastum prospectet turribus æquor,
Prima ratem uentis credere docta Tyros.

ob hoc hercle, ut puto, quòd Tyrij, teste Strab. lib. 16. diu nauigandi arte excelluerunt. Ex quo fit, ut etiã qui post tempora Noë, ad hãc usq; ætatẽ, huiusmodi artem exercuerũt, nõnihil bene meriti sint: nam cùm nulla ferè ars intra initiũ suum steterit, multa idcirco cum nauigiorũ, tum cæterarũ rerum nauticarũ genera reperta sunt, quæ plurimũ artem illustrarũt, quorũ proinde autores cõmemorare haud omnino alienũ instituto nostro ducimus. Longam itaq; nauem Iason primus ædificauit, qua apud Ægyptios, ut puto, Diodoro lib. 1. teste, Sesostris rex Ægyptiorũ primus omniũ postea usus est. Biremem Erythræi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthiũ inuenisse, prodit Thucydides. Quadriremẽ Carthaginenses, secundũ Aristotelem. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius, quod nauigij genus, teste Polybio uol. 1. Romani primi omniũ in Italia, in

apparatu primi belli Punici ædificarunt. Sed ab ea ad deciremẽ Nesigitõ, ad XII. ordines Alexãder Magnus, ad XV. Ptolemæus Soter, ad XXX. Demetrius Antigoni, ad XL. Ptolemæus Philadelphus, ad L. Ptolemæus Philopator, qui est Tryphon cognominatus. Onerariã nauem Hippius Tyrius inuenit. Lembum Cyrenenses, Cymbam Phœnices, Celocem Rhodij, Circerũ Cyprij, Lintres Germani circa Danubiũ habitantes, Scaphas Illyrij, quæ nauiculæ maiores sequuntur naues. Remũ autem Copæ inuenerunt, latitudinem eius Plateæ, uela Icarus. Diodorus tamen dicit Aeolum uelis uti nautas primum docuisse. Malũ, id est, arborẽ nauis, & antennam Dædalus. Hippagines, hoc est, ut Festo placet, naues quibus equi uehuntur, Salaminij uel Athenienses. Tectas longas Thasij. Rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchoram. Eupalamius eandem fecit bidentem. Quod inuentum quidam, autore Strab. lib. 7. Anacharsidi ascribunt, qui inuenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncum, quo nauigia capiuntur, ab ἁρπάζειν, quod est rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, sumpto à miluo aue exemplo: hæc enim auis, teste Plin. lib. 10. uidetur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cœlo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe uerò primùm depugnasse Minoëm, autor est Plin. Hæc de nauigijs dicta satis sint, quæ cùm potissimum merces ultro citroq; conuehendi causa reperta sint, eis utiq; conuenire uisum est mercaturæ inuentores quamprimum subtexere.

Qui primi mercaturam inuenerint, & de primis institoribus. Cap. XVI.

Ercatura haud equidem paruo mortalibus auxilio est, quandò in asportandis mercibus, uitæ humanæ necessaria ubiq; locorum suppeditat, multarũ quoq; ac maximarũ rerũ usum experientiamq; homines edocet, ad barbarorum insuper necessitudines regumq; amicitias contrahendas plurimũ ualere censetur. Quapropter Plin. in 33. haud temerè putat cõmercia uictus gratia esse inuenta: sed ibi, ut opinor, de rerũ commercijs loquitur, quæ, ut ipse tradit, Troianis temporibus in permutãdis rebus ad uictũ necessarijs, mortales inter se exercebant, propter quod cũ illis tunc haud dubiè multò præclarius agebatur. Posthac autẽ reperto, sicut idẽ sentit, aureo numo, tanta hominibus lucri cupiditas incessit, ut merces asportãdi causa, sese ad omnia pericula, uel, ut ita dicã, ad aleã, ueluti etiã hodie fit, exponerent. Ex quo uerissimè Flac. Horat. de his ait:

Impiger extremos mercator currit ad Indos
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

De huiusmodi mercatura Cic. quoq; in 1. de offic. Mercatura autem, inquit, si tenuis est, sordida putanda est: sin magna & copiosa, multa undiq; apportans, multisq; sine uanitate impertiens, non est admodũ uituperanda: atq; etiã si satiata quæstu, uel contenta potius, ut sæpe ex alto in portũ, ex ipso portu se in agros possessionesq; contulerit, uidetur iure optimo posse laudari. Mercaturam etiam, teste Plutar. uiri præclarissimi exercuerunt, Thales, Solon, Hippocrates, & Plato. Hanc, autore Plin. lib. 7. Pœni inuenerunt: uerùm Diodo. in 6. Mercurio assignat, id quod Galli quondam sibi persua-

bi persuasum habuere, qui, ut Cæsar ait, deum maximè Mercurium colebant, cuius plurima erant apud eos simulacra: hunc enim omnium inuentorem artium ferebant, hunc uiarũ atq; itinerũ ducẽ, hunc ad quæstum pecuniæ mercaturasq; uim maximam habere arbitrabantur. Sed Plin. sibi omnino repugnare uidetur, cùm in eodem lib. dicat, emere ac uendere instituisse Liberum patrẽ, præsertim cũ mercatura, quam ait Pœnos inuenisse, nil aliud sit, nisi actus quidã emendi uendendiq; merces. Quare ita fortasse intelligendũ est, ut Pœni mercaturã à Libero patre institutam primi exercuerint. Cæterum neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, uel Libero patri aßignandum ducimus, quando ex testimonio Iosephi, lib. 1. antiq. usum uendendi & emendi multò antè apud Hebræos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Institores uerò primi, teste Herod. in primo Lydi fuerunt. Sunt autem institores, non qui egregiè mercaturam exercent, sed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim uendant, de quibus M. Tullius libro Offic. primo, ita semit: Sordidi etiam, inquit, putantur, qui mercantur à mercatoribus, quod statim uendant, nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. His item hodie uestium linteorumq; uenditores dare solent uestimenta circunferẽda, ac ipsi ab alijs opificibus mercari res minusculas ad uendẽdum, qui idcirco omnes urbis uicos ruriq; ex mercatu mercatũ circuire parati sunt, suas pariter merces ac amicorum uendendi causa: unde uulgô circuitores uocamus, & institores, teste Vlpiano, dicuntur, quòd negotio gerẽdo instent. At Labeo iuris

consultus muliones quoq;, stabularios, tabernarumq; præpositos loco institorũ habet. Quanquam sunt institores ijdem, atq; mercatores & negotiatores, sed ut isti honesti, sic illi sordidi habẽtur: quemadmodũ Cicero, sicut suprà dixi, eorum conditionẽ rectè tenuerat.

Quis primus instituerit artem meretriciã, & Bacchanalia sacra, ac qualis pœna adulterij, aut inuenerit tincturam capillorũ, uel usum tondendi, & quando primùm tonsores Romæ. Cap. XVII.

Venerem, quam ex spuma maris procreatam, princeps apud nos poëtarum, & Ouid. testimonio sunt, impudicã, ad omnesq; diuulgatam libidines fuisse proditàm est, quippe quæ plures ex adulterio filios procreauit: nam ex famoso Martis stupro, genuit Harmoniã, de qua Plutarchus in uita Pelopidæ affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditũ, ex Ioue Cupidinem, ex Anchisa Æneam, & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarũq;, item pulchritudinis & deliciarũ & uoluptatum omniũ, & libidinis atq; coitus dea habita est. Hæc autẽ ne sola impudica uirorumq; appetens uideretur, omniũ prima, teste Lactant. lib. 1. ut est in historia, quam prisci sacrã appellabant, meretriciam artem instituit, autorq; mulieribus in Cypro insula fuit, uti uulgato corpore quæstũ facerent. Ex quo apud Cyprios, teste Iust. lib. 18. mos inoleuit, ut uirgines ante nuptias statutas, dotalem pecuniã quæsituras in quæstum ad littus maris mitterent, pro reliqua pudicitia, libamenta Veneri soluturas. Harũ ex numero LXXX. admodũ uirgines rapi, & in naues imponi iußit Elisa, cùm

cùm illac transiret è Tyro fugiens, ut iuuentus matrimonia, & urbs sobolē haberet. Apud Babylonios etiā consuetudo fuit, ut cùm rem domesticā cōsumpsissent, unusquisq; plebeius ob uictus inopiam, filias suas adigeret ad quæstum corpore faciundum. Item mulieres semel in uita omnibus indigenis cōmunes erant: sanè ad templū Veneris sedebant, nodis corollisq; tempora reuinctæ, è quibus aliæ ad diuerticula, quæ aditum externis præbebant ad mulieres, dum se conferebant, aliæ regrediebantur. Etenim cùm semel illic sederant, non prius domū redire fas erat, quàm hospitū aliquis pecuniam in sinū mulieris iecisset, ac cum ea consuetudinem habuisset. Mulier acceptā pecuniam ad sacrum usum reseruabat, hospes uerò dans dicebat: Tanti ego tibi deam Mylittā imploro: ita Assyrij Venerē uocāt. At pulchriores citò expediebantur, deformiores non item, quas sæpe uno uel altero anno expectare oportebat. Ac talis erat lex, honoris deæ Veneri habendi gratia. autor Herod. uolum. 1. Sed bacchanalia sacra uberrimum apud cunctas fermè gentes libidinis seminariū fuere, quorū, ut idem testatur Herod. autor fuit Melampus Amytheonis filius, primusq; ad Græcos detulit ex Ægypto, ubi ea sacra fieri cœpere: fœminæ enim statuas cubitales è neruis compactas, quibus ingens mentula in uentre extabat, per pagos præeunte tibia circumferebant, Bacchum canentes. Deinde in Parnaso monte bacchanalia, quæ Græcis Dionysia dicuntur, alternis annis acta sunt, magno cum hominum multo mero incalentium clamore, tum tympanorū crepitu. Haud ita multò post, græcus quidam homo ignobilis

eiusmodi sacrorū antistes in Hetruriā uenit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes mox Romā penetrauit, ubi mirandū in modū morbi contagione matronarū pudicitiā corrupit: primò sacrarium fœminarū fuit, nec quisquam uirorū admittebatur: tres in anno statutos dies habebant, quibus interdiu bacchis initiarentur, sacerdotes inter se matronæ creabantur: cùm demum Pacculla Minia Campana facta est sacerdos, hæc omnia tanquam deorū monitu immutauit, sanè uiros & cum primis filios initiauit, nocturnumq; sacrū ex diurno, & pro tribus in anno diebus, quinos in singulos menses dies initiorum sacros fecit. Tum promiscuò sacra uiri fœminis permisti facere cœperunt, ubi cùm per noctis licentiam quiduis scelerum unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil flagitij prætermittebatur: siquidem eo loci stupra pariter atq; cædes redundabant, quandò qui aut ad Venerem pigriores, aut dedecoris minus patientes erant, (nam postremò nemo maior uiginti annis initiabatur) morte afficiebantur: nec id multis cognitum, cùm nulla uox queritantium præ ululatu, tympanorum cymbalorumq; strepitu exaudiri posset, & mortui ex conspectu illicò in specus abderentur. Summa religionis erat inter eos, uiros uelut mente captos, corporis iactatione fanatica uaticinari, matronas Baccharū habitu crinibus paßis cū facibus ardentib. discurrere, & mactatos dici à dijs raptos. Verùm ad extremū tantorū scelerū indicio ad Sp. Posthumiū Albinum & Q. Martium Philippum coss. delato, religio pestifera extincta est, anno urbis conditæ DLXVIII. Atqui non est quòd plura ueterum probra uitæ repetamus,

repetamus, cùm nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud nos præ Veneris institutis, parum Dei opt. max. præcepta ritè seruãtur. Moses enim mulierem adulterã cum adultero, ut in Leuit. cap. 10. est, morte mactandã statuit: apud Romanos & Græcos, adulteriũ crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Arabiã incolunt, uirũ etiam adulterũ capite mulctabant. Quin & diuus Clemens epistola sua prima dicit, secundũ hæresim, adulteriũ omnium grauißimũ esse peccatum, atq; apud iustũ iudicẽ maiore pœna lui, & tamẽ ioco habetur. Quid, quòd uxores & uiri palàm multis adulterijs inquinati, eò quòd aut ad nullam aut ad minorẽ pœnam quàm culpa sit, uocantur, nihil pensi habẽt sacrosanctũ matrimonij fœdus uiolare? Ita apud nos mansuetudo puniendi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est, nec tamẽ prima fuit, siquidẽ satis constat iã inde ab initio fermè orbis cõditi, fuisse mulieres, quæ uulgato corpore quæstũ fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Iudã Iacob filiũ eò rem habuisse cũ Thamar nuru sua, quòd suspicatus esset illã esse meretricẽ, prout mulier talẽ se esse uestitu pariter atq; arte simularat. At quãto Venere præstantior Lucretia fuit, quæ nõ pudicitiæ omnib. peruulgandæ, sed constanter seruandæ unicum edidit exemplũ, sibijpsi mortẽ consciscens? Hæc tamẽ non facilè multas sui similes habet, adeò libido creuit, qua mehercule nihil in uita mortaliũ turpius fœdiusq; esse potest, quãdò hæc nobis cum belluis communis est, & hac una tantùm humanæ uitæ internoscitur infirmitas. Quapropter Magnus Alex. ut testis est Plutar. se

duabus potißimũ rebus mortalitatẽ intelligere aiebat, ſopore ac coitu, quas ſola naturæ infirmitas pareret. Pythagoras uerò rogatus quando concumbendũ eſſet, Tunc, inquit, cùm teipſo infirmior fieri uis. autor Diogenes lib. 8. Quod nos etſi rectè ſcimus, nihilominus tamen mulierum illecebris in libidinem trahimur, ueluti canis, ut dicitur, ad uomitum ſuum reuertitur. De his ſatis. Tincturam capillorũ, teſte Clemente, Medea primùm inuenit. Vſum autem tondendi ab Abantibus fluxiſſe ferunt: ita enim huiuſmodi populi cùm natura bellicoſi forent, expeditius cum hoſtibus cominus congrediebantur. Teſtatur utrunq; Plutar. in uita Theſei, ſcribens: Vigebat etiã illis temporibus conſuetudo, ut qui ex ephebis exceßiſſent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darent. Acceßit igitur in Delphos Theſeus, & anteriorẽ partem capitis arraſit. At Abantes primi hoc tondendi more uſi ſunt, quẽ quidem non ab Arabibus, ut quidã exiſtimant, didicerunt, nec Myſios imitati, ſed quòd natura bellicoſi eſſent, & propè pugnandi ac præter cæteros manus cũ hoſtib. conferendi peritiã tenerent. Et pòſt paulò infert: Ne igitur ullas hoſtibus ad capiendũ anſas darent, tondebantur. Hæc ille. Ea etiã de re Magnus Alex. ſuis ducibus imperaſſe dicitur, ut Macedonũ barbas arraderent. Tonſores in Italiã ex Sicilia primùm uenere, anno poſt cond. urbẽ CCCCLIIII. adducente P. Ticinio Mena, teſtis Varro: antè intonſi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus, ſequens diuus Auguſtus cultris iugiter uſus. autor Plinius uolum. 7. natural. hiſt.

Multa cum uetera tum noua inuenta eſſe, quorum autores ignorentur. Cap. XVIII.

Vanquam probè scimus, quantum laudis præmijq; debeatur illis, qui olim aliquid suo ingenio, uel ad usum uitæ, uel ad animum excolendum utile, nihil nō necessarium excogitarint, eoq; huiuscemodi rerum autores hoc uno opere omnes complecti, ne quempiā sua laude fraudasse uideremur, diligentius elaboraui: attamen nobis per uetustatem, quæ, ut Varro inquit, multa tollit, pauca nō deprauat, id præstare minus licuit, quòd multis utimur, quæ aut ad suos minimè referuntur autores, aut omnino ad nullos, utpote qui non produntur. Quapropter si scriptores quos sequeremur nullos planè habuimus, nemini sanè mirum sit, nos quædam silentio præterisse: quandò illud admiratione dignius est, ut plurima noua inuenta sint, quorum inuentores non tradantur, & ex ijs quædā nec scripta habeamus, quo nomine uocari poßint. Nam quid iucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi occultato sole, per tintinabulū sua, ut ita uidetur, sponte sonās, horæ nuntiātur. Aut quid gratius ipso tintinabulo, quod alij campanā, nonnulli nolam nūcupant, inueniri potuit? quod licet recens inuentū nō sit, Mosis enim tēporib. teste Ioseph. in 3. antiq. eius usus erat, de quo Mart. ait:

Redde pilam, sonat æs thermarum, ludere pergis?
Virgine uis sola lotus abire domum?

utriusq; tamen pariter autor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, inuenire pyxidem illam, quæ nautæ admodum peritißimè nauigationē moderantur: quis tamē eam repererit, omnino in aperto nō est. Adde præterea illud tormentū æneum, quod bombardam uocant,

uocât, omni admiratione execrationeq; dignũ, ad perniciẽ hominũ excogitatũ, quod haud adduci possum, ut humanũ ingenium inuenisse credam, sed mehercule potius malũ quempiã dæmonem mortalibus monstrasse puto, ut inter se non modò armis, uerumetiam fulminibus (est enim, ut alio loco diximus, quã simillimũ fulmini) pugnarent, cuius autor Perilli exẽplo, sicut opinor, monitus, non temerè nomẽ suum occultauit, ne in se, uti merebatur, primum huiusmodi tormentũ experiri cogeretur. Perillus enim, teste Plin. lib. 34. uir Atheniensis, ut Phalaridi Agrigentinorũ tyranno post hominũ memoriam crudelissimo placeret, ex ære taurum artificiosissimũ fabricauit, cui ianuã in latere posuit, ut cùm reus inclusus subiectis ignibus torqueretur, mugitũ, non hominis uocem uideretur emittere: pro quo opere cùm à tyranno pretium postulasset, in illo ipse includi omnium primus à Phalaride iussus suppositis ignibus, artificij sui uerum experimentum præbuit: de ~~pro~~ quo Ouid. in 1. de arte amandi, ita cecinit:

Et Phalaris tauro uiolenti membra Perilli
Torruit, infelix imbuit autor opus.
Iustus uterq; fuit, neq; enim lex æquior ulla est,
Quàm necis artifices arte perire sua.

Est & illud nouum inuentũ, in quo uterq; pes utrinq; eius quiescit, qui equo insidet: nã ut in marmoreis statuis Romæ cõspicitur, antiqui non utebantur, nec quo nomine appelletur, apud autores legitur: uulgò staffa nominatur, quòd in eo pedes commodè stent. Sunt & huiusmodi plurima, sed illa in primis incitamenta gulæ, quæ hodie tam diuersi generis ex saccaro fiunt: uel etiam

etiã pars maxima armaturæ, quæ cum suis uocabulis haud apte explicari queant, nihil est quod proferã. Est uel nouitiũ inuentũ illud laneũ tegmẽ capitis, quod biretrũ uocant: ueteres enim omnino caput nõ uelabant, sicuti testãtur numismata, uel ipsæ statuæ, quæ, ut Romæ uidimus, apertũ caput habẽt, præsertim cùm propalã sit, nos patrio more eo fingi uestitu, quo prorsus utimur. Sed hoc omnino C. Cæsaris exẽplo significantius comprobatur: is enim, autore Trãquillo, cùm caluitij deformitatẽ iniquissimè, ferret obtrectatorũ sæpe iocis propositã, deficientẽ capillũ reuocare à uertice cõsueuit, ut illã obtegeret. Quod quidẽ quis nõ uidet, ab eo fieri subabsurdũ fuisse, si more patrio, cõmodius decẽtiusq; caput, hoc est, dehonestamẽtũ illud caluitij, obnubere potuisset? Ex quo apparet, recẽs esse inuẽtũ hoc operimẽtũ capitis, quo nũc passim utimur, autor tamẽ ignoratur. Et sic huiusmodi sexcẽta sunt, quorũ iuxtà autores nõ produ͂tur. Acutius est etiã inuenisse, & multò utilius, qua ratione frumentũ ad decurrẽtis aquæ impetũ molere possemus, quãuis nõ utiq; recens sit, tamẽ apud idoneos autores suo nomine caret, uulgus molẽdinũ uocat. Multa insuper nouissimis tẽporib. instrumẽta musica inuẽta sunt, quorũ autores iã in obliuionẽ uenerũt: ex quib. propter suauitatẽ concentus, omni admiratione et laude digna sunt illa, quæ organa nũcupant, ualde quidẽ ab illis dissimilia, quæ Dauid Iudæorũ rex, ut in 1. huius operis uolumine memorauimus, fecerat, quib. Leuitæ sacros hymnos cõcinerent, sicut nos his pariter canimus. Item alia id genus sunt, quæ monochordia, clauicymbala, urieq; nominãtur,

eorum

eorum tamen æquè inuentores magno quidem suæ gloriæ damno, in nocte densißima delitescunt. Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex seuo, rem etsi sordidam, attamen apprimè utilem: neq; is qui primùm aues ad uenandum domuerit, quod similiter recens inuentum est. Nec memoriæ proditum est, quis annulos primò repererit, quibus apud Romanos, ut demonstrauimus, magnus honos accesit. Sed quid miramur eiusmodi rerum admodum tenuicularum inuentores, diuturnitatẽ temporis obliterasse, cùm imprimendarum literarum artis nuper diuino quodam ingenio excogitatæ, ipse autor propémodum in tenebris iaceret? nos tamen pro uirili parte operam impendimus, quemadmodum alibi appositè ostendimus, ut ab omni obliuionis iniuria uendicaretur. Est uel memoria nostra tegumentum crurum tam cõmodißimè quàm decentißimè confectũ, quod nos caligas dicimus: etsi caliga calceamenti genus fuerat apud ueteres. ast autor tam necessarij uestitus tamq; honesti, iamiam in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ intra suum initium tanquam humile cùm minimè steterint, deinde ab insequentibus auctæ, neutiquam ad suos priores autores, sed ad eos à quibus incremẽtum acceperint, perperàm, ut in plerisq; locis huius operis docuimus, referuntur. Quare proinde si uetera quædam inuenta aut noua minus attigimus, id profectò in causa fuit, quòd maluerim paucis uerbis certa tradere, quàm multis incerta persequi.

LIBRI III. FINIS.

Polydori

POLYDORI VERGILII VRBINA-
tis in quinq; libros de initijs institutorum
rei Christianæ, ad Ioannem Mat-
thæum Vergilium fratrem,
procœmium.

CHristus seruator noster, qui, quemadmodum ipse testatur, ad nos mortales uenerat, haud legis rescindendæ, sed atque adeò cõfirmandæ causa, iam inde à principio omnia pura, nuda, apertaq; reddidit, quæ antea Iudæi umbram ipsius legis secuti suffecerant, colorarant, fucosaq; fecerant, & deniq; quicquid isti laxarant, ac quò minus pietatis plusq; cærimoniarũ introduxerant, ille astrinxit, atq; plus pietatis, minusq; cærimoniarũ esse uoluit. Quod Esaias fore prædixerat, inclamans: Quò mihi multitudinem uictimarũ uestrarum, dicit dominus? Cæterũ deinceps sylua hæc Iudaicarum cærimoniarũ sic paulatim agrum dominicũ occupauit, ut periculũ sit, ne aliquando ipse dominus illud agricolis crimini det, ab eisq; petat. Quis enim quæsiuit hæc de manib. uestris? Verùm ut non parum multa à Iudæis, ita non modica ab alijs gentibus instituta, aut casu, rationéue accepta, tam in frequentem usum & consuetudinem uenere, ut pro nostris habeantur. Quod equidẽ fecit, ut putarim me operæprecium facturum, si origines eiusmodi rerũ omniũ quæ ad religionem pertinerent, proderẽ, quò luculentius constaret, quas Seruator, quas apostoli, quas deinde episcopi, quásue alij introduxissent. Et id amantißime frater tuo præsertim rogatu, mihi officium præstandũ duxi, ut dum tu, qui græcis pariter atq; latinis literis es lon

gè eruditißimus, Patauij, quò nuper à senatu Veneto philosophiæ docendæ causa accitus es, negociaris, ne ipse ociarer. Itaq; omnes nostræ religionis ritus, eorumq; initia, quinq; libris exposui, etsi nescio quàm bene, tamẽ accuratè, quos ad tres illos de rerũ inuentoribus libellos ab hinc XVIII. annos, à me & ætate & fortasse doctrina tyrone cõpositos adiunxi, demonstrauiq; patres olim in bona illorũ parte recipienda, piè ac cum causa fecisse, quippe qui gentes etiam barbaras ad ueræ pietatis cultũ ducere auẽtes, arbitrati sunt humanitatis cõdimẽtis tractãdas, cũ earũ instituta haud prorsus horruerint, nec sustulerint, sed meliora fecerint, quò ne ullũ religioni periculum crearetur, si uel minus admisißẽt, minusúe mutassent, quemadmodũ locis perappositis cõmodùm demonstrauimus. Atq; isto ipso labore quem religionis causa non inuitus suscepi, Deum opt. max. nobis propitium reddidisse confido. Vale, Nonis Decemb. Londini, M.D.XVII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER IIII.

De principio ecclesię, Christianęq; religionis. Cap. I.

QVæ ab orbe condito, ad nostram usque ætatem, quisq; ad usum humanæ uitæ necessaria primus inuenerit, tribus superiorib. libris explicauimus: dehinc uerò de principio Ecclesiæ Dei, ac institutis, & eorum initijs Christianæ religionis agetur, quæ sola est, quæ poßit hominem facere ac seruare beatum.

tum. Eccleſia uox græca, apud nos ſignificat congre-
gationem, cœtum, concilium, multitudinem, concio-
nem, & ut plurimum accipitur pro hominum congre-
gatione credentium uni uero Deo, quos uocant fide-
les: ac eo pacto apoſtolus epiſtola ad Epheſios capitē
quinto appellat Chriſtū Eccleſiæ caput. At uulgus om
ne, Eccleſiam uocitat cunctorū ſacerdotum ordinem,
ſingulaq́; templa Deo atq; diuis eius dicata. Hæc igi-
tur Eccleſia hominū Deo uero credentium, ac ſummo
cultu eundem ſancteq́; uenerantiū eſſe cœpit iam inde
à primordio mundi creati, cùm Adam ac eius filij Cain
& Abel Deum colere cœperunt: iuuenes enim ſtatim
Deo ſua obtulere dona, uelut lib. Geneſ. extat. Deinde
creſcente hominū genere, Eccleſia magis fuit celebris,
uſq; ad Noë tempora, cùm exigua admodū facta, ex fa-
milia tantū ipſius Noë conſtitit: poſtea penè extincta
eſt, ſed paulò pòſt per Abraham & eius familiam reſti
tuta, in ſuo tandiu ſtetit mediocri ſtatu, donec cœperit
maiorem in modū florere per Moſen, qui eam manda-
tis diuinis, legibus cærimonijſq́; adauxit, ſtabiliuit, or
nauit. Poſtremò eam ipſam Eccleſiam populo Hebræo
per ſuos impios reges, & in primis Achaz ad idolola
triam impulſo, uti eſt lib. Paralip. 2. iamiam cadentem
prophetæ eatenus ſuſtentarunt, quoad præſtò ei fuit
Chriſtus: de cuius aduentu cauſaq́; aduenīēdi dicturis,
aliquanto altius rurſum nobis exordiendū eſt, prodito
iam Eccleſiæ Dei ortu. Hebræi itaq; ab Heber, à quo
Abraham originem duxit, autore Euſebio de euangel.
præp. lib. 7. dicti, qui poſt Moſen, teſte Lactantio, lib.
diuin. inſt. 4. à Iuda, qui illorū fuit dux contra Cana-

næum, Iudæi appellati sunt, ante multa secula, quàm esset Moses, absq; lege aliqua scripta, piè sanctéq; uixerunt, utpote qui naturali quadã ratione, ac mentis acumine, magnitudineq; animi, ueritatem ueramq; pietatem consecuti essent. Quorũ principes fuerunt, Enos, qui primus, sicuti suprà ostendimus, nomẽ domini Dei inuocauit, Enoch, Noë, itẽ post istius tempora, Abraham, Isaac, Iacob, qui quòd Deũ uidisset, Israël est ab ipso Deo appellatus, & ab eo Hebræi Israëlitæ nuncupati. Ab hoc 12. tribus Iudæorũ profectæ sunt, singulæ à singulis eius filijs denominatæ. Præter hos Iob, qui etsi homo alienigena (erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumeæq; finibus sita) pietate tamẽ & innocentia Hebræis comparandus est. Sed Ioseph Israëlis filius in primis uitæ castimonia excelluit. Iis igitur ob iustitiã cõmissa sunt, ut apost. Paulus ait, eloquia Dei. Verùm non diuturna fuit in gente integritas: nam posteaquàm famem declinaturi primùm Abrahã, deinde Israëlem secuti, in Ægyptum migrauere, sensim ex pestilenti illius populi commercio patriæ pietatis obliti, adeò sese maleficæ superstitioni addicere, & dæmonibus seruire cœperunt, ut nihil ab ipsis Ægyptijs, nihil ferè à reliquis gentibus, quæ olim ab eis, prout alibi apposite demonstrauimus, ortũ habuerant, religione differrent. Deus tamen misertus post annũ CCV. ut Iosepho placet, quàm Israël cũ filijs in Ægyptũ uenerat, & quàm Abraham in eam terrã accesserat CCCCXXX. duce Mose, per quem illis deinde lex data est, eos eduxit, liberauitq; seruitute, qua ab Ægyptijs premebantur. Pro ijs diuinis beneficijs, honorem Deo non habuerunt, sed
depulsa

depulsa iam seruitute, in luxuriam delapsi, ad prophanos Aegyptiorū ritus animum adiunxerunt, atq; deinceps nunquā peccare cessarunt, ueluti cæteræ gentes factitabant. Quocirca summus Deus ac parens omniū cum uideret malitiā & falsorum deorū cultus orbem terræ occupasse, ac iam nomen suum ex hominū memoria penè sublatum, appropinquante iam termino, quo religionem suam transferre uoluisset ad nouos cultores, secundū illud Dauid oraculū: Populus quem non cognoui, seruiet mihi: misit in mundū unigenitum filium suum nuntiū & doctorem, ad erudiendos mortales præceptis iustitiæ suæ. Nam scire licet Adā qui noster primus parens fuit, fecisse cōtrà, quàm Deus mandauerat, ac ob id, incidisse in pœnam ab ipso Deo constitutam, amisisseq; donum iustitiæ originalis, & illud peccatū cum pœna in omnem posteritatē perpetuatū, atq; per peccatum mortē subijsse. Deus igitur misericors uolēs homines quos creasset, haud perditos, quippe qui se ipsos ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandē misit Iesum Christū, inquam, filiū suum, qui per sanguinem suū ipsius, redimeret nos, Deumq; patrem placaret, & idem pater sibi genus humanū reconciliaret, quandò idem Deus, ut ait Paulus ad Corinth. epist. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea uoluit mortali carne indui, & in crucem tolli, & morte mactari, qui, ut uiua lex, nomen ac templum nouum conderet, pium cultū uerumq; per omnem terrā uerbo & exemplo doceret. Sed tamen quò certū esset à Deo missum, oportuit illū non ita nasci, sicut nascitur homo ex utroq; mortali genitus, qui ut cœlestis appare-

ret, crearetur sine opera genitoris, & tunc conciliator inter Deũ & homines, ad immortalitatẽ duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando, cæteros parendi necessitate cõstringeret. Idcirco uoluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerãdo uti bonus doctor, doceret illa quoq; posse perferri à quocunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori seruiret, sed ut, quemadmodũ Origenes ex apostoli sententia, super Genesin pulcherrimè admonet, exercẽs bona animi, cuiusmodi sunt, uoluptatum fuga, doloris atq; mortis cõtemptus, cœlestis effectus, imaginẽ cœlestis Dei acciperet. Venit ergo ad nos similiter diuinus ac humanus doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui uerbum Dei, qui cum patre semper, & pater cũ eo est unus Deus. Ille tanquã sol, hic tanquã radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic riuus: quia æquè una utriq; mẽs, unus spiritus, una substantia est, sicut solis lumẽ in radio, & aqua fontis in riuo. Sed quomodo ad nos uenerit, & uerbũ caro, ueluti euangelista Ioãnes ait, factũ sit, audiamus Lucã ita intonantẽ: Missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatẽ Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginẽ desponsatã uiro, cui nomẽ erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen uirginis Maria. Et ingressus angelus ad eã, dixit: Aue gratia plena, dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. Et parum infrà: Ecce concipies in utero, & paries filiũ, & uocabis nomen eius Iesum. Is erit magnus, & filius altißimi uocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ, &c. Dixit, Dauid patris eius, quoniam

tam

tam Ioseph, qui putabatur eius pater, quàm Maria uirgo ex regia stirpe Dauid orta erat, sicuti ex genealogia utriusq; apertè liquet, quandò Ioachim, qui ex Anna uxore hanc puellã genuerat, suum pariter genus ad Dauid referebat. Dũ igitur pax in terra post hominũ memoriã summa erat, dũ Augustus Cæsar uniuerso orbi imperabat, dum edicto ipsius Cæsaris, Iudæi, ut in alijs quoq; gentib. fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, uocãtur, ut tributim dent nomina, dum deniq; Ioseph ex Galilæa profectus cũ coniuge, ut in tribu Iuda cum suis profiteretur, in Bethleẽ oppido Iudææ morabatur quæ terrarũ ferè media est, cõtigit ut uirgo quæ diuini spiritus haustu cõceperat, filiũ páreret, sine ullo uteri accepto incõmodo, quòd partus diuinus esset, de quo iam multò antea ueteres cecinerant prophetæ. Esaias: Ecce uirgo concipiet, & pariet filiũ. Et rursus: Egredietur uirga de radice Iessæ. Fuit Iessa Dauid regis pater, qui & Isai dictus est, uelut in extremo decimo capite libri primi Paralipomenon legitur. Extiterũt & alibi argumenta quædam mysterij huius. Romæ regione trãstyberina, oleũ, ut Eusebius scribit, per idẽ tempus terra erupit, perq; integrũ diẽ, perpetuo manauit fluuio. Itẽ Orosius tradit Augustũ eodem die uetuisse edicto, se dominũ appellari, manifesto præsagio maioris dominatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus in quem ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesimus imperij Augusti principis, mundanæ uerò originis X C I X. supra centesimum ac quinquies millesimum. Octauo deinde die, puer ad templum delatus, patrio more circunciditur: non enim uenerat

ut legem abrogaret, sed ut consummaret: uocaturq; Iesus, quod idem Hebraicè significat atq; seruator. Haud ita multò pòst colitur à Magis, preciosisq; muneribus donatur. Magos Persæ sapientes uocant, & Chaldæi, quos Græci philosophos. Deinde matris secuta est purgatio, ut magis lex seruaretur, quàm quòd lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes abfuerat. Tulit uirgo secū puerū ad templum, quem Simeon uir iustus miro perfusus gaudio cupidißimè complectitur, ac regem, & seruatorē suum prophetico spiritu profitetur. Vnde Christus ex mystico chrismate dictus, quod certo argumento potestatis & regni unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Meßiam uocant. Sic Iesus, id est, seruator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Iesum Christum uidit & agnouit. Herodes uerò audito nomine noui regis, eum perdendum statuit. Quo cognito, Ioseph diuinitus antè monitus in Ægyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tum in Bethleem erant occìdit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter uitā amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam rediјt, & cùm audißet Archelaū regnare in Iudæa, loco Herodis patris, in Galilæam diuertit, & Nazareth oppidū incoluit, unde puer Nazaræus est appellatus. Secundū hæc, cùm iam puer 12. eßet annos natus, Hierosolyma cum parentibus de more ad diem festū agendū proficiscitur, ibiq; in templo cœpit cū doctoribus, cùm percontando, tum respondendo, supra ætatem disputare:

mox parentes domũ secutus, usq; ad 30. uitæ annũ contentus mansit gratia Dei & uirtute, quæ in eo maxima erat. Tum demũ Christianæ rei fundamentũ iacturus, & suum negotiũ, propter quod uenerat, gesturus, tinctus est à Ioanne propheta in Iordane flumine, ut ea aqua spiritali peccata nón sua, quæ utiq; non habebat, sed carnis quã gerebat, aboleret, & quemadmodũ Iudæi suscepta circuncisione, sic etiã gẽtes per baptisma, id est, salutaris roris perfusionẽ seruarẽtur. Delegit apostolos 12. & discipulos 70. quibus deinde mandaret cõcionãdi munus: seu is delectus paulò pòst quàm prædicationem inchoauerat, ab eo habitus est, quod parui refert. Cœpit docere homines, unũ esse Deũ, & illũ solũ coli oportere, quòd diligentibus se hæreditatẽ cœlestem donaret, quò sic eorũ mentes à stultitia, qua tenebãtur, ad sapientiã, ab iniquitate ad iustitiã reduceret: item debere omniũ maximè mutuã charitatẽ habere, ac cætera præcepta Dei syncera mente seruare: se uerò non Deum, sed nuntium Dei profitebatur, qui non suum, sed patris honorẽ quæreret: inde maxima simul miracula edere cœpit, nõ præstigijs magicis, quæ nihil ueri ostentant, sed ui ac potestate cœlesti, quæ iã pridem prophetis nuntiantibus canebantur: sic uiam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut populus ex tota Syria ad eum ob eius iustitiam, uel ob huiusmodi miracula conflueret, & præcepta eius audiret, ac à Deo missum, Deiq; filium crederet. Docuit præterea modum orandi atq; sacrificandi, ut nihil omitteret, quod ad ueram religionem faceret, in qua demum cuncti mortales acquiescerent. Hæc sunt facta Iesu Christi præce-

ptoris nostri, quæ miraculis constant: hæc eius doctrina, quæ continetur decretis, quæ ipse euangeliū, hoc est, bonum nunciū, appellauit. Cæterū quò magis hæc à plurib. recipiebātur, hoc acriores inuidiæ stimuli ex agitabāt Iudæorū primores & sacerdotes uociferantes, legē Dei ob hanc nouā superstitionē (sic enim euangelium uocitabant) uiolatū desertumq; iri, qui usq; eò ira obcæcati sunt, ut omniū prophetarū oraculorum immemores, non prius machinari cessauerint, quàm ipsum Christum in crucem sustulerint, quò sic per eius mortem, ueteris instrumēti mysteriū aperiretur, intelligeretur q;: ac nouum instrumentū, quod ab eo est compositū, ueteris fieret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra opponuntur diuinæ uoluntati humana consilia: nam Christus post tertiū diē, quàm passus fuerat, resurrexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis conspiciendum. Qui fuit annus principatus Tiberij Cæsaris XVIII. Illis per hæc confirmatis, quos iußit spiritum sanctum expectare, qui ad eorū mentes instruendas esset è cœlo mox paulò uenturus, post quadragesimum diem quàm resurrexerat, & uidentibus ad patrem ascendit, post annum trigesimumtertium, ac menses tres, quàm ad humani generis instaurationem in terram descenderat. Verùm prius quàm in cœlum rediret, potestatem dedit apostolis, qua rempublicam Christianam conderēt, dicens, uti testis est Matthæus euangelista: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra, euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui uobis. Et

bis. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Et secundum Marcum, illud ipsum repetens: Ite in mundum uniuersum, & praedicate euangelium omni creaturae. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uerò non crediderit, condemnabitur. Ioannes uerò euangelista nihil diuersum commemorat, cùm inquit: Venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cùm haec dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli, uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis, sicut misit me pater, & ego mitto uos. Et cùm dixisset, flauit in eos, & dixit eis: Accipite spiritum sanctum, quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis retenta sunt, &c. Et hanc Christus aequam omnibus apostolis autoritatem fecit, postquam spiritũ dederat, ut qui ea deinceps uterentur, scirent oportere se retinere etiã spiritum. Deinde Christus in coelum se contulit, qui post decimum diem quàm ascenderat, spiritũ sanctum ad apostolorũ mentes diuinitus illustrandas misit, qui Hierosolymis unà erant, & eũ paracletũ expectabant, quo repentè afflati, coeperunt loqui alijs linguis, prout spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianae religionis principium tale fuit, taleq; fundamentum, quod seruator noster iecit, & deniq; tale frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed agè iam dicamus, ut illud enatum sit, quásue paulatim protulerit opes.

De Christianae reipublicae origine, eiusq; miro à primo incremento, ac apostolorum Petri & Pauli martyrio. Cap. II.

Apostoli

Postoli spiritu supernè accepto, ut ualido muniti præsidio, nihil formidantes, audacter incipiunt Christũ Hierosolymis prædicare, ubi ille paulò antè datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Iudæos tanti parricidij intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos pœniteat, ac uerã religionem quamprimũ complectantur. Ea concio ita mouit, ut tria millia sexus utriusq; eodẽ die baptizata sint. Confirmat Petrus statim animos istorum miraculo, qui in aditu templi, ad Speciosam portam, claudũ ex utero matris, Iesu Nazareni nomine in pedes erexit. Quo uiso, totus populus ad Petrũ & Ioannem qui aderat, cucurrit, & ille rursus concionatur. Post hæc à principib. Iudæorũ interrogatus, qua arte id miraculũ edidisset, aperit illud nomine Iesu Christi gestũ, quem illi iniquè crucifixissent. Ad hæc indignati principes, iubent, ut ne id nomẽ amplius apud populum diuulgent: quibus Petrus & Ioannes respondent, se non posse quæ de Iesu uidissent, non loqui: qui cùm perseuerarent in ea prædicatione, unà cum alijs apostolis in custodiã conijciuntur, sed statim noctu apertis diuinitus portis, in templũ se conferunt, ibiq; docent. Tum iterũ à principib. prohibiti ne concionarentur apud populũ, respondit Petrus sic: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quare principes indignati, cùm non auderẽt in apostolos sæuire, ueriti si id tentarẽt, ne in plebe tumultus fieret, Stephanũ unũ ex 7. diaconis, lapidibus confectũ interemerunt, cuius cædes nihil minuit piorum alacritatem, cùm audissent illum dicentem: Ecce uideo cœlos apertos, & filium hominis

hominis ſtantẽ à dextris Dei. Interea conueniebat multitudo uicinarũ ciuitatum Hieroſolyma, ad eos afferentes ægrotos, & uexatos à ſpiritibus immundis, qui ſanabantur omnes. Per hæc creſcebat cœtus Chriſtianorũ, quibus erat cor unũ & anima una, atq; omnia communia. Apoſtoli autem communiter uiuebant, & quod illis piè offerebatur (offerebantur autẽ ad illorũ pedes à credentibus pretia agrorum) id extra naturæ uſum, pauperibus erogabãt. Philippus inter hæc, unus ex ſeptẽ diaconis, Samaritanos ad religionẽ trahit, Simonem magũ baptizat. Cucurrit illuc Petrus cũ Ioanne, qui eam gentẽ corroboraret. Paulus nõ multò pòſt nominis Chriſtiani acerrimus hoſtis, in piorũ cœtum ope diuina ducitur. Sed ut illud Dauid carmen euento probaretur: In omnẽ terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terrarũ uerba illorũ: haud multò pòſt eiuſdem Philippi opera, euangelicus ſermo uſq; etiam ad Æthiopes penetrauit. Philippus porrò poſtquàm Samaritanos uera religione imbuerat, cùm Dei monitu Gazam pergeret, quemadmodũ in Apoſtolorum actis extat, Eunuchũ Candaces reginæ Æthiopũ præfectum baptizauit, & Eunuchus deinde reginã ipſam, cum tota familia, bonaq; populi parte, ſic, ut Chriſtiana religio in gente ſemper uiguerit. Sanè memoria noſtra cùm Clemens VII. Rom. põtifex, & Carolus V. Imperator Bononiã negocij cauſa conueniſſent, accidit ut Franciſcus Aluarez legatus Dauid uulgò Prætogiam dicti, regis Abiſſinorũ Æthiopum, qui mediterraneam Africæ partem tenent, eò Ioannis Luſitaniæ regis oratore duce, acceſſerit, atq; in ſenatu ſui regis nomine, promiſ-

ſum fidei obedientiæq; Clementi fecerit, anno ſalutis MDXXXIII. mẽſe Februario. Ad rem reuertor. Petrus oraculo admonitus Ioppe, ubi Tabithã uita priuatam à morte ſuſcitauit, Cæſaream proficiſcitur, ibiq; Corneliũ Centurionẽ cum tota eius familia, primũ ex gentibus externis, ſacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negociũ inter gentes deinde datũ eſt. Dum hæc alibi fiunt, Antiochiæ interim prædicatione diſcipulorum, qui poſt cædem Stephani Hieroſolymis factã aufugerant, multus numerus credentium adiunxit ſe ad Chriſtum, ita ut illi primùm eò loci cognominarentur Chriſtiani. Felix Antiochena ciuitas, quæ prima omnium auſa eſt Chriſtianũ proferre nomen, atq; naſcentis euangelij celebrare gloriã. Noſtræ hæc demũ religionis origo eſt, quæ uitiorũ omnium expultrix, Deo nos cõciliat, & uinculo connectit arctiſsimo, cuius autor nõ Saturnus, aut Iupiter, ſed uerus Deus, rerũ omnium origo. Accepit ſenſim ſuũ deinde incrementũ reſpublica Chriſtiana: nam apoſtoli partiti inter ſe prouincias, Thomas Parthos ſortitus, Matthæus Aethiopiam, citeriorẽ Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiam, Ioãnes Aſiã, Petro Galatia, Põtus, Bithynia & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethſaide urbe, Ioannis filius, & Andreæ apoſtoli frater, qui ſeptem inde annos Antiochiæ epiſcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Iacobus iunior Hieroſolymitanæ diœceſi præerat, & is Chriſti frater dictus, quòd ortus eſſet ex ſorore uirginis, & apoſtolus, non quòd de numero XII. fuerit, ſed quia, teſte Hieron. in cõmentarijs in epiſt. Pauli ad Galatas, uiderat Chriſtũ, & poſtea

& postea prædicarat: quandò omnes, qui eo pacto de Christo prædicauissent, apostoli nūcupati sunt: itē sanctus, qui, ut Egesip. ait, nullū nouit aut uini aut carnis usum, intonsus, unguenti & balnei expers, & cui ob aßiduū orandi usum, genua in camelorū speciē occaluissent, quē demū Iudæi è pinnaculo templi præcipitatū, quòd Christum prædicasset, fullonū fuste mactarunt. Petrus uerò pluribus in Asia ciuitatib. nouo religionis ritu institutis, & in ijs Antiochena, ad maiora inde rerū initia, Romā anno Claud. Cæsaris secundo, proficiscitur, docēsq; euangeliū sacri pontificatus fundamētū iacit, cuius plures inde annos custos fuit. Atq; ita respub. Christiana paßim augebatur, cū Maria uirgo mater Christi in cœlū assumpta est, qui fuit annus VII. & XL. humanæ salutis. Ducitur haud multò pòst Romā Paulus, qui à Iudæis ad suppliciū petitus, Cæsarē ut Romanus ciuis appellauerat. Is etiā ad rem Christianā propagādā mirè intentus, utcūq; in custodia potuit, salubriter docere nō prius destitit, quàm iußu Neronis, eodē die capite obtruncatus, quo et Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic ambo iactis iam ualidis religionis fundamētis, sunt martyrij coronam adepti: quod uerū esse testatur Tertull. autor antiquiß. qui florere cœpit anno post Christū CLX. Is itaq; lib. 4. aduersus Marcionē, scribit: Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quā regulam Galatæ sint recorrecti, quid legāt Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiā Romani de proximo sonēt, quib. euangeliū et Petrus et Paulus sanguine quoq; suo signatum reliquerūt. Et lib. de præscriptionib. hæreticorū, ait Cle-

ait Clementē à Petro initiatum, quò nemo homo poßit ambigere, eos apostolos apud Romanos autores religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christianæ, quæ etiā græcè ecclesia dicitur, quæ Christi seruatoris nostri documētis præceptisq; instituta est, atq; per mortē eiusdē & resurrectionē fundata, munita, conseruata, sed apostolorū opera mirificè aucta: cuius qui ciuis nō est, iam ille amissa omni benefaciendi facultate, sese tota iuxtà errare uia, ac perditum ire certò sciat.

Quando primùm circuncisio instituta, ac de eius duplici genere, & quàm graue uisum sit eius rei præscriptum. Cap. III.

Os, sicut Origenes super Genesin scienter disserit, ut incorporeū esse Deū, & omnipotentē, & inuisibilē profitemur, ita eum curare mortalia, & nihil absq; eius prouidentia geri, neq; in cœlo, neq; in terris, confitemur. Secundū hoc itaq;, quòd prouisorem omnium dicimus Deū, consequens est, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epistola perspicuè docet, scribens: Deus fabilis nullo modo est, sed ex multa inhæsione hærentiaq;, ut ita dixerim, circa rem ipsam, & uitæ integritatem, repentè quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit Deū intellectu percipi, quod Propheta multò antè protulit, dicens: Signatum est super nos lumen uultus tui Domine, dedisti lætitiam in corde meo. Et rursus: Et in lumine tuo uidebimus lumen. Sic igitur Deus dicitur esse locutus, cùm nobis nota fiunt oraculo ea, quæ eius sunt uoluntatis indicia.

indicia. Ad hunc modũ Abrahæ inquit: Ego sum, ecce
testamentum meum tecum, & eris pater multitudinis
gentium. Et hæc pòst addidit: Circuncidetur omne ma
sculinũ uestrũ, & circuncidetur caro præputij uestri,
ut sit in signũ fœderis inter me & uos, infans octo die-
rum circũcidetur in uobis. Abrahã credidit Deo, uti so
lebat, quia illi attributũ est ad iustitiam, & statim ipsa
die 99. natus annos, se & Ismaëlẽ filiũ ex Agar ancilla
susceptũ, 13. agentẽ annũ, & omnes uernas suos circun
cidit, quò deinceps secundũ præceptũ domini, præpu
tium carnis sobolis ex se futuræ circũcideretur. Cuius
rei D. Cyprianus rationẽ reddẽs, ita scribit: Cùm iam
fidei tempora appropinquarent, imperata est circunci
sio, & pars illa corporis in qua est uoluptatũ semina-
rium, & libidinis officina, iussa etiã in paruulis ampu-
tari, ut proprij primitias sanguinis ei, qui totũ sanguĩ
nem suum oblaturus erat, offerrẽt. Fiebat autẽ circun
cisio ad hunc modũ. Præputiũ, hoc est, pellis quæ glan
dem, id est, partẽ uirilis membri summã tegit, præputa
batur machæra petrina: est enim μάχαιρα uox græca, et
latinè gladius dicitur. Atq; Deus ita fieri iussit, Iosue
dicens: Fac tibi cultros lapideos, & circũcide secundò
filios Israël. Atq; hoc fuit circuncisionis initiũ, quan-
doquidem non modò ante Abrahã, sed nec prior Mose,
de uitæ institutis inter gentes sanxit quisquã. testis est
Iosephus aduersus Appionem. Et propterea D. Ioan-
nes Chrysost. homilia 52. in Mat. ait circuncisionẽ om
nium aliorũ mandatorũ longè antiquissimã esse. Hinc
igitur consentaneũ est ad alias nationes morẽ circunci
dendi postea manasse: Phœnices enim & Arabes, sicut

diuus tradit Cyprian. itẽ Saraceni, ut Iudæi, ueteri ritu circuncidebantur. Plin. Iudæorum, Aethiopũ, & Aegyptiorũ id fuisse institutũ, autor est Herod. simul & Colchorũ ait, sed ex Aegypto translatitium. Et quia per id Dei præscriptio seruabatur, ideo circuncisio perinde, uti testis est diuus Gregorius, ualebat apud Hebræos, uel ad tollendũ originale peccatũ, atq; apud nos unda baptismi: hoc differebat, quòd per mysteriũ circuncisionis non conferebatur gratia bene agendi, sicut fit in baptismate. Proderat igitur circũcisio, prout ait Apostolus, cùm legẽ seruarent, cùm erga carnis motus non importuni existerent, nec statutos legibus terminos superarent, nec aliarũ fœminarũ nisi coniugũ legitimarũ notitiã haberent, & ea quoq; ipsa posteritatis tantummodo causa, certis & legitimis tẽporibus facerent. Isti circuncisi præputio carnis suæ dicendi erant. Hæc prima, & carnis circuncisio. Altera erat spiritus, & perfectior habebatur, quæ non solùm à uetitis toris, uerumetiã à concessis & licitis tẽperabat, de qua Moses ita uaticinatus est: Ipse in nouissimis diebus circuncidet Deus cor tuũ, ad dominũ Deũ tuũ amandũ. Et prima circuncisio, teste Lactan. huius secũdæ figura fuit, significans nudandũ esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos uiuere, quoniã pars illa corporis quæ circunciditur, habet quandã similitudinem cordis, & est pudẽda. Vtranq; apostolus innuit, dicẽs: Non is qui in manifesto Iudæus sit, Iudæus est, nec ea quæ in manifesto sit carnis circuncisio, circũcisio est, sed qui in occulto Iudæus fuerit, is Iudæus est: et circuncisio cordis, circuncisio est, quæ spiritu constat, non litera,

tera, cuius laus nõ ex hominibus est, sed ex Deo. Quod & Origenes explicat: Qui uerò purã fidẽ in conscientiæ synceritate custodit, iste circuncisus est corde. Et diuus Hieron. super illud Hieremiæ: Omnis autem domus Israël incircuncisi sunt corde, ait: Omnis domus Israël incircũcisa est corde, nõ carne, quæ incircũcisio ducit ad mortẽ: illa enim carnis, hæc spiritus est. Hanc, ut dicit Cyprianus, Christus à carne mortali ad animã transtulit, quæ sola mãsura est. Cæterũ uisum est præceptũ minimè æquũ, cũ ita præscriptũ esset: Masculus cuius præputij caro circũcisa nõ fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactũ meũ irritũ fecit. Siquidẽ id accidere nõ poterat culpa pueri, sed parentis: quare admodũ graue uidebatur, ut negligẽtia patris deberet malo esse filio. Quapropter putãt illã pœnã indictam esse patri, cùm subijceretur, Delebitur anima illa. At cõtrà plures ad filiũ referendũ ducũt, quò uiolatio præscripti maiori sit timori, quãdo innocẽs ob alterius culpã plectitur. Verùm D. Ambrosius neutram opinionẽ satis probat, qui masculi nomine mentẽ significari autumat, quòd ut sexu potior ille est, ita eius mẽtis uigor sit ualidior. Ergo ait, hæc ratio est, quòd omnis mens quæ nõ fuerit circũcisa à superfluis corporalib. & purgata solẽni munere, ut exuat se paßionib. et uitijs, interibit. Nõ caro, inquit, interibit, nõ homo, sed anima illa peribit, quia potuit salua fieri, si habuisset purgationem.

De primo baptismatis usu, & baptizandorum infantium instituto, & dé baptismo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. Cap. IIII.

Hristus, qui æquè mortalium omnium negotium gerebat, uolens uitæ ac saluti nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confeßi satis Deo faceremus, ueniam consequeremur: & ne aberraremus, nobis statim natis gratiã suã per baptisma impertiuit, ut ea aduersus dæmonũ insidias muniti, recto itinere ad cœlestẽ patriã tẽderemus. Quapropter prophetam ante se misit, qui nos instrueret, ad eam gratiã promerendã. Is fuit Ioannes Zachariæ filius, quo maior surrexit nemo, ut ueritas testata est, ad quem anno 15. imperij Tiberij Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factũ est uerbũ domini, & uenit in omnẽ regionẽ finitimã Iordani, prædicãs baptismũ pœnitentiæ in remißionem peccatorũ, sicut scriptũ est in libro sermonum Esaiæ prophetæ dicentis: Vox clamantis in deserto, parate uiam domini, rectas facite semitas eius. Tunc, ut Matthæus testatur, egressa est ad illum ciuitas Hierosolymitana, & tota Iudæa, totaq; regio undiq; finitima Iordani, & baptizabantur in Iordane ab illo, confitentes peccata sua. Hoc fuit initium baptismi, uel potius gradũ faciendi omnibus, qui sese factorũ pœnitentes, mox digni essent, qui ad baptisma Christi percipiendũ accederẽt. Quod Cyprian. comprobat, ita disserens: Præparabat uiam domino Ioannes, lauãdo exterius corpora, ut præcederet exterius lauacrũ secuturum baptisma, in quo conferretur animarũ ablutio, & peccatorũ remißio. Præceßit quod erat ex parte, ut consummatio sequeretur. Et Chrysostomus paria testatur, scribens: Aptè ergo cùm dixisset, quòd uenit prædicans

cans baptiſmum pœnitentiæ, adiecit, in remißionē pec
catorum. Idcirco ſuadebat, ut illos pœniteret, quò ſub-
ſequentē ueniā facilius impetrarent, credentes in Chri
ſtum. Vnde baptiſma illud nullā aliam habuit cauſam,
niſi ut inſtrueret ad fidem. Hæc ille. Sed ipſe Ioannes il
lud ipſum planū facit, cùm inquit: Ego quidē baptizo
uos in aqua ad pœnitentiam, qui autem poſt me uentu-
rus eſt (de Chriſto loquitur) fortior me eſt, cuius nō ſum
dignus, ut calceamēta portē, ipſe uos baptizabit in ſpi
ritu ſancto & igne, & reliq. Ego uerò dixerim, Moſen
primitus baptizandi rationē oſtendiſſe, quippe qui ba-
ptizauit, ſed in aqua ſolū, id eſt, in nube & mari: quod,
teſte Greg. Nazianzeno, & baptiſmi Ioānis & Chriſti
exemplar fuiſſe conſtat, quādò iſta omnia à Deo profi
ciſcebantur. Quòd autē baptizati à Ioanne, rurſus ad-
mouerentur ad lauationē, hoc eſt, baptizarentur, illud
perſpicuè conſtat teſtimonio Lucæ in Apoſt. actis, in
hunc modū ſcribētis: Factū eſt autem cùm Apollo eſſet
Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus partibus,
ueniret Epheſum, & inueniret quoſdam diſcipulos, di-
xitq; ad eos: Num ſpiritū ſanctū accepiſtis, cū credere-
tis? At illi dixerūt ad eum: imò neq; ſit'ne ſpiritus ſan-
ctus, audiuimus. Et ait illis: Quo ergo baptizati eſtis?
Qui dixerūt: Ioānis baptiſmate. Dixit autē Paulus: Io-
annes quidē baptizauit baptiſmo pœnitentiæ, populo
dicēs, in eum qui uēturus eſſet poſt ſe, ut crederent, hoc
eſt, in Ieſum Chriſtū. His auditis baptizati ſunt in no-
mine domini Ieſu. Et cùm impoſuiſſet illis manus Pau-
lus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos, & loquebātur lin-
guis, & prophetabant, &c. Hac igitur de cauſa Chri-

stus uenit ad Ioannē, uoluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismate illius baptismū approbaret, corroboraret, ac demōstraret neminē esse quamuis iustū & sanctū, quin ea foret salutari aqua abluēdus, cùm ipse nullius purgationis egens sic lustrari uoluisset. Cuius nēpe rei Ioānes optimè gnarus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero, prohibebat illū à se, aiēs: Ego à te debeo baptizari, & tu uenis ad me? Christus autē respōdens, dixit ei: Sine modò. quasi diceret, postea te spiritu baptizabo, quod secundū Chrysostomū & fecit. Quin & alios baptizasse satis cōstat, teste euangel. Ioāne, cap. 3. ubi ait: Post hæc, uenit Iesus & discipuli eius in terrā Iudæam, & illic morabatur cū eis, & baptizabat. Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hæcq; est unda salutis, qua perfusi innocētes efficimur, sine cuius roris lustratione, nulli fas in regnū intrare cœlorū. Primus autē ex gentibus externis, Cornelius cēturio cum sua familia, Cæsareæ à Petro, ueluti proximo capite est dictū, baptizatus fuit, qui propterea quòd primus ex gentibus credidit, primusq; gratiā baptismi suscipere meruit, iure primitiæ gentiū dici potest, uel Origenis testimonio, qui super Numeros de eo sic loquitur: Ex quib. esse arbitror etiā Corneliū illū, qui Cæsariēsis ecclesiæ, cum ijs, cum quibus spiritū sanctū meruit accipere, primitiæ meritò dicitur: & nō solū huius ecclesiæ, sed fortaßis & omnium gentiū primitiæ Cornelius appellandus est, primus enim credidit ex gētibus, & primus sancto spiritu repletus est, & ideo rectè primitiæ gentiū appellabitur. Hactenus Orig. Quòd autē infantes baptizantur, id institutū uetus est, & ab apostolis introductum, uti

affirmat

affirmat idem Origenes omniũ theologorũ multò scientißimus: is enim in cõmentarijs suis in epistolã Pauli ad Rom. cap. 6. de ea re ita disserit: Corpus peccati est corpus nostrũ, quia nec Adam dicitur cognouisse Euã uxorem suã, & genuisse Cain, nisi post peccatũ. Deniq; pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hostia, par turturum, aut duo pulli columbini, unus pro peccato, alter in holocaustomata. Numquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc habet peccatũ, pro quo hostia iubetur offerri, à quo mũdus negatur esse aliquis, etsi unius diei fuerit uita eius. Vnde Dauid: In peccato concepit me mater mea. Secundũ historiã enim nullũ matris eius declaratur peccatum. Pro hoc & ecclesia ab apostolis traditionẽ susceperat, ut etiã paruulis baptismũ daret: sciebãt enim illi quibus mysteriorũ secreta cõmissa fuerant diuinorũ, esse in omnib. sordes peccati, quæ ab initio per aquã & spiritũ ablui deberẽt. Vt uerò infantes apud Iudæos octauo ab ortu die circũcidebãtur, sic apud nos ut plurimũ baptizãtur, quod tamẽ Angli in ipso natali die faciunt, id quod D. Cyprianus lib. epist. 3. scribens ad Fidũ, multis rationibus esse faciendũ probat, & in primis, quòd homo id ætatis lõgè innocẽtißimus sit. Porrò nõ ab re 7. diẽ præterisse expectabãt Iudæi, quòd is, Plutar. in probl. & Festo testificantibus, maximè periculosus sit infantib. si uexẽtur, nec ante eũ terminũ umbilicus resoluatur, ante quẽ homo propior est plantæ quàm animali. Hunc quoq; diẽ Romani Hebræos imitati obseruabant, uocabantq; lustricum, quo infantes lustrabãtur, hoc est, expiabantur, & ijs nomina imponebãt, maribus quidẽ nono die, unde Nundina

dea apud eos colebatur: fœminis octauo, quia in maris conceptione plus esset temporis. Baptismo insuper uel confirmationi, de cuius initio pòst dicetur, ne hæc sacra forent iteranda, quod per patrum decreta fieri non licebat, Iginius Romanus pontifex statuit, ut unus quē compatrem uocant, uti testis interesset. Hodie ut plurimum si mas baptizetur, duo uiri cum una muliere, quæ uulgò commater dicitur, adhibentur, ueluti rei gestæ testes: contrà si fœmina, duæ mulieres, cum uno uiro: ij uel susceptores nuncupantur, quòd infantem de fonte sacro suscipiant. At in confirmatione unus duntaxat uir seu mulier testis admittitur, qui puerum uel puellā brachijs sustentet. Quòd autem baptisma cum confirmatione (alterū enim ab altero pendet) haud iterandum esse patres sanxerunt, id ab apostolo profectū esse existimant, qui illud colligunt tam ex eius epistola ad Hebræos, ubi inquit: Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati, gustauerintq; donū cœleste, & participes facti fuerint spiritus sancti, si prolabantur, denuò renouentur, per pœnitentiā: quàm ex alia epistola ad Romanos: Nam Christus quòd mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel, &c. Ac ita disputant: Quemadmodum Christus semel mortuus, & semel resurgens iam non amplius moritur, ita semel per pœnitentiam, gratia baptismatis nobis collata, iterari nō potest, quia per baptismum peccatis pristinis morimur. Vnde propheta: Renouabitur ut aquilæ, iuuentus tua. Præterea cùm seruator, teste Marco, dixisset, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, iam tum unumquenq; oportebat & credere & baptizari, si cupisset se saluū

fore.

fore. Sed ut illud per se quisq; poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pontificũ Rom. ordine xv. decreuit, ut à quocunq; uirilis uel fœminei sexus Christiano, & in quauis natiua aqua, baptismum petentes baptizarentur, si necessitas instaret: instabat autem necessitas, causa præsertim infantiũ, quibus cùm per ætatem non liceret de sua fide testari, à principio, sicut tradit Cyprianus, prouisum fuit, ut per alios credere profiterentur, quò, quemadmodum aliena culpa, id est, Adam primi parentis delictũ eis quoq; malo fuit, quòd statim nati originali peccato obligarentur, sic aliena opera bono esset, qui idcirco, uelut ait Ambrosius libro de uocatione gentium secundo, ex aliena confeßione credunt, & baptizantur. Atq; hoc pacto cunctorũ saluti consultũ est. Atqui ex euangelio discimus, homines alios aliorũ pietate apud Deũ iuuari, quod Matth. cap. 9. præclarè demonstrat ita scribens: Et ecce uiri adduxerunt illi paralyticũ in lecto decumbentem: cumq; uidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico, Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem baiulorum saluus factus est. Ita perseuerabat in hunc modũ celebre baptismatis institutũ, cuius triplex est genus: fluminis, quo Ioannes primitus baptizauit: item flaminis, hoc est, spiritus sancti, quod Christus instituit: & sanguinis, quo infantes ab Herode occisi, sunt initiati. Cyprianus: Hi nuper cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio consecrarunt, tradentes posteris formã, ubi necessitatis articulus excluserit moram, non minus ad lauacrũ animæ sanguinem efficacẽ, quàm sanctificatas

Nota.

uerbis aquas, maximè cùm nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarũ motu per totum corporis alueũ fluat. Spiritus uerò sanctus & aquis et sanguini superfertur, qui subiectos sibi fouet & abluit, quo baptizante, idem occisio quod mersio operatur. Hæc Cyprianus. Illud hîc admonuerim, in usu ueterum fuisse, ut adulti ferè baptizarentur, induti uestibus albis. Lactantius:

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.

Et id fiebat in pascha, & pentecoste, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabant, de mysterijs religionis erudiebantur, ac ob id catechumeni dicebantur, quòd κατηχεῖν græcè, sit uoce erudire: qui ita mysterijs initiati, & postea aqua tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano, in libro de militis corona, ubi ait: Aquam adituri. & subijcit: Dehinc ter mergitamur, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur baptizati, sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit. Vinũ quoq; eis dabant bibere, id quod diuus Hierony. testatur, qui explanans illud Esaiæ, Venite, emite uinũ & lac, inquit: Prouocat nos Esaias non solùm ut uinũ emamus, sed & lac, quod significat innocentiam paruulorũ: qui mos ac typus in Occidentis ecclesijs hodie usq; seruatur.

De sacerdotij eiusq; graduum apud Hebræos initijs, ac magno pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterq; amiciretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur leuitis ad ministrandum. Cap. V.

Rempubli-

Empublicã Christianã duplex genus hominum habet, unum quod prophanorum nomine censetur, & ijs soboli procreandæ ac imperio administrando fas est operam dare: alterum sacerdotum, quod sacrificijs faciundis, precibus, & religioni denique rite procurandæ uacat. Apud Hebræos idẽ fuit institutũ: siquidẽ principio duces cum populo, deinde reges reipublicæ curã habebant: sacerdotes uerò sacra curabant, penes quos, teste Iosepho lib. 3. antiq. sacerdotiũ cœpit ab Aarõ, qui primus unctus atque consecratus fuit per Mosen fratrem, dicente illi Domino: Sume Aaron & filios eius, & stolas & oleũ unctionis, & uitulũ qui est pro peccato, &c. Quare Moses conuocato populo dixit: Hoc est uerbũ quod mandauit dominus facere, & applicuit Moses (sicut etiã est in Exodo, cap. 29) Aaron fratrẽ suum, & filios eius, & lauit eos aqua, & uestiuit eum tunica altera summa, altera interiore, & præcinxit zona, & imposuit ei humerale, & cinxit eum secundũ formam humeralis, & imposuit super eum logium, & imposuit super manifestationem & ueritatẽ, & imposuit mitram super caput eius, & posuit super mitrã, ante faciẽ eius, laminam aureã sanctificatã, sanctam, sicut præceperat dominus. Hæc fuit sacerdotis primi consecratio, & ea quidẽ non sine mysterio. Moses enim, id est, lex, ut Origeni placet, quã pontifex ignorare non debet, lauit & unxit Aaron summũ pontificẽ, cum filijs, hoc est, puros reddidit corã populo, quia oportet illũ & testimoniũ habere bonũ ab ijs qui foris sunt, sicut apostolus dicit: postea uestiuit eũ duplici tunica, altera ministerij

humani,

humani, altera intelligentiæ spiritualis: & præcinxit eum zona, antequã talarem tunicam imponeret, hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorum quidã ex circunductione uestis ornatus: humeri autem operum figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundũ formã humeralis, ut constrictus esset in uerbo, constrictus in facto. Post hæc imposuit logium, quod rationale dicitur, & est sapientiæ indicium, quia sapientia in ratione consistit, super manifestationem & ueritatem. Dabantur & femoralia tanquam indiciũ castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, ideo Origenes uult per femoralia innui, non esse prædicandum uerbũ Dei hypocritis, ne illud semẽ pereat, quasi tunc sit utendũ femoralibus, ne in sterilẽ terrã semina iaciãtur. Hæc erant põtificis ornamenta, quorũ ordo haud mysterio etiã caret: nam humeralis facta præcedunt, logij sapientia sequitur, quia post facta quærẽda sapientia: deinde post rationale, manifestatio, quoniã non antè alios docere, quàm nos instruere debemus. Item additur ueritas, quia ueritas est summa sapiẽtia. Postremò Moses ornauit caput Aaron corona, in quo esse debet iustitiæ Dei sedes: propterea accepit cidarim, quod est operculum uel ornamentum quoddam capitis, cui superimposuit mitrã, hoc est, indicium scientiæ utriusq; instrumenti. Ante faciẽ, id est, à fronte pontificis, laminã aureã sanctam locauit, in qua sculptum erat uocabulũ Dei. Hinc nostri pontifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron pontifex summus, est à Deo creatus: filij uerò eius, Nadab, Abiud, Eleazar, & Ithamar, longè mino-

gẽ minoribus cærimonijs initiati sunt, quippe quibus neq; bina indumẽta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, nisi tantùm cidaris, qui propterea loco minorũ sacerdotũ sunt habiti, quales hodie apud nos sunt qui presbyteri uocantur. Cæterum libet distinctè ex Iosepho & Hieronymo ad Fabiolã, de his exponere indumentis. Octo enim genera fuere, quorũ quatuor cõmunia pontificibus pariter atq; sacerdotib. erant: feminalia, quæ linea erãt, & usq; ad genua & poplites uelabant uerẽda, nos ea uocamus brachas: poderis ex lino etiã tunica talaris, quam interulã dicũt: cingulum textũ subtegmine trium colorum, cocci, purpuræ, & hyacinthini byßino stamine: & tiara ex byßino confecta rotunda, ut pileus, quasi sphæra media sit diuisa, ut pars ponatur in capite affabre laborata: fuit olim Persarum mulierũ capitis ornamentũ. Pontificũ uerò reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cuius extrema parte circa pedes, 72. pendebant tintinabula, cum totidem mâlis punicis, quò pontifex in sancta sanctorũ uocalis incederet, moriturus statim, si hoc non fecisset. Superhumerale, quod Hebraicè Ephot dicitur, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cuius utroq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi, Iosephus Sardones uocat. In singulis autẽ inscripta erant sena nomina patriarcharũ, hoc est, in dextro humero filij maiores natu Iacob, in sinistro minores, ut pontifex ingrediens sancta sanctorũ, nomina populi pro quo erat dominum oraturus, portaret secum. Item rationale, quod erat pannus breuis, auro & quatuor, haud alio modo

ac super-

ac superhumerale, contextus coloribus, cum duodecim lapidibus, quaterno distinctis ordine: in primo enim ordine inserti erãt, sarda, topazius, smaragdus, in altero carbunculus, sapphirus, iaspis: in tertio lyncurion, achates, amethystus: in quarto chrysolithus, onyx, beryllus. Vltimum uestimentũ, lamina aurea, cum uitta, qua pontifices tantũ utebantur. Isti duodecim lapides uidentur significasse, ut ait Hieronymus, apostolos duodecim, sicut illi duo superhumeralis portendisse Christum & eius populũ, & quatuor colores retulisse quatuor elementa. Atqui byssinum, quod est genus lini subtilissimi, terræ cõparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex eius cochleolis tingitur: itẽ hyacinthus aëri, propter coloris similitudinẽ: coccus igni &ætheri. Sed ad reliqua persequenda iã recurrat oratio. Fuit tamen ante Aaron, Noë, qui dicitur altare erexisse, & super illud holocaustum domino obtulisse: itẽ Melchisedech, qui primus sacrificauit: & Abraham, Isaac, & Iacob, qui secundũ eum itidem fecerunt: sed illos quadã naturali pietate, nõ sacerdotali autoritate rem diuinã fecisse constat. Alij deinde ministri ab alijs cõstituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est, templo, in ministrãdo hærerent. Leuitæ ex tribu Leui filij Iacob, statim post datũ sacerdotiũ Aaron, & eius filijs iubente domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificiũ facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcam, & tabernaculum, item uasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerent. Hos græca uoce Diaconos appellamus: siquidem Moses præcipiente domino, uti Iosephus eodem libro
testatur,

testatur, tribũ Leui à prophanis officijs segregans Deo consecrauit, eiq; negociũ custodiendi tabernaculi dedit. Diaconis adiumento dati sunt ministri, qui illorum dictis audientes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati aut donati, uel in humilitate domino seruientes: nunc Subdiaconi, quòd Diaconis subsint, nuncupantur. At Leuitis istis administrandi tempus terminatũ erat per legem, quæ, ueluti in extremo octauo capite Numerorũ est, talis fuit: A xxv. annis, & supra, Leuitæ ingredientur, ut ministrent in tabernaculo fœderis, cumq; quinquagesimũ annum compleuerint, seruire cessabunt, ut postea custodiant, quæ sibi commendata fuerint, tum enim uasa ac alia tabernaculi instrumenta seruanda curabant. Itẽ nonnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardentes curarent. Hos nostri ceroferarios interpretantur, uel græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea constituti sunt Ostiarij, qui æditui siue ianitores uocãtur, ut ex præscripto legis præessent tẽplo custodiendo, ne impurus quisquã ingrederetur. Itẽ Lectores, quorũ ordo à prophetis initiũ sumpsit, qui concionarentur, & legerent, quib. dictũ erat: Clama, ne cesses. Præcentorũ, qui Psalmos canerẽt, autor Dauid, siue Asaph fuisse dicitur, qui post Mosen primi Psalmos composuerunt. Erat eorũ ordo per successionẽ generis, sicuti sacerdotium, qui aßiduè in templo canebãt, ad uocẽ unius respondente choro. Exorcizatores, id est, adiuratores (sic enim nostri interpretantur, aut increpantes) Solomon instituit, qui inuocarent super Catechumenos,

uel super

uel ſuper eos qui ſpiritibus malis uexabantur, nomē domini, ita dæmones ſubigētes, ut ab eis egrederētur, ſicuti ex Ioſepho alibi demōſtrauimus, ipſum Solomonem effugandorū dæmonū inueniſſe modū. Hæc ſuo ordine, quo apud Hebræos inſtituta ſunt, expoſuimus, ut initiū cuiuſq; rei, quod noſtri in primis propoſiti eſt, perappoſite proderetur. Quæ omnia cùm umbra dūtaxat futurorū fuerint, iam quæ inde cōſecuta ſint, explicemus.

A quo noſter primùm inſtitutus fuerit ſacerdotalis ordo, & quotuplex eſſet ſacerdotium, & quid ſit ſacerdotis manuū impoſitio, ac quis epiſcopus pontifexúe, atq; quale eius munus, & quemadmodū preſbyter uel diaconus quondam dictus fuerit epiſcopus. Cap. VI.

Eſus Chriſtus præceptor noſter poſtremo, autore Euſebio in Eccleſiaſtica hiſt. & rex & pontifex fuit, & utrunq; ex teſtimonio prophetarū probat: cùm enim de Ieſu meminit, qui Moſi ſucceſſerat, inquit: Sed & idem Moſes longè per Dei ſpiritum præuidens qui ſibi prępararetur ſucceſſor, & prænoſcens eum qui poſt ſe regnum ſuſciperet, maioris ſacramēti miniſtrum eſſe futurum, Ieſum cognominauit eum, qui prius Auſe parentū fuerat appellatione uocitatus, ſciēs in huius uocabuli ſacramēto, maioris cuiuſdā gloriæ regē, quàm mortalis natura recipit, eſſe ponēdū. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimūtur inſignia, & Ieſus Chriſtus tanquam qui rex & pontifex eſſet, pariter nominatur. Et paulò pòſt infert: Dauid quoq; de Chriſto teſtatur,

tur, dicens: Sedes tua Deus in seculũ seculi, uirga æquĩ tatis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiã, & odisti iniquĩ tatẽ, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. In quibus uerbis primùm quidẽ eum Deũ designat, deinde per æquitatis uirgam, sceptrũ in eo regale commemorat. Hactenus Eusebius. Hìc illud apposité admonendum duxi, non recté in Eusebiano codice scribi Ause, teste diuo Hieron. qui statim in principio lib. primi commentariorũ in Osee prophetam, inquit: Osee enim lingua nostra seruatorẽ sonat, quod nomen habuit etiam Iosue filius Nun, antequã ei à Deo uocabulum mutaretur: non enim (ut malé in græcis codicibus legitur & latinis) Ause dictus est, quo nihil omnino intelligitur, sed Osee, id est, seruator, & additũ eius nomini Dominus, ut seruator domini diceretur. Hæc Hieronymus. Sed domum redeamus. Is igitur põtifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotiũ instituit, idq; duplex esse uoluit, alterũ spirituale, alterum ministerij plenũ. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, cùm se pro nobis obtulit, dicente apostolo Petro: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidẽ carne, uiuificatus aũt spiritu. Et sacerdotiũ istud omnibus iuxtà Christianis commune est, ea de causa institutũ, ut Christũ imitaremur, teste apostolo ad Romanos scribente: Obsecro uos per misericordiã Dei, ut èxhibeatis corpora uestra hostiã uiuentẽ, placentẽ Deo, rationabile obsequiũ uestrum. Sacerdotij autẽ huiuscemodi partes Christianus homo etiam profanus agit, cùm lætus ex animo Deum uti patrem amat, in omni loco inuocat, precatur, colit, lau-

dat: quod officiũ uel sacrificiũ laudis dicitur: item grã tiam pro donis acceptis habet: contrà idem tristis pœnitendo Deũ ipsum uelut iudicem timet, ueniã precatur, orat, cor dolet, delicta sponte deplorat, ut est in Psal. 53. Voluntariè sacrificabo tibi. Idem noster seruator alterũ sacerdotiũ ministerij instituit, cùm dogmata legis secutus, quam non soluendi, sed cõsummandi causa uenerat, ut postquàm cœlũ ascẽdisset, nobis non deessent, qui in terris sacerdotiũ uerum haberẽt, XII. elegit pontifices, quos nouo uocabulo apostolos nominauit, ut qui mittẽdi essent in diuersas orbis partes, qui nouũ dogma, hoc est, euangeliũ, cui etiã uocabulum innouarat, mortales docerent. Item septuaginta discipulos, quos etiam ad concionãdi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui uice filiorum Aaron, sicut Origeni probatur, apud nos, minores haberentur sacerdotes, quales nunc græcè presbyteri uocãtur, hoc est latinè, seniores, quòd canicies quæ homini prudentiã afferre solet, digna sit honore & munere. Ab his igitur presbyterorum, sicut ab illis episcoporũ, cœpit ordo, quippe qui in eorũ locum successere, quod uel Cypriani testimonio constat, dicentis: Meminisse autẽ diaconi debent, quoniã apostolos, id est, episcopos & præpositos dominus elegit. Et post eum, idẽ Hieron. testatur in epist. ad Marcellam, aduersus Montanũ ita scribẽs: Apud nos apostolorum locũ episcopi tenent. Hos autẽ apostolos ac discipulos mysteriorũ Dei ministros, nõ alijs constat initiatos sacris, nisi sola Christi electione, seu uocatione: quod ipsis deinde apostolis, & postremò Romanis pontificibus, sicut infrà explicabitur, exemplo fuit eligẽdorum

sacerdotum:

sacerdotum: sed ut hæc multis cærimonijs alioq; longè ritu, ita illi simpliciter, prout à Christo docti erant, illud institutũ seruarunt. Ad hunc quoq; modũ Mathias factus est apostolus, sic ipsi apostoli septẽ sibi diaconos instituerũt, dicente Luca in Actis: Et elegerunt Stephanum uirum plenũ fide ac spiritu sancto, & Philippũ, & Prochorũ, & Nicanorẽ, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum proselytũ Antiochenũ. Hos statuerunt in conspectu apostolorum, & cùm orassent, imposuerunt eis manus. Sic Titus in Creta ad præscriptum Pauli, presbyteros constituit. Sed Bedas rem multò luculentißimè docet: Erant, inquit, baptizati apostoli, at non erant sacerdotes, nisi cùm Christus in cœna fecit illos sacerdotes, dans eis potestatẽ consecrandi corpus ipsius uerũ, & post resurrectionẽ, absoluẽdi. Cæterum cùm Apostolus epistola priore ad Timoth. cap. 5. sic præceperit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset conijcere eum cuiuspiam mysterij sacerdotes initiandi formulam dedisse, id quod Chrysost. homilia in eam epistolam 16. affirmare uidetur, ita scribẽs: Vbi uerò hæc dixit, illud intulit, quod omnium maximè periculosum est, & in primis ecclesiam continet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi uult? non ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præceßit, tunc imponito manus. Et Ambrosius hunc quoq; locũ ita interpretatur: Gratiã dari ordinatoris significat, per prophetiã, & manuum impositionem. Prophetia est, qua eligitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum uerò impositiones, uerba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens autoritatem, teste conscien-

tia sua, ut audeat uice domini sacrificium Deo offerre. Sed ipse Paulus epistola secūda ad eundem Timotheū, quid esset manuū impositio, apertè declarare uisus est, cùm scripserit: Quā ob causam cōmonefacio te, ut susci tes donum Dei, quod in te est, per impositionē manuū mearū: non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed potentiæ, ac dilectionis, & sobrietatis. Quæ omnia Chrysost. ita explanat: Admoneo te ut excites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionē manuū mearū: hoc est, gratiam spiritus, quā accepisti ad ecclesiæ institutionem, ad edenda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hanc uel extinguere, uel excitare, in nobis est. Hactenus ille. Ac ita per impositionē manuū, ui detur dari sacerdoti electo spiritus sanctus, quemadmodum teste Luca in Actis, cùm de Samaritanis loquitur, baptizati afflantur eodē spiritu, quo Christus suos apostolos in primis ornauit, illustrauit, muniuit, dicens: Accipite spiritū sanctū, quorumcunq; remiseritis, & reliqua. Fuit enim ille solennis ipsius seruatoris modus benedicendi manu pariter atq; uoce, teste Hieron. in Matthæum, cùm apud eum oblati fuerint pueri, ut manus imponeret, & oraret, hoc est, benediceret. At reuertamur eô dē. Atq; hinc olim factū uidetur, ut in consecrando episcopo, nil amplius cærimoniarū esset, nisi ut multitudo, quæ eius quoq; rei gratia, autore Cypriano non uno in loco, & præsertim in epistola 4. ad Felicem presbyterū, semper episcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponerent. Et hæc dicere habui de prima sacerdotū consecratione ab apostolis & patribus usurpata. At post Christum, Petrus in

trus in sacerdotio prærogatiuã habuisse dicitur, quòd primus apostolorũ ordine, & eius sacrosancti collegij caput fuisset. Quapropter diuus Cyprianus epist. 3. ad Corneliũ, cathedram Petri principalẽ uocat: nam, ne quis erret, nulla alia ratione sacerdotalis ordo à Romano episcopo profectus esse dici potest, nisi apud Italos duntaxat id factũ intelligatur, cùm perdiu ante aduentum Petri in urbẽ Romam, apud Hierosolymos sacerdotium ritè institutũ fuisse liquidò liqueat: quãquã Chrysost. homilia ultima in Ioannẽ, arbitratur Iacobum primum Hierosolymitanũ episcopũ à Petro factum fuisse, id quod tamen alij non Petro solũ, sed Ioanni quoq;, ac alteri Iacobo aßignant. Imò nemo eorũ illud fecit officium, si ipsi diuo Petro credimus, qui apud diuũ Clementẽ, libro recognitionũ primo, de ea ipsa re ita testatur: Septimana iam una ex paßione domini complebatur annorũ, & ecclesia in Hierusalẽ constituta, copiosißimè multiplicata crescebat per Iacobũ, qui à domino ordinatus est episcopus, rectißimis dispensationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus apostolorũ princeps fuit, ita Romani pontifices iam inde ab initio magnæ habiti sunt autoritatis. Itẽ apud eosdem Hierosolymos episcopalis cathedra locata ab initio est, et utrunq; attestatur Eusebius libro ecclesiasticæ hist. 7. ita scribẽs: Deniq; Iacobi cathedra usq; ad hodiernum diem inibi (de Hierosolymis loquitur) seruatur, atq; in ea sedent omnes, qui usq; ad præsens tempus sedis illius sacerdotiũ sortiuntur, & cũ magna ueneratione habetur, uel uetustatis uel primi sacerdotij sanctificationis obtentu. Hæc Eusebius. Illud idem postea à diuo Petro Romæ

factum esse, testimonio est cathedralis celebritas eius diei, qui nunc ubiq; gentium solennis est. Veruntamen existunt etiam nunc, qui contendant Petrum in omnes apostolos ius habuisse: de qua re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdotij originem tantùm quærimus: tametsi contrà nonnulli aliter censent, quia id uidetur Paulus ad Corinthios, epistola secunda, cap. 10. negare, scribens: Nam si & amplius quippiam gloriatus fuero, de potestate nostra, quam dedit nobis dominus non erubescam. Nõ enim dicit, quam dedit Petrus, sed dominus. Et subijcit: Quam nobis potestatem dedit dominus in ædificationem, & non in destructionem uestri. Ponit Paulus ædificare, ut alibi sæpe facit, pro prodesse, quò demonstret officium sacerdotis esse, æquè omnes iuuare, si uelit potestate sibi data uti. Episcopus uerò græca uox est, & plus oneris quàm honoris significat: latinè dici potest speculator: & propriè, ut Martianus scribit, ij dicuntur episcopi, qui præsunt pani, ac cæteris uenalibus rebus, quæ populis ciuitatum ob quotidianum uictum necessariæ sunt. Vnde pontificibus id nomen inditum par est credere: quia quemadmodum illi quæ ad uitam humanam sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum uigilãdo, docendo, bene agendo, animarum saluti consulere interest, id quod uel Clementis primi pontificis declarat præscriptum, qui decreuisse fertur, ut episcopalis cathedra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut hodie seruatur, unde episcopus undique speculari posset. Ex quo quandiu episcopus suum eiusmodi facit officium, non imperare, non regnare, sed tam aptè quàm eleganter

ter dicitur ſedere: quo porrò loquendi modo nos quoque ſcribendo utamur licet. Hinc certè apparet, ut nihil potius eſſe debeat curæ epiſcopo, quàm incolumitas gregis ſibi crediti: quo fit, ut in ciuitate hoc ſit epiſcopus, quod in naui gubernator, in curru rector, in exercitu dux, utpote cuius, ſicut ait Cyprianus, quantum perniciosum eſt ad ſequentiũ lapſum ruina, tantũ contrà utile eſt & ſalutare, cùm ſe per firmamentũ religionis, fratribus præbet imitandũ. Væ igitur epiſcopis, ſi qui ſint muneris huius obliti: quia, ut dicitur, cui multũ datum eſt, multum quæretur ab eo. Atq; officiũ ab apoſtolis inchoatũ ac expletũ, uti ſuprà paßim demõſtratur, epiſcopi eſt, regere eccleſiam, concionari, populũ uerbo Dei paſcere, baptizare, & baptizatos confirmare, ordinibus ſacris initiare miniſtros Dei, obire, circuire, circumſpicere ſæpius ſuam prouinciam: cuius rei cauſa, à principio ipſi apoſtoli prouincias inter ſe partiti ſunt, ut in eis nomen Chriſti diſſeminarent, ex quo fructus charitatis, pietatis, iuſtitiæ ubique abundaret. Res hæc poſtea Paulo in primis apoſtolo curæ fuit, qui teſte Luca in Actis, eas regiones reuiſebat, in quibus antè multa ſanctißimè de Chriſto prædicaſſet, ut cognoſceret, quo eſſent ſtatu fratres: & ſublatis erroribus, ſi qui irrepſiſſent in hominum mẽtes religio non uiolaretur. Cæterum olim epiſcopi uocabãtur preſbyteri, teſte non uno in loco diuo Hieron. & præſertim in epiſt. ad Euagrium, ubi dicit, qua de cauſa epiſcopi poſthac eſſe cœperint, ita ſcribens: Quod autẽ poſtea unus electus eſt, qui cæteris præponeretur, in ſchiſmatis remedium factum eſt, ne unuſquiſq; ad ſe trahens Chriſti eccleſiam

rumperet: nam & Alexandriæ à Marco usq; ad Dionysium, presbyteri semper unum ex se electum episcopum nominabant: quomodo si exercitus imperatorẽ faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium nouerint, & archidiaconum uocent. Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? &c. Quid, quod & Chrysost. homilia 2. in epist. ad Philippenses, demonstrat episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De episcopi nomi & officio satis dictum habeo: idem uerò pontifex uocatur, à posse & facio, ut Scæuola affirmat: ut autem Varroni placet, à ponte, nam pons in Tyberi nomine sublicius, primùm à pontificibus factus est, postea sæpe restitutus, quòd ligneus esset, necnon cæterorum pontium sarciendorum cura ad eos delata est.

De primo ritu sacrorum, quibus initiantur ij, qui sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officij initio. Cap. VII.

Omani pontifices Hebræorũ secuti institutum, primi omniũ sacris quibusdã initiare cœperunt ostiarios, siue ianitores, lectores, exorcizatores, acoluthos, subdiaconos, diaconos, hoc est, Leuitas, quos numero septem ipsi apostoli delegerant, presbyteros, & episcopos, quò sic per gradus ad sacerdotiũ unusquisq; promoueretur. Quos quidem ordines Caius Romanus pontifex, qui ex Diocletiani Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, quibus tanquã quibusdã gradibus ad episcopatum ascenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu ante Caiũ sedit, aßignat, cum quo me con

sentire

sentire minus pœnitet: nā sic fieri potuit, ut quod Iginitus inchoauerat, Caius ritè perfecerit. Atq; tum primum cœperūt apud nos sacerdotes nouis et sacris initiari ordinibus, quod uel colligere licet ex Tertulliano autore longè antiquissimo, qui libro de exhortatione castitatis, eam rem planā facit, scribēs: Nónne & laici sacerdotes sumus? scriptum est, Laici sacerdotes sumus, regnum quoq; nos, & sacerdotes Deo & patri suo fecit. Differentiā inter ordinem & plebē, constituit ecclesiæ autoritas. hactenus Tertullianus. Illud idem constat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos ordines distribui: illi enim in eo ordine perpetuò erant, in quem à principio recepti fuissent: nostri autē gradatim per omnes ordines ad sacerdotiū ueniunt. Fuit iam inde ab initio sacerdoti in primis negociū à Christo datum, ut doceret, baptizaret, consecraret eucharistiam, ministraret alijs, ligaret, solueret: quod fit cùm sacerdos ut custos & rector scit, qui apud Deū aut ligandus aut absoluendus sit. Item iudicaret de dogmatibus, oraret pro alijs, ac sacrificiū laudis, quod alibi tractabimus, pro salute populi offerret. & hæc ex euangelijs, atq; apostolorū testimonijs cognoscamus licet. Videant igitur qui sacerdotes faciunt, quo se crimine obligent, si sint sacerdotes ad ea obeunda munia minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantū celebrandis Missis, quas dicunt, operam dant, & eius rei causa sacerdotes sunt, perinde quasi in ea omne consistat officiū. Vestes uerò sacras quibus nostri amiciūtur sacerdotes, ab Hebræis, uti suprà capite quinto dictū est, habent: cuius nempe rei argumentum est, quòd nostri tum pontifices, tum

sacerdotes, partim eadem induunt uestimenta, utputa zonam, seu cingulum, tunicam talarē, quam uocamus albam, tunicam hyacinthinam, ac mitram, partim non longè forma aut colore differentia, cuiusmodi sunt amictus capitis tegmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta siue casula, quam uocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, logij, palliū haud dißimile superhumerali, & caligæ uice feminalium. Vnde deniq; liquidò apparet, pleraq; omnia ab ipsis Hebræis uno uel altero modo sacerdotes nostros esse mutuatos, sicut illos ab Ægyptijs principio sumpsisse uerisimile est. Porrò Ægyptij sacerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantùm uestimento, ut purißimo mundißimoq́; in rebus diuinis utebantur: laneum uerò ut prophanum uituperabant, quia ab animato decerpitur, conficiturq́; ex mortali materia. Contrà linea ideo pura uidebantur, & sacrificantibus accommodata, quoniam linū ex terra oritur: quæcunq; autem ex terra nascuntur, munda & pura existimarunt. Hæc & id genus alia Herodotus libro secundo tradit, & apud Philostratū memorat Tyanæus Apollonius. Atqui pari etiam ratione Hebræi Ægyptiorum institutū imitati esse uidentur. Iosephus enim libro 6. Iudaici belli, scribit sacerdotes ad altare templumq́; accedere solitos omni uitio carentes, ueste byssina, id est, linea amictos. Et Hieronymus in lib. de ueste sacerdotali ad Fabiolam, dicit tunicam poderin, hoc est, talarem, superhumerale, quod & orarium dicitur, feminalia, cingulum, & tiaram, lintea esse indumenta. Adde & quod scriptum legimus in Ezechiele, cuius uerba subijciam, quæ sunt huiusmodi: Cùm ingredientur

dientur portas atrij interioris, uestib. lineis induētur, nec ascendet super eos quicquam laneum, quādo ministrant in portis atrij interioris intrinsecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, & feminalia linea erunt in lumbis eorū, &c. Sic nostri sacerdotes linteis uestimentis amicti, templū & altare adeūt, in sacrorumq; pompa incedunt, ritu dubio procul ab Ægyptijs per manus Hebræorum usq; ad nos translato: & id credo, quia, teste Cicerone de legibus, color albus præcipuè decorus Deo est habitus. Verùm quia splendidus cultus facit autoritatem, placuit propterea patribus & bombycinas introducere uestes, ut qui arbitrati sunt, opinor, nequaquam id luxuriæ uitio dari posse, quod ad diuini cultus magnificentiam adhiberetur. Insignia pontificatus ab ipsis etiam Hebræis omnia ferè accepta, id est, linea uestis summa, quæ niueo candore insignis uitā undiq; puram admonet: uelut mitra bicornis noui pariter ac ueteris instrumēti scientiā. Adduntur bina cornua, quoniam Moses acceptis tabulis, quibus mandata Dei inscripta erant, uisus est suis cornutus. Aureū diadema gemmis distinctū, Cōstantinus Imperator primus Syluestro pontifici Romano obtulit, quod ille nō recepit, ueluti parū religioni idoneum, phrygia mitra candida contentus: sed pontificū posteritas donū deinde principis haud aspernata est. Baculus instar Mosis, seu Aaron uirgæ datus, populi uitia castigandi potestatem attribuit. Annulus, Christi & ecclesiæ copulationis, ut pignus habetur: sicuti chirothecæ purū manuū ab omni humanarū rerū contagione officiū, diuinarumq; administrationē, & pedū tegumenta crediti gregis uigilantißimam

tißimam curã indicant. Atq; *hæc ferè omnia ex decreto* Clementis *accepta ferunt, quæ undecunq; manarint, magis omnino hebraica quàm apostolica instituta resterunt. Quædã quoq; alia sunt ad usum sacerdotum, mysticè ab insequentibus quæsita, de quorum initijs nihil omnino certi habeo tradere.*

Vnde mos natus, cur omnes initiati uerticem deradant, ac quàm illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazaræorũ secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. Cap. VIII.

Ommune initiatis omnib. insigne est uertex rasus, præcipuũ sacri prophaniq; capitis discrimen, qui admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis uoluptatibus, oportere cœlestia tantũ meditari. Hoc autore Beda *in* Ecclesiastica *historia* Anglorũ, *ideo per patres in consuetudinẽ uenit, legeq; sancitũ, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominiæ est datum, hoc honori deinceps decoriq; haberetur. Siquidẽ cùm* Petrus, *prout idẽ prodidit,* Antiochiæ *concionaretur, fuit illi ab improbis summũ capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impendiò magis foret.* Fuisse *autẽ radere caput probrosum, hoc arguit, quòd cùm* Dauid *misisset nõnullos ex suis ad* Hanon *regẽ filiorũ* Ammon, *qui eũ patris mortem grauiter mœrentẽ suo nomine consolarentur, ille suspicatus eos uenisse ad explorandũ terræ situm, rerumq; statum, rasit illis capita, præciditq; tunicas usq; ad nates, atq; ita ignominia notatos domũ dimisit.* Vn-

de graue

de graue mox ortũ est inter reges bellum. Extat historia libro Paralip. priore, cap. 19. Item apud Romanos consuetudinis fuit, captiuitate liberatos currũ triumphantis sequi, raso capite, & pileatos, etsi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Longobardos id in rebus longè post homines natos fœdißimis habitum: sic enim Archpertus inuaso per uim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero fauebat, captũ totondit. Ego dixerim à Nazaræis, quorum secta apud Iudæos celebris erat, initiũ huius rei ortũ, quòd illi prius seruato pilo, denuò post magnam uitæ continentiam, caput abraderent, capillosq; in sacrificij ignem inijcerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionẽ domino consecrarent. Meminit & Iosephus de huiusmodi more dedicandi capillos, quem Nazaræi obseruabant, lib. 4. antiq. scribens: Si quis eorũ nouerit, quos Nazaræos appellant, comam nutrire, & uino non uti, isti dum capillos suos dedicant, propter sacrificia, uenientes ad sacerdotes corbã offerũt, quod significat munus. Erant Nazaræi, teste Origene super Numeros, qui semetipsos deuouebant Deo, de quibus lex per Mosen data fuit, ut in ijsdem Numeris extat. Sacerdotes uero dominus per Mosen, ut in Lèuitico patet, capite & barba rasa esse uetuit: & apud Ezechielem præcepit illud idẽ, dicens: Sacerdotes caput suum nõ radant, neq; comã nutriant, sed tondeãt. Cæterũ Herodotus in Euterpe, & Plinius scribunt, sacerdotes Ægyptios consueuisse derasis capitibus mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Ægypto numinis uice colebatur, ac demũ totum corpus eradere, ut ne quid eis inter deorũ cultũ, aut pediculi

aliarum

aliarúmue sordium crearetur. Meminit & Apuleius libro Asini sui aurei 2. de huiusmodi sacerdotibus derasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazaræorum, & ab ijs nostrorũ sacerdotum, qui iubentur caput radere, & comã nutrire prohibẽtur. Hieronymus uerò, quod & in decretis canonicis scriptũ leges, rasum caput & coronã quã appellant, significare autumat diuitiarum omniũ derelictionem: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationẽ. His autem perbellis interpretationibus bene multi sacerdotes gaudent, ritusq; seruandi causa, latè uerticẽ radunt, sed ex magnis opibus, quas habent, nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere uolunt. Et hæc est cærimoniarum summa. Paulus apostolus in Cenchreis, Cenchreæ enim portus est Corinthiorũ, nutriuit & totondit comam, rasit caluitiũ, exercuit nudipedalia. autor idem Hieronymus aduersus Iouinianũ libro primo. Quæ uerò qualiáue essent nudipedalia sacra, dicetur libro sexto, cap. 11. cùm de uouendi usu agetur. Barbã itidẽ aut comam ne præsul, néue reliqui sacris initiati nutrirẽt, ex Mosis præscripto, secundũ apostoli præceptũ, primus uetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & eiusdẽ decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos uerò ab uno tantũ, cui subesset. autor Gratianus. At Romanus episcopus à tribus quoq;, sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi & Veliterno. Sic Ioannes quintus, primus cõsecrari uoluit, quem ritũ postea successores seruarunt. Quin iam tum mos inoleuit, ut pontifici renunciato ipse Ostiensis præsul inter sacra

coronam

corona imponeret, cùm satis constet antea Pontificem uel Imperatoris Constantinopolitani, sicut infra dicetur, autoritate electum, consueuisse duci ad cathedram diui Petri, & postquã in ea sedisset, tum ut ritè factum pontificẽ haberi, alijs cunctis cærimonijs neglectis. Digamus uerò ne ad officiũ sacerdotis admitteretur, Syricius decreuit, ac si iam admissus esset, ut ab eo pelleretur, quòd apostolus illud antea prohibuisset, qui ad Timotheũ scribens, uoluit episcopũ unius uxoris esse uirum. Sicut ne debiles membris aut manci in sacerdotũ numerum reciperentur, Anastasius primus constituit, & utrunq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse uoluit, sic ea ratione iußisse uidetur, ut pontifex uirginem tantũ duceret uxorem, quò ab eo digamiã excluderet, quæ iam inde ab initio apud Priscos quoq; impedimento esse consueuit sacerdotium petere uolentibus: quod testatur Seruius, enarrans illud quarti Æneidos:

Huic uni forsan potui succumbere culpæ.

ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellebantur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia, credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in prooemio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerij. Illud deinde decretũ Lateranensis concilij autoritate, ad episcopos eligendos translatũ constat, estq; statutum, ut uigintiquinq; annos natus duntaxat presbyter creari posset, atq; hoc ad imitationem, opinor, Leuitarum, qui, uti in Numeris extat, & suprà cap. 5. ostendimus, non antè incipiebant famulari

in taber-

in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et *illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quò utrique iam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum* Cœlestinus *primus iusserat, quàm alios regere, uel docere inciperent. autor* Gratianus.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diuiserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. Cap. IX.

Acerdotio ritè instituto, uisum est patrib. in primis conducibile, ut munera diuiderentur, quò pro se quisq; suū & officium nosceret, & impigrè faceret. Itaq; *summum rerū, idest, animarū curandarum negotiū presbyteris datur: et id præcipuè* Romæ, *ubi apostolica sedes iam locata erat, institutū cœpit.* Et *ne ea administratio in promiscuo esset,* Euaristus *pontifex primus omnium titulos ipsis presbyteris diuisit, septemq; diaconos instituit, qui ueritatis gratia concionatorem obseruarent, imitatus apostolos, qui, ut suprà ostendi, totidē sibi diaconos administros creauissent.* Secundo *deinde loco, circiter annum salutis* CCLXVII. Dionysius *tam presbyteris urbis* Romæ, *quàm aliarū gentium templa, cœmeteria, & parochias quas dicunt, diuisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandauitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus contentus esset.* Parochias, *ut hoc demonstremus, nostri appellant singula tēpla diœcesis, & eorum territoriū certis terminis distinctum, quod qui terunt, hoc est, incolunt, parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erant enim* Parochi *magistratus*

stratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & salem præbenda curabant. Horatius lib. 1. Sermonum: Et parochi quæ debent ligna, salemq́;. Et quia sine igne & sale, apud Hebræos, uti infrà dicetur, nullũ fiebat sacrificium, & ut parochi legatis usui necessaria prouidebant: ita sacerdotes templorũ præfecti suppeditant suis parochianis, quæ ad salutẽ animarũ pertinent, non ab re parochias uocamus. Ad propositum redeo. Nec ita multò pòst Marcellus titulos urbis ab Euaristo primùm presbyteris datos numero limitauit, decreto statuens quinq; & uiginti, ac quasi diœceses esse, ad baptizandũ eos, qui ex gentibus externis in Christianorum cœtũ quotidie uenirent, & sepeliendũ mortuos. Hæc ex Bibliothecario, Damaso, Platina, ac alijs uel recentioribus sacræ historiæ scriptoribus, quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciã, loco non explicuisse, quĩ essent ij presbyteri, quib. titulos in urbe datos tradũt, unde haud dubiè prima cardinaliũ origo est: sed ueluti par est coniectare, illi rem, ut ab initio parum clarã, silentio prætereundam fortè duxerunt, quam Iurisperiti quidam posthac inuestigare tentarunt. Verùm & illi cùm nihil certi haberent quod proderent, more eorum qui cùm obscuri sint, inani nobilitatis nomine sibi blandientes, alius ad Achillẽ, alius ad Æneam, alius ad Numam Pompiliũ, suũ genus referunt, magnopere conati sunt ostendere cardinaliũ ordinem ab Hebræis esse profectũ: & ante omnes, id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatius, qui ut à Bessarione antistite seculi nostri, uerè ultra alios & animi & corporis dotibus cardinale, gratiam iniret, de ea re commentariolũ primus

edidit. Sed ne hominē sæpius citando defatigemus, ipse suū iam incipiat narrare commentū. Occurrit, inquit, illud quod in 1. Reg. lib. cap. 2. pulcherrime scriptū est: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Quā autoritatē Hostiensis doctor excelsus figurauit ad cardinales: sicut enim ostiū regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. Hæc ille. Vide, nō secus isti Iurisconsulti aliquoties detorquent sacras literas quô uolunt, ac sutores sordidas solent dentibus extendere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoq; illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianā rempublicā, etsi reor nunquam tale quid somniatū esse ab Anna, quæ imibi loquitur, cur nō potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui perdiu antea cardinales, id est, præcipui siue primarij, & nuncupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiensis, Iurisconsulti non contemnendi comprobat, dicens: Olim autē in quacunq; ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit: Scriptum est in Deuter. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, recurre ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, ipsi enim iudicabūt tibi iudicij ueritatē. Et subdit: Ecce nunc quòd sacerdotes Leuitici tempore ueteris testamenti erant consiliarij, & sic fuerunt de iure diuino, licet nō sub nomine cardinaliū: sed huiusmodi sacerdotes cōsiliarij sunt domini cardinales hodie, sic appellati, &c. Nō animaduertit Siculus illū locū apud nos, iampridem ab episcopis & alijs sacerdoti-

sacerdotibus inferioribus occupatũ esse, qui unà cum episcopo Romano, amplius mille annis gubernarũt Romanã diœcesim, antequã quisquam illud sublime cardinalis nomen, quale nunc ubiq; latè resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales tardè uenisse, ut iure dicit possint apud nos in locũ Leuitarũ sacerdotum successisse. Hactenus de ioculatoria Siculi disputatione. Cæterũ Guido archidiaconus proxime uerũ accessisse uidetur, qui in cõmentarijs, quos in sextũ iuris Pontificij librũ scripsit, & Franciscus Zabarellus cardinalis ex testimonio Martini Cisterciensis historici, qui Innocentij quarti pontificis æqualis fuit, unà produnt, anno circiter humanæ salutis ducentesimo trigesimo altero, sedente quodã Pontiano, qui in ordine Romanorũ pontificũ non ponitur, fuisse Romæ ducentos triginta sex sacerdotes cardinales, & sexagesimoseptimo deinde anno, Marcellum quem nos diximus diuisisse titulos presbyteris, constituisse quindecim cardinales, qui mortuos sepelirent, & infantes baptizarent. Hæc non multum discrepant ab ijs, quæ ex Bibliothecario, Damaso, & Platina, suprà commemorauimus. Sanè hi Marcellum aiunt quinq; & uiginti diœceses constituisse, ad usum baptismi, & sepulturæ: illi uerò scribunt eundem pontificem quindecim fecisse cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi demortuos, curam sustinerent. Atq; hæc uera cardinaliũ ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinalium nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, cùm dicimus, solanum, fauoniũ, austrũ, & septentrionem, quatuor esse uentos cardinales, id est, primarios:

ueluti altißimæ partes cœli uocitantur cardines, quòd circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinem eorum nũcupentur cardines, circa quos ualuæ uoluuntur. Non fuit itẽ aliquandiu deinde aliud esse cardinalem, nisi ante alios habere curã animarũ: quod ut alijs pòst iudicandũ melius relinquã, testimonia quæpiã et si recentiora, ex diuo Gregorio subijciã. Is enim lib. epist. primo, Corsicæ insulæ sacerdotum cœtui, & nobilibus ita scribit: Ea de re quoniam ecclesia Alariensis, Sagonensis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessariũ duximus Martinũ episcopum fratrẽ nostrum, ibidẽ cardinalem constituere sacerdotẽ, Leoni uerò fratri nostro operam uisitationis iniungere. Ibidẽ ad Ianuarium archiepiscopum Carallis Sardiniæ: Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nulla debet ratione præponi. Et infrà subdit: Si eius obedientia fueris inuitatus, & eum post hæc cardinalem facere uolueris, &c. Itẽ ad Ioannem episcopum Squillatinũ: Pastoralis officij cura nos admonet, destitutis ecclesijs proprios constituere sacerdotes, qui gregẽ dominicũ gubernẽt. Propterea te Ioannẽ Lißitanæ ciuitatis episcopum nostrũ in Squillatina ecclesia cardinalem duximus constituere sacerdotẽ, ut animarũ curam spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliq. Verùm cùm postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogatiuam haberet, omniumq; caput perpetuò foret, uti infrà subtilius dicetur, iam tum Romanus pontifex multò quàm antea unà cum suo urbano sacerdotũ senatu, cun

ctis sine

Initium potentiæ pap. [illegible]

ctis sine controuersia præstare autoritate cœpit, ac simul illi presbyteri, quibus olim tituli dati, quibus Christianorũ animas curandi munus delatũ fuerat, eo cardinaliũ nomine uelut supremæ illius dignitatis proprio, cum primis honestari cœpere. Ac ita quod principio prorsum oneri fuit, summo tandem honori esse cœpit, nec immeritò, quandò illi in administranda repub. Christiana, suo pontifici semper præstò aderant, sic uel ijs paulatim decus accessit, paulatimq; inter contentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogatiua iusq; ipsius pontificis eligendi partũ est, adeò ut Innocentius quartus, qui circiter annum salutis MCCXLIIII. apostolicam tenere cœpit sedem, postremò publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidentes rubro uterentur galero, quò maior adhuc ordini accresceret maiestas, argumento tamen manifesto oportere eius ordinis antistites semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, et sanguinẽ effundere: Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinẽ instituit supremũ. At istuc insigne ad imitationẽ Hebræorum sacerdotũ datum esse uidetur: nam illi tiara utebantur, uti suprà diximus, quæ teste Hieronymo rotunda erat, ut pileus. Inde ad differentiam ordinis, episcopi quoq; petasum ferre cœperunt, qui extrinsecus niger, intrinsecus uerò uiridis esset. Dedit postea Paulus secundus uestẽ coccineã cucullo insignem, hoc est, lacernã (ita ueteres appellasse iudicamus) ut hæc etiã cum rubenti petaso ordinis insignia forent, quæ pictores deinde nostri nimirũ ualde pij, uel diuo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc eius simu-

lacrum paßim in sacris ædibus ornatũ uisitur, quia dicitur presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille uixit, ne nomen quidẽ tam sublime cardinalis erat auditũ. Faciunt præterea fidem tituli quos hodie habent cardinales, quos uocamus, in locũ illorum perpetuo tenore succeßisse presbyterorũ, quibus, prout declaratũ est, Euaristus primùm titulos, deinde Marcell. uelut diœceses digesserat. Testificatur & illud, quòd fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone IIII. damnatus, reiectusq; ab ordine, quòd contra canonum sanctiones, quinq; annis parochiam non adisset suã. Quanquã uel me minimè fugit Innocentiũ III. in suis decretalibus epistolis appellare sacerdotes Leuitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea uerba plures Iurisconsulti rectè sentientes ad episcopos, nõ ad cardinales attinere affirmant, quò locum uel sic tueantur, uel emẽdent. Sed iam satis de initio ordinis, qui nunc supremus habetur, cardinalium, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incremento auctus est, ut omni illo quondã onere leuatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiã Roma, lux olim orbis terrarũ, atq; arx omnium gentiũ, suum recepisse senatum, quo latè regebat, meritò sibi uideri poßit, simulq; gaudere, quòd hi senatores non censu, sicuti prisci illi Romani, sed uitæ sanctimonia, doctrina, moribusq; temperatis ac moderatis ornati iam inde ab initio, de concilij sententia cooptari cœperint. Quanquã inficias ire non licet, & huic sacrosanctæ legi aliquoties derogari: nam pinguis est, ut iam uulgò dicitur, panis Christi, cuius dulcedo iuxtà

probos

probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam degustandã non rarò aspirant. Quare periculum est, ne aliquando sacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorum genere constat: sunt enim aut episcopi, & ij quidem numero sex, Ostiensis, Sabinensis, Portuensis, Tusculanus, Prænestinus, et Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi, neutrorum tamen certo præscripto numero.

De origine honorum qui Romano pontifici habentur, & de eius autoritate in omnes ecclesias, atque quibus illius & episcoporum ac Imperatorum occidentalium eligendorum ius à principio fuerit. Cap. X.

Rimus honos Romano pontifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratia, non extra iocum dictum sit: Si homo maleficus antea fortè fuerit, ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Vrbanus: si improbus, Innocentius: si ferox, Clemens: si malè audierit, Benedictus, ut saltem nomine pontifex ornamento sit dignitati. Eius autem rei autor fuisse dicitur Sergius secundus, cui cùm Os porci diceretur, ad obscœnam nominis uocem tollendam, datum est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud aiunt ex imitatione Christi esse factũ, qui Simoni Bar Ionæ nomen Petrũ indidisset. Manauit dein mos ad posteros, ut qui pontifices crearẽtur, omisso priore nomine, eligerent sibi unum aliquod ex pontificum qui antè fuissent, nominibus. Item Romanus pontifex humeris hominum circunfertur: hoc inde natum quidam

arbitrantur, quòd Stephanus secundus, ut populo Romano ob insignes animi uirtutes uitæq; integritatē charißimus statim factus, pōtifex humeris omniū præ gaudio exultantiū fuerit sublatus, atq; in ædem Seruatoris ad Lateranum deportatus. Quem ritum deinceps seruarunt successores, adeò semper ueterum honorum ac pomparum magis quàm morum tenax est posteritas. Ego tamen dixerim illud ab ethnicis pōtifices esse mutuatos, quādò apud Romanos cum primis mos fuit, ut prædiuites ac primarij uiri lectica seruis gestata ueherentur. Iuuenalis:

Quadriuio? cùm iam sexta ceruice feratur,
Hinc atq; inde patens, ac nuda penè cathedra.

Et lectica hæc græcè dicitur hexaphorus, quia sexta ceruice, hoc est, sex seruis, sicut ait Iuuenalis, ferri solebat. Martialis libro epigram. 4.

Cùm tibi non essent sex millia Cæciliane,
Ingenti latè uectus es hexaphoro.

Ius autem creandi Romani pontificis usq; ad tempora Constantini Imperatoris, cùm pontificatus potuit cruciatus potius dici, quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cœpit eiusdē collegij, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quā Constantinopolitanus probasset Imperator: idq; institutum durauit usque ad annum salutis DCLXXXV. Quo quidem tempore Constantinus quartus Imperator, sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem iam inde sacerdotū senatus populusq; Romanus pontificem creasset, is uerè successor Petri haberetur, cùm ante id tempus, Constantinopolitani

principis

principis & Italiæ exarchi autoritate, ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est seruatum: nam cùm paucis pòst annis Gregorius tertius, ac nonnulli alij deinceps pontifices Longobardorũ iniurijs preßi, nihil auxilij à Cõstantinopolitanis principibus haberent, ad Carolũ primò Marcellum, & Pipinũ, deinde ad Carolũ Magnũ ipsius Pipini filiũ Francorum reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum magnũ Carolũ fecit Imperatorẽ, cuius successores consueuerunt itidẽ pontificis electionẽ cõfirmare. Atq; sic usu uenit, ut tum primùm tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annũ salutis M L I X. Nicolaus secundus concilio celebrato, pontificum electionem ad cardinales illos, qui, ut suprà diximus, animarum curam gerebãt, tantũ reduxit, idq; hodie seruatur. Quod autem per Nicolaum sanctum est, scriptum leges in canonicis decretis, distinctione XXIII. Sed ea electio tam à reliquis sacerdotibus, quàm à populo Romano comprobanda erat, poteratq; optari, qui etiam illius non fuisset collegij. At utrunq; breui pòst tempore penè est antiquatũ: nunc enim cardinales, & sine populi sacerdotumq; consensu, & cardinalem tantũ faciunt pontificem Romanum: quamuis nulla lege exceptũ sit, quin iure queant cuiusuis ordinis uirum pontificem creare. At ea prima, deinde altera tertiáue electionis immutatio causa fuit, suspicor, quamobrẽ nonnullæ ecclesiæ posthac conatæ sint pro suo iure, sine Romani pontificis autoritate, agere: quæ tamen paulatim ad officium rediere: nam Græci antistites, Simplicio sedente, Romanum

pontificem omniũ caput esse ultrò declararũt, qui fuit annus salutis CCCCLXXV. Is deim Ioanni Cõstantinopolitano episcopo id ad se honoris reuocare conanti, etiã iuuãte Mauritio principe, gnauiter restitit, ac breui pòst recuperata prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris iussu, est rursus princeps omniũ declaratus, etsi Græcis argumẽtantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcẽ, quo & imperij. Idem ut pater Rauennates episcopos ad officium reuocauit, quos iampridem Longobardorum ac exarcharum temeritas alienauerat. Item & Mediolanenses eisdem furoribus actos, post CC. annos quàm desciuerant, ad sanitatem reduxit. Quin uel Aquileienses nõnihil sub Gregorio aberrãtes, breui ad obsequiũ retracti, & pallij usus post centũ & quinquaginta annos, quàm eo fuerãt priuati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cunctarũ est ecclesiarũ caput, & id quidem summo omnium gentiũ consensu, ita ut non sit uel impijs hominibus locus iam ullus aliter somniandi, nedum disputandi relictus. Ius autem eligendorum episcoporum, sacerdotum, ac diaconorũ, iam inde à principio penes apostolos, & deim apud sacerdotes ciuitatum, non sine tamen suffragio plebis, atq; iudicio uicinorum episcoporũ fuit. Et hunc ritum diu seruatũ esse diuus Cyprianus non uno in loco, & in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterum testatur, atq; inibi de ea re luculenter edisserit. Sed cùm ista lex iampridem refrixerit, nihil est quòd hìc Cypriani uerba ponamus. Episcopum uerò ita electum cæteri prouinciæ episcopi initiabant, idq; fiebat decreto Niceni conuentus, quo sancitum erat, ut episcopus, si fieri posset, à

totius

totius prouinciæ, sin uerò difficile foret, tum non minus quàm à tribus initiaretur, & id non sine metropolitani autoritate. Vtrunq; hodie penes Romanum pontificem est: ille enim creat episcopos, & initiat, uel secundum Nicenum præscriptum, initiari, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio tertio: is enim decreuit, ut ab urbium populo sacerdotumq; cœtu eligerentur, non refragante loci principe, & pontifice Romano annuente his uerbis, Volumus, & iubemus. At illud decretum uelut nimis utiq; laudabile citò obsoleuit, cunctis semper in peius nostris delabentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœpit, sed id ius Ludouicus Caroli Magni filius Paschali pōtifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadriano concessum. Veruntamen hodie bona principum nostrorum pars illud mordicus tenet, imò non modò episcopos paßim quos uolunt, declarant, renunciant, dicunt, sine sacerdotum populiq; suffragio, sed sunt, qui suis duntaxat diplomatibus posseßionem minorum sacerdotiorum tradant, quod modis omnibus Simplicius ac Gregorius uetuerunt. Imperatores uerò nostros, occidentales dico, iam inde ab initio penes Romanū Pontificem creandi potestas fuit, quando Leo tertius, sicut suprà tradidimus, Carolū Magnum Imperatorē fecit, coronaq; qua honestātur Imperatores, donauit, quam Platina diadema uocat: est enim fascia linea, qua insigni reges utuntur. Postea Ioannes duodecimus Othonem Germaniæ regem Imperatorem creauit. Et postremò Gregorius quintus, ut suam gentem, fuit enim homo Germanus,

singulari

singulari quopiam beneficio afficeret, autoritatem in posterũ tempus eligendi Imperatoris fecit archiepiscopis, Moguntino, Treuerensi, & Coloniensi, item marchioni Brandeburgẽsi, comiti Palatino, duci Saxoniæ, & regi Boëmiæ, ut qui ab eis renunciatus esset, Cæsar & Romanorũ rex diceretur, ac deinde Imperator statim, ut electionem huiusmodi Romanus pontifex comprobasset. Fuit is annus humanæ salutis M I I. *Atq; sic Germani principes ius illud acquisiuerũt, quod etiamnum habent, retinent, conseruant.*

Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. Cap. XI.

Augebatur principiò aßiduè inter sæuas Romanorum principum persecutiones, piorum numerus, & quò magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie eiusmodi tormenta subire non formidabant, ut iam multitudo Christianorum multò esset ipsis Imperatoribus suspectior quàm religio. Ne igitur memoria tot fortium factorum, quibus nunc fulget religio, instar solis & lunæ, ullo unquam tempore hominũ mentibus excideret, néue posteritatem quandoq; latéret, quónam pacto illa ubiq; gentium propagata fuisset, Iulius primus Romanus pontifex, omnia ad rem sacram pertinentia per notarios literarũ monimentis mandanda curauit. Ii ab initio fuisse uideri possunt, quos hodie protonotarios uocant, quorũ officiũ est, res præcipuè gestas cõscribere. Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam

pium

pium factũ Clementi malim aßignare, quem constat regiones septem notarijs diuisisse, qui diligenter res martyrum gestas scriberent: sed illud postea Antherus stabilius reddidit. Quod sicut Clementis & Antheri fuit institutũ, ita fieri potuit, ut successorũ incuria intermissum, à Iulio postremò fuerit renouatũ. Atq; tale nostri protonotarij habuere principiũ. Reperio etiam Fabianum, qui Anthero succeßit, & Caium deinde regiones diuisisse diaconis, qui itidẽ gesta martyrũ literis mandarent. Verùm hoc munus tempestate nostra, excusso scribendi onere, in ordinẽ abijt haudquaquã indecorũ, etsi uenalis est. Sunt hodie protonotarij apostolici numero septem, qui, ut dictũ est, in illud collegium pretio cooptantur. Sunt præterea extraordinarij sine numero à pontifice gratuitò creati, qui eius dignitatis priuilegijs perinde gaudent, atq; alij, cõmodum aliud non consequuntur. Omnes equitãdo pileo utuntur nigro, quod inductum dixerim, ut à cardinalibus & episcopis, per hoc insigne internoscerentur, quando æquè omnes linteam togam induunt. Ita coniectura percipiamus licet, cùm minimè tradatur, quandò primùm petasati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primùm uenalia facta. Leo primus ad res diuinas intentus, cùm populus frequẽs ex omni parte orbis Romã ueniæ causa concurreret, apostolorũ sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellauit. Illud bonus pontifex ea de causa fecisse uidetur, quò augeretur pietas eo loci orantiũ, cùm animaduerterent diuorum reliquias non sine ueneratione seruari. Sed memoria nostra obsoleuit ista cõsuetudo, cùm pauci

certò sciant ubi loci ipsa apostolorum ossa iaceant. Quare à sepulchris ad cubiculum pontificis custodiendum, cubicularij huiusmodi traducti dicũtur, quos Leo x. in collegium redegit.

Vnde natum, cur sacerdotum ordo in uarios abierit munerum gradus: & de primo pallij usu, eiusq́ forma, ac primordio collegij residentiariorum apud Anglos, & de antiquo iurandi modo, interdicendiq́ contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, ut dicitur. Cap. XII.

Am inde ab initio, cùm ubiq; ferè gentiũ flamines sacerdotes præessent, et illis alij, qui archiflamines, id est, primarij sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorum omnium ratio referebatur, placuit, autore apostolo Petro, sicut D. Clemens *in suo Christianæ religionis compendiario libello perhibet, ut similiter in singulis gentium quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus, in locum flaminũ episcopi substituerentur, & in qualibet prouincia, archiflaminis uice, unus archiepiscopus constitueretur, cui reliqui illius regionis episcopi subessent, id quod nos in historia nostra* Anglica *ostendimus in* Britannia, *quæ nunc* Anglia *est, autore diuo* Gregorio, *esse factũ.* Innocentius *quoq;, ut in decretis canonicis est, hinc nostrorum sacerdotum & episcoporum differentiam introductam affirmat.* Ii *archiepiscopi modò primates, modò graia uoce patriarchæ, hoc est, patrum principes dicti, quatuor principiò fuere,* Romanus, Antiochenus, Alexandrinus, Hierosolymitanus: *postea translata* Byzantium *imperij sede, additus*

ditus est & Constantinopolitanus. Verùm posthac ambitione paulatim modestiã è pectoribus hominũ detrudente, plures creati sunt, usq; uenit, ut huiusmodi ordini plus aliquid dignitatis ac maiestatis accesserit. Et quoniã hisce pontificibus sedes in ijs præsertim locis, qui insigniores essent, datæ sunt, idcirco & metropolitanos uocamus, quòd unusquisq; hodie in ea præsit urbe, quæ eiusdem prouinciæ metropolis, id est, mater ac caput est. Primates tamẽ ac patriarchæ antecellunt autoritate archiepiscopis metropolitanis, sicut patet ex decreto Aniceti, qui statuit, ne episcopus crimen metropolitani sui ad aliũ nisi ad primatẽ, aut ad sedem apostolicam deferret. Eiusdẽ etiam decretũ fuit, ne archiepiscopi nisi ex singulari titulo, primates nominarentur. Ii autem meritò patriarchæ uocantur, cæteri archiepiscopi nominantur, uel, ut quidam uolunt, metropolitani. Hos Clemens primus pallio, cuius usum introduxit ipse primus, ornauit, uoluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potißimum insignibus, ab reliquis episcopis distinguuntur. Marcus tamẽ pontifex instituit, ut episcopus Ostiensis, quòd ab eo Romanus consecraretur, pallio quoq; uteretur. Est autẽ pallium uestis summa lanea & candida, cui utrinq; pendent duæ fasciæ, et ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus insignita est. Huius sanè insignis rationẽ diuus Gregorius ad Maximũ episcopũ Salonitanũ scribens, scienter reddit, qui dicit illud humanitatẽ et iustitiã significare, ut ij qui illo utũtur, foris summisse se gerant, id est, mites sint, & intus animũ æquũ habeant, hoc est, iustitiã colant. Ex eodem quoq; fonte manauit,

inter

inter reliquos initiatorũ ordines, diuisio officiorũ, ut archidiaconi diaconis, archipresbyteri presbyteris, & ijs omnib. præpositi uel decani quos uocãt, præessent, quibus par quoq; creuit honor. Hinc etiã instituta sunt collegia sacerdotũ, qui in templis præsertim cathedralibus, omni tempore sacris operã darent. Hos græcè canonicos, hoc est, regulares uocamus, ut qui ritè instituti, cæteris uiuendi normã præberent. Istorũ autem collegarũ abhinc CCC. & eo amplius annis, apud nostros Anglos, tempore regis Ioãnis, cùm humana pariter ac diuina permista forent, diuortiũ factũ est: sed autor sectæ non traditur, quod sciam, si non fuit discordia, quæ fortè uoluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio seiunctos alijs dominari. Id enim temporis cùm regis Ioannis edicto cuncta paßim templa spoliarentur, aliqua diruerentur, sacerdotũ bona prædæ darentur, facilè omnis administrorũ grex dißipatus est: postea mortuo rege accidit, ut canonici ad sua redièrint collegia, & eos qui primi fuerunt, oportuerit erogare pecuniã, tam ad ædes sacras sarciẽdas, quàm ad ea comparanda, quæ ad cultũ pertinerent diuinum. Hinc igitur factũ est, ut nonnulli canonici curã rerum omnium collegij susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soliq; emolumenta capere cœperint, quæ patres olim cunctis iuxtà collegis canonicis constituerint, qui suo tempore sacris operam dedissent. Ita republica collegarum in paucorum potestatem deducta, aut tunc, aut statim pòst, ij noui principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis, in suã societatem admittebant, nisi pretio, quod partim ad sarta templo-

templorum tecta tuenda, partim sibi, partim uerò templi ministris partiebantur: & ut ea emptio non uideretur fieri contrà ac liceret, à Romano pontifice impetrarunt, ut à uenientibus in suũ nouum collegium, sine criminis nota, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegijs sacerdotũ ita dominantur, uulgò residentiarij uocitantur, quòd ad templa soli maneant: nam licet alij canonici dies noctesq; in templis, ad res sacras, laborem, curam & operã impenderent, nihil tamen lucrifacerent. Durat institutũ uarijs legibus ab ipsis residentibus corroboratũ: sed una quidẽ lex illa primaria est, ut domos maximè hospitales habeant, & præsertim diuitibus qui ad eos pro suo iure continenter confluunt, id quod inuidiã illis reprimit, cùm ita mensis seruire cogantur. Atq; ex eo instituto secutũ est, ut bona pars canonicorũ ex suis collegijs expulsa sit, quandò multi illorũ seu religionis, siue paupertatis causa, nolunt, neq; possunt pretiũ dare, qui non prohibiti dubio procul, in obeundis sacris tam libentißimè quàm diligentißimè suum officiũ præstarent. Quapropter haud fortasse ab re esset, si patres præscriptũ canonicis quondã à collegiorum fundatoribus datũ, tandem aliquando seruandum curarent, prout alibi ubiq; gentiũ, illud ipsum inuiolatum esse constat. Item ut homo homini facilè semper præstat, ita expedit, ut maiora munia præsertim sacra illis deferantur obeunda, qui doctrina & uitæ sanctimonia alijs antecellunt, id quod Christus admonuit, cùm dixit: Homo quidã peregrè proficiscẽs uocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua, & huic quidẽ dedit quinq; talenta, alij autẽ duo, alij uerò unum, unicuiq;

ſecundum propriam uirtutem. Quapropter Antherus pontifex cenſuit epiſcopũ, omiſſo primo epiſcopatu, ad alterum neceßitatis cauſa, & utilitatis, non ſuipſius, ſed creditarum ouium, poſſe transferri, quod antea per decretum Nicenæ ſynodi, fieri minimè licebat. Et Antherũ illud mouiſſe crediderim, quòd Petrus ea de cauſa, relicta epiſcopali ſede Antiochena, ſe Romam contulerit, ibiq; aliquot annos epiſcopatũ obiuerit. Cæterum hodie à pleriſq; contrà fit, ad utilitatẽ ſuam, non ad ſuſceptum munus reſpicientibus, ut habeant unde ſe mollius curent, quibus haud dubiè Dominus tempore ſuo dicet, Serui mali: tollite itaq; ſeruos inutiles, & eijcite in tenebras exteriores, illic erit fletus & ſtridor dentiũ. Cùm per hunc modum epiſcopi, & archiepiſcopi dati eſſent, qui in ea incumberent, quæ in ſuorum ſacerdotum rem eſſe ducerent, iuſq; dicendo, reddendoq; illos regerent, Caius primus ſtatuit, ut ſacerdos ne coram iudice prophano cõueniri poſſet, quò ſic cunctos deterreret, ne Chriſtos Domini tangerent. At ne quiſquam fraude dolóue circumueniretur, Eutychianus ſanxit, ut accuſatio coram iudice ſcripto conſtaret, ſicut Cornelianũ decretũ eſt, ne quis à ſacerdote, niſi religionis cauſa, exigeret iuſiurãdum, quod non credentibus & ſuſpicioſis faciendæ fidei cauſa, inſtitutum conſtat, cuius apud ueteres talis fuit forma. Cicero ad Appium Pulchrũ: De me tibi ſic conteſtans omnes deos, promitto. Et Æneas ad Didonem, apud Vergilium:

Funeris heu tibi cauſa fui, per ſydera iuro,
Per ſuperos. Aut per rem charam mos fuit iurare.

Ouidius ad amicam, quæ peierauerat:

Perq́; suos illam nuper iurasse recordor,
Perq́; meos oculos, & doluere mei.

Item, teste Festo, lapidem silicem tenebant iuraturi per Iouem, hæc uerba loquentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe, arceq́; bonis eijciat, ut ego hunc lapidem. Præterea nulli, quemadmodũ testatur Liuius, licebat magistratũ plus quinq; dies, nisi qui iurasset in leges, gerere. Hunc penè morẽ pontifices nostri, reges, sacerdotes, prætores ac cæteri omnes præfecti seruant, qui ita iurant antè, quàm ad ea munera obeunda admittantur. Sed illud maximũ ius erat iurandũ, quod quisq; nomine fidei dabat, ita ut, teste Dionysio, magistratus plurimas litiũ disceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numã Fidei deæ templũ posuisse, sacraq́; fieri instituisse idẽ tradit. Apud Hebræos talis fuit usus. Hieremias: Et iurabis, uiuit dominus, in ueritate, & iudicio, & iustitia. Hos enim, ut ait Hieronymus, iusiurandum habet comites, quibus si caruerit, periurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad Dauid: Nunc ergo domine mi, uiuit Dominus, & uiuit anima tua. Historia est in 1. Regũ lib. Apud nos ita iurat Apostolus, testis est mihi Deus. Sed longè usitatißimus iurandi modus est, per euangeliũ, quem Iustinianus Imperator, uti in eo libro est quẽ Authenticũ appellauit, titulo de sanctißimis episcopis, instituit. Postea ita usu uenit, ut hodie qui iusiurandũ iurat, corã magistratibus ut plurimũ euangeliorũ librũ aut dextra manu tãgat, aut osculetur dicẽs, Ita me Deus, et hæc sancta euãgelia iuuent: quòd quemadmodum euangelium nostræ religionis fundamentum nulla de causa uiolari debet, ita iusiurandũ nullo pacto

frangendum sit. Quòd autem nostri pontifices solent contumaces, hoc est, superbos ac idcirco iuris contemptores minimeq; obedientes, aut delictũ aliquod delinquentes excommunicare, ut uulgò dicunt, illisq; simul interdicere sacris, hoc ex Iudæis sumptũ est, quorũ moris fuit, eos ignominiæ causa extra synagogam, id est, congregationẽ eijcere, qui dicto minus audientes, contra legem, uel pontificum seu populi mandatũ aliquid fecissent, quod perinde erat atq; apud nos interdicere sacris: illudq; uerum esse euangelista Ioannes affirmat, scribens: Iam enim conspirauerãt Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse Christũ, extra synagogãm fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinthios epistola priore, cap. 5. cùm iubet, ut stuprator suæ nouercæ extermine-tur, quò sic pœnitendo tanti sceleris animã non amittat, ita scribẽs: Tradatur satanæ, ad interitum carnis, quo spiritus saluus sit, in die domini Iesu. Hos religionis hostes diuus Cyprianus abstentos paßim appellat, quòd reliqui homines ab eis abstinere debeant: qui tamen utitur supino istius uerbi abstineo, minimè usitato. Reperio hunc puniendi morẽ à Druidibus Gallorũ sapientibus quondã usurpatũ: illi enim, uti Cæsar in suis commentarijs testatur, si quis aut priuatus aut publicus eorũ decreto non stetisset, sacrificijs interdicebant. Et hæc pœna apud eos grauißima, quoniã quibus ita erat interdictũ, ij numero impiorum ac sceleratorũ habebantur, ab ijs omnes decedebant, aditũ sermonemq; defugiebant, ne quid ex contagione incommodi acciperent, neq; ijs petentibus ius reddebatur, neq; honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum nostra reli-

gione

gione consentiunt, ut non temerè quis crederet, nos huiusmodi deuouendi execrandiq; modum potius ab ipsis Druidibus, quàm à Iudæis esse mutuatos. Atq; hoc unicum telũ, terrificumq; fulmen est, quo pontifices nostri solo nutu, mortaliũ animas etiam ultra tartara mittũt, propter quod minus utiq; est in quenquã præcipitanter torquendum. Istud censuræ, id est, correctionis genus apud ueteres Christianos in usu fuit, id quod Tertul. in Apologet. apertè demonstrat, cùm meminit de eorum conuentibus, ita scribens: Ibidẽ etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina: nam iudicatur magno cum pondere, si quis deliquerit, ut à communicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commercij relegetur: præsident probatißimi quiq; seniores, honorẽ istum non pretio, sed testimonio adepti.

Qui primi instituerint, ut uirgines cõsecrarentur, & unde fluxerit mos uelandi caput, illudq; aperiendi uiris principibus, atq; osculandi pontificum pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lauandi. Cap. XIII.

Vòd uirgines sacrantur, id est, uota castitatis facientes religioni addicuntur, Pij primi præscriptũ esse uidetur, quod in decretis canonicis est: Virgines non uelentur ante XXV. annos, nisi fortè neceßitate periclitantis pudicitiæ uirginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, & in sabbato Paschæ, & in apostolorum natalitijs, nisi mortis causa urgẽte, & reliq. Porrò eam prærogatiuam apostolorum festis diebus datam aiunt, quòd illi ante omnes, uirginitatis amatores cultoresq;

fuissent. Id initium fuisse monacharũ, ac incrementum inde suum sensisse, declarat decretũ Soteri, qui secundo loco successit Pio. Is instituit, ne monacha ulla pallam, quam uocãt, attrectaret, néue thus in acerrã poneret, dum sacrificia fierent. Fuit ille annus salutis circiter CLXXV. Vnde uidetur monacharũ institutum iam tum apud Romanos non fuisse ignotũ. Quare miror quosdam esse, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primã fœminarũ ausam esse illud Romæ profiteri. Verùm ab ipsis apostolis ortum uidetur, ut mulierũ sacrarũ cõgregatio in Christiana religione esse cœperit: cùm enim Paulus priore epistola ad Timoth. scribat: Viduas honora, quæ ueræ uiduæ sunt. Porrò quæ uera uidua est ac desolata, sperat in Deo. Et subijciat: Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius uiri uxor, in operibus bonis hominũ testimonio comprobata, si filios educauit, si fuit hospitalis, si sanctorũ pedes lauit, si afflictis subministrauit, si in omni opere bono fuit aßidua. Item pergat: Quòd si quis fidelis, aut si qua fidelis habet uiduas, suppeditet illis, & non oneretur ecclesia, &c. Apparet uiduas ueras & desolatas, hoc est, ut Chrysostomus sentit, rerũ omnium humanarũ curas negligentes, spesq; suas in domino ponentes, iam tum electas, ac ecclesiæ, id est, communitatis sumptibus nutritas, & deniq; tales propémodum fuisse, quales nos hodie habemus monachas, excepto quòd nostræ nõ modò secundũ apostolicũ præscriptum, sexaginta annis, sed ut plurimũ uiginti minores eliguntur, quæ cùm aliquãdo carnis titillatione impulsæ à continentiæ legibus aberrent, profectò religio non mediocre

mediocre inde damnum sui honoris facit. Quippe ideo apostolus, teste Ambrosio, in lib. de uiduis, iuniores uiduas minus recipiendas in numerū ecclesiæ uiduarum decreuit, quòd illæ haud facilè possent præstare officia, quæ ad ueras uiduas pertinerent. Hinc perspicuè intelligere licet, iam tum cœpisse fœminas per hunc modum Deo dedicari, & apostolos primùm, ac deinde nostros pontifices exemplo uestaliū uirginum, induxisse fœminarum religionem, in ecclesiam Dei, ut uterq; sexus domino in castitate seruiret. Sicuti uelare caput, secundū Apostoli sententiā est, qui ad Corinthios ait: Omnis uerò mulier orans aut prophetās, non uelato capite, dehonestat caput suum. Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi uelato capite, templū ingrederetur: quod uidetur ab Hebræis accepisse, quorū fœminis, sicut ait Tertull. lib. de corona militis, tam solenne fuit uelamē capitis, ut inde internoscerētur. Item pontifici non licebat caput aperire, dicente Mose: Pontifex caput suum non discooperiet. Vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorum ritus ad honestiores uerteret usus. In sacrificijs enim, quemadmodum ait Plutar. in problemat. Itali, autore Ænea, obnubebant caput, quòd is cùm rem diuinam faceret, prætereūte Diomede, qui, teste Seruio, Palladiū quod ex oraculo iussus erat reddere Troianis, tunc referebat, ne cognitus interrumperet sacrificium, caput uelauit, atq; ita conspectum hostis euitauit. Commemorat rem hanc Maronianus Helenus in 3. Æneid.

Et positis aris, iam uota in litore solues,
Purpureo uelare comas adopertus amictu,

Ne qua inter sanctos ignes, in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto,
Hac casti maneant in religione nepotes.

Cæterum apud Arabes & Carthaginẽses, fœminæ non modò religionis, sed honestatis causa, caput & faciẽ uelabant, quod uelamẽ pro galea illis esset. autor Tertull. qui de ea re librũ scripsit. Magistratibus uerò & alijs potentioribus caput aperimus, tanquã omnia nostra illis patêre debeant. Idem Plutar. autor. Hinc haud dubiè nobis mos est, & orare aperto capite, & superiores reuereri, id quod apostolus uoluit dicẽs: Omnis uir orãs, aut prophetãs uelato capite, probro afficit caput suũ. Hæc ille. Sed ad rem redeamus. Est igitur sacrandarum monacharum institutũ multò uetustius, quàm quæuis alia monachorũ religio: est item excellẽtius: quippe nulla, ut ait Augustinus de bono uirginali, uirgo sacra nascitur, nec est hæc proles carnis & sanguinis. Si harũ quæritur mater, religio est. Non parit uirgines sacras, nisi uirgo sacra, uirgo illa, quæ despõsata est uni uiro, id est, Christo. Talis uirgo sacra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Postea in collegia coiuere, ac sanctißimis uiuendi legibus à patribus acceptis, uitam uirginitate dignam agere cœperunt. Mos deosculandi pedes pontificum, ne longè exempla petamus, à Christo præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos & pontifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, sicut testis est Lucas, sibi pedes primùm flens lachrymis rigaret, capillisq; tergeret, ac deinde deoscularetur, ueluti apud Hebræos mos fuerat Christos domini

mini uenerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes apostoli Petri osculari, sed pater mansuetudinis plenus id fieri non est passus, qui eleuans eum sibi ad pedes iacentem, dixit: Surge, & ego ipse homo sum. O uocem memorabilē, atq; salutarem, si bene multi hodie sese quoq; homines tantùm esse perpenderent, qui propterea quòd sacerdotio præditi sint, planè se reliquorum mortaliū, longè post hominū memoriam imperiosissimos dominos præbent, non communes patres, uti fieri deberet. Ita usu uenit, ut nos pontificū nostrorum pedes exosculemur: illudq; institutum à Romanis pontificibus dixerim, quò mos ille osculādi antiquus à deorum etiam cultoribus seruatus, ad ueram pietatem usurparetur. Perinde quandoq; expedit, ad alliciendos hominum animos ad ueram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat, non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilem adhibeatur cultū. Nam, ut Plutarchus téstatur, sacerdotibus Romanis nec habere nec petere magistratū permittebatur, lictore tamen & sella curuli utebantur, ut ijs deliniti ultra non quærerent: in templis prope ianuam lecticā habebant, tanquam custodes & refugium: pedes ijs reliqui osculabantur. Quin & alijs summis uiris id genus honoris habebatur, cuius rei testis est Seneca, scribens Caium Cæsarem porrexisse ad osculandum sinistrum pedem Pompeio Pœno, ut ita ostenderet socculū auratum, margaritisq; distinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita scribens: Imperatores antea manus exosculandas nobilibus præbebant, pòst suis manibus subleuabant ad oris osculum, uulgus genua exosculabatur. Diocletianus

edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine, prostrati pedes sibi exoscularentur, quibus etiã uenerationem quandam adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis, & margaritis, quod fecisse antea Caiũ Caligulam memorant. Is honos hodie Romano pontifici fit, qui adeuntes se ad sacra pedũ oscula admittit: cæteri uerò antistites dexterã manum auersam adeuntibus religiose osculandã porrigunt, quod uel ab ethnicis sumptum constat. Plinius enim lib. 11. dicit religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ osculis auersa appetitur. Testatur idem Apuleius libro asini sui secũdo, ubi cùm de propheta Ægyptio meminit, ait: Et cum dicto iuuenẽ quempiã linteis amiculis intectum, pedesq; palmeis baxeis indutum adusq;, deraso capite producit in medium, huius diu manus deosculatus, & cætera. At cõtrà faciebant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gentis suæ, nulli mortalium osculum ferebant. Solemus insuper & osculo salutare, id quod antiquũ est, quandò satis constat Hebræos sic consueuisse in osculũ excipere hospites, atq; hoc pacto salutare adeuntes se. Ad hunc modũ Iacob ut uidit puellam Rachel, ore est prius osculatus, quàm illi indicaret se eius esse amitinum. Et Laban pater ipsius Rachel ut nouit Iacob filium Rebeccæ sororis suæ, complexus est eum ruens in osculũ. Sic Christus salutantes se osculari solitus erat, sic Paulus beneuolentiæ animorumq; charitatis osculo salutandũ censuit, qui in extrema secunda epistola ad Corinth. scripsit: Salutate uos mutuò sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutum fuisse, ut mulieres cognatos ore oscularẽtur: cuius

rei etsi

rei etsi Plutarchus in problemat. alias ponit causas, quòd mulieribus Romanis uini usus interdictus esset, et idcirco ne bibentes laterent, sed domesticorū congressu redarguerentur, osculandi cōsuetudinē introductā. An quòd mulieres Troianæ cū ad Italiæ littus accessissent, & uiri ad unū omnes in terrā descendissent, naues incenderūt, quia se iā diuturni laboris pertæsas maris tæderet, quæ metu deinde uirorū pauidæ, osculādo ac blandè appellando mitigassent eorū animos, sibiq; reconciliassent? Hinc mansit postea cōsuetudo, ut hac inter se comitate uterētur, fuitq; præcipuū cognationis signū, post cognatorum cōnubia lege prohibita: quod nunc ubiq; gentiū seruatur, et præsertim apud Anglos, quorū mulieres nō cognatos modò, sed quoscūq; generatim osculo tantū salutant, resalutātq;, & illud quidē prioribus, uti dicitur, labris, tam decētissimè quàm honestissimè faciūt. At quæ regio sunt sanguine editæ, nō oscula inferioribus libāt, sed manū auersam porrigūt, perinde ac uiri inter se salutationis causa, solent dextrā iungere dextræ. Quòd sacerdotes ante diē festū paschæ sibi inuicē, quodq; prophani qui superiores sunt, inferiorib. pedes lauāt, id fuit etiā Christi institutū, qui ut humanitatis documentū omnib. præberet, apostolis pedes eodē die lauit, quib. prout Ioānes cōmemorat, & dixit: Vos uocatis me magister & domine, et bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exēplū enim dedi uobis, ut quemadmodū ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quod institutū mansit postea cū osculādi ritu, & utrūq; cōmemorat Tertul. lib. ad uxorē altero.

Qui

Qui primi apud Romanos inſtituerint ſacerdotes flamines, uirgines ueſtales, pontificem maximum, ſalios, feciales, patrem patratum, regem ſacrificulum, augures, epulones, ſodales, Titios, & aruales, ac ſingulorum officia, & quæ procurarent ſacra, & de primo lectiſternio, atq; librorum Sibyllinorum origine. Cap. XIIII.

Lamines, id eſt, ſacerdotes, Numa Pompilius ſecundus Romanorũ rex inſtituit: is enim rex creatus nihil prius habuit, quàm præferocẽ populũ ad pacis & iuſtitiæ cultum à rei bellicæ ſtudijs auertere, ſacriſq; obligare. Itaq; primũ conſtituit annum ad curſum lunæ, digeſtum in duodecim menſes, uti alio eſt loco à nobis dictum, feſtoſq; deinde dies: flaminem unũ Ioui creauit, qui dialis eſt dictus, eum inſigni ueſte curuliq; ſella ornauit. Is mortua uxore, ut ait Plutarchus in problem. ſacerdotio ſe abdicabat, uelut alter cenſor uita priuato collega, magiſtratu abibat. Non uehebatur equo, neq; noctem unã extra urbem manebat, ut ſi longius profectus eſſet, ne ſacra, eius abſentia negligerentur. Item iurare eidem minimè licebat, eò quòd tormenti quoddam genus ſit homini libero iuſiurandũ, præſertim ſacerdoti, cui cùm diuina credita ſint, paruam habere fidem, abſurdum cenſetur. Vtinã utrunq; noſtri attenderent epiſcopi in primis, qui ad ſuum munus fungendũ haud ſemper præſtò ſunt, propter quod res religionis meliore in caſu minus ſunt: & noſtri magiſtratus, qui uolũt pro re etiam minima, ſacerdotes iureiurando adigere, cum ijs in primis illud tantũ fari liceat, Eſt, eſt, nõ, nõ.

Sed

Sed domum repedemus. Duos deinceps Numa adiecit flamines, Marti unum, alterum Quirino. Plutarchus huius rei autorem facit Romulum, aitq; ab eo flamines Ioui & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Liuius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabant, quasi filamines dictos existimant quidam, alij à pileis quasi pilamines: sed infula quæ illorum capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, ijs uerius quàm uox alia nomen dedit. Item uirgines uestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Æneam adducta fuerunt. Vergilius:

Sic ait, & manibus uittas Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Vestam matrē Saturni, & alterā ex Ope filiam ferunt: de hac uirgine Ouidius in fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens:

Nec tu aliud Vestā quàm uiuam intellige flammam.

Modò terram:

Sic incesta perit, quia quam uiolauit, in illa
Conditur, & tellus Vestaq; numen idem est.

Bene conuenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cuncta producuntur. Posuit illi templū Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatiū & Capitolium, forma penè sphærica, qua terra pingitur, constituta. Tradit Aulus Gellius, primæ quæ huiusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomen fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas: diciq; non electas, neq; creatas uestales, sed captas, eò quòd capiebatur à pontifice

tifice de manu patris uestalis uirgo: neq; capi poterat minor annis sex, neq; maior decē, et quæ ex seruis nata, aut corpore manco, sensuue diminuto foret. Romæ primò Gigania et Berenia captæ, mox totidē additæ, Camilia & Tarpea. Huic numero Seruius Tull. duas nouißimè adiecit. Hæ decē primos annos sacrorū ritum perdiscebant, totidem deinde operā dabant sacris, tertio decennio rudes & nuper captas instruebant: postea uerò si qua id ætatis nubere uoluisset, fas erat, alterū mallet sequi. Cæterum quandò illis quæ coniugium secutæ fuissent, male uertisset, plures ad mortē usq; in religione perseuerabāt. Stipēdiū ijs Numa de publico statuit, & eas deniq; perpetua uirginitate alijsq; cærimonijs uenerabiles fecit: carpento uehebantur, magistratusq; illis assurgebāt, ac fortuito occursu, sontē supplicio eximebant: ignem perpetuū seruabāt, qui si per incuriam extinctus esset, custos flagro à pontifice maximo cui suberant, cædebatur. Si qua incesti conuicta esset, ante ora ciuiū, mœsto silentio efferebatur, uiuaq; circa Collinam portam, in subterraneū specum dimissa, terraq; statim superiniecta necabatur. Atq; hoc sacerdotiū Alba oriundum per hunc modum fuit Romæ instauratū. Pontificem præterea maximū Numa Martium Marci filium ex patribus creauit, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit, ac quibus hostijs, quibus diebus, ad quæ templa, sacra fieri oporteret, formulā docuit, constituitq; eum, teste Festo, iudicē ac arbitrū rerum æquè diuinarum ut humanarū. Fuit id, credo, certum portentum, quo est significatū, urbem Romā postremò perinde pontificia maiestate, qua nunc latè patet, gentibus

modera-

moderaturam, atq; olim potētia imperasset. Idem Gradiuo Marti duodecim sacrauit salios, tunicæq; pictæ insigne dedit, & super tunicā, æneum pectori tegumentum, cœlestiaq; arma, quæ ancilia appellātur, ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudijs solenniq; saltu, unde nomen traxerunt, iussit. Videtur Numa in hoc, uelut in plerisq; alijs, Hebræos æmulatus: legimus enim Dauid ante arcam fœderis saltādo processisse. Ancile scutum breue ac rotundū, regnante ipso Numa, è cœlo lapsum in sæuientis pestis remedium, uulgò crediderunt. Ouidius in Fastis:

Ecce leui scutum uersatum leuiter aura
Decidit, à populo clamor ad astra uenit. Et infert:
Atq; ancile uocant, quod ab omni parte recisum est,
Quaq; oculis spectes, angulus omnis abest.

Et cùm aruspices respondissent, illic fore orbis imperium, ubi ancile illud consisteret, diligentia Numæ ne ab hominibus unquā auferri posset, à Mamurio fabro multa similia facta sunt, & in tēplo Martis posita. Inter tot sacros ordines, posuit & feciales sacerdotes, quibus id dedit negotium, ut Romani nullū iniustè bellum inferrent cuiquam. Cneus Gellius annaliū scriptor id ab Ardeatibus prodidit acceptum, alij ab Equiculorum gente. Satis constat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excursiones in Romanū agrum factas, ne non omnia ritè fierent, feciale ius, & collegium postremò constituisse. Ii si qua per iniuriā Romanis adempta essent, repetebant ab hoste: quæ si minus reddita essent, bellum cōposito ad id carmine indicebāt. Pari potestate petentibus iustè res, dabāt sontes ad supplicium,

cium, legatorum iniurias uindicabant. Ad hos itē pertinebat, fœdera iure percussa tueri, pacē sancire, eandem si minus legitimè pacta esset, irritam facere, & si quid Imperator uel exercitus deliquisset, scelus expiare. Feciales autē à fero siue à facio dicti, quòd apud eos belli pacisq; ferendæ seu faciendæ ius esset. Fuit & sacerdotium Patris patrati, qui Romæ ad iusiurandū patrandum, hoc est, ad fœdus sanciendū eligebatur: fecialis eū faciebat, uerbena caput capillosq; tangens. Primus Romæ fecialis Marcus Valerius patrem patratū Spurium Fusium fecit. Post exactos reges, cœpit rex sacrificulus creari, is primus fuit Manius Papyrius, qui ne in re ulla regis præsentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ reges facere consuessent. Et id sacerdotiū pontifici maximo subiecere, ne quid regiū nomen recenti libertati officeret. Erant præterea augures, de quorum origine alibi diximus. Epulones qui indicēdi Ioui cæterisq; dijs epulas potestatē habebant, ueteres pontifices instituere: nam, ut inquit Cicero, pontifices propter multitudinem sacrificiorū, tris uiros epulones esse uoluerunt, qui triumuiri epulones appellabantur. Iis postea præpositus est rex sacrorū, id est, sacrificulus. Additi deinde fuerunt alij tres uiri, qui sacris libris legendis, carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti, quoties prodigia magnos aliquos rerū euentus auspicantia emergerent, lectisternijs ad puluinaria deorum factis, sacris supplicijsq; placabant, qui & sodales Titij uocabantur, sic septem uiri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, autore Cornelio Tacito, Romulus inita cum Tito Tatio societate, primus creauit. Idē primus, uti Plinius perhibet,

bet, aruales sodales instituit, seq; inter alios, duodecimum fratrẽ appellauit, ut arua fruges ferrent: & propterea eius sacerdotij insigne fuit spicea corona. autor Gellius. Sacra quæ istiusmodi sacerdotibus in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, lupercalia, saturnalia, de quibus alibi meminimus. Bonæ deæ, quam alij aliã fuisse dicunt, sacra in Auentino in eius templo fiebant, ad quæ uiri non ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calendas Maij dicata. Hanc Liuius & Dionysius meretricẽ fuisse tradunt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quòd populũ Romanũ fecisset hæredem, quæ & fructibus cunctis præesse credebatur: colebatur autem à meretricibus cum coronis & uestiũ uarietate, temporis lætitiã florumq; significantibus. Terminalia, quòd Numa rex Ioui Terminali lapides sacrasset, terminosq; posuisset in agris, quo unusquisq; suis finibus contentus esset. Romani postea eius pietatis monimenta diu seruarunt, terminos ipsos deos uocantes, ut fidos agrorum finiũ custodes: quibus sacrificabant, nõ animal ullum immolantes, nam impiũ ducebant sacros cruentare lapides, sed liba fructuumq; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa uini, sicut robigalia cunctorum, circiter VII. calendas Maij celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos suprà lib. 3. & Liuius dicit ex senatusconsulto, ut bonis moribus pestifera, Roma expulsa fuisse: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impurißimè commiscebatur. Cerealia Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes uestibus utebantur albis, & noctu cum facibus currebant, uinum non bibebant. Insuper & ie-

iunium institutũ quinto quoq; anno, prodigiorum cau sa. Ouidius etiam à Venere abstineri dicit, quòd castita ti præsit. Solitaurilia, quum tribus hostijs diuersi gene ris, tauro, ariete, & uerre, immolabatur. Festum diem septimontium Plutarchus in problematibus ponit, cùm septimus mons est urbi quasi tum demũ finitæ additus. Quinquatria, quæ Mineruæ calendis Martij quinque dies fiebant, quo tempore, ut testatur Hieronymus, mu nus Minerual appellatum, pueri quando uacabant, ma gistro offerebant. Item quinquatres minores eidem Mi neruæ sacri, Idibus Iunijs, quando tibicines personati per urbem incedebant, ut illi qui aliàs ebrij Tybure Ro mam reducti fuissent, indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ouidius:

Cur uagus incedat tota tibicen in urbe,
Quid sibi personæ, quid toga longa uelint?
Callidus ut poßit specie numeroq; senatus
Fallere, personis imperat ore tegi,
Admiscetq; alios, ut & hunc tibicina turba
Augeat, in longis uestibus ire iubet.

Ac plura alia festorum dierũ genera uana superstitio ne obseruabantur, quæ exponere nimis omnino otio sum foret. Erant & ludorum uaria genera, ut Circen ses, gladiatorij, Megalenses, ita dicti, quòd in honorem Magnæ matris deorum fiebant, Græci enim μέγα ma gnum dicunt. De ijs Herodianus in Commodo ita scri bit: Veris initio stato solenniq; die, pompã Matri deûm Romani celebrabant: in ea quæ apud quenq; sunt diui tiarum præcipua, supellexq; pleraq; imperatoria mate riæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, pas-

simq;

ſimq; omnibus ludendi licentia permiſſa, ſic, ut perſonas induant quas cuiq; libitum, nullamq; nõ magiſtratuum quoq; imaginem, prout cuiuſq; ſtudium repræſentent, ita ut non temerè à falſis ueros dignoſcas, &c. Sed pro hominum ſalute, ludi in primis ſeculares celebrabantur, cum lectiſternijs, quorum initium dæmonum utique malorum operatione factum conſtat. Siquidem Valeſius quidam uir locuples, tribus quos habebat filijs peſtilentia laborantibus, dum ante focũ ſuos penates orat, ut ſaluis pueris in ſuũ caput id mali uertatur, ecce tibi, uox repentè audita, filios ſaluos fore, ſi Terentum duxerit, ibiq; ex Ditis patris & Proſerpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quamuis anxius, quòd longius ſibi eundum eſſet, tamen ex ſua uilla ire pergit, alteraq; nocte ad campum Martium per Tybrim delatus, cùm in naui non eſſet ignis, iubetur à gubernatore ire Terentum ad locum proximũ: qui audito Terenti nomine, iam certò ſciens eò ſe perueniſſe, quò deorum uocaret oraculũ, aquã calefacit, datq; bibendã pueris. Illi epota aqua, ſalutari quiete ſopiti, continuò omni morbo liberãtur, uocatoq; parenti narrãt ſe à dijs adiutos, admonitoſq; ut eo loci mactatis furuis, id eſt, nigris hoſtijs, lectiſternia ac ludi nocturni ad aram Ditis & Proſerpinæ fierent. Valeſius maiorẽ in modũ gauiſus incipit primo quoq; die terram fodere aræ erigendæ cauſa, ſed ibidem reperta ſub terra ara, Diti patri & Proſerpinæ inſcripta, hoſtias mox immolat, tribuſq; continuis noctibus, quia totidem filij morbo leuati fuerant, lectiſternia atq; ludos facit, aramq; terra obruit, prout antè fuerat. Poſt hæc Valerius Publicola, qui primus

fuit Romæ consul, idem sacrũ ægrotantibus succurrendi gratia celebrasse dicitur, sed non solenni pompa. Ex quo Liuius lib. 5. de ijs ludis ita scribit: Tristẽ hyemem grauis & pestilens omnibus animalibus æstas excepit, cuius insanabilis perniciei quandò nec causa nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex senatusconsulto aditi sunt, duumuiri sacris faciundis lectisternio tũc primùm facto, per dies octo, Apollinẽ, Latonamq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunũ, tribus quàm amplißimè tum apparari poterat, stratis lectis, placauere. Priuatim quoq; id sacrũ celebratũ. Lectis enim antiqui cubantes epulabantur, aut deorum iræ placandæ causa, in templis cõuiuia cõcelebrabantur tribus dijs, Ioui, Iunoni & Mineruæ: & simulacrũ Iouis in lectulo ponebatur, Iuno uerò & Minerua in sellis consedebãt, siquidem fœminæ cum uiris cubantibus, autore Valerio, sedentes cœnitabant. Ita septẽ epulones conuiuia celebrabant ad deorũ puluinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorũ, atq; ludorum secularium, qui ita uocati sunt, quòd semel in uno seculo (est enim seculũ centum annorũ spatium) fierent, tametsi mos non semper seruatus est. Iam oportet demonstrare, & unde illi libri Sibyllini, de quibus suprà facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione iuxtà ac obseruantia custodiebant, & cùm dij publicè consulendi essent, ad eos libros tanquã ad oraculum quindecimuiri adire solebant. Itaq; Dionysius libro 4. scribit anum quandam incognitã tulisse libros nouem ad Tarquinium Superbum, affirmãtem esse eos deorum oraculis plenos, dixisseq; uelle se uendere non

minus

minus trecentis Philippeis aureis, & rege rem ludibrio habente, illam tres coràm combuſsiſſe: ac rurſus pro reliquis idem pretium poſtulantem, rege tum magis anus inſaniam deridẽte, tres alios exuſsiſſe, atq; iterũ rogaſſe ut pretium daret, tum regem miratũ conſtantiã mulieris emiſſe libros tres: &, quia anus accepto pretio nuſquam poſtea uiſa eſt, iam tum creditũ, eam Sibyllam fuiſſe, cui, quemadmodũ poëta ait, magnam mentem animumq́; Delius inſpiraſſet uates: nam Sibylla dicta eſt, quòd Dei noſſet conſiliũ, σιὸς enim lingua æolica Deus uocatur, βουλὴ autem conſiliũ. Curabant & Apollinares ludos, qui, teſte Liuio, libro decadis tertiæ quinto, primùm inſtituti ſunt bello Punico ſecundo, uoti Apollini ob uictoriã adipiſcendã, hoc eſt, ad expellendũ Annibalem ex Italia. Data ſunt prætori duodecim millia æris, ad rem diuinam, & duæ hoſtiæ maiores, ac iuſſum, ut græco ritu ſacrum facerent Apollini, boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos ſpectaret, atq; matronæ ſupplicarent, uulgoq́; apertis ianuis, in propatulo epularentur, quò dies celeber omni cærimoniarum genere fieret. Plebei cõſtituti poſt exactos reges, pro plebis libertate, ſeu pro reconciliatione, poſt ſeceſſum ab ea factum in Auentinum montem. Et demũ id genus permulti fuere, qui penitus obſoleuerunt. Tantùm ex omnibus, uſq; ad hunc diem, durant taurij ſiue taurilia ludi apud portam Tergeminam quotãnis celebrati, qui prius, ſicut tradit Varro, in circo Flaminio edebantur, &, autore Feſto, inſtituti dicuntur, quòd regnante Tarquinio Superbo, magna

incidisset pestilentia in mulieres grauidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorum diu uendita populo: ob hoc ludi taurij dicti, & dijs inferis dicati sunt. Habebant insuper & conuiuiorum celebrationes, quæ aut erant cõuiuia pontificalia, quæ in sacrificijs à sacerdotibus parabantur: aut triumphalia, quæ post uictoriam Imperator uel dux populo dabat: aut funebria, ut ita honor haberetur demortuo. Dabantur item uiscerationes, id est, caro cruda, congiaria, & mißilia, quæ spargebantur, utputa linea, odores, unguenta, cùm alijs temporibus, tum maximè saturnalibus in theatro, ut Suetonius in Caligula: Sparsit & mißilia uariarum rerum. Atq; tale fuit apud Romanos rerum sacrarum initium, quarum bonam nos partem accepimus, uti apposité per nos explicatur.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER V.

Vnde nostris consuetudo sit festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorũ ponere, item conuiuari, cùm quis præsertim sacerdos primam celebrat missam. Cap. I.

Vperiore uolumine, quo deniq; pacto Christiana religio propagata fuerit inter mortales, & de initio sacerdotij apud Hebræos & Romanos, ac nouissimé apud nos, & illud in quot officiorum

rum gradus abiuerit, abundè explicauimus: nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (ἔθνος enim gens dicitur) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri iam suscepti sunt muneris. Cùm igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisq; ethnicis ad nos instituta manauerint, poscit locus, ut apposité ea perinde commemoremus, quæ ab his acceperimus: atq; minimè conuenit tacita relinquere, quæ ab illis simus mutuati, cùm præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremq; usum adhibuerimus. Sunt itaq; multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porrò apud nos festis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: lauro, hedera, alijsq; festis frondibus uestiuntur fores, ac uestibula decorantur coronis, sparguntur q; floribus. Quæ hercle omnia ipsi idolorum cultores antea seruabant. Vergilius:

Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esset
Ille dies, festa uelamus fronde per urbem. Et alibi:
—Et uarijs florentia limina sertis.

Item Iuuenalis testatur:

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoq; adhiberi solitas causa gaudiorũ, indicat, cùm ait: Pone domi lauros, duc in capitolia magnũ
Cretatumq; bouem. Tradit idem Tertull. Quid, quòd Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem, quæ in canonicis decretis, cau. 26. quæst. septima, scripta leges, & testatur, & uetat? Consimiliter ritus offerendi cereas imagines, ab ijsdẽ est profectus: cùm enim Pelasgi, teste Dionysio Halicar. quem etiam alibi super hac re citauimus, sedib. pulsi Dodonã peruenissent, ibi

accepto responso, quo admoniti sunt, ut Siculorũ continentem terram quærerent, in Latium demũ post multos errores uenientes, in lacu Cutilliensi enatam deprehenderunt insulam, quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur quasi omine suscepto, has sibi prædictas esse sedes didicerũt, pulsisq; inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerũt, decima prædæ secundũ responsum Apollini consecrata: erectoq; Diti sacello, & Saturno ara, illum humanis capitibus, hunc uirorum uictimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat:

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam uolunt, saturnalia nominantes. Post hæc ferunt, Herculẽ cum Geryonis pecore per Italiam redeuntem, suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificijs, infausta mutarent, offerentes Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanã effigiẽ formata, quasi parua ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras nõ mactatis uiris, sed accensis cereis excolentes, quia φῶς non solùm uirũ, sed etiã lumen significat. Inde ergo ualuit consuetudo, ut saturnalibus & cerei mißitarentur, & sigilla, id est, oscilla, arte fictili fingerẽtur, ac uenalia exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodãmodo nostra uaticinabantur sacra: nam sic & nos eadẽ ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, utputa manus, pes, mamilla, statim uota facimus Deo, & eius diuis, quibus mox recuperata sanitate, illã manũ, illum pedem, illam mamillã ex cera formatã offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hactenus, ut istiusmodi

sigillaria

sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia trāsierint: sanè sic pro boue, sic pro equo, sic pro oue, oscilla templis ponimus. In qua re quispiā uerecundè scrupulosus fortaßis dicet, se planè nescire, an nos priscorū religionem potius uel superstitionem æmulemur, cùm talia Christianæ ecclesiæ rectores etiamnū admittant: quandò autore Catone de re rustica, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut ualerent, uota facere, cuius rei modum ualde mehercule ridiculum ille ibidem ponit. Hinc etiam consentaneū est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cœlicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatū, quod præsertim in festo purgationis Virginis die obseruatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarū & turturum, quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templum deferenda. At usus pensiliū lychnorū, siue ut Seruio placet, lychinorū, hoc est, lucernarū uel lampadum, quas uocant, à lucernis uenisse uidetur, quas Moses in tabernaculo accensas seruari instituerat.

Quòd uerò tabellas in tēplis affigimus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatiora sint, hoc ex Græcis est, apud quos, teste Strab. lib. geograph. 8. mos fuit in templo eius dei qui auxiliatus esset, & præsertim Æsculapij, quod Epidauri insigne erat, tabellas appendere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atque prophani, diebus festis conuiuia non ternis aut senis fer culis, sed uicenis, si fieri poßit, suis præbeant amicis. Quinetiam iam ita usu uenit, ut non censeatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comitata conuiuio.

Est & illud ab ijsdem ethnicis, ut sacerdotes nostri cum primùm rem diuinam faciunt, hoc est, primam celebrant missam, consacerdotes & amicos conuiuio accipiant, eundemq; diem non minus religiosè quàm natalem colant, uti auspicatò sacerdotalem introitum adeuntes: & id quidem non immeritò, quoniam ex illo uita tantũ, ex hoc uerò uita sancta producitur. Ita apud ueteres, idem dies quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religiosoq; ientaculo celebrabatur. Vtrunq; Apuleius libro asini undecimo testificatur, cùm ita scribit: Exhinc festißimum celebraui natalem sacrorum, & suaues fuerunt epulæ, & faceta conuiuia, dies etiam tertius pari cærimoniarum ritu celebratus, & ientaculũ religiosum. Cæterum nostri iam inde à principio consueuerunt in templis die cœnæ domini epulari, testis Tertullianus, qui in apologetico, & libro ad uxorem 2. de ethnico, ait: Quis enim coniugem suam ad dominicum conuiuium dimittet? Sed de ritu hoc plura mox infrà libro sexto, capite quarto, commemorabuntur.

Vnde apud nostros moris sit, spargere pecuniam in populum, dare epulum & strenam, ducere choreas, edere spectacula, exire Calend. Maij in agros, currere Cal. Martijs per arua cum faculis accensis, & per dominica natalitia ministrum quempiam facere dominum, ac ante initium quadragesimæ inducere personas. Cap. 11.

Præter

Ræter ea, quæ proximè exposuimus, ex eodem ethnicorũ luxuriæ fonte manauit, ut cùm corona redimitur Romanus Pontifex, Imperator, et rex, alijúe principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populum, non uestes, non unguenta, id quod Romanos Imperatores factitasse superiore capite ostendimus, sed numos argenteos, uel aureos, quò sic futuræ liberalitatis signum ab inita statim dignitate appareat. Solent simul epulum, hoc est, publicum conuiuium ciuibus, & præsertim in nuptijs, dare, quod ueteres præcipuè Romani siue in triumphis, siue in ludis, siue in funere ad sepulchrum, pro hæreditatum facultatibus facere consueuerant. Iuuenalis:

Vnde epulum poßis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem paßim attestatur. Est haud dubio procul & ab ijsdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratia datur: quãdò idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Cal. Ianua. conferre, quod hodie etiamnum apud nos ubiq; seruatur, diuerso tamen modo. Itali enim summi uiri dant infimis, in Anglia uerò inferiores deferunt strenam superioribus, & regi cuncti principes, qui tamen dantibus aliquid contrà donat, quò liberalitas ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, eum primum anni incipientis diem, more ueterum, ut est testis Plin. lætis precibus nobis uicißim faustũ generatim ominamur. Item imitamur et nauiter ipsos priscos in psallẽdo saltãdoq;.

nam

nam illi ita in statiuis ferijs factitabāt, testis Vergilius:

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem: Immemores nostri festas duxere choreas.

Morem autē eiusmodi choreas ducēdi Liuius ab Hetruscis ad Romanos profectū dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex simul testatur, simul prohibet: Si quis cal. Ianuarij ritu ethnicorum colere, uel aliquid plus noui facere propter nouū annum, aut mensas cum lampadibus, uel epulas in domibus præparare, & per uicos & plateas cantatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit. Scriptum leges hoc præscriptum in decretis cano. cau. quam suprà in consimilē rem adduximus. Verùm quàm belle seruetur, ex eo licet existimare, quòd nunc nulla alia de causa, sit gratior festus dies iuuentuti, quàm ut otiū sit ad choreas ducendas, & id cum primis apud Italos. Solemus uel more priscorum, spectacula edere populo, ut ludos, uenationes, palæstras, cursus hastarū, equorumq; ad metā è carceribus, recitare comœdias, itē in templis uitas diuorū ac martyria repræsentare, in quibus ut cunctis par sit uoluptas, qui recitant, uernaculā linguam tantū usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poëtarum recitabātur poëmata, in amphitheatris bestiarū, gladiatorúmue ludicra fiebāt, uarijq; per urbem ludi quibus plebs oblectaretur. Est item cōsuetudinis, ut iuuentus promiscui sexus lætabunda Calend. Maij, exeat in agros, & cantitans inde uirides reportet arborum ramos, eosq; ante domorū fores ponat, & deniq; unusquisq; eo die aliquid uiridis ramusculi uel herbæ ferat, quod non fecisse pœna est, præsertim apud Italos, ut

madefiat.

madefiat. Hæc uel à Romanis accepta uidentur, apud quos sic Flora cunctorũ fructuum dea mense Maio lasciuè colebatur, sicut suprà diximus. uel ab Atheniẽsib. sunt, quòd illi in fame in templo delphico, εἰρεσιώνην, id est, iresionem ponebant, hoc est, ramũ oliuæ, siue lauri, plenum uarijs fructibus. autor Herodotus. Sic nos tũc eo anni tempore, cùm uirent omnia, quasi per hũc modum, fructuũ ubertatem ominamur, ac bene precamur. Item in Vmbria præsertim insigni regione Italiæ, unde nos oriundi sumus, cõsuetudo est, ut quotannis pridie Calend. Martias, id est, ea nocte quæ primũ diẽ mensis Martij præcedit, crebros paßim faciant ignes, & pueri facibus, quæ ex arundinibus iam aridis ut plurimum fiunt, accensis per arua currant, ut precantes fœcunditatẽ agrorũ, tum terra iam fœtum parturiente. Quod acceptum dixerim ab ipsis quoq; Romanis, qui quasi per manus talia nobis sacra, seu celebritates, uel obseruationes tradiderunt: illi enim, ut antea ostendimus, cerealia Cereri sacra colentes, cum facibus noctu currebant, quòd Ceres ipsa gerendis fructibus, prout Ciceroni placet, & nos alibi docuimus, præsit, & quasi Geres nominata sit. Est et illud ab ijsdem ad posteros profectum, quamobrem nunc per dominica natalitia, nostri ministri potestatẽ in dominos habeant, atq; unus eorũ dominus creetur, cui cuncti domestici simul lasciui & hilares pareant, unà cum ipsis dominis, hoc est, patribusfamiliâs. Siquidẽ hanc libertatem serui apud Romanos, uti in Iustini epitome est, saturnalibus habebant. Institutũ hoc apud Anglos præcipuè custoditur. Sed aliud fuit olim apud gentes seruorum nomen, quod

bellorũ leges attulerant, ubi capti essent: nos autẽ Dei benignitate ac prouidẽtia liberi ferè omnes ac fratres, autore Christo, uniusq; ciuitatis Dei ciues sumus, ac propterea quos habemus domi ministros, serui appellandi non sunt, nedum habendi, quod permulti impudenter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ religioni duntaxat acceptũ referre debemus. Post hunc, alius paris propè lasciuiæ ludus ad nos transijt: nam ut illi in quinquatrijs minoribus, & megalẽsibus, personati per urbẽ ludendo incedebant, ita nostri morem induendi personas non uno uel altero die, nec sacrorum causa, sed turpi insaniendi studio, duos continuos menses ante quadragesimæ initiũ, stolidè seruãt, sub quibus inueterata iam delirandi licentia, sexcenta flagitia quotidie faciunt, & illud impunè, perinde quasi eo modo cuiq; liceat esse scelerato, nihilue maleficij credatur committi, si uera hominis facies nõ uideatur, perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo ambigit, fandi atq; nefandi iustum esse iudicẽ, qui & improbos pœna, & probos præmio semper afficiat. Vna omniũ regionũ Anglia eiusmodi personatas belluas hactenus non uidit, nec quidẽ uult uidere: quandò apud Anglos, in re hac præ alijs certè sapientiores, lex est, ut capitale sit, si quis personas induerit. Et quia sub idẽ tempus, illud ieiuniũ quadragintasex dierũ nobis anniuersarium indicitur, ideo quotannis cuncti ubiq; gentium in nostro Christiano orbe, studiosius solito adipatis uescuntur cibis, & non parũ multi quibus præcipua uentris cura est, ad uomitũ saturantur, quasi expleturi futuram famẽ, cùm tamẽ eorũ etiã intemperatior futura

sit absti-

sit abstinentia: nam quamuis ab esu panis & carniũ abstineant, bellarijs se farciunt, & azymũ panem pro fermentato deuorantes, de ieiunio gloriantur. Sic peccata undiq; accumulãt, ne aduentante pascha, uacui aut frustra ad suos sacerdotes adeant, à quibus per confeßionem maleficiorũ onere leuandi sunt. Et hæc omnia ex Romanorum Bacchanalibus ad nos fluxisse dixerim.

Vnde fluxerit mos ungendi sacerdotes & reges, item baptizatos, id est, confirmandi, ac morbo periculose laborantes. Cap. III.

Vm Moses tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut sacrum conficeret unguentum, quo ipsum opus unà cum uasis, ac simul sacerdotes & reges perungi poßent, qui uocarentur ad sacerdotiũ, uel regnum. Quo facto, usus inde increbuit, ut quemadmodum olim Romanis Imperatoribus indumentũ purpuræ insigne fuit regiæ dignitatis initæ, sic Hebræis unctio sacri unguenti nomen ac potestatem regiam conferret. autor Lactantius. Quapropter Aaron & filij eius primùm à Mose, postea Saul primus Hebræorum rex à Samuele propheta unctus est. autor Iosephus, lib. antiquitat. 6. Dumq; Saul puerum præmisisset, sumens propheta (de Samuele loquitur) uas olei super iuuenis caput effudit, eumq; cõplexus ait: Esto tu rex cõstitutus à Deo, &c. Ita mos inoleuit, ut hoc deinde modo tam reges quàm sacerdotes consecrarentur, quibus propterea summa ab omnibus haberetur reuerentia, ut charioribus Deo, dicente domino Psal. centesimo quarto, Nolite tangere christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.

malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, reges & sacerdotes. Docet Cyprianus huius rei mysteriũ: Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabantur, & reges: & ipsi altariũ lapides delibuti, spiritalem intelligi uolebant sacris mysterijs inesse pinguedinem: & sicut oleum fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiæ dignitatis secundum formã Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & munimen tam actiuæ quàm cõtemplatiuæ uitæ obtinet. & reliqua. Manauit & ad posteros huiusmodi regum atq; sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perungũtur chrismate, etsi lõgè alijs cærimonijs, prout à patribus institutum est. Sic Christiani omnes cùm baptizãtur, sic ædes cùm sacrantur, unà cum calicibus, chrismate linũtur, quod primùm diuus Syluester, teste Innocentio tertio, in epistolis decretalibus, fieri præscripsit. Sed iam ad Christi unctionem ueniamus. Solet à studiosis quæri, quónam pacto Iesus fuerit unctus, & à quo: quam sanè rem cùm Eusebius in historia non minus uerè quàm doctè explicet, idcirco placuit eius uerba subijcere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt: Qualiter Christus effectus sit, Dauid testatur dicens: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis. Sic indicat, quòd unctus sit Deus à Deo, non oleo cõmuni, sed oleo lætitiæ: nec sicut participes eius, id est, illi qui in imagine præcesserant, sed præ participibus eius. Per oleũ uerò lætitiæ in sacris literis, mystico sensu spiritus sanctus designatur. Sed de põtificatu eius, idem Dauid alio in loco tale aliquid

quid arcanis designat eloquijs, tanquã ex persona patris de filio pronunciantis: De uentre, inquit, ante luciferum genui te. Iurauit dominus, & nõ pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternũ, secundũ ordinem Melchisedech. Hic autẽ Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo communi perunctus, neque ex successione generis susceperit sacerdotiũ, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundũ ordinem eius sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed uirtute cœlestis spiritus consecretur. Hæc Eusebius. Diuus quoq; Hieronymus disserens locũ Psalmi, Nolite tangere christos meos, quẽ suprà citauimus, si modò Hieronymi sint cõmentarij in omnes Psalmos scripti, de eadẽ re perbellè docet, aiens: Erubescant ergo Iudæi, qui dicunt, quoniã si non aliquis ungatur regali unguento, non potest Christus uocari: hoc enim dicunt, quoniam dominus noster non est Christus, quia nõ est unctus unguento regali. Ecce ante legem, patriarchæ nõ uncti regali unguento, Christi dicuntur. Christi autẽ sunt, qui spiritu sancto unguntur. Ergo & dominus noster iustè uocatur Christus, & reliqua. Origenes itidẽ latè meminit de hac Christi unctione, in homil. 12. super Leuiticum. Iam liquidò constat, quod exponere polliciti sumus. Chrisma uerò græca uox est, & idẽ latinè est, atq; unguentũ, ἀπὸ τῦς χρίσι@, quæ est unctio. Fiebat autem ex myrrha electa, ireo, cinamomo, & calamis, qui, teste Plin. in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa oliuarum oleo miscebantur, sic unguentum suauissimũ conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculũ illiniens purgauit. autor Io-

sephus lib. 3. antiq. At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, ut idem Plin. lib. 12. tradit, balsami arbusculæ succus, chrisma faciunt, quod Fabianus Pont. decreuit, ut quotannis renouaretur in cœna domini, uetus combureretur. Quidã qui de ijs rebus minus scitè scribunt, hunc errorem non animaduertunt, arbitrantes balsamum succũ esse, non arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarũ Iudææ concessum. Dioscorides etiam in Ægypto nasci ait. Lignũ uerò balsami xylobalsamum nuncupatur. Quòd autem episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptum est, qui iusserat infantes à baptismo statim confirmatum iri, ratus non esse perfectũ Christianũ, qui illud sacrum per incuriã, non inuitus prætermisisset. Et hoc ea ratione fit, ut in eos per impositionẽ manus pontificis, spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab apostolis fieri cœptũ, in Actis testatur Lucas, scribens: Cùm autem audissent apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria sermonẽ Dei, miserunt ad eos Petrũ ac Ioannẽ, qui cùm descendissent, orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritũ sanctũ, nondum enim in quenquã illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantũ erant in nomine Christi Iesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant spiritũ sanctum. Atq; hoc initium fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc planè modũ. Primùm quod infantis nomen sit, rogat: postea in fronte eius circunducit suo pollice signũ crucis, ungendo chrismate, dicens, uerbi gratia: Paule uel Paula signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine patris et filij & spiritus sancti, ut replea-

ut replearis eodem spiritu sancto, ac habeas uitam æternam, Amen. Postremò alteram infantis malam leuiter manu tangit: si uerò sit adultus, grauius uerberat, ut eius mysterij reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab ijsdem apostolis usus ungendi periculose laborantes manauit, dicente euangelista Marco, cùm de discipulis loquitur: Egreßi prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum, ut hodie oleo, non admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cuius rei meminit et beatus Iacobus in epistola sua, unde quidam malunt illum morem ungendi ægrotos manasse. Ea ratione posthac Felix quartus mandauit, ut morientes ungerentur.

De initio coniugij sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud occidentalibus sacerdotibus interdictum fuerit. Cap. IIII.

Poscit locus, ut antequàm ad alia transeamus, aliquid appositè de initio cõiugij sacerdotalis speciatim dicamus. Itaq; Hebræis studium in primis fuit propagare genus, quòd fortasse orbis, qui post diluuium habitatoribus uacuus erat, oppleretur hominibus. Mansit & ea cura posteris, quamobrem, ut ait Augustinus de bono coniugij, fas ijs esset plures habere uxores. Arguit idem, quòd eorũ legũlator Moses omnibus æquè coniugium concesßit, ipsis etiam sacerdotibus, ne naturali mulierum coniunctione priuati, ad minus licita temerè prolaberentur. Propterea si qua mulier non genuisset,

probro habebatur: quod Anna Helcanæ uxor dolens, ſicut in principio primi Regũ libri legitur, uouit domino Samuelẽ filiũ, priuſquã conciperet. Sed ad Moſen redeo. Is autore Ioſepho, libro antiquitatũ tertio, capite 14. conſtituit, ut ſacerdotes uxores ducerent, etiã uiduas, quæ neq; captiuæ, neq; ancillæ, neq; quibuſuis de cauſis per factũ diuortiũ, repudiatæ à prioribus uiris eſſent: ſummo uerò pontifici uoluit uirginẽ nuptum dari. Et hæc apud Hebræos, matrimonij etiã ſacerdotalis ratio fuit, quã ab omnibus obſeruari oportere ſeruator noſter demõſtrat, dicens: Scriptũ eſt, Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnẽ unã. Quod ergo Deus cõiunxit, homo non ſeparet. Noſtris autẽ ſacerdotibus apoſtolus imprimis Paulus (quia Deus, uti Cyprianus ait, continentiam ſuadet, non iubet) modũ contrahendi matrimonij præſcripſit, ita ad Timotheũ ſcribens: Oportet igitur epiſcopũ irreprehenſibilem eſſe, unius uxoris maritũ. Et paulò inferius: Diaconi ſint unius uxoris mariti. Sic complexus eſt omnes ſacris initiatos ordinibus. Quod epiſcopis eſt conceſſum, illud ipſum & presbyteris datũ, quandoquidẽ ex teſtimonio Hieronymi alibi diximus, olim epiſcopos uocitari preſbyteros. De ſubdiaconis ſiletur, quorũ tunc ordo haud ſacer erat. Itẽ Syluester primus, gradus in ordinibus ſacerdotalibus conſtituit, ut unuſquiſq; uno tantũ ordine contentus eſſet, & unius ſolum uxoris uir. Eſt operæprecium audire quoſdam ex noſtris theologis ſuperſtitioſe uerecundos, detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmãtes per hæc apoſtolum ſignificare,

epiſcopum

episcopum non debere nisi unũ habere episcopatũ, & presbyterũ itidem unum sacerdotium poßidere. Super qua re Hieronymus ad Oceanũ ita disserit: Quidã coa-ctè interpretantur, uxores pro Ecclesijs, uiros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoq; synodo à patribus esse decretũ, ne de alia in aliam ecclesiã episcopus transferatur, ne uirginis pauperculæ societate contempta, ditioris adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multò futilius nuptias detestantur atq; perhorrescunt, nec uolunt credere Paulum locutũ esse uxori, cùm scripserit: Sanè rogo & te compar germana adiuua eas, &c. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres commendentur. Nec obstat quòd Hieronymus ad Eustochiũ scribens aliter sentire uideatur, nempe sic decuit, ut uirginis auribus utcunq; multorũ exemplis uirginitatem inculcaret. Et deniq; apostolũ uirginem prædicant, ex eo potißimũ quod dixit, Nam uelim omnes homines esse, ut & ipse sum: cùm apostolus per hæc innueret, se iam à complexu & cõmercio uxoris abstinere, & mente & corpore castũ esse: quod uel Augustinus de bono coniugij declarat, dicens: Sed noui quosdam, qui murmurant: Quid, inquiunt, si omnes uellent ab omni concubitu abstinere, unde subsisteret genus humanum? Vtinã omnes hoc uellent, duntaxat in charitate, de corde puro & cõscientia bona, & fide perfecta, multò citius Dei ciuitas cõpleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet apostolũ, ubi ait: Velim omnes esse, ut & ipse sum? aut alio loco: Hoc autẽ dico fratres, tempus breue est, superest ut qui habent uxores, tanquam non habeant. hæc Au-

gustinus. Arguit Paulus ita se fecisse, dicens: An non habemus potestatem sororē mulierē circunducendi, sicut & cæteri apostoli, & fratres domini, & Cephas? Appellat uxorem Paulus sororē, quòd eam iam loco sororis haberet: quamuis Hieronymus aduersus Iouinianū. hunc locum magis piè quàm ex re ipsa tractet, quippe qui intelligi uult eas mulieres, quæ secundū Iudaicum morem ex suis facultatib. quod opus erat magistris administrabant, sicut Sunnamitis Helisæo suppeditarat, quod omnno à sancti uiri mente non dissonat. Sed propositum sequamur. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quem Eusebius libro Ecclesiasticæ historiæ tertio citat, & ait: Sed & Paulū non tædet apostolum, in quadā epistola sua mentionē uel salutationē facere comparis suæ, quam se ideo negat circunducere, ut ad prædicationē euangelij expeditior fiat. Affirmat illud idem Ignatius Antiochenus episcopus, qui cum Paulo uixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idem Clemens aduersus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernunt, scribat: An & apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerūt, & filias etiā uiris nuptū dederūt. Et sequitur: Aiunt beatū Petrum cùm uidisset uxorē suam duci ad paßionē, gauisum esse electionis gratia, & pòst eam proprio nomine appellantem dixisse: O coniunx memento domini. Sed ecquid est, cur in re clara moremur? quandò Paulus ita ad Titum scribit: Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas ciuitates. Si quis est sine crimine, unius uxoris uir, habens filios fideles. Hæc ille. Hunc igitur apostolicum contrahendi matrimonij ritum

ritum diu seruatum constat. At postea res adstricta est, ea quidem ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret uirginem habere uxorē, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquā fas esset uiro alterā ducere: sin illa superstes foret, tum uidua perpetuò secundos non contaminaret hymenæos. Sic uirgines nubebāt, spem et uotū uxoris semel transigētes, & adhærebāt ad unū maritū, & maritus ad unā uxorē, ut ad unū corpus, unāq; uitam, ne ulla cogitatio ultrà, néue lōgior cupiditas esset. Græci eiusmodi nuptiarum morem hodie retinent: nam cùm olim, teste Gratiano, distinct. 31. habita Niceæ synodo, quæ prima fuit, quam terra uidit Græcia, agitatū esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi, se cum uxoribus non amplius commiscerent, reclamante in primis Paphnutio antistite ex Ægypti partibus, uiro sancto ac cœlibi, qui iam tum, ut ex historia Ruffini constat, miraculis clarebat, illud nō aliud esse, nisi præbere cùm uiris tum mulieribus peccādi occasionē: unicuiq; postremò data fuit facultas, utrū mallet sequēdi. Ita sacris initiati matrimoniū continuarūt. Post hæc sextus conuentus, qui nouissimus & celebratissimus fuit, orientali populo, autore eodem Gratiano, uiuēdi regulā præscripsit, ac demū permisit sacerdotes, diaconos atq; subdiaconos, uxores habere, quas priusquā sacris initiarētur ordinibus duxissent. Verùm quemadmodū decet, ut sacerdos manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus intra templū, usibus sacerdotalib. ac Dei ministerio uacet, cùm præsertim est sacrificiū facturus, quò dies & noctes meditetur de lege domini, qui ait: Sancti estote, quia & ego sanctus sum dominus Deus uester:

ita pari ratione, in eadem synodo decretũ fuit, ut sacerdotes cum diaconis & subdiaconis, rem diuinam uicissim facerẽt, aut in templis administrarẽt, & unusquisque suæ uicis tẽpore, religionis causa secubaret. Quod ab Hebræis sumptum constat, id etiam quod apostolus præcipit, dicens: Ne fraudetis uos inuicem, nisi si quid ex consensu, pro tẽpore, ut uacetis ieiunio, & orationi, & rursum ad idipsum conueniatis, &c. Quin & ethnici religionis causa, à fœminæ complexu secubare solebant, in sacris præsertim cerealibus. testis est Ouidius. At Occidentalibus paulatim est connubiũ abrogatum. Syricius enim primus sacerdotibus & diaconis, ut ait Gratianus distinctione LXXXII. coniugio interdixit, qui circiter annum salutis humanæ CCCLXXXVII. sedere cœpit. Idem instituit, ut quicunq; aut uiduam, aut secundã duxisset uxorẽ, ab ordine sacerdotali pelleretur: sic per hoc uoluit, ut deinceps digamus ad officiũ sacerdotis nõ admitteretur, prout suprà commemorauimus. Pelagius secundus deinde statuit, ut subdiaconi uel uxores à se separarent, uel illis contenti, sacerdotiorum possessione cederent: & cùm neutrũ admisissent, iussit, ut omnino uxores, exemplo post homines natos importunissimo, ab se ablegarent. Verùm id decretum Gregorius, qui Pelagio successit, iniquũ censuit, ut euangelio contrarium, quod iubet uxorẽ stupri causa tantùm dimitti: & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus, nisi se castè uicturũ prius promisisset, quò sic cunctis legem continentiæ imponeret. Voluit, opinor, Gregorius minores coërcere, ut illorũ exemplo, maiores ex Syricij decreto, mox sua sponte

matrimo-

matrimonia spernerent. Eò quoq; pertinet, cùm in suo dialogo laudat presbyterū quendam, qui presbyteram suam, id est, uxorē, ut sororem abstinendo coleret. Cæterum non tenuit quempiā tum primùm ista Gregoriana lex, sicut antea Calisti decretū nō est seruatū, quem idem Gratianus autor est, primū sacerdotibus uniuersis indixisse cœlibatum. Alij id Eugenio post Gregorium attribuunt. Præterea illud ipsum cùm Meldensi synodo, tum Carthaginensi est magno omnium consensu statutum, sicut in canonicis decretis distinctione XXXII. & LXXXIIII. legimus. Ita alijs denique super alijs promulgatis legibus, non ante pontificatū Gregorij septimi, qui anno salutis MLXXIIII. est pōtifex creatus, coniugiū adimi occidētalibus sacerdotibus potuit. Quod uerißimū esse, testatur Leo nonus, qui paulò ante istum Gregoriū sedem tenuit apostolicā, ita aduersus quendam abbatem nomine Nicetā, scribens: Omnino confitemur, non licere episcopo, presbytero & diacono propriam uxorem causa religionis abijcere à cura sua, sed ut ei uictum & uestitū largiatur, ac non ut cum illa carnaliter ex more iaceat, sicut & sanctos apostolos legimus fecisse, beato Paulo apostolo dicente: An non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi? Hæc ille apud Gratianum. Sed ne plura, ut, contrà atq; nostrum est institutum, ne uideamur res potius definire, quàm earum initia prodere. Illud tamen dixerim, tantum abfuisse, ut ista coacta castitas illam coniugalem uicerit, ut etiam nullius delicti crimen maius ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris omnibus bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm

sacerdotū libidinis labes. Proinde forsitan tam è repub. Christiana, quàm ex ordinis usu esset, ut tandē aliquando ius publici matrimonij sacerdotib. restitueretur, qd' illi sine infamia sanctè potius colerēt, quàm se spurcißimè eiuscemodi naturæ uitio turpificarent. Quod ne id accideret, summæ etiā ueterib. curæ fuisse cōstat: quando apud Rom. flamen dialis, uti suprà demōstrauimus, ea de causa, mortua uxore, sacerdotio se abdicabat, qa uita sacerdotis nō modò deberet esse quā castißima, uerumetiā omni turpioris intēperātiæ suspicione carere.

Qua ratione ab initio inter mortales matrimonium fuerit contractum, & intra quos cognationis gradus tam apud illos, quàm pòst apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit, plures simul habere uxores, & ius connubij filiorum esse in potestate parentum, atq; unde mos sit, ut puerperæ purgentur. Cap. V.

VT suprà de sacerdotali cōiugio est nō intempestiuè explicatū, sic hoc loco de reliquorū Christianorū, deq; contrahendi modo aptè differendum, quò in ducendis uxoribus pateat, quotus neceßitudinis gradus legitimus sit, quandóue uxorum multitudo fuerit interdicta. Itaq; iam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio iungere, cùm non haberent remotiorē propinquitatem, cum qua copularētur. Vnde cōtigit, ut Adā unus homo, simul pater, simul socer esset: & Eua eius uxor similiter utriq; liberorum sexui et mater et socrus. Durauit usq; eò hæc apud Hebræos coniugij ratio, dum paulatim charitas effecit, ut homines

nes

nes quibus cordi esset concordia, diuersarũ necessitudinum uinculus necterentur, ne unus in una multas haberet, sed singulæ diffunderentur in singulos, ac sic ad societatẽ uitæ studiosius conciliandã, plurimæ necessitudines plurimos complecterentur. Hinc deniq; ad consobrinas & neptes, ad aliasq; minus propinquas transitum est. Sic Abrahã Saram ex Aram fratre neptẽ in matrimoniũ duxit: sic Iacob Lyam et Rachel filias Laban auunculi: sic alij alias postremò nullo sibi genere propinquas. Fuit tamen illis curæ, teste Augustino de ciuitate Dei, libro 11. propinquitatẽ, ne propaginũ ordinibus se sensim dirimens longius abiret, & propinquitas esse desineret, nondum procul locatam rursum matrimonij uinculo colligare, & quodammodo reuocare fugientẽ, quòd per id, in una familia uel tribu opes in perpetuũ remanerent. Ac ideo de suo genere uirorũ & fœminarum paria iungi uoluit Moses, dicens: Omnes uiri ducant uxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadẽ tribu maritos accipiant, ut hæreditas permaneat in familijs. Hoc scriptum leges in Numeris. At nunquã licuit plures simul habere uxores, uetante domino ac dicente Adã primo parenti, cui Euã copulauit uxorem: Propterea deseret homo patrẽ et matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnẽ unam. Sic Deus per unum par hominũ, hoc est, maris & fœminæ, uoluit coniugium confici. Verùm uti mulierum inopia in causa fuit, quamobrem fratres à principio sibi sorores coniugio sociarint, sic paucitate populi factum uidetur, ut Hebræorum quidam propagandæ sobolis studio, plures interdum uxores simul habuerint: primusq;

primusq; eam legẽ uiolare ausus fuerit Lamech, qui, ut in Geneseos libro est, duas simul habuit in matrimonio fœminas, cuius postea complures extiterũt imitatores. Quod facinus D. Augustinus ita diluit, differẽs: Obijciũtur Iacob quatuor uxores, quia mos erat, crimen nõ erat. Sicut patriarchæ coniugibus accipientibus semen suum miscebantur, nõ concupiscentia perficiendæ uoluptatis, sed prouidentia propagandæ successionis: sic apostoli auditoribus admirantibus doctrinã suam condelectabantur, nõ auiditate consequendæ laudis, sed charitate seminandæ ueritatis. Hactenus ille. Tertullianus uerò lib. ad uxorẽ primo, ait id factũ, ut esset quod noua lex rescinderet. Et Chrysostomus homilia 55. in Genesin, de ea re scribit: Tum enim quia principia erant, permissum fuit cũ duabus, uel tribus, uel pluribus uxoribus misceri, ut humanũ genus propagaretur, & pietas incrementũ acciperet. At Christus adueniens omnẽ illam ueterem consuetudinẽ aboleuit. Vides, quomodo nõ oporteat consuetudinẽ prætexere, sed quod iustum est inquirere, &c. Inde par est credere, ad barbaros eũ ritũ manasse, qui, uelut suprà ostẽdimus, singuli binas pluseq; pro opibus, uxores ducebant, quod Saraceni ex Mahumeti præcepto turpiter seruant. Sed ad propositum redeamus. Postremò Moses moderaturus nuptijs, statuit, ne quisquã primo uel altero cognationis gradu propinquã duceret uxorẽ, ut ipsa necessitudo libidine concumbendi non turparetur, quam ethnici eo modo maximè inquinabant: nam Medi, Arabes, & pleriq; alij, sicut in primo huius operis uolũmine, cùm de matrimonij origine prodidimus, est demonstratũ, sorores

cum

cum matribus ductabant uxores. Romani uerò neptes ad ultimũ sibi copulabant, eiusq; rei initiũ Plutarchus in problem. ponit, scribens: Superioribus enim temporibus qui se aliqua necessitudine attigissent, uxores nõ ducebant, quemadmodum nec nũc quidem sorores. Sed non ita pridem factum, ut neptes uxores ducere permitterent. Vir quidam sanè pauper, cæterũ bonus & cum primis popularibus acceptus, cùm neptem cui dos ampla esset relicta, in matrimoniũ accepisset, locuples ex eo & copiosus factus est: eius rei accusatus, iudicio multitudinis absolutus est. Plebiscitum deinde factum, ut in ducendis uxoribus, ad neptes usq; ascendere liceret, superiore necessitudine prohibita. At nostris, quorũ iustitia secundum præceptum Christi, plus quàm pharisæorum, nedum aliorum, abundare semper debuit, modus contrahendi matrimonij multò honestior est datus, quo per mulieres & honore & potestate augerentur, si multos habere uiderentur affines, utue ne barbarico more singuli plures ductarent uxores, aut nulla habita propinquitatis ratione, cum quibusuis mulieribus sese matrimonio iungerent, néue libidine fortè flagrantes puellas spe connubij ad stuprum illectas uiolarent, ac mox optati compotes cùm remotis arbitris fidẽ dedissent, eas desiderio fraudare uolentes, pacto stare, quod sæpe fit, negarent. Itaq; primò apostolus uxorum multitudine interdixit, ad Corinth. scribens: Attamen propter stupra uitanda, unusquisq; suam habeat uxorem, & unaquæq; uirum suum habeat. Deinde Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus, primum & secundum per Mosen prohibitos, primus tertio & quarto nostris

to nostris interdixit, quo deinceps nemini fas esset, mulierem affinitate coniunctã citra quintũ gradũ, uinculo sibi coniugali sociare, propterea quòd est nescio quid naturalis uerecundiæ nobis innatum, quò facilè abhorreamus ab eiusmodi propinquorũ colligatione, corporum cõmiscendorum causa. At Iulius deinde ut populo Christiano arctiores paulatim morum limites poneret, prohibuit, ne usq; ad septimum gradũ matrimonia contraherent: quod & diuus Gregorius comprobauit. Ad extremum uerò cùm istiusmodi patrum seueritas efficeret, ut in sua iam quisq; ciuitate minus connubium sibi inueniret, cogereturq; per hoc, aut à finitimis petere, aut illis dare, unde hæreditas sæpenumero distraheretur, placuit Innocentio tertio, Christiani populi cõmodo tempestiuè prouidere. Is enim Fabiani decretũ iampridem antiquatum reuocans, statuit ut cunctis deinde in perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quæ neq; cognationis, neq; affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent: quod hodie ritè seruatur. Extat id decretum in libro decretalium epistolarum 4. eo capite, cuius principiũ est, Non debet. Est etiam modus inter cognatione, quã dicunt spiritualem, copulatos, positus à Theodato põtifice, qui primus sanxit, ne quis eam puellã duceret uxorem, quam ex baptismi fonte leuasset pater. Est & ex quadam honestate à Gregorio, & post eum ab Alexandro tertio statutũ, ne sponsam fratris relictam, frater in matrimonio haberet, ne Hebræorũ uideretur imitatio, apud quos, ut frater fratris sine liberis mortui uxorẽ duceret, sobolis suscipiendæ atq; perpetuandæ causa, fas erat. Item Eua-

ristus primus decreuit, incestū haberi connubiū, cui sacerdos non adfuisset, cōsecrassetq; illud, ac nisi puella à parentibus solenni more uiro desponsa foret. non nemo Sotero id aßignat. Sic nuptiarū arbitriū iam inde ab initio in parentū potestate fuit, quandò Moses de ea re ita sanxerat in Exodo statuēs: Si seduxerit quis uirginem nondū desponsatā, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem: si pater uirginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam uirgines accipere consueuerunt. Sic filius Thobiæ Sarā, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxorem. Talia ethnici quoq; seruabant, uel teste Terentio, qui in sua Andria facit Simonē patrem parantem nuptias filio Pamphilo ualde inuito. Idem testificatur Apuleius, qui sexto asini libro facit etiam Venerem argumentantē, non uideri legitimas inter Cupidinē & Psychen nuptias, propter disparilem generis conditionem, & quòd res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscente. Sed Catullus præclarè quidem carmine suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem cui parendum sit, edocet:

At tu ne pugna cum tali coniuge uirgo,
Non æquum est pugnare, pater cui tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, quibus parēre necesse est.
Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est,
Tertia pars matri data, pars data tertia patri,
Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Vnde meritò iam pudeat Christiani nominis uiros, qui posthabitis tam nostris quàm priscorū legibus, clandestina quotidie sponsalia faciunt, qui propterea nihil mi

rentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera sint. Et sponsalia postea utriusq; sponsi & sponsæ consensione rata fiebāt. Et illud etiam ab Hebræis acceptū uidetur: ita enim Rebecca cùm peteretur uxor Isaac filio Abraham, à Bathuele patre interrogata est, num uellet nuptum dari ipsi Isaac. Sic nunc apud nos cōsensus in matrimonij fœdere faciundo exquiritur, quia satis constat Christum de ea re nihil innouasse, cùm apud Matthæū dixerit: Quod Deus coniunxit, homo non separet. Cæterum haud una est istiusmodi consensionis uerba proferendi formula: nam apud Italos, uir ætate grauis interrogat uirum & fœminam, num alter alteri uelit nubere. Apud Anglos ipsi pactū faciunt: uir enim ita ait, ut eorum uerbis utar, Ego te mihi uxorem accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Post hæc, iunctis dexteris, inter se osculantur, & uir annulū insignem uelut rei gestæ testem, ac coniunctionis pignus, sponsæ digito, qui minimo dexteræ manus proximus est, indit. Vtrunq; à ueteribus, qui ante initiū nostræ religionis eo ritu utebantur, quemadmodū suprà in primo libro demonstrauimus, ad nos manauit, teste Tertull. qui libro de uirginibus uelandis, ita scribit: Si autē ad desponsationē uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mistæ sunt, per osculū, & dexteras. Et in apologetico, cùm de continentia mulierū Romanarū amissa, inquit: Circa fœminas quidem, etiam illa maiorū instituta ceciderūt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur, cùm aurum nulla norat, præterquàm unico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo annulo. Hæc ille. Quòd autem puerperæ purgantur, hoc ab Hebræis est acceptum: in

Leuitico

Leuitico enim scriptum legimus: Si mulier suscepto semine pepererit masculū, immunda erit septem diebus, & die octauo circuncidetur infantulus, ipsa uerò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ: sin fœminā peperit, immunda erit duab. hebdomadis, & sexagintasex dieb. manebit in sanguine purificationis suæ. Cū expleti fuerint dies lustrationis eius pro filio, siue pro filia, deferet agnū anniculū in holocaustum, & pullū colūbæ siue turturē pro peccato, & reliq. Cæterū apud nos non est eiusmodi lustrationi statutum tempus, ne mulierib. diutius expectando, ut Innocentius ait, pœna qua pariēdo afficiuntur, conuerti uideatur in culpā. Solēt tamē hodie honestatis causa, non ante mensem à partu exactū purgari, quæ tunc matronis aliquot comitatæ templū adeunt, & loco agni, columbæ, uel turturis, cereā cādelā offerūt, et cū alibi tū in Anglia, illud etiā linteū, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus inuoluitur, quod uulgo chrismatoriū uocant, quòd eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus, qui si fortè ante diē purgationis matris moriatur, eo ipso linteo circūseptus ad sepulturam datur.

De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præcipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorum initio, & quando primùm crux cœperit haberi honori, atq; uenerationi. Cap. VI.

Actenus de fundamēto templi spiritualis, dein de eius, quod est ex materia, dicendum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut Deum spiritu coleremus, apostolo dicente: Orabo spiritu, orabo & mente,

psallam spiritu, psallã & mente. Et quoniã spiritus noster corpore continetur, hinc factum est, ut continens corpus dictũ sit templũ. Vtrunq; affirmat idem apostolus, suis ita scribens Corinthijs: An nescitis quòd templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in uobis? Templum tale ex carne & oßibus constans, rerũ omnium opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parẽs, uti suprà diximus. Ex materia post hæc Moses primò tabernaculũ Deo posuit, ubi preces et pia uota illi exoluerentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clauserunt tabulas, in quibus incisæ erãt leges. Deinde Solomon rex templũ Hierosolymis magnificẽtißimo apparatu ædificauit. Hæc fuit synagogæ materia, ut uulgò nunc uocatur, spiritualẽ nominat dominus, ita alloquens Mosen: Sume Aaron & filios eius, & omnem synagogã conuoca, &c. Solomon autẽ iussu Dei, qui patrẽ eius Dauid eo opere faciundo prohibuerat, mandaueratq; ut filio condendũ relinqueret, templũ illud sanctũ ac religiosum fecit, cõsecrauitq; ipsi deo, hostiarũ numero penè infinito, cui dominus nocte apparuit, & ita fatus est: Audiui preces tuas, & elegi locũ istum mihi domũ sacrificij: Si clausero cœlũ, & pluuia non fluxerit, & præcepero locustis ut deuorent terrã, & immisero pestilentiã in populũ meũ: Cõuersus autẽ populus meus, super quẽ inuocatũ est nomẽ meũ, et deprecatus me fuerit, & eum pœnituerit, ego exaudiã de cœlo, & propitius ero peccatis eorũ, atq; sanabo terram eorũ: Oculi quoq; mei erunt aperti, ac aures meæ erectæ, ad preces eius, qui in loco isto orauerit. Hæc ex lib. Paralip. 2. quæ eò pertinent, ut cuncti mortales intelligant

telligant præcipuũ precandi locũ esse templũ Deo dicatum, id quod Christus apud Mat. cap. 21. comprobat, usurpãs illud Esaiæ: Domus mea, domus deprecationis uocabitur. Et cap. 23. idẽ affirmat reprehẽdendo auaritiam ac impietatẽ pharisæorũ, quibus pluris erat aurũ quàm sacrosanctũ templũ, cùm inquit: Væ uobis, quia dicitis, Quicũq; iurauerit per templũ, nihil est: qui autem iurauerit per aurũ templi, reus est. Stulti & cæci, utrũ enim maius est, aurũ, an templũ, quod sanctificat aurũ? Et subijcit: Qui ergo iurauerit per templũ, iurat per illud, & per eũ, qui habitat in ipso. Post euangeliũ dogma inter gentes diuulgatũ, ubi loci prima ædes Seruatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere nõ ausim, ne diuinare potius quàm ueritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Porrò à Christi statim ascensu in cœlũ, Iudæi cœperũt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alij, & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbißimè afflictarũt. Quo ferè toto tẽporis interuallo, tantũ aberat ut aliquod tẽplũ à nostris Christianis publicè ædificaretur, ut etiã omnia essent occulta, et sacella potius, atq; eadẽ abdita et plerunq; subterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierẽt. Est tamẽ cõsentaneũ credere, in remotis locis, quô nõ facilè peruaserat ille tyrannorũ furor, fana aliqua interim aut ædificata, aut quæ primùm dæmonum fuerant, Christo dicata ab apostolis fuisse, qui ubiq; gentium omni tempore ad propagandam religionem totis uiribus incubuerant: quod aut in Aethiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo, aut in Scythia ab Andrea, quorum

prædicatione ijs gentibus christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factũ esse & crediderim, & dixerim. Non abhorret præterea à fide, aliquã ædem fuisse principio à Iacobo Hierosolymis Deo dicatã, qui ibidem cathedram primus locauit, primusq; rem diuinã ritu apostolico facere cœpit. autor Eusebius. Nec mirũ alicui esse debet, si talia ac huiusmodi bene multa alia minus literis prodita sint, quod scriptorũ inopia factum est. Romæ non reperio, quod sciã, aliud antiquius templũ ædificatum, aut dicatũ, uel ad usum sacrorũ fuisse conuersum, quàm thermas Nouati in uico Patritio, quas Pius pontifex Praxedis eximiæ sanctitatis fœminæ rogatu, diuæ Pudentianæ eius sorori cõsecrauit. qui fuit annus circiter CL. ab eo, qui humanæ salutis fuit primus. Iginius tamen qui Piũ præcesserat, autor fuit ut templa sacris dedicarentur cærimonijs, ut alibi fusius dicetur, cùm de festorũ dierũ celebratione agetur: quod fidem facit, iam antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi loci id factũ fuerit, parũ liquidò traditur. Nec ita multo pòst Calistus iam sese tyrannorũ odio sensim remittente, ædẽ in transtyberina regione, beatæ Virgini struxit, cœmeteriumq; ex suo nomine condidit uia Appia, ubi multorũ martyrum repositi erant cineres. Visuntur hodie ijs in locis & sacella quædã, quibus occultò rem diuinã prisci illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quòd, uti ostẽdimus, publicè nõ liceret. Cœmeterij condendi institutũ Abrahæ assignãt, qui, sicut patet apud Iosephum, dicitur emisse ab Ephron Etheo filio Saor prope Hebron, quadringentis siclis speluncã duplicẽ, & agrũ circa eam, sepelisseq; in ea Sarã uxorem suam,

inibiq;

inibiq; ipse deinde repositus fuisse. De uario apud alias gentes olim sepeliendi usu, alibi suo dictũ est loco. Altare, ut legitur in Genesi, Noë primus omniũ fecit, & super illud domino holocaustũ obtulit. Quod institutum etiã hodie seruatur. Bonifacius uerò tertius autor fuit, ut altaria candidis operirentur ac linteis pannis. Crux olim sontiũ suppliciũ erat, & id quidem infame: quod ideo Seruator noster subire uoluit, ut qui mitis aduenerat, & humilibus & infirmis opem ferret, et omnibus spem salutis ostenderet, quandò nihil ei in morte separatim ab alijs accidisse cernerent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo humiles & infimi solent, ne quis esset omnino, qui eum non posßit imitari. Huic rei postea honor accesßit. Eusebius libro ecclesiasticæ historiæ nono, autor est Constantinũ Imperatorẽ eo die, quo cum Maxentio ad pontẽ Miluium conflixit, sereno puroq; cœlo crucẽ uidisse, eamq; coluisse, ac auditã supernè uocẽ: Cõstantine in hoc signo uinces. Non defuit oraculo euentus: uicit cùm hostem insigniter, tum cæteris bellis quæ deinceps gesßit, par felicitas adfuit. Helena post hæc, eius mater, religione insigni ac pietate mulier, per quietẽ monita, Hierosolyma petijt, quæsitum dominicam crucem. Ita fortè accidit, ut Veneris simulacrũ eodẽ esset loci ab impijs Christiani nominis inimicis collocatũ, quò omne dominicæ pasßionis monimentum aboleretur, Christianiq; Venerem loco Seruatoris colerent. Cæterũ loco ruderibus purgato, crux reperta est, & cum illa duæ aliæ, unde duo pependerãt latrones, sed titulus ille, Iesus Nazarenus, rex Iudæorum, etsi uetustate propemodũ abolitus, indicio fuit, ut

crux uera internosceretur, quæ admota mulieri mortuæ uitā illicò restituit. His Constantinus princeps motus, edicto uetuit quenquā deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ antea mortalib. probro fuerat, uenerationi esse cœpit: & ob illud in primis, quòd Christus in cruce uulnera passus est, & eius sanguis propter nostram salutē, effusus, in quo qui Dei mandata obseruauerit, is spem certā ponere potest. Idem postea uoluit Theodosius seruari, qui (ut in Codice iuris ciuilis est) lege prohibuit, signū Seruatoris in solo uel in silice aut in marmore humi posito insculpi, ne hominū pedibus tereretur. Vide quàm importunum sit, uidere paßim hodie in templis signū illud, id est, nomen ipsius Seruatoris, in æs uel lapidibus, quibus mortuorum sepulchra teguntur, incisum, item cruces ac diuorum imagines impressas, quæ aßiduis calcantiū uestigijs obtrita latè resplendent, quò sic nostram notiorem faciant religionis negligentiā, cùm præsertim res eiusmodi antiquis etiā religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola uocatus, quia inuadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spuere quidem alicui licebat. autor Festus.

De primo ac uetustißimo apud Hebræos sacrificandi ritu, ac festorum dierum obseruatione, dedicandiq; templa instituto, deq; ignis mysterio. Cap. VII.

Dam primus parēs ex Eua duos suscepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic pastor, ille agricola fuit: hic mero lacte & primogenitis gregum,

gum, uelut tradit Iosephus, primùm litauit, ille frugum primitias deo obtulit. Secundum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filijs, ac deinde alij uarijs cærimonijs sacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Iosepho in unum collecta, operæpretium duxi quambreuißimè potero explicare. Tribus ab initio sacrorum generibus Hebræi usi sunt, quorum unum holocaustum dixerunt, quādo primores gentis siue bouem, siue agnum, siue aliquod aliud animal, modò anniculum masculumq; fuisset, immolabant: tum sacerdos uictimali cruore oram altaris perfundebat, inde hostiam membratim disiectam super aram cremabant. Alterum genus plebeium, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia maiora anniculis offerebant, cruoreq; super arā diffuso, renes, adipē, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduū illi edebant, qui sacrificium fecissent. Inopes columbas aut duas turtures offerebant, quarū altera in holocaustum abibat, alteram sacerdotes sortiebantur. Tertium longè perfectißimum omnibus æquè mortalibus commune, quod laudis sacrificiū dixerunt. In Psalmo 115. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Et in epistola ad Hebræos: Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorū confitentium nomini eius. Peccata uerò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis cōscius, ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificijs farina mundißima ex præscripto legis adijciebatur: adhibebatur & oleū, quod sacris infundebatur. Agnus mane et uesperi

immolabatur: sabbatis geminatæ hostiæ ad aras admouebantur. Principio mensis, duo boues cum uno ariete, hœdo uno & septem anniculis agnis, piaculi nomine mactabantur. Septimo ineunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hœdo immolabāt. Adijciebantur bini hœdi: horū unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis uelleribus cremabatur: pontifex taurū in id sacrū, & arietem in holocaustum dabat, &c. quæ ipse Iosephus latè prosequitur. Item habebāt & certos dies festos, qui secundum eundem Iosephū, & Origenē super Numeros, ita obseruabantur. Primus solennis Dei erat, qui appellabatur indesinens: de ijs enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & uespertinis sacrificijs offerebantur, quia iustus debet semper diem festum agere, id est orare. Alter erat sabbati, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarū, primo die mensis septimi, in quo offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur noua luna: erat ergo iste dies festus, cùm luna innouabatur. Quarto loco Xantico mense, unde principiū sumebat annus, sub plenilunij diem, id est, circiter XIIII. diem lunæ, sole in arietem transeunte, quia ijs diebus ex Ægypto egredi contigisset, mysticum agnum occidebāt, ac pascha dicebatur, id est, transitus. Et in eo mense primo aliud solenne paschæ, ut dictum est, aliud azymorū erat: & licet coniuncta uiderentur azymis paschæ solennia sacra, principiū tamen azymorū tantùm ad finem paschæ coniungebatur. Et pascha ille solus dies appellabatur, in quo agnus occidebatur: reliqui uerò azymorū dies uocabantur: & id solenne

lenne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, & ex eo dicebatur celebratio nouorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur. Post septem autem hebdomadas paschæ, pentecostes, & id tempus asarcha, id est, quinquagesimã uocabãt, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorũ: sicut enim inter dies septimus quisq; festus agebatur sabbatũ, ita inter menses, septimus quisq; mensis sabbatum erat, & uocabantur ea sacra, sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mense alij agebantur festi dies. Sanè XV. die, tempore ad hyemem uergente, tabernacula fiebant, quæ dies græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septẽ diebus, ob id, quòd eorum maiores ex Ægypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima uerò die solẽne erat repropitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumẽtis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorũ. autor Origenes super Leuiticum. Die XV. Decembris encænia, id est, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi, quia tum templum Hierosolymis ab Antiocho pollutũ, postremò à Iuda Machabæo expiatum rursumq; dedicatum est: nam antea Solomon circiter decimũ diem septimi mensis, id est, Septembris, id fecerat, simulatq; illud ædificasset, & dein à Iudæis illis qui illud ipsum instaurarant, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos seruitute Babylonia liberatos, per Esdrã in suas sedes restitutos cõstat. Sic semper ille dies postremæ expiationis dedicationisq; solennis fuerat apud posteros. Cæterum dedicationis institutũ multò antiquißimũ est, quandò

iam inde à principio tabernaculum à Mose factum ita dedicatum fuit, cùm ipse primùm eo iam perfecto uti cœpit: nam sicut Chrysostomus in epistola Pauli ad Hebræos ait, dedicare aliud nihil est, nisi utendi initium facere. Atq; hic tum Iudæorum fuit sacrorum ritus, qui animalia tantùm propter conuiuia nata absumebant. Ignis autem, ut in Leuitico est, semper in altari ardebat, quem sacerdos nutriebat, sine quo, nullum fas erat sacrificium facere. Sic in igne præter alia elementa, sacra omnia consistebant, quòd is, credo, proximus cœlo sit, quòd in specie ignis Deus Mosen primùm allocutus, quòd de cœlo holocausta accepta rapuisset. Apud nos itidem nullo magis honore, quàm cereis candelis decorantur extrinsecus cœlicolæ. Eadem in primis ratione, ita opinor, à Vestalibus perpetuus seruabatur, ac ante Romanos Imperatores deferebatur: quoniam deniq; Deus noster ignis comburens est, ac propterea meritò sacer habetur. Ita Persæ, teste Herodoto, ignem Deum esse arbitrabantur: contrà Ægyptij belluam animatam uocabant, quòd omnia uoret. Item ex Mosis præcepto, in omni sacrificio adijciebatur sal, quia is sit præcipuus corruptionis expulsor.

Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus malis humanas immolasse hostias, & ibidem quid esset uer sacrum, & quando primùm eorum oracula obmutuerint, ac de primo usu aquæ, quam dicimus sanctam.

Caput VIII.

Sed

Ed agè, iam dicamus de dijs gentium, deq; eorum sacrificijs ac mysterijs, qui tamen tantum aberat, ut dij essent, ut etiam cacodæmones sese præberēt, nullaq; alia hostia nisi humana litari uellēt, quasi cruoris humani repleti tum demū propitij essent, cùm maximè læsissent. O dementiā hominū, ô infelicem uitam. Ecqui erant isti dij, qui suos cultores parricidijs inquinabant, omnibus generatim malo erant? Pater filiū unicū, mater dilectā filiam dæmonibus tanquā ouem mactabat. Iudæi qui lege neglecta aberrauerāt, in ualle filiorum Hennon, teste Hieronymo, quam Christus apud Matthæū gehennam nominat, filios igni exustos deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch. Rhodij hominē Saturno immolabant. In Salamine insula, homo Agraualæ Cecropis filiæ cædebatur. Diomedi in templo Palladis, quod etiam ipsi Diomedi & Agraualæ commune erat, homo offerebatur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tandem à sacerdote hasta percussus, & in rogo impositus cremabatur. Apud Cypros, humanam hostiam Ioui Teucrus immolauit, idq; genus sacrificij posteris tradidit, quod postea imperante Hadriano, est sublatum. Erat lex apud Tauros gentem inhumanam feramq;, ut Dianæ hospites immolarentur. Galli Hesum atque Teutatem humano cruore placabant. Vnde Lucanus:

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensq; feris altaribus Hesus.

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiam crudeliter discerptus immolabatur. Apud Ægyptios, Helio

poli tres in die homines quos inquirebant, si mundi essent, Iunoni mactabant. Lacedæmonios etiam Apollodorus scribit hominẽ Marti immolare solitos. Phœnices bellorum aut pestilentiæ calamitatibus laborantes, amicißimos Saturno solebãt immolare. Histrus, qui res Cretensiũ scripsit, autor est, Curetas olim Saturno puerorum hostijs sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ Syriæ urbs est, Palladi uirgo immolabatur. Et apud Arabas, in singulos annos puer immolatus sub ara sepeliebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginenses, & omnes ferè Græci, cùm præsertim in bella essent exituri, hominem mactantes sacrificabant. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti grauioribus morbis, quiq; in prælijs periculisq; uersarentur, aut pro uictimis homines immolarent, aut seipsos immolaturos uouerent. Germani itidẽ Mercurio certis diebus humanis litare hostijs fas habebant. Autores Cæsar & Tacitus. Quid, quòd illud idẽ omnes communiter barbari factitabant? At Romani, qui semper mansuetudinis & humanitatis gloriam sibi uindicarãt, nónne ijsdẽ sacris immaniores reperiũtur? siquidẽ Saturnus in Latio eodem genere sacrificij cultus est, non quidẽ ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur, quod ex responso quondã factitatũ, Varro autor est, cuius responsi ultimus uersus erat: Et capita inferno & patri transmittite lumen, id est, hominẽ. Verùm id genus sacrificij postea ab Hercule est immutatũ, ut pro ueris hominibus, imagines ex scirpo iacerentur, sicut suprà demonstrauimus, quod in Fastis Ouidius latè docet. Fuit uel mos quondã cum Italis alijs, tum Romanis, ubi res suas in peri-

in periculo uersari cernerent, uouendi quæcunq; proximo uere nata essent apud se animalia immolaturos: unde id uer sacrũ dictũ est. Liuius lib. 4. decad. quartæ: Ver sacrũ factum erat priore anno, id cùm P. Licinius pontifex nõ esse rectè factũ renunciasset, patres deintegro faciendũ censuerunt, & uidendũ quod natum esset pecus inter Cal. Martias, & Idus Maias. Festus inter ea animalia, pueros etiã cõuotos dit, scribens: Sed cùm crudele uideretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultã ætatẽ uelabant, atq; ita extra fines suos exigebant. Quod sanè institutũ tametsi humano parcebat sanguini, non eò tamẽ à crudelitate uacuum erat: ecquid enim crudelius censeri debet, quàm priuare homines innocentes patria, qua cunctis mortalibus charius est nihil? Ita facinus pariter crudele ut impium, deorũ causa edebatur. Philo, qui Phœnicũ historiam scripsit, priscis morẽ fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissimũ ex liberis, ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiũ traderet, & sic traditum mysticè iugularet. Non erant præterea cõtenti mali dæmones multijugibus hominũ cædibus, nisi etiã mulieres pro suo iure stuprandas curarent. Sanè Alexandriæ simulacrũ Saturni religiosissimè colebatur, cuius sacerdos Tyrannus nomine, matronas eius ciuitatis quas elegisset, tanquã à Deo accitas, noctu ad simulacrũ ductabat, ibiq; extinctis repentè luminib. cum eis rem habebat. Sic Tyrãnus cõmunis adulter libidinẽ explebat, Dei mentitus personã. testis Ruffinus lib. 11. ecclesiasticæ historiæ. Itẽ apud Nasamones, uti suprà cõmemorauimus, cùm de coniugij origine prodidimus,

mos

mos erat, uti sponsa prima nocte cum singulis conuiuis coiret, deæ Veneris gratia. Cæterum si homines ueluti sapientiores ab huiusmodi truculẽtißimis fœdißimisq́; immolationibus paululum abstinuissent, quid præmij consequerentur, imò quid noxæ, quidue supplicij subire cogerentur, ostendamus. Dionysius Halicarnasseus in primo antiquitat. ait Iouem & Apollinem, quoniam decima hominũ non fuisset eis immolata, magnas Italis calamitates induxisse, usq; eò ut nulli fructus ad maturitatem usq; permanerent, sed immaturi defluerent, fontes alij bibi non possent, alij deficerent, mulieres abortum facerent, homines & pecora paßim uarijs morbis perirent, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginenses, ut diximus, Saturno humanas hostias solitos immolare, & cùm uicti essent ab Agathocle rege Siculorũ, iratum sibi Deum putauisse, atq; ut diligentius piaculũ soluerẽt, ducẽtos nobiliũ filios, exemplo longè post homines natos crudelißimo, etsi reipub. nomine edito, immolasse. Eiusmodi fœda facinora iam antè in Psal. centesimoquinto prædicta sunt: Et immolauerũt filios suos & filias suas dæmonijs. Possem adducere plura tanti sceleris exẽpla, quæ breuitatis studio præterire libuit. Fallebãt præterea mortales eiusmodi dæmones amphibologijs, nodosis & flexiloquis responsis, id est, ita ambiguis, ut in ambas partes agi possent. Vnde Vergilius:

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
Obscuris uera inuoluens.

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhũ Epiri regem responsum:

ſponſum: Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe.
Et ad Crœſum Lydorum regem:

Intrepidus ſi Crœſus Halim tranſmiſerit amnem,
Imperium perdet magnum regnumq; ſuperbum.

Ambo uicti ſunt, hic à Cyro Perſarũ rege, ille à Romanis, qui ex oraculo ſe ſuperiores fore ſperauerãt. et talia id genus ſexcenta ſunt. Sed & à noſtris recẽtioribus unum petamus exemplũ. Syluester enim ſecũdus Rom. pontifex haud bonis artibus pontificatũ adeptus, ut cupidus regnandi malũ dæmonẽ de lõgitudine uitæ conſuluit, ille reſpõdit, ut ſi caueret Hieruſalem, diu uiueret. Imprudẽs Syluester ſtatuit Hieroſolyma urbem Iudææ non adire, ſed cùm in æde ſanctæ crucis dicta in Hierulem, quarto demũ pòſt anno rem diuinã faceret, oraculi ſtatim memor, fato moriturũ ſe cognouit. Faſſus igitur delictũ publicè, iuſsit moriẽs ut ſuũ cadauer equis daretur trahendũ, et quo loci illi demũ cõſtitiſſent, eodẽ humari. Diuino igitur nutu, ad templũ Lateranẽſe peruenere, ubi et ſepultus eſt. Sic Deus oſtẽdit apud ſe locũ ueniæ unicuiq; quãuis ſcelerato relictũ eſſe, ſi in uita aliquando pœnituerit. Atq; talis erat inter gẽtes religio, quæ non parcebat pias ſcelerare manus. Sed meliora canamus. Quis eos deos tam maleficos domeſticatim ſuos cultores iugulantes, de medio mortaliũ omniũ ſuſtulit, niſi Seruator noſter? Quippe ſic ipſe apud Io. cap. 12. inquit: Nunc princeps mũdi huius eijcietur foras. Siquidem diabolus ante id tẽpus, amplam habebat in homines poteſtatẽ. Conciderunt itaq; poſt eius aduentũ uetuſtatis tenebræ, & quæ figuris tegebãtur, diuina retexit ſentẽtia. Nam dum in Aegypto cum Ioſeph et matre

fuit, eo

fuit, eo temporis spatio, simulacra deorũ quos id temporis gens illa stulta & omniũ errorum mater coluit, sua sponte cecidisse dicũtur. Post hæc, imperãte Hadriano, tum demũ ubiq; gentiũ perniciosæ nefariæq; sublatæ sunt immolationes, tũ Delphici Apollinis, tum Ammonis, aliorumq; uanorũ deorũ oracula penitus mutæ extiterunt: nam, teste Cic. lib. de diuinat. 2. iam diu antè sensim silere cœperant, sic, ut eius ætate, qui paulò ante Christi aduentũ uixit, fermè conticerent. At tum deniq; potentia dæmonũ infracta iacuit: quod Porphyrius, uti Eusebius dicit, Christiani nominis hostis, in libro quem aduersus religionẽ nostrã scripsit, hoc modo testatur: Nunc uerò mirãtur, inquit, si tam multos annos peste ciuitas uexetur, cùm & Æsculapius, & alij dij longè absint ab ea: postea enim quàm Iesus colitur, nihil utilitatis à dijs consequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Christus ergo Iesus dijs illis potentior est: ita demum secutũ est, quod dominus apud Zachariã prophetam, perdiu antea annunciarat esse futurũ, dicens: Disperdam nomina idolorũ de terra, & non memorabuntur ultra. Ecce magnũ ueræ religionis argumentũ, ecce certum ueritatis elogium, ecce uniuerso humano generi redditam libertatẽ, ac mundo fulgentißimũ lumen: quæ utinam gentes, quæ in tenebras paulatim relapsæ sunt, agnoscerẽt, ne perpetuò aberrarẽt: non cessant enim oracula nostra, est Deus nobiscum, dum bene agimus, semper. Dæmoniaci quos uocamus, si qui sint, à nostris sacerdotibus nomine Iesu liberantur, dæmones procul effugãtur, solo etiã sacræ aquæ aspersu. Fuit iam olim usus lustralis aquæ, in Leuitis consecrandis: nam

tiam sic dominus, ueluti est in Num. cap. 8. præcepit Mosi: Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purifi cabis eos iuxta hunc ritum: Aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Alexander primus Romanus pontifex autor fuerit, ut huiusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domiq; seruaretur.

Qui primus docuerit modum orandi, ac de loco, assiduaq; precatione, & cur in orientẽ uersi oremus, templaq; nostra eôdem spectent, ac unde mos concionandi, & de perfecto concionandi modo. Cap. IX.

PRoximum est, ut uel de nostrarum cærimoniarum ratione dicamus, quæ non animalium cruorem, non hominum cædem, sed synceram fidem puramq; mentem poscit. Et quia Deus ea potißimum de causa, uti suprà exposuimus, nos fecit, ut statim geniti ipsum coleremus, atq; ut Chrysostomus homilia 23. in Matth. ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum precando postularemus, ideo à perfecto orandi modo initiũ faciemus. Duo sunt, Lactantio testificante, quæ Deo à nobis offerri debeant, donum & sacrificium: donum in perpetuum, sacrificiũ ad tẽpus: de hoc paulò pòst. Donũ est integritas animi: si enim Deus nõ uidetur, ijs rebus coli debet, quæ non uidentur, cuiusmodi sunt uirtutes animi, & iustitia, ad quam haud dubiè, sicut Cic. de legibus suspicatur, nos esse natos intelligere debemus. Summus igitur colendi Dei ritus est, ex ore iusti hominis ad Deum directa laudatio: quæ tamen ipsa ut Deo sit accepta, &

mansuetudine & timore & pietate maxima opus est. Quod in primis illi prisci Hebræi, prout non uno in loco suprà demonstrauimus, factitarunt, atq; ut nos illud ipsum faceremus, Seruator noster Christus primus iussit, dicens: Estote ergo perfecti, quemadmodũ & pater uester cœlestis perfectus est. Et inde subiungit: Tu autẽ cùm oras, intra in cubiculũ tuum, & clauso ostio tuo, ora patrẽ tuum qui est in occulto, & pater tuus qui uidet in occulto, reddet tibi. Orantes uerò nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt, putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Et subdit: Sic ergo uos orate: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnũ tuũ. Fiat uoluntas tua, sicut in cœlo et in terra. Panẽ nostrũ quotidianũ da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Amen. Hæc ex euangelista Matthæo, apud quem Hieron. non quotidianum, secundum Cypriani sententiam, sed supersubstantialem panem legit. Contrà & Cyprianus legit non dimitte, sed remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus. Et hæc admonui, ut utranq; lectionem intelligas haudquaquam ex recentioribus esse, & rectius legi remitte, quàm dimitte. Cyprianus in expositione huius dominicæ precationis non iniuria quosdam admonet, qui plus sapere quàm oporteat uideri uolentes, hãc ut uulgarẽ & cunctis communem minus usurpant, qui inquit: Quæ enim potest magis spiritalis esse oratio, quàm quæ à Christo nobis data est? à quo nobis & spiritus sanctus missus est? Quæ uera magis apud patrem precatio, quàm

quæ à

quæ à filio, qui est ueritas, de eius ore prolata est: ut aliter orare quàm docuit, non ignorantia sola sit, sed culpa: quandò ipse posuerit, & dixerit: Reijcitis mandatum Dei, ut traditionem uestrã statuatis. Oremus itaq; fratres dilectißimi, sicut magister Deus docuit. Hæc ille. Quomodo autẽ orandũ sit, Christus ipse apud Ioannem docet, dicẽs: Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, spiritu ac ueritate oportet adorare. Cyprianus itẽ secreto orandum esse ex præcepto dominico demonstrat, quia Deus non uocis, sed cordis auditor est: nec admonendus est clamorib. qui cogitationes uidet. Hoc planum fit exemplo Annæ, ut in 1. Regnorũ est, quæ loquebatur in corde suo, & labia eius mouebantur, & uox eius non audiebatur, & exaudiuit eam Dominus. In Psalmis quoq; legimus: Dicite in cordibus uestris, et in stratis uestris, & transpungimini. Hieremias itidem admonens, ait: In sensu tibi debet adorari Deus. At precationis locus, cum primis est templum Dei, ut suprà cap. VI. memini, quod Christus demonstrat apud Luc. cap. XIX. ex Esaia: Domus mea, domus precationis est. Hoc institutũ etiam apostoli conseruarunt, quando Petrus & Ioannes ascenderunt in templũ, ad horà precationis nonam, ut est in Actis. Debent item esse aßiduæ preces, id quod testatur parabola Christi de uidua, quæ orando iniquum iudicem ad iustitiã flexerat. Cæterum ut rationẽ cum Deo habere possemus, quoties ipsam dominicam precẽ cum angelica salutatione recitaremus, est modus orandi postremò inuentus, per calculos, ut ita dicã, ligneos, quos uulgus modò preculas, modò paternostros appellat. Ii numero quinquagintaquinq; ita

ordine distinguuntur, ut post denos, singuli maiusculi affigantur filo, sunt enim perforati, & quot hi sunt, toties dominicam precem, quot illi, toties angelicam salutationem ter numerũ ineundo recitent, terq; symbolũ breuius inferant. Et id diuæ Mariæ uirginis psalterium nuncupant. Eius rei autor fertur Petrus eremita, homo Gallus, ciuis Ambianensis, qui abhinc annos CCCCXXX. hoc est, circiter annũ salutis humanæ MXC. sanctitate floruit, egitq; cum Vrbano Romano pontifice, ut bellum Asiaticũ a nostris sumptũ fuerit, quo Hierosolyma recepta sunt. Hodie tantus honor eiusmodi calculis accessit, ut non modò ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro argentoq; fiãt, sintq; mulieribus instar ornamenti, & hypocritis præcipui fucosæ bonitatis instrumenti. Mos est præterea ut in orando ac salutando Deo, quis in orientem solem conuertatur. Vtrunq; apud priscos seruabatur, dicente Apuleio in secundo: Tunc in orientẽ obuersus uel incrementa solis augusti tacitus imprecatus, &c. Quod propriũ est ueri oratoris ex mystica religione, quoniã Christus sol est iustitiæ, testis diuus Hieron. in Ezechielẽ. ea nempe de causa, templa nostra ita ædificata sunt, ut eorũ princeps altare in Orientem uersus uergat, in quo sacerdos rem diuinam faciendo semper ipsum Orientẽ aspiciat, unde precationes nostræ iugiter uelut instar solis, oriantur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat, quibus præcepit Dominus per Mosen in Deuteronomio, nequaquam more aliarũ gentium, contra Orientẽ, sed quoquouersum intuentes contra templũ, Deũ orarent, ne uiderentur solem, uti factitabant idolorum cultores, co

lere.

lere. Idem Hieronymus testis. Vnde Danielem apud Babylonios ad eum modū orasse legimus. Item cùm apud Marcū cap. 11. legamus: Et cùm steteritis orantes, remittite, &c. uidetur precantium quoq; moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligentius animū intendit in rem, quam agit. Idem Seruator iussit, ut præcepta legis diuinæ à Deo per Mosen populo Hebraico datæ, à nobis itidē seruarētur, cùm inquit: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata: quorū capita hæc sunt: Vnum Deum colito. Nullius animalis effigiē colito. Per Dei nomen haud frustra deierabis. Festos dies piè & ritè celebrato. Parentes uenerare. Hominē ne occideris. Adulterium fuge. Furtū non feceris. Nil alienū concupiueris. Nec falsum dixeris testimoniū. Hæc igitur fuit prædicationis materia, unde est concionādi mos natus. Moses enim postea primus habita concione, populum de eiusmodi præceptis, & lege Dei docuit, eumq; per hæc ad bene beateq; uiuendū instituit. Ioānes Baptista exin in desertis Iudææ locis concionatus est, concionatus et Seruator noster, eiusq; muneris obeundi negotiū apostolis mandauit, dicens: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangeliū omni creaturæ. Quod hodie nonnullos ex nostris theologis, cùm concionantur, facere pudet, seu tædet: quippe qui ut narrationis uice, cursim ac carptim aliquid in euāgelio interpretantur, perinde quasi nihil sit, quod de eo amplius doceatur, quo facto, ad suas confictas quæstiunculas trahuntur, ibi digladiantur, uelut furoribus acti sese macerant, detorquentes quò uolunt sacra scripta, in conuitia rumpunt, omnia clamoribus miscent: dein euanescente furore, ad hu

miliora ueniunt, rationem annonæ agitant, nunc iocos spargunt, nunc captãt, circulatores planè agunt, & ob illud ipsum ab insipiente plebe collaudantur. Atq; hic concionandi modus & frequentius usurpatur, & uulgò summus habetur. Sed utinam nõ peiora crebrò disseminarẽt: ut enim nullũ hominũ genus est salutarius religioni, si uera canant, cõtrà sic nõ est pestilẽtius aliud, si ad gratiã cõciones ad populũ habeãt: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt adepti, tum maximè omniũ nocẽt, quia eis maximè creditur. Facessant proinde, qui docere nihil uolũt quò melius uiuatur. At nõnulli quorum interest hoc fungi officio, nihil omnino docent, adeò ut est in prouerbio, canes muti non iniuria appellari poßint. Ita aut uanitate aut silentio Christũ obsolescere inter pium populũ sinunt. Quare longè multũ religioni utile foret, si doctores nostri tam sæpe quã grauiter concionando euangeliũ declararent, ac aliud prætera nihil, nisi quod mater ecclesia firmißimum ueritatis fundamentũ iampridem accepisset, probasset, confirmasset. Sed iam modum ipsum concionandi quãbreuißimum ponamus. Concionator qui ea docet, quæ ad religionem pertinẽt, qui debet docendo formulam tenere, per quam sermone, uoce & gestu auditorẽ facilius instruat, est idem, atq; orator causarũ forensiũ, à quo artem dicendi mutuetur necesse est, si uelit rectè ac ornatè dicere. In concionatore itaq; nostro oportet esse elocutionẽ, memoriã, & pronunciationẽ. Elocutio est accommodatio uerborũ idoneorũ, ad inuentionẽ. Memoria, firma animi uerborũ ac rerum dispositionis perceptio. Pronunciatio uerò, uocis & uultus gestusq; moderatio.

deratio. Concionator sic præparatus primùm omnium debet inuenire, hoc est, excogitare res ueras. Quæ quidem inuentio in plures diuiditur partes: in exordium, narrationẽ, diuisionem, confirmationẽ, conclusionem & confutationem. Exordiũ est principium orationis, per quod animus auditoris apparatur ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res, de qua est dicendum, ut auditor fiat beneuolus, docilis, atq; attentus. Diuisio siue dispositio, est distributio ac rerum ordo, qui demonstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Et in partes duas trésue ad summum, res ipsa diuiditur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos uel tres habet locos, ad quos eundo contendat, seq; recipiat, quæ in cursum concitata sine his, nusquam consistere poterit, & ob id tam sæpe in medio cursu turbabitur, quàm auditoris animus continenter implicabitur, nec memoria retinebit, quæ audierit. quapropter concionator eiusmodi partitionẽ facere debet, ut nullo ferè negocio reminisci queat, quoto quodq; loco posuerit. atq; idem etiam faciet auditor, qui suo loco expectabit, quod scire cupit. Cõfirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ uel rei tractatæ, cũ asseueratione. Conclusio, cùm breuiter colligitur, repetiturq́;, quibus de rebus uerba facta sint, quò auditor, si memoriæ mãdauerit, ad idem quod ipse meminerit, reducatur. Atqui cauendum, ne conclusio ab exordio aut à narratione repetatur, quod extra propositum foret: idcirco initium enumerationis repetitionisq; istiusmodi à diuisione faciendum est. Item uel illud est curandum, ut in partitione nihil omittatur, quod ad rem attineat, neq; quicquam redundet:

redundabit autē, si quid ponatur in una parte, quod in alia sit cōprehensum. Si, exempli causa, ponas sic: Primùm dicā de origine matrimonij, deinde de autore ipsius matrimonij. Vide, ista posterior pars superuacanea est, quia continetur in superiore: nam ille qui primus matrimonium instituit, eius rei autor fuit. Est itidem uitiosa, si proponas sic: Demonstrabo me hoc non fecisse, demonstrabo me non potuisse, si uoluissem. hoc probato, illud alterum uacat. Igitur partitio debet esse clara, aperta, breuis, nullis fulta inuolucris, aut uerbis superuacaneis. Rursum si de ueritate religionis contra hæreticos agas, & diuidas uarios eorū errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare diuidendo generales tantū complecti oportebit. Confutatio est locorum contrariorū dissolutio, qua nostri theologi in suggestis sermocinando nonnunquā utuntur, magis ad ostentationē doctrinæ, quàm ad utilitatē ueritatis, qui tale quid sæpe dedita opera in disceptationem quæstionemq; uocant, Vtrum Deus sit causa peccati nec ne: et contrarium quod est ueritati, tantis primo corroborant argumentis, tamq; neruose obligant, ut non infundere in aures auditorum modò, sed in animis uideantur inscribere, qui pòst non facile dissoluere possunt. Ita tantū abest, ut utile sit tales habere quæstiones, quibus rudioris ingenij homines sæpius in errorē trahuntur, in eoq; uersantur diu. Post hæc concionatori nostro opus est pronunciatio, quæ in uocis figurā, & corporis motum diuiditur. In principio itaq; orationis, uox sedata demissaq; esse debet: nam si acuta foret, fauces uulneraret, ac seipsam defatigaret ocyus. In narratione,

uocum

uocũ uarietate utendũ est, ut quo quidq; pacto gestum actũq; ac scriptũ sit, ita narrari uideatur: quare uerba modo clariora, modò grauiora usurpanda sunt, quò omnium personarũ sensus atq; animi exprimantur. In diuisione uocẽ quãclarißimã adhibere oportet, ut auditor planè intelligat, quid sibi sit attendendũ. In confirmatione argumẽti sono uocis mediocriter adaucto uti decet, & strenuè probando quod uolumus, interdũ acriter, interdũ leniter dicemus. In conclusione uox continens & modica sit, ut uoci iam defatigatæ auxiliũ ferre queat. Cõcionator præterea debet hortari, & id quidem plenis faucibus, uoce quamclementißima: item castigare, uoce acriori, raris interuallis, cũ uociferatione nõ utiq; muliebri, sed uirili, quò magis auditorẽ deterreat. Itẽ consolari, uoce lamentabili: item conqueri, cum uocis mollitudine, ut auditoris animum ad misericordiã perducat: ac iocari interdũ, uoce faceta, cũ tenuis significatione risus, ad recreãdos animos aliquandiu ad audiendũ intentos. Hanc uocis figurã sequi debet motus corporis, qui est gestus & uultus moderatio quædã, quæ pronuncianti concionatori conuenit, ac reddit probabiliora, quæ pronunciantur. Itaq; si erit sermo in exordio, standũ est in uestigio, dimißis oculis, recta ceruice: si in narratione, leui dexteræ motu, ac collo paululũ à ceruicibus dimisso: si in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confirmatione, uultu graui, gestuq; constanti: si in cõclusione, aspectu minimè mobili: si in cohortatione, gestu paulò celeriore: si in castigatione, uultu acriori, capitisq; ictu frequenti: si in consolatione, uultu tristi: si in conquestio-

ne, mœsto ac turbato: si uerò in ioco, hilariore, uelut à natura ipsa nobis datum est, ut eiusmodi nostras actiones uoce pariter atq; corporis motu iuuaremus. Isthæc autem naturæ ars eximia, ad nostrum maximè omnium pertinet concionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut pietatem, ut charitatem, ut iustitiam in auditorum animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat uitijs, ac omnes illorum malas precidat affectiones, quem idcirco, si mouere uelit, oportet in dicendo esse modò grauem, acrem, ardentem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum, modò uerò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabit'ne concionator ille, qui dicendo nihil narrat, quod proposuerit, nihil probat, nihil concludit, quia sermonem suum in nullas diuisit partes, nihil animum auditoris mouet, excitat, flectit, quòd uno eodemq; uocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur, sic, ut magis æs sonans, quàm hominem esse iudices? Verùm idem domi officium nauiter facit: si minister enim paulùm peccauerit, eum uultu aspicit acriore, item uoce atrociori reprehendit, corripit, atq; castigat, quò sic ab errore auertat. Cæterum forsitan inquies, Non uspiam est quisquam omnium, qui ita concionetur. Imò certè quidem cùm apud alios, tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habēt in celeberrimo etiam hominum conuētu, qui contra sui prisci rudioris seculi morem et consuetudinem facere nolentes, rhetorica, quam etsi callent, uti non sibi licitū esse putant. Bone Deus, quantum in suggesto laborant, sudāt, pugnant, cùm aliud ex

alio ex

alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam uolitantes auiculæ, nesciant quò dicẽdo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quam commodum tibi, quamq; frugiferum & fructuosum auditori sit, si, uerbi gratia, ex ea euangelij parabola, Exijt qui sementem faciebat, ad seminandũ semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes diuidas, deim propositas partes ritè declares, subtiliterq; confirmes, & enucleatè explices, atq; postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa eiuscemodi partes docueris. Ac tu per hunc modum, tam facillimè tui sermonis sementem facies, quàm commodißimè auditores eius fructũ capiẽt. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constet, illud in primis nostri Christiani concionatoris interest non ignorare, tria esse genera causarũ, demonstratiuũ, deliberatiuum, & iudiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse, quod ipse uersetur. Demonstratiuũ enim est, quod in laudem uel uituperationem cuiuspiã attribuitur: hoc cõcionator utitur, cùm, uerbi causa, demonstrat quanta sit Dei maiestas, quanta potentia, quanta iustitia, quanta misericordia, ut ne quis diffidat eius promißis, ne quis existimet aut speret posse se meritas effugere pœnas, ne quis disperet, si resipiscat: aut ubi deterret peccantes, cum reprehensione culpæ, & uituperatione facti. Ex huiusce præterea demonstratiui generis fonte manat omnis uis funebris orationis, quæ hodie est in usu, quandò tota in demortui laude uersatur. Deliberatiuũ autẽ positũ in cõsultatione, habet in se persuasionem & dissuasionem: hoc in genere concionator permanet, quãdo hortatur

populum

populum ad bene beateq; uiuendũ, tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet: cùm castigat, uitiaq; detestatur. In his duobus dicendi generibus uersatus est apostolus Paulus, in ea oratione, quam, ut est in Actis cap. 13. ad plebem habuit, ubi primùm laudat Deum, ac potentiã eius ostendit, dicens: Deus populi huius delegit patres nostros, & populũ in altum extulit, cùm essent incolæ in terra Ægypti, & brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde autores necis Iesu uituperat, cùm ait: Principes eorũ nulla causa mortis inuenta, petierũt à Pilato, ut interficeret eum. Pòst persuadet, ut Christo credant, cùm inquit: Notũ igitur sit uobis uiri fratres, quòd per hunc uobis remißio peccatorũ annunciatur, & ab omnibus à quibus non potuistis per legẽ Mosis iustificari, per hunc omnis qui credit, iustificatur. Postremò dissuadet de errore, in quo usq; ad id tẽporis fuissent, ubi ait: Videte ergo ne superueniat uobis, quod dictum est in prophetis: Videte contẽptores, & admiramini, & euanescite, quia opus operor ego, in diebus uestris, quod nõ credetis, si quis enarrauerit uobis, &c. Quòd uocis figura atq; corporis motu dicẽdo sit utẽdũ, Christus ipse paßim in Euangelio demõstrat: sed ne longũ sit, cùm Lazarũ à mortuis excitauit, illud fecit: primũ enim attollens sursum uersum oculos, dixit: Pater, gratias tibi ago, quoniã audisti me. Deinde uoce magna clamauit, Lazare ueni foras. Sic uoce & gestu rem peregit. Hæc breuiter dicere habui de recto concionandi modo.

De initio sacrificij nostri, hoc est, eucharistiæ, ac primo eius usu tam specie panis & uini, quàm panis tantùm, atq; cur mane, non uesperi more Christi, ea

sumatur: & quibus sacrificij huius faciendi administrandiq; potestas data fuerit. Cap. x.

Acrificium nostrum est orare & colere Deum, ac eundẽ semper habere in corde consecratum, quoniam Dei templum sumus. Hoc sacrificiũ Seruator noster Deo patri obtulit pro salute nostra, reliquitq; nobis illud idem faciendum. Etsi sunt, qui sentiant eucharistiam à Christo institutam non rectè sacrificiũ appellari, quòd per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud uerò, beneficium à Deo accipiamus: tamen quia iam inde ab initio ita usu uenit, ut, teste Tertulliano, sacrificium uocaretur, nos religionis morem seruandum ducimus. Ad rem redeo. Is qui omnia quæ uentura erant, ab æterno nouerat, posteaquàm appropinquare tempus uiderat, quo pati oportebat, affatur discipulos, quos totius mysterij sibi testes delegerat, qui deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gentes pia prædicatione uulgarent. Pascha, inquit, dilectißimi post biduum, ut scitis, fiet, & iam simul illud futurũ est, ut Iudæis traditus patiar, cæterũ cupio priusquã hæc fiant, id solenne uobiscũ celebrare. Hæc ait, ac eodẽ momento duos ex discipulis Hierosolyma mittit, qui locũ parent, nec multò pòst ipse cum alijs secutus in urbẽ uenit. Hìc ubi cœptũ est discumbi, accepit panẽ, & cùm egisset gratias, fregit, deditq; discipulis suis, & ait: Accipite, comedite, hoc est corpus meũ. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicẽs: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur, in remißionẽ peccatorũ. Sic sub pa-

nis & uini specie, corpus suum & sanguinē uerbo consecratum singulis sumendū obtulit, mandauitq; ut tale sacrificiū fieret deinceps in sui memoriā: at mox postquā è morte surrexerat, accubuit incognitus ad Emaus castellum, cum duobus suis discipulis, accepitq; panem, & benedixit, ac fregit, atq; porrexit illis. Tum discipuli, sicut Lucas perhibet, cognouerunt eum, & ipse euanuit à conspectu eorū. Hic discipuli corpus Christi sub una panis specie sumpserunt, nulla uini ab euangelista mentione facta. Quem sanè institutū ritum ecclesia deinceps retinuit, quæ ad hūc modū censuit, profanis hominibus eucharistiam administrandā, quòd tum demū nouū instrumentū, id est, mysteria omnia religionis perfecta, cōsummata, stabilitaq; essent, per mortem Christi. Nanq; nō fuerat euāgeliū ante crucē, uti D. Hieron. aduersus Iouinianū affirmat, et Christus testatus est, qui in cruce moriēs inclamauit, Consummatū est. Sed reliqua persequamur. Alexander posthac VII. à Petro, Pontifex cōsecraturus primus aquā uino miscuit, instituitq; ut oblatio ex azymo non fermentato, ut antea consueuit, fieret pane, & hoc ut purior materia esset, uel quia Christus azymo cōsecrasset, aut quòd dominus per Mosen præcepisset, ut omnis oblatio absq; fermēto fieret, seu quia ex eius latere, dum in cruce penderet, exisset sanguis & aqua. At D. Cyprianus lib. epist. 2. aliam huiusce rei rationē ponit. Legimus enim in Apocalypsi: Aquæ quas uidisti, super quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait in sacris literis sæpe aquas significare populū, & proinde inquit: Sic autē in sacrificādo, in calice domini offerri aqua sola nō potest, quomodo nec uinum

num solū potest: nam si uinū tantū quis offerat, sanguis Christi incipit esse, sine nobis: sin uerò aqua sit sola, plebs incipit esse, sine Christo: quandò autē utrunq; misceatur, tūc sacramentū spirituale et cœleste perficitur. Sumpserunt autem eucharistiā Christiani iam inde ab initio indies singulos mane & ieiuni, quod testatur Tertullianus lib. altero ad uxorē de muliere Christiana ethnico homini nupta, Nō sciet, inquit, maritus quid secretò ante omnē cibū, gustes? Item lib. definitionū ecclesiasticorū dogmatū: Quotidie eucharistiæ cōmunionem percipere, nec laudo, nec reprehendo, omnibus tamen dominicis diebus cōmunicandum suadeo, & hortor, si tamen mens in affectu peccandi non sit. Hæc ille. Cur uerò mane, & non uesperi, apud nos sacrificetur, cùm satis cōstet Christū post cœnam, mysticū calicem obtulisse, id causæ est, quòd, teste eodem Tertulliano, Christū offerri oportebat circa uesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet occasum & uesperam mundi, sicut in Psalmo scriptū legitur: Eleuatio manuū mearū sacrificium uespertinū. Nos uerò resurrectionē domini mane celebramus, quia paßionis eius memoriā in sacrificijs omnibus in primis conseruamus. Sed id salutare institutū postea non continuatū primus omniū suo decreto renouauit Anacletus, iußitq;, ut qui sumere nollent, tanquā impij è sacris ædibus eijcerentur: quemadmodum Victor uoluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptam iniuriā, aut uetus odiū, reconciliari prius recusassent, sacris interdiceretur. Verùm frigescente paulatim deinceps hominū pietate, illud antiquatum est: ex quo Zephyrinus qui centesimo circiter post anno, Ana

clextum est secutus, statuit, ut omnes Christiani qui pubertatis annos attigissent, minimũ semel quotannis caperent paschali die. Fabianus uerò ut ter id fieret, postea sanxit. Sed Zephyrini decretũ, ut factu minus difficile stetit constantius: quod Innocentius tertius dein sua corroborauit autoritate. Eucharistia autẽ in templis continenter asseruatur, ad ægrotantiũ commoditatem, ut sine eo uiatico, ne hinc abeant, ut est de consec. distinct. 1. Quod postmodum scitum Innocentius idem III. & Honorius III. confirmarunt. Cùm ita paulatim à pietate tantũ discessum foret, ut nisi quisq; semel quotannis eucharistiã caperet, mos tamẽ antiquus mansit, quãdoquidẽ et sacerdos qui rem diuinã faciebat, & diaconi cum reliquis sacrorũ ministris, quocunq; solenni die eucharistiã sumebant. Quã consuetudinẽ nunc monachi nostri in primis retinent, quò sic populus ad pristinum institutũ exemplo si minus excitatur, cohortatione tandem aliquando reuocetur. Potestatẽ uerò noui sacrificij faciendi corporis & sanguinis sui, administrationisq; eiusdẽ Seruator noster apostolis nouæ legis sacerdotibus ab initio dedit & concessit, ueluti suprà dictũ est, sic, ut Christianus populus ex manibus sacerdotum accipere suo tempore, eucharistiam semper posthac paratus fuerit. Quod porrò Tertull. lib. de corona militis, præclarè demonstrat, ubi ita scribit: Eucharistiæ sacramentũ & in tempore uictus, & omnibus mandatum à domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Autor hîc & alibi, præsidentes appellat presbyteros.

Qui primùm post Christum, eo ritu sacrificari cœperint, quem ille docuisset, & qui deinceps modum rei diuinæ faciendę, quam missam uocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra, atque quando id fieri nõ liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, & de circunuersione frequenti eiusdem in altari. Cap. XI.

NVda ab initio omnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud apostolos erant, nuda omnis cærimoniarum ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nã satis constat Petrũ, qui uel primus omniũ, ut apostolorum princeps, uel unà cum alijs apostolis, rem diuinã eo ritu, quem à Christo accepisset, identidem fecerat, post consecrationẽ continuò inferre solitũ dominicam precem. Auxit inde hæc mysteria Iacobus Hierosolymitanus antistes, auxit Basilius, alijq; alia subinde instituere. Cœlestinus missæ introitum, cuius initiũ est Psalmus, Iudica me Deus. Damasus confeßionẽ, quæ fit à sacerdote, prius quàm altare conscendat: quidam tamen Pontiano aßignant. Gregorius antiphonã, quæ introitum sequitur, & ob id uulgò eodẽ nomine nuncupatur: item ut nouies Kyrie diceretur, & antiphona post epistolam, euangeliũ, & cõmunionem. At antiphonã post epistolam, graduale appellant, quòd diaconus ascendat in editiorem gradũ, ad pronuntiandũ euangeliũ. Telephorus hymnum, Gloria in excelsis Deo. Gelasius primus orationes, id est, precũ clausulas, quas uocant. Epistolam & euangeliũ Hieronymus: & cùm id legeretur, ut cuncti qui sacris interessent, curui ac uenerantes sta-

rent, uti expeditiores ad euangelicũ dogma defendendum, uel animaduertendũ, quod stando magis quàm sedendo facere solemus, Anastasius primùm cõstituit. Alleluia ex Hierosolymis translatitiũ est. Symboli decantatio fuit Marci põtificis primi decretũ, ut festis diebus post euangeliũ decantaretur, ac idem recitaretur à populo, qui sacrorũ causa adesset. Innouauit & id decretum postea Damasus. Antiphonã, quam Tractũ uulgò appellãt, et hymnos, Gelasius fecit, ac præfationes quæ Canonem præcedunt, cantu quidẽ & sermone eleganti composuit, quæ, ut testatur Pelagius, nouem numero sunt: decimam ad honorem deiparæ uirginis Vrbanus addidit. Quòd thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicente domino ad Mosen: Pones altare contra uelum, & adolebit incensum super eo Aaron suauè fragrans: sicut in Exodo est. Deinde apud nos Leo III. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab ethnicis seruabatur. Hinc Vergilius in I. Æneid. de Venere ait:

Vbi templum illi, centumq; sabæo

Thure calent aræ. Vsus lauandi manus ex ueteri quoq; instrumẽto esse uidetur, quòd Iudæi non rem modò diuinam, sed conuiuiũ etiam à lauatione manuũ inchoare cõsueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimẽ discipulis Domini ascribebãt. Vel ab ethnicis sumptum est, apud quos sacrificãtes primùm omniũ manus lauabãt, quemadmodum suprà lib. 3. cap. 5. demonstrauimus: &, teste Hesiodo, uetitum erat, ne quis mane Ioui uinũ libaret manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant. Vergilius:

Iam pater Æneas & iam Troiana iuuentus
Conueniunt,ſtratoq́; ſuper diſcumbitur oſtrò,
Dant famuli manibus lymphas. In præfationibus, ut ſanctus,ſanctus,ſanctus dominus Deus ſabaoth,cantaretur, Sixtus primò ſtatuit, quod ab Eſaia propheta ſumptum eſt.Canonis partẽ, Te igitur, quæ deim initiũ eſſe cœpit, Gelaſius dedit:ſicuti ante eum Syricius Communicãtes,quod nunc tertio loco ponitur.Ex quo apparet,ipſum Canonẽ neq; ab uno integrũ, neq; in eam formam digeſtũ,ex qua modò cõſtat:cuius rei uel fidem facit,quòd Alexander primus, qui Gelaſium & Syricium longo temporis interuallo præceßit, ob memoriã paßionis Chriſti poſuit, Qui pridie quàm pateretur, uſq; ad illa uerba,Hoc eſt corpus meum. Quocirca ſatis liquet, illud tum Canonis fuiſſe principium, quandò,ſicut diximus,Gelaſius circiter CCCLX. & eo amplius annos poſt Alexandrũ ſedit. Leo deinde adiecit, Hanc igitur oblationem,uſq;,Placatus accipias. Gregorius tres ſubiunxit poſtulationes : Dieſq́; noſtros in tua pace diſponas,atq; ab æterna damnatione nos eripi, & in electorũ tuorum iubeas grege numerari. Eiuſdem quoq; primi Leonis eſt,Sanctum ſacrificium, immaculatam hoſtiam.Sic alij alia addiderunt.Finito canone, dicitur,Pax domini:hìc oſculum pacis datur inter ſacerdotes mutuò,quod Innocentij primi inuentum eſt : uelut Leonis II. ut pax in ſacrorum cærimonijs aſtanti populo circunferretur.Et utrũq; ex imitatione Seruatoris, qui conſueuerat ſuos præſertim diſcipulos abeuntes,uel ad ſe redeuntes deoſculari,id quod Iudas proditor ſignificantius declarauit, qui præceptorem,

ut in euangelicis literis legitur, osculo tradidit. Verum cùm Missa pro mortuis celebratur, id non fit, pro eo quòd haud nobis cum illis per pacis osculum, communicandum est, quos nondum certò scimus esse in gratia cum Deo. Quare cadauera etiam mortuorũ aditu & mansione templi usq; eò prohibentur, dum res diuina fiat. autor Gulielmus Durantus, libro diuinorũ officiorum septimo. Solent item sacerdotes nostri peractis sacris, benedicere populo dextera manu in eum extensa, ac in signum crucis circunducta, quod episcopi inter sacra, & pontifices Romani alijq; maiores antistites, etiam eundo factitant: quod ab Hebræis est, quippe in Leuitico legimus Aaron post factam rem diuinam, consueuisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Seruauit uel hunc ritum Christus, quem Lucas ait paulò antè quàm in cœlum redijsset, eleuatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei diuinæ rationem reuertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Responsoria uerò quæ nouitio quidem uocabulo sic dicunt, Itali primùm inuenisse traduntur. Sunt qui responsoriũ etiã Gradale uocent, quòd iuxta gradus suggesti cantetur. Cæterum Gelasius & Gregorius multas orationes, id est, preces inuenere, ac ad lectiones & euangelia, responsoria, id est, offertoria, quæ uocant, adiunxerunt, uel Gregorius ipse quasi deintegro modum rei diuinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanensis antistes. Quapropter habito deinde episcoporum conuentu, decretum fuit, ut quæ Ambrosius digeßisset, Mediolanensis tantùm sacerdotum cœtus, sicut hodie fit, seruaret, & Gregoriano inuento reliqui uterentur.

Quòd

Quòd uerò sacerdos dicendo, Dominus *uobiscum, sæpius ad populũ in altari se uertit, hoc de* Hebræorum *quoq; cærimonia sumptum cõstat, quorũ sacerdos inter sacra sese circumagebat, aspergendo sanguinẽ animalis immolati.* Quod, *teste* Apuleio, *&* Ethnicorum *sacerdotes circa aras factitabãt, cùm præsertim respon sa daturi, diuino, uti credebant, spiritu afflati agitaren tur.* Vnde *dubio procul ab alterutris apud nos sunt huiusmodi in altari circumuersiones.*

Vnde mos sit, ut post rem diuinam factam, diaconus pronunciet, Ite, missa est: & unde missa & cærimoniæ dictæ: atq; quid re ipsa sit missa, qua-les'ue cærimoniæ Cap. XII.

Acta re diuina, diaconus ad populũ conuersus pronunciare solet, Ite, *missa est.* Cõuenit *hoc loco, ut huius nominis missæ originem explicemus, ne quis ut sordidum & peregrinũ respuat: quandò hactenus permulti id indagare conati, rem in incerto reliquerunt, quippe qui non unde natũ esset, ut libamẽto iam libato, id est, sacrificato, per hunc modũ potestas fieret abeundi uolentibus, prodiderunt, sed circa uim illius uerbi* Missa, *aberrantes, delirationem quandam somniarunt, non animaduertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorum esse mutuatos, sicut pleraq; alia, uti apposite memorauimus.* Cæterum *ne nos etiam aliquid diuinasse potius, quàm rem certam prodidisse dicamur,* Apuleij *testimonium cunctis certè probandum ducemus in medium, unde moris huius originem abundè haurire licebit.* Is *enim libro sui* Asini aurei 11. *cùm*

se dicit in sacris deæ Isis interfuisse, sic rem declarat: At cùm ad ipsum iam templũ peruenimus, sacerdos maximus, quiq; diuinas effigies progerebant, & qui ueneran dis penetralibus pridem fuerant initiati, intra cubiculum deæ recepti, disponunt ritè simulacra spirantia. Tunc ex ijs unus quem cuncti grãmatea, sic Græci uocant scribam, dicebãt, pro foribus adsistens, cœtu pastophorũ, quod sacrosancti collegij nomẽ est, uelut in concionem uocato, indidẽ de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta uota præfatus, principi magno, senatuiq;, & equiti, totiq; Romano populo, nauticis nauibus, quæq; sub imperio mũdi nostratis regũtur, renuntiat, sermone rituq; græciensi, ita, λαοῖς ἄφεσις, populis missio. Quam uocẽ feliciter cũctis euenire signauit, populi clamor insecutus. Exin gaudio delibuti populares, talos, uerbenas, corollas ferentes exosculatis uestigijs deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares. & reliqua. Istæ duæ græcæ dictiones significant populis mißionẽ, & uerba sunt græcanico more & lingua pronũtiata, quæ Græci Latiniq; iuxtà usurpabant, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur mißio populis, id est, uel datur, uel est, ut tum demũ omnibus abire fas esset. Idẽ igitur mos à nostris etiã seruatur, ut peractis sacris, per diaconũ pronũtietur, Ite, Mißa est: quod idẽ est, ac ilicet, hoc est, ire licet. Nõ est præter consuetudinẽ quòd Missa, non mißio pronuntiatur, quandò nostræ religionis autores promiscuè mißionem, & Missam usurpare, diuus Cyprianus testatur, qui remissam peccatorum, ac id genus alia permulta sæpe scribit, ut ad Fortunatum de exhortatione

martyrij:

martyrij: In aquæ, inquit, baptismo percipitur peccatorum remissa. Hinc ergo totum quoq; sacrificiũ Missa est nominatum. Quod uocabulũ Ioannes Reuchlinus homo Germanus ac literarũ hebraicarum cum primis sciens, libro de rudimẽtis hebraicis secundo, docet hebraicum esse, ita scribens: Inde uenit per additionem he literæ in fine מִסָּה id est, oblatio, quæ fit superiori domino, propter debitum munus personale. Deuteronomij 16. Oblationem spontaneã manus tuæ, quam offeres, iuxta benedictionem Dei tui. Quod nomen nos Christiani sacrificio nostro impositũ retinemus, usq; ad hoc tempus, ut à nobis appelletur Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quòd Missa neq; græcum neq; latinum est, sed hebraicum. Hæc ille. Mihi uerò prior ratio probatur, ut magis apposita. Missa autẽ, si quæras quid sit, ratio eius usus indagatrix potest fortè tibi rem sic definire: Missa, est corporis & sanguinis Christi consecratio: quãdò ea consecratio perinde summa et caput missæ est, ut adeptæ uictoriæ cõcelebratio triumphus dicitur. Hanc igitur missam tanti mysterij monimentum, hoc est, unicũ nostræ religionis sacrificium, optimi ecclesiæ patres ritè studuerunt reddere cunctis mortalibus perquamfrugiferã atq; fructuosam, quæ idcirco ex multis constat diuinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, precationibus, gratiarũ actionibus, & sacris scripturis, è quibus animus noster audiendo, in spem bonam suæ salutis uocatur, item illis oblectatur, & pascitur. Pateat iam reditus ad propositum. Sic Romanis placuit, omnem diuinũ cultũ cærimonias appellare, à Cæritibus Hetruriæ populis. Ii enim olim capta

urbe Roma à Senonib. Gallis, sacra Romanorũ à Vestalibus inuecta perbenignè receperunt, usq; eoq; seruarunt, dum patria à Camillo esset recuperata, sicut Liuius lib. ab urbe cond. 5. latè demonstrat. Cuius beneficij Quirites memores, postea omnia quæ ad religionem colendam pertinerẽt, cærimonias nuncuparunt: quamuis sint, qui eas à carendo dictas malint. Sunt enim cærimoniæ instrumenta religionis, quæ uelut terra sine illis, coli non potest, per quas, in animis nostris renouatur pietas, fundamentũ, uti Cicero ait, omniũ uirtutũ, quæ corpus cum mente ad Deum uenerandũ trahit. Si uelimus igitur agrũ dominicũ bene excultũ, eiusmodi cærimoniarum culturã adhibendã curemus. Quòd semel tantùm die sacrificabatur, hoc Alexãdri primi, teste Gratiano, est decretum: sicut & illud Telephori, quòd dominico natali die ter sacerdos rem diuinam facit, & primò in media nocte, cùm Christus est natus: deinde lucescente aurora, quãdò pastores natũ inuiserunt: postremò ubi prima lux humano generi affulsit, cùm prius nulli ante tertiã diei horã, fas esset sacrificare. Adijcitur et alius mysticus sensus, ut triplici actu status triplex gentium significetur: primus, qui sine lege fuit, cùm omnia fuerũt tenebris circunfusa: alter lucis & tenebrarũ simul particeps, cùm post datã legẽ fuit omnino aliqua dei cognitio, sed nondũ perfecta: tertius gratiæ est, cui sol, id est, ueritatis lux affulsit. Præterea Felix primus sanxit, ut nusquã nisi in sacro loco, si per necessitatem liceret, & à uiris sacris initiatis Missa celebraretur, quòd ipsius rei diuinæ faciundæ à principio solùm apostolis, hoc est, sacerdotibus à Christo potestas facta

stas facta fuisset. Anacletus quoq; huius rei studiosus uoluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra bene precando diceret, Dominus uobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificant. Gratianus hoc præscriptũ Sotero attribuit, qui fortè illud parum custoditum renouauit.

Quare nonnulla tam hebraica quàm græca uel syriaca uerba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. Cap. XIII.

ILlud insuper haud omittẽdum duximus, quod facit ad quarundam uocum cognitionem, quæ ut peregrinæ, inter sacra facienda à pluribus frequentantur sacerdotibus, quàm intelliguntur. Sunt enim uerba quædam hebraica, quædam græca aut syriaca. Hebraica & syra, teste D. Hieron. ad Marcellã, ideo immutata ab initio manserunt, quia uel interpretes, uel apostoli, id faciendum minus curarunt, ut quoniam primùm religio apud Iudæos, uelut suprà demõstrauimus, cœperat, nihil ad credentium offensionem innouarent, sed ita ut à puero imbiberant, traderent: postea uerò quàm in uniuersas gentes euangelij sermo dilatatus est, non potuisse semel suscepta immutari, idem autor est. Cuius etiam rei Origenes rationem reddens, asserit, propter uernaculam cuiusq; gentis linguam, non posse uerba quamplurima ita apud alios sonare, ut apud suos: ac multò propterea melius esse, non translata ponere, quàm illorũ uim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primùm uocabula illa hebraica suis commiscuisse, par est cre-

dere, utpote desperantes posse se absolutum sensum suo sermone reddere, et sic nostros nihil deinde plus ausos, & hebraica & græca permisisse stare. Atqui id consultò factum non nemo false putat, quo ad imitationẽ eius tituli, qui super crucem Seruatoris positus fuerat, perinde Missa triplici lingua constaret, ac illum scriptum fuisse hebraicè & græcè & latinè tradit euangelista Ioannes. Sed iam ad interpretationem ipsorum uerborum aggrediamur. Iesus hebræũ nomen, ut Hieron. indicat, apud nos Seruatorẽ significat. Christus ex mystico chrismate unctus dicitur, quem Iudæi Meßiam appellant. Idẽ dictus est Nazaræus, id est, sanctus siue consecratus, uel à Nazareth oppido Galilææ, in quo est genitus & nutritus. Item Emanuel, quod hebræũ est uerbum, & nobiscum Deus. Rabbi, idem ac dominus, siue magister, uel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine scientiarũ dicta est uox. Paracletus græcũ uerbum, id est, παράκλητος, et significat aduocatũ, doctorẽ, hortatorẽ, consolatorẽ. Sic Seruator pollicitus est mittere paracletũ, hoc est, spiritũ ueritatis, qui discipulos doceret. Et illud notißimũ est, paracletum per e scribendum in penultima, eamq; producendam: nam si legeris paraclytum per y, in penultima, facies Christum sceleratorum consocium, qui suis discipulis promisit fore, ut pater eius nomine, talẽ ad ipsos mitteret doctorem: quippe paraclytus apud Græcos, nomẽ est compositũ à παρὰ præpositione, quæ præter, & κλυτὸς, quod celebrem, inclytumq; significat. Ergo cùm ea præpositio hoc loco pro sine ponatur, & cum κλυτὸς coniuncta, pro eo, qui sine fama est, ac planè infamis, nõ utiq; con-

uenit

uenit Christi promißioni. Imò atq; adeò hinc uidere licet, quàm parum rectè faciant sacerdotes, qui ita apud euangelistã Ioannẽ legunt: seu quàm turpiter peccent, qui etiã de errore moniti, tantum abest ut uelint rectam tenere uiã, ut scientes delyrent, perinde quasi non ueritatis, cui Christus sese comparauit cùm dixit, Ego sum uia & ueritas, sed consuetudinis quamuis deprauatißimæ obseruatores esse debeant. Bone Deus, ecquid reliquorum munerum functionis ab eiusmodi expectari potest, qui ab alijs docti scire nihil uolunt? Sanè sic Simonem, sic Iacobum penultima syllaba correpta pronunciant, etsi longa est, cùm apud Græcos per ω, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo. Pascha hebræũ uocabulũ, non græcũ, prout Hieronymus affirmat, & transitũ sonat, quòd Iudæi tunc ex Ægypto in patriã remigrassent. Epiphania græcũ uerbũ, apud nos apparitionẽ uel ostensionẽ significat, hoc ideo, quia eo die Seruator stella proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mundo ignotus, cùm uenisset ad Ioannẽ, ut baptizaretur, cognitus est, intonante de cœlo patre, Hic est filius meus, &c. Item pentecoste græcè, quinquagenaria latinè dici potest, quòd usq; ad hãc celebritatẽ, à resurrectione Domini, intersint quinquaginta dies, ut infrà fusius explicabitur. Scenopegia, uox cõposita, dicta est à figendis tabernaculis, quia in solitudine prisci Hebræi illis usi essent, & erat festus dies. Nostri perperàm addunt aspirationẽ. Item encænia, festi dies initiales, hoc est, dedicationis templi. Kyrie eleeson uerbum compositum, ex κύριε, quod significat domine, & ἐλέησον, quod est, miserere. Alleluia duo itidem uerba & hebraica,

hebraica, atq; idem, ac laudate Deũ: Ia enim, teste Hieronymo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus uocitatur, unum est. Antiphona græcis uox reciproca, quòd uicißim canatur. Homilia græcè, latinè dicitur colloquium, sermo. Canon græca uox, regulam significat. Hos anna, hebræo sermone perinde ualet, atq; apud nos, O domine saluũ me fac. Sabaoth hebraica quoq; uox, & idem atq; Latinis, dominus omnipotens, siue dominus uirtutum, aut exercituum. Eucharistia Græcis gratiarum actionem significat, sicuti euangelium bonũ nuntiũ. Psalmus & hymnus, utrunq; græcum, ac alterum latinè canticum, alterum laus dicitur. Paradisus graia uoce, pomariũ, hoc est, hortus consitus pomis. Parabola græcè dicitur, latinè comparatio, similitudo. Symbolũ collationẽ significat, quia apostoli siue patres in unum contulissent, quod unusquisq; de Deo senserit. Petrus Græcis saxum, uelut Cephas syro sermone, soliditas, quòd Petrus solidus fuisset in confessione ueritatis. Phylacteriũ græcũ uocabulum, latinè custodia dicitur, quòd in ijs seruetur memoria legis: sicut apud nos regulæ iuris habentur. Synagoga congregatio à nostris dicitur, nos etiam graia uoce ecclesiam uocamus. Mammona, ut probat Hieronymus, syriacũ est nomẽ, singularis numeri, generis masculini, & apud nos diuitias significat. Ethnicus, uox græca, et Latinis homo alterius sectæ. Proselytus, græcum uerbũ, nobis aduena: sic enim illum uocabant Hebræi, quem ex aliena natione, in suæ legis consociationem recepissent. Scandalizare, græcum uerbum, latinè est offendere: sicut angariare persicum, & significat adigere, compellere.

lere. Golgatha, syra est uox, non hebræa, & Hieron. ostendit significare locũ calui, siue caluariæ. Ita dictus est locus Hierosolymis, ad septentrionalẽ partẽ montis Sion, quòd in eo iacerent capita hominũ damnatorũ. Corbona, quam etiã uocant gazophylaciũ, nomen ex lingua persica & græca compositum, & significat arcam, in qua seruabantur templi pecuniæ, seu munera quæ usui erant ministris: nã corban, ex testimonio Iosephi, quod in superiore libro citauimus, cùm de radẽdo capite Nazaræorum sermo fuit, apud Hebræos significat munus, unde corbona dicta uidetur. Eleemosyna, largitio, quæ inopi fit: græca uox, & misericordiã sonat. Gehenna locus erat in ualle filij Ennon, in sorte tribus Beniamin, ubi filij Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni deuouebant, immolabantq; dæmonio Moloch, quam Deus, uti apud Hieremiam legitnr, comminatus est se mortuorũ cadaueribus impleturum: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus græcum uerbum sonat delatorẽ, siue calumniatorem. Beelzebub, Hieronymus docet idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolũ, & Zebub muscam, quasi dicas idolum muscæ: εἴδωλον enim simulachrum significat, & sic hoc nomine spurcißimum fuisse idolum. Abyssus græca uox, latinè uorago dicitur. Phantasma græcis, uisum per somnum uidere est, latinè spectrum dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, uisum etiam nos uidere uideamur, iam ad finem ueniamus. Amẽ uox hebræa est, latineq́;, sicut declarat Aquila, uerè, siue feliciter, uel fiat, Hieronymo teste in Psalmos, ubi ait, Fiat fiat, Hebræis legitur amen amẽ. Erat quippe ger-

pe ger-

pe germanum consimileq; Hebræorum institutis, in ueterum religione, feliciter, quod suprà ex Apuleij lectione constat, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ suprà sunt uere dicta, confirmentur. Super ea re extat breuis epistola D.Hieronymi ad Marcellam. Hæc paucula libuit exponere, ut unicuiq; rem diuinã facturo, obuia esset eiusmodi uerborum significatio.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER VI.

De pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentię, quam uocant, genere, & de primo cõfitendi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorum. Cap. I.

Rincipium religionis Christianæ cum unctione Christi, & regum, item originem & exitum coniugij sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritũ sacrificandi, cùm apud Hebræos, tum apud nostros, iuxtà et orãdi, et quantũ mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: iam idcirco & alia quæ ad institutum pertinent opus, disseramus. Primùm omniũ scire licet pœnitendi initium à Deo profectũ esse, qui ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, factum uoluit, quod probat atq; affirmat Tertull. in eo lib. quẽ de pœnitentia, quã uocamus, composuit, ubi inquit, Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, siue uoluntate cõmißis, qui pœnam per iudiciũ destinauit, idem & ueniã per pœnitentiam

nitentiam spopondit, dicens ad populũ: Pœnitere, & saluum faciam te. & iterum: Viuo, inquit, dominus, & pœnitentiã malo, quàm mortem. Ergo pœnitentia uita est, cùm præponatur morti. Et pergit: Bonũ est pœnitere, an non? Quid reuoluis? Deus præcipit. At enim ille non præcipit tantũ, sed etiã hortatur. Inuitat præmio ad salutem, iurans etiã. Viuo dicens, cupit credi sibi. O beatos, quorũ causa Deus iurat. Hucusq; ille. Hinc homines pœnitendo cœperunt sese Deo de peccatis purgare, ut in Leuitico est, cap. 5. Deinde Seruator noster ut nos ex omni parte immortalitate donaret, postremò potionẽ salutis, cœlestẽq; pastũ nobis propinauit apud Io. euang. cap. VI. dicẽs: Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Qui edit meã carnẽ, & bibit meũ sanguinẽ, in me manet, & ego in illo. Et pergit: Qui edit hunc panẽ, uiuet in æternũ. Verùm quia non decebat, ut quispiã nõ mũdus tam purũ nectar haurire, tamq; salutarẽ ambrosiã esse auderet, iccirco Apostolus docuit, ut accedendũ esset ad ea sumẽda, aiens: Itaq; quicunq; ederit panẽ hunc, aut biberit calicẽ domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem homo seipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat: nam qui edit aut bibit indignè, iudicium sibijpsi edit & bibit, &c. Sed quomodo probabit se homo, cùm nemo poßit esse tam prudens, tam sagax, quin aliquando labatur? Quod Deus opt. max. sciens, pro sua benignitate aperuit nobis portũ salutis, ut huic neceßitati, cui fragilitas carnis subiecta est, medicina pœnitentiæ subueniret: nam præcursorem misit Ioannem baptistã clamantẽ, Pœnitentiã agite. Attẽde, hoc loco

spiritualis

ſpiritualis pœnitentia tractatur, quia omnis noſtra uita aliud nihil eſſe debet, niſi pœnitentia, quæ facit, ut quis, uelut ait Apoſtolus, trãsformetur per renouationem mentis ſuæ, & ad ſe reuertatur, dolendo peccatũ ſuum, dicente Seruatore: Qui odit animã ſuam in hoc mundo, in uitam æternã cuſtodiat eam. Et hæc interior eſt, ac euangelica dicitur pœnitentia, cuius fructus eſt exterior, quæ agitur per corporis afflictationem et uoluptatum contemptũ: atq; ut iſta ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non niſi uera eſſe poteſt. De ea meminit Tertul. in libello definit. dog. eccleſ. Pœnitentia uera eſt, inquit, pœnitenda non admittere, & admiſſa deflere. Satisfactio pœnitẽtiæ eſt, cauſas peccatorũ excidere, nec earũ ſuggeſtionibus aditum indulgere. Modus autẽ pœnitendi eſt, ut ab amore uirtutis, non à uitij odio, te incipiat pœnitere. Exempli cauſa: Amato caſtitatem, in eaq; acquieſcito, tunc tibi ſtatim pòſt turpioris intemperantiæ odiũ ſua ſponte oborietur. Id modi pœnitendi præſcribitur Pſal. 44. Dilexiſti iuſtitiam & odiſti iniquitatẽ. Atq; hoc pium eſt pœnitendi initium. Præpoſterè igitur agunt, qui à peccato inchoant pœnitentiã, quia illud metu pœnæ, non uirtutis amore, qui uitiorũ omniũ fuga eſt, facere uidentur. Quapropter Chriſtus cùm uellet diſcipulis uerum integritatis exemplar mõſtrare, cõſueuit puellũ longè innocentiſſimum in medio ſtatuere, iubens ut ſimiles illius efficerentur, ſi auerẽt ingredi in regnũ cœlorũ, quò eos ſic præſentis uirtutis imagine, ad pœnitendum beateq; uiuendum facilius induceret. Si quis igitur aut cupiditate uictus, aut libidine impulſus, aut errore deceptus, aut ui

coactus

coactus ad iniustitiã lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si pœniteat actorum, & ad meliora conuersus satis Deo faciat, & ita resipiscat, quò & errati pigeat, castigetq; seipsum stultitiæ, & cõfirmet animũ suũ ad rectius uiuendum: quoniam sicut nihil prodest male uiuẽti anteactæ uitæ probitas, quia superueniens nequitia iustitiæ facta delet, ita nihil officiunt peccata uetera correcto, quia superueniens iustitia labem uitæ prioris abolet. Vtrunq; ipse dominus apud Ezechielem nobis denuntiat: Si impius egerit pœnitentiã, omnium iniquitatũ eius non recordabor. Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, nõ erunt in memoria. Atq; ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed propterea quòd nihil prodest inclusam habere conscientiam, quia patemus Deo, iccirco postquàm satis delictorũ nos pœnituit, deinde oportet ultrò aperire animũ, & perniciem uitiorũ ipsi Deo, qui mederi, & ueram atq; perpetuã sanitatem reddere potest. Appetenda est hæc omnibus medicina, quoniam in maiore periculo uersatur anima, quàm corpus. Et quia Seruator noster ut humana indutus persona ubiq; nobiscum præsens esse diu noluit, proinde sui uicarios constituit homines mortales, id est, apostolos ac discipulos suos cum primis, quibus dixit: Quorumcũq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcũq; retinueritis, retenta sunt: ut illis nostra confiteremur delicta, tanquã ueris iudicibus, & ab iisdem aliqua affecti pœna, per diuinam gratiam remißionem acciperemus. Ante Christi aduentum, sat erat mente fateri Deo com-

missa, clamante propheta: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiā meā Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Et istuc exemplum confitendorū delictorum ab Adam & Cain eius filio, qui se peccasse coram Deo, non negassent, editum esse ad imitandū, Tertull. lib. aduersus Marcionem secundo, docet. At istiusmodi confitendi peccata principium fuisse non incertū habetur, quod quærere & inuestigare nostræ sunt partes. Sed postquàm Deus ipse nostræ salutis causa factus est homo, necessum fuit homini qui eius locum in terris tenet, aperire pectus, et totam nudare uitā, per confeßionem, quæ conscientiæ uox est, uti mereremur ueniam, quam Iesus Christus per paßionem suā nobis impertitus est. Atq; hoc apud nos Christianos fuit primū confeßionis institutū, ad quod beatū Iacobū allusisse ferūt, cùm dixit: Confitemini inuicē alius alij delicta, & orate pro uobis inuicem, ut sanemini. Ille sic nos Deo reconciliatos uoluisse uidetur, ut remißis uicißim offensis, amicius inter nos uiueremus. Fuit illa omnino confeßio, quam publicā uocant, quæ postea, ut quidā, quibus omnino plus sapit palatus quàm cor, tradunt, exēplo patribus fuisse uidetur, ut secretiorē instituerint, qua, priore omissa, nunc utimur maximè necessaria, quandò per eam, cùm corporis, tum animi uitijs fœdè labentes, Deo semel atq; iterū reconciliamur. Veruntamen ego affirmare ausim, huiusce secretioris confeßionis autorem fuisse Christum, qui, quemadmodum suprà ostendimus, autoritatē fecit apostolis remittendi pariter atq; retinendi aliorum peccata. Qua sanè potestate ecquo illi pacto uti potuissent, nisi iam tum mortales

cœpissent

cœpissent eis de suis confiteri delictis? Quippe solus Deus scrutator est humani cordis, ex quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominē proficiscuntur, iugiter manāt. quod & factum esse testatur Lucas in Actis cap. 19. qui postquā ostendit filios Sceuæ Iudæi principis sacerdotum ausos fuisse inuocare nomen domini Iesu, super eos qui haberent spiritus malos, quemadmodū Paulus faciebat, & ob id uulneratos fuisse ab homine spiritu uexato, inquit: Hoc autē innotuit omnibus Iudæis simul & Græcis, qui habitabant Ephesi, & incidit timor super illos omnes, & magnificabatur nomen domini Iesu, multiq; credentiū ueniebant, hoc est, ad Paulū, confitentes & annūtiantes facta sua. Et hæc uera confeßio, & initiū secretioris confeßionis fuit. Quare parum omnino prudentis, ne dicā spontè errantis est, aliter uel credere, seu tradere, cùm eiusmodi argumento rei nihil profectò uideatur esse probabilius. At sunt, qui scribant, confeßionē hanc apertā fuisse, qui necesse est, uel intelligāt esse eos homines de manifestis actibus confessos, quæ res confeßionē non requirebat, uel non intelligant, quod dicunt: si enim de occultis delictis palàm cōfeßi forent, iam tum ansam dedissent inimicis ad obijcienda sua sibi facinora, cum dedecore, quod morte magis uir sanæ mentis fugere debet: ex quo confeßionē minimè apertam fuisse satis constare potest. Atqui controuersia de nostra confeßione secretiori ex eo orta uidetur, quòd eius Tertull. scriptor antiquißimus nihil meminerit, id quod tamen admirationē efficere minus deberet, quia res noua ac in nonnullis ecclesijs adhuc inusitata haud statim potuit in animos hominū gene-

ratim irrepere, cùm præsertim per pudorē non facile li ceat admissa cuiuis prodere. Cæterum ut modus prioris confeßionis priscorum diluceat, Tertulliani, qui de ea re luculenter agit in lib. quem de pœnitentia scripsit, uerba subijciam, quæ eiusmodi sunt: Is actus qui magis græco uocabulo exprimitur, & frequētatur, exhomologesis est, qua delictum domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confeßione disponitur, confeßione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaq; exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, conuersationem iniungēs misericordiæ illicem. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animū mœroribus deijcere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare. Cæterū pastum & potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animi causa. Plerunq; uerò ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymare, & mugire dies noctesq; ad dominū Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. hæc Tertullian. Mos iste talis confeßionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præsertim dominicæ cœnæ, multis in ecclesijs obseruatur, qui proculdubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod fit cùm iussu sacerdotis, cui faßi sumus commissa, facimus fructus, uti Ioannes prædicabat, qui deceant pœnitentiā: nam, uti Cyprianus ait, pœnitentiam ille agit, qui diuinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperās, obsequijs suis & operibus iustis dominum promeretur. Atqui Innocentius

tertius

tertius cõstituit, ut qui iam doli capaces esse cœpissent, si non sæpius, at semel quotannis confiterentur peccata illis sacerdotibus, qui eorum animarũ curam haberent. Atq; hic est ueræ purgationis modus, ut quod dicto factóue quotidie peccamus, illud pura conscientiæ uoce, pijsq; actibus expiemus, non autem Iudaico ritu, arietis sanguine, aut more priscorũ teda, sulphure, uel aqua. In sacris ferè omnibus ethnicorũ tres erant istæ purgationes, nam aut teda purgabantur & sulphure, aut aqua abluebantur, aut aëre uentilabantur. Triplicem purgationem Ouid. notat illo uersu:

Terq; senem flamma, ter aqua, ter sulphure, lustrat.

Et Vergilius idem: Ter socios pura circunluit unda,

Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ,

Lustrauitq; uiros.

Item ouum usurpabant. Iuuenalis:

Nisi se centũ lustrauerit ouis. Sic & in hoc delyrabant: nõ enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cuius absq; nutu, atq; renutu, nemo quisquã fit nocens.

Qui primi instituerint horas canonicas, ac sanxerint, ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quàm parum frugifer sit cantus in domo domini mollior atq; delicatior, & ibidem de origine chori, & qui diuorum uitas scripserint. Cap. 11.

PReces horarias siue canonicas, quas uocant, Hieronymus primus, Eusebio Cremonensi & plerisq; alijs qui cum eo uixerant, instituisse fertur, quibus diuinæ in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet historia, quas ~~partes~~ deinde receperunt imitati carmen Dauid:

patres

Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autē qui tradant, & in primis D. Cyprianus, morem celebrandi, primā, tertiam, sextam, & nonam horā à Daniele sumptum, quòd ille ter in die positis humi genibus, patrio ritu mane, hora sexta & nona precari consueuisset. Ita teste diuo Hieronymo, tria sunt orandi tempora, mane, id est, hora tertia, cùm spiritu sancto afflati sunt apostoli: sexta, cùm edendū est. Sic Petrus apostolus uolens cibum capere, ascendit circa horam sextā in cœnaculū, orandi causa: nona, tum idem Petrus & Ioannes perrexerunt ad templū, precandi gratia. Fuit uel illud priscorum institutum, cùm apud illos sic oraretur, teste Apuleio, qui lib. 11. ita scribit: Rebus iam ritè consummatis, inchoatæ lucis salutationibus religiosi primā nunciantes horam perstrepunt. Matutinas precationes uocat hoc loco Apuleius non ineleganter salutationes, ostenditq; modum orandi diuisum in horas sacrificijs legitimas fuisse. Postea, quod satis cōstat, Pelagius secundus decreuit, ut ipsæ septem canonicæ horæ quotidie à sacerdotibus recitarentur, uelut præsens remediū humanæ imbecillitati futurū, quo sicuti iustus septies in die, quemadmodū ait Solomon, fortè per inconsiderantiam cadit, ita per orandi curā, toties resurgat, conualeatq;. Singulis autē horis Gregorius præfationē dedit initiū Psalmi Dauid, Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandū me festina: subiecitq; hymnū illum, Gloria patri, & filio, & spiritui sancto, de quo alibi dicemus. Vt totidem etiam horæ in honorem deiparæ uirginis quotidie recitarentur, instituit Vrbanus secundus in concilio, quod in Gallis ad Claromontē habuit.

At Hieronymus rogatu Damasi digeßit Psalteriũ quod uocant, id est, Psalmorũ librũ in 7. partes, ad numerum dierum unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum Psalmorum numerũ haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nunc ex ipsius Damasi decreto in omnibus templis legitur. Fertur idem pontifex omniũ primus hymnum Gloria patri, & cætera, qui tribus diuinis personis redditur, ad extremum quenq; psalmum adiecisse, quem in Niceno conuentu prius editum, memoriæ proditum est. Item primus instituit, ut chorus alternis psalmos caneret: quanquã nõ nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutum fuisse, quippe qui per quietem audiuisset angelos ad eum modum uicißim psalmos cõcinentes: id quod unus uel alter à Dauid mutuatus esse uidetur, qui, teste Iosepho lib. antiquit. 7. dicitur septẽ constituisse choros, & eos canẽtes ac præcedentes ipse subsecutus, dum arca Hierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, ut suprà diximus, etiam apud Hebræos, autor fuit ordinis eorũ, qui psallerent. Fuit omnino iam inde ab initio mos nostris concinere de rebus sacris, dicente Tertull. ad uxorẽ: Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cùm primis seruatur. At D. Augustin. lib. confeßionum 9. ait Ambrosium Mediolanensem antistitem, hunc canendi hymnos & psalmos morem primùm apud occidentales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorret à sententia eorum, qui Damaso aßignant: nam cùm ambo per idem tempus fuerint, & quod unus cœpisset, ab altero ratũ haberi oportuerit, nõ iniuria et ambo eius rei autores dici poßent. Verùm

quantũ iam tunc illud institutũ utile esse cœperit, idem August. lib. suarum confeßionũ 10. planum facit, quippe qui à Deo ueniam petit, quòd diligentius cantum, quàm sacrorum uerborũ pondus attendisset. Sed hodie nihilò plus è republica nostra esse apparet, quãdo cantores nostri ita in templis constrepunt, ut nihil præter uocem audiatur, & qui intersunt, eiusmodi uocum concentu, quo eorum aures maximè calent, contenti, de ui uerborum minimè curant. Vnde eò uentum est, ut apud uulgus, omnis ferè diuini cultus ratio in istis cãtoribus sita esse uideatur, quos bona pars populi, ut audiat, in sacras ædes uelut in theatrum concurrit, eos pretio conducit, eos fouet, eos deniq; solos domui Dei ornamento esse existimat, tantò molliores & delicatiores in cantu flexiones & fictæ uoculæ uulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gratior est sonus, qui tremulo è gutture funditur, quàm qui cum grauitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, ita constituere, ut canentes hymnos modulatè distincteq;, more fermè legentium, pronuntiarẽt, eo quidem sono, quo nunc apud nos, in Canone sacro, præfationes & dominica precatio canitur. Quod diuum Athanasiũ Alexandrinum episcopũ olim in diœcesi sua fecisse Augustinus in prænotato lib. attestatur, atq; magnopere laudat. Chorus autem multorũ uocibus constat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; concentus ex dissonis. autor Seneca, & Macrobius. Chorum à chara, id est, lætitia, dici autumat Plato lib. 2. de leg. Ego uerò dixerim huiusmodi cantica bene magna ex parte, à ueteribus ad nostras cærimonias esse translata, apud quos ad
symphoniam

symphoniam sacrificabatur, teste Liuio, lib. ab urbe cond. 9. ubi ait tibicines solitos præcinere sacrificijs. Sed uel id planius facit pes spondeus, ita dictus, quòd in sacrificijs libantes eo maximè uterentur: nam Græci σπονδὴν, libamina appellãt. Numa Pompilius hunc pedem pontificiũ nuncupauit, cùm spondei melos, id est, cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incensis altaribus, tibicinem spondeũ canere iubebant, ut duabus longis symphonijs quasi duplicibus & iugibus uocibus, prospera deorum uoluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicã mulierem, cùm uiolenti iuuenes eius fores frangerẽt, admonuisse tibicinã, ut spondeũ caneret: quod cùm illa fecisset, tarditate modorũ & grauitate canentis, illorum furorem consedasse. Meminit & huius rei Quintil. in 1. de institut. oratoria. Sed ad Damasum redeamus. Is quoq; instituit, ut ad singulas horas canonicas recitaretur, pressa tamẽ uoce, symbolũ, quod ad differentiã Niceni symboli, uulgò breuius & apostolorum appellatur: quamuis certius sit, ut multi tradunt, istud, non illud, in Niceno cõcilio editũ. Vitalianus uerò canendi modum inuenit decentißimũ, quo hymni sacri canerẽtur, quod ante eum Gelasio & Gregorio etsi nõ nemo aßignat, adhibuitq; ad eum organa. De eiusmodi musico instrumento affatim tradidimus suprà lib. 1. cap. 15. cùm de instrumentis musicis dictũ est. Vitas diuorũ quas lectiones appellamus, Paulus Diaconus & Isuardus monachus circiter annũ salutis DCCC. rogatu Caroli Magni scripserunt. Et quoniam cùm aliàs, tum præsertim imperante Diocletiano, Damasus & Euseb. testantur, ad decem et septem Christianorum

millia, diebus tantùm triginta, per diuersas prouincias afflicta supplicijs fuisse, difficile erat singulorũ uel uitas describere, uel diem festum cuilibet dare, illi propterea composuerunt lectiones, quas appellamus, quæ martyribus pluribus, confessoribus, quos uocant, uel uirginibus conuenirent, quas patres de concilij sententia postea comprobarunt, certisq; diebus qui ipsis diuis sacri haberentur, recitari inter horas canonicas mandarũt. Post hæc quidam putantes fore, ut quis in multiloquio suo facilius exaudiretur, preces alias instituere, quædam mutuati ab his canonicis, quas ad distinctionem suarum, Romanas appellarunt: nam Benedictus suis monachis certum orandi modum præscripsit, item Bernardus suis, Dominicus suis. Quin & singuli prouinciales antistites idem fecerunt, ut hodie alij alias preces usurpent, & id factum sit, uel Romanorum pontificum consensu, qui nihil respuere uoluerunt, quod diuinum augeret cultum, tametsi Christo breuior, non item longior precandi modus probatur.

De initio ieiunij, & primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale uerum sit ieiunium, atq; de ieiunij aduentus, quem uocant, & quadragesimæ uario primordio, & unde dicta sit, ac feriæ quartæ cinerum, quatuorq; temporum instituto. Cap. III.

Docet diuus August. in sermone LIX. de tempore, ad fratres, precibus, de quibus iam abundè suprà diximus, duas esse alas annectendas, ieiunium, & eleemosynam, hoc est, ut uocamus, largitionem misericordiæ causa

inopi factam, quò celerius in cœlum aduolare, id est, Deo longè acceptißimæ fieri queant: quia bonæ fiunt illæ preces, uti in Tobia est, quas ieiunium & eleemosyna comitatur. Ieiunij initium ab orbe statim condito factum est, cùm primis nostris parentibus in amœnißima terræ parte, cui paradisus graia uoce nomen fuit, constitutis interdicta est arbor, à qua abstinerent, ut sic obtemperando, beatißimam uitam degerent, malorum omnium expertem, terra sua sponte ferente omnia, & Deum creatorem suum spiritu, uti minus mole corporea onusto, facilius colerent. Imò, ut Ambrosius ait, primus mundi usus cœpit à ieiunio, qui in lib. de Helia & ieiun. ita scribit: Quinto die produxerunt aquæ repentia animarum, & uolatilia uolantia super terram, & adhuc seruabatur ieiunium. Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestijs orta edendi potestas, & usus escarum: inde lex de ieiunio lata est, pœnaq; uiolatori indicta, dicente mandato Dei: De ligno quod est scientiæ boni & mali non comedetis: qua die autem ederitis, ex eo morte moriemini. Hactenus Ambr. Ita nihil prius Deus præscripsit homini, quàm ut abstineret. Atq; ieiunij talis fuit origo. Verùm abstinentia haud diuturna in parentibus fuit: non multò pòst commiserunt, ut alteram, credo, precationum alam experirentur: quapropter dum in cœlo esse sibi uidebantur, amœnißimo domicilio sedeq; illa beatiore expulsi, sese nudos subitò repererunt, ac tum primùm alienis opibus egentes, à Deo pelliceas tunicas accepere, quibus operirentur, inde rerum omnium magis indigentes solum laboriose uertere, & per sudorem ac ærumnam uitam agentes, expectare

expectare fructus terræ, quæ iam cohibita nihil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subijt & morbus, tentareq; cœperunt frigora & æstus insueta corpora, sicuti oraculum prædixerat ea uitæ incōmoda adeunda esse, si minus diuinæ legi paruissent. Et hinc simul eleemosynæ usus esse cœpit, qui inter omnes gentes, tantum deinceps increbuit, quantū pauperies semper serpsit. Sed hanc non uno humanitatis uel liberalitatis genere metiri licet: quodcunq; enim charitatis officiū in alterum præstatur, id eleemosyna est. Cæterum Moses primus eleemosynæ dandæ usum introduxit, dicens, ut in Deuteron. extat: Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ, iccirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno & pauperi, qui tecum uersatur in terra. Quod uel Christus approbauit, cùm inquit: Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis. Et rursum alibi: Vendite quæ poßidetis, & date eleemosynam. Magna nempe uis eleemosynæ, cùm in ea tam bene omnia bona nostra locata uelit Seruator. Sed quibus danda sit, audi D. Hieronymum, cum Seruatore docentem, & dicentem: Vade, uende omnia tua, & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mendicitate & squallore coopertus est, & tamen non recedit à uitijs, sed qui bonus est. hæc Hieron. Et Solomon: Da misericordi, & ne suspicias peccatorē. Illis igitur, teste etiam Ambrosio, quos scimus ignauè potius, quàm ex neceßitate ostiatim de cibo rogare, debemus consulere, ut bene agant, ac eos obiurgando commonefacere, ut sine uitæ ignauia, uelint in sudore uultus, sicut diuina iubet iustitia, & quæritare uictum, & esse panem suum. Et

hæc ut

hæc ut magis pia & salutarior, eleemosyna spiritualis nuncupatur. Est tamē cōmuniter danda eleemosyna omnibus egentibus, quandò ea non tam accipientibus quàm dantibus prodest. Sed de ieiunio iam agamus. Manauit & illa ieiunij ratio ad posteros: enimuero carnis ac uini usus ab Adam ad Noë usq; ignotus fuit, ut infrà cap. 6. demōstrabitur. Cibo se abstinuit Moses 40. dies, ut dignus esset, qui legē acciperet à Deo: neq; enim, sicut Amb. in eodē libello de ieiunio ait, introisset in nubem, & uocem domini loquentis de medio igne, sine periculo, audiuisset, nisi munitus armis ieiunij fuisset: quippe quòd uitiosas corporis partes cōprimit, hominemq; puriorem reddit ad res diuinas tractandas. Deinde abstinuit Helias, & postremò Seruator noster dies totidem. Item Niniuitis Ionæ prophetæ opera & cohortatione, pœnitentibus per ieiuniū uenia datur. Ita Iudæi abstinere cōsueuerūt, quoties à Deo opem aduersus calamitates implorare, aut eum iratum placare, uel aliquid usui uitæ necessariū rogare, seu acceptorum beneficiorum memoriā redintegrare, uel dies festos agere uoluissent. Demum Christus & ieiunium obseruandum esse, & ieiunij modum docuit, cùm apud Matth. cap. 6. dixit: Tu uerò cùm ieiunas, unge caput tuū, & faciem tuam laua, ne conspicuū sit hominibus te ieiunare, sed patri tuo, qui est in occulto, & pater tuus qui uidet in abdito, reddet tibi in propatulo. At ieiunio uidetur nomen inditum ex intestino, quod ieiunū dicitur: quia teste Corn. Celso, lib. 4. nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes uentris mittit: hoc argumento, ut more ieiuni intestini, minus nos cibis oneremus,

remus, cùm abstinemus, quod propriũ continentiæ est. Verum autẽ ieiuniũ seruat, non qui à carnibus tantùm cœnaq; abstinet, id quod uulgus absolutũ ieiunium existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ, quàm soleat, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil uoluptati, ac patiẽter ferat, si quid aduersi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus uerbis, quæ frequentißimè usurpabat, pulcherrimè cõprehẽdit, Sustine, et abstine. At Origenes in hãc quoq; sententiam, Vis, inquit, ostendã, quale te oporteat ieiunare ieiuniũ? ieiuna ab omni peccato, nullũ cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas uoluptatis, nullo uino luxuriæ concalescas, ieiuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, contine te à cogitationibus peßimis, noli contingere panes furtiuos peruersæ doctrinæ, non concupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à ueritate seducant: tale ieiuniũ Deo placet. Vt igitur ad hanc tanti præmij messem sæpius uigilaremus, ut ad cœlestiũ bonorum gustum eniteremur frequentius, apostoli uolentes Christianos imitaturos esse Seruatoris abstinentiam, instituerunt, in quadraginta dies ieiuniũ ante pascha seruandũ. Id esse uerum testis est diuus Hieron. in epist. ad Marcellam, aduersus Montanũ, qui plures quadragesimas seruandas prædicabat, scribens: Nos unam quadragesimam secundũ traditionem apostolorũ, tempore nobis cõgruo ieiunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres paßi sint Seruatores, nõ quò & per totum annũ, excepta pentecoste, ieiunare nõ liceat, sed quòd aliud sit neceßitate, aliud uoluntate munus offerre, & reliqua. Imò, si Chrysostomo credimus,
ipsius

ipsius Christi institutum esse uidetur, qui homilia x. in Gen. de ea re ita scribit: Nam quēadmodū in uijs publicis sunt stationes & diuerticula, in quibus fessi uiatores & respirant & quiescunt, ut alacrius postea iter suum conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiant nauigantes, dum uentorū impetus conquiescat, & sic iterum nauigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima ieiunij cursum suscepere, quasi stationes & diuerticula, & portus, per duos hebdomadæ dies, dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquantulum ieiunij labores remittant, & exactis duobus illis diebus, in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò aßignat, & quidem falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerum, quàm eius instituti fuit autor, qui fertur constituisse, ut per septem hebdomadas, ante pascha, ieiunium obseruaretur. Hoc temporis spatio computantur quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidē prætermisso, ieiunio corpus edomandū erat: siquidē ex decreto Melchiadis perspicuè apparet, nullos tū dominicos dies à ieiunio uacuos fuisse: ille enim perdiu postea sanxit, ne dominico, néue quinto hebdomadæ die ieiuniū celebraretur, quòd eos dies idolorū cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posterius paulatim obsoleuit. Illud uerò superius iam ante Melchiadē in usu erat, dicēte Tertul. in lib. de militis corona: Die Dominico ieiuniū nefas ducimus: eadē immunitate à die paschæ, usque ad pentecostē gaudemus, &c. Verùm ita fortè accidit, ut institutum iam intermissum, à Melchiade renouatum fuerit. Quare Chrysost. eos ipsos dies, ut suprà

ostendimus,

ostendimus, à domino datos ad recreandū corpus, rectè affirmare uidetur. Ad hunc deniq; modum Telephorus non instituit quadragesimam, sed ad eam unam addidit hebdomadā, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerent, ut illi qui sanctiores esse debent, uel in hac obseruatione sancta, aliquid plus quàm reliqui abstinendo præstarent. Posthac Gregorius scripsisse fertur Augustino Anglorum antistiti, ut curaret, quò Anglici quoq; sacerdotes secūdum Telephori decretū, ieiuniū seruarent. Et id temporis spatium quinquagesima dictum, sicut latè patet in canon. decretis, ubi de ieiunio agitur: & id institutum deinde Aurelianensis concilij autoritate antiquatū. Cæterū unde dicta sit quadragesima, & quod habuerit principiū, facilè ambigitur. Etenim longo iam usu uenit, ut quadragesima absolutè ponatur pro eo XL. dierum spatio, qui sunt ieiunio sacri, sed quàm latinè nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri ieiunij, & finis eiusdem: ac inde sic nominetur, quòd sit ultima dies ex quadraginta, sicut secundus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem temporis tanquā totius anni decimam sacro ieiunio darent: nam cùm annus constet ex CCCLXV. diebus, ac horis sex, decima pars est triginta sex dies, & nescio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, sicut infrà dicemus, additi sunt, ex eo, etsi satis ineptè, nomen composuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At istuc ne somniū nostrum, cui simile est, fortè putes, scriptum leges lib. diuinorum officiorū 6. Quadragesimam uerò alij iam usq; ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius
quadrage-

quadragesimæ dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies. alij uerò à secūda feria præteritæ hebdomadæ, quod hodie nostri monachi atque Narbonenses Galli obseruant. Verùm cùm in eo XLII. dierum numero sex interessent dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, fas non erat per ieiunium abstinere, iccirco D. Gregorius, quemadmodū eodē in lib. patet, ut quadragesimā redigeret ad XL. dies ieiunio sacros, addidit ad eum ipsum numerū dies quatuor, uoluitq; feriā quartā præteritam, esse caput quadragesimæ, quam multis cùm cærimonijs tum sacris, sanctā & celebrem fecit. Primùm enim in Missa legitur illud Ioël prophetæ secundū caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi euangelistæ, quo ueri ieiunij modus præscribitur. Sed ante initium Missæ factū, cineres consecrātur, quibus populus aspergatur: sic nanq; apud Iudæos, eos quos maximè pœniteret, cinere conspergi solitos tradit Hieremias, cap. 25. Deinde sacerdos imponit eos cineres super uerticem capitis cuiusq;, dicens: Memēto homo, quia puluis es, et in puluerē reuertêris. apud alios ait: Memento homo, quia cinis es, & in cinerem reuertêris, in nomine patris & filij & spiritus sancti, amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cuncti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quod facit, ut rectius uiuamus, certò scientes nobis esse moriendum. Ad eum modum dominus, ueluti est lib. Genes. cap. 3. admonuit Adam postquàm peccauerat, & in mortis necessitatem inciderat, de humani corporis imbecillitate dicens: In sudore uultus tui, uescere pane, donec reuertaris in ter

ram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Postremò ut ne ocyus quàm ieiunium requireret, populus ad prandiũ aduolaret, iussum est, ut sacra omnia ad nonam usq; horam producerẽtur, recitatis etiam simul uesperis, quas uocant. Quæ sanè cærimoniæ ac sacra partim D. Gregorij opera & autoritate, partim Cabillionẽsis concilij decreto instituta sunt. Est autem Caballio, seu Cabellio, uel Cabillio, ita uariè apud ueteres autores legitur, teste Ptolemæo, urbs in Lugdunensi Gallia celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem redeo. Eorundem quoq; apostolorũ decretum fuit, ut tres hebdomadæ ante natalem domini, ut solennes celebrarentur, adiunxeruntq; illis ieiunium, quod aliquandiu publicè seruatum ferunt, nunc uerò monachi maximè omniũ obseruant. Calistus uerò primus omnium instituit, ut frumenti, uini, & olei gratia, ter in anno ieiunium ageretur, die præsertim sabbati, id est, quarto mense, septimo, & decimo, si inchoëmus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tempora id ieiunium, in uer, æstatem, autumnum, & hyemem. Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cùm id antea tantũmodo Decembri mense fieri consueuisset. Sunt tamen qui Vrbano attribuant huiusmodi quatuor temporum, ac ieiunij distinctionem, quæ antea hominum imperitia confundebantur. Sic utrunque fieri potuit, ut Calistus primùm instituerit, dein Vrbanus ieiuniũ in quatuor tempora digesserit. At ista ego à Romanis accepta esse dixerim, quos Ouid. in Fast. tribus anni temporibus fructuum gratia, totidem sacrifi-

cia dicit

cia dicit fecisse, uinalia, robigalia, floralia: prima causa uini, altera frugum, deo qui Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maij, quoniam tunc ferè segetes robigo occupat, ut ait Plin. tertia cunctorũ fructuum, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos pontifices eadem quoq; anni tempora non inani superstitione, sed ieiunijs tribus ex eadem causa celebrasse, quò uanos ueterum ritus in uerum pietatis cultum uerterent. Deinde patres nonnulla alia constituerunt ieiunia, quæ etiam ponere minimè tædebit.

De ritu uigiliarum noctu agendarum ad ædes sacras, & de cõuiuio dominico uel quale illud foret, & quando primùm sacræ uigiliæ in ieiuniũ fuerint mutatæ: & ibidem, nocturna sacra apud ueteres semper fuisse damnata, atq; de instituto ieiunij quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. Cap. IIII.

Os fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Seruator Christus noctu nasci uoluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter uiri atq; mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibiq; orarent, & die cœnæ domini conuiuium concelebrarent, quod dominicũ conuiuium appellabant, unaq; eodem loci frequenter conuiuarentur, ubi simul inopes cibo reficiebantur. Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre. Item D. Hieronymus, qui in sermone de obseruatione uigiliarum, aut quisquis illius autor est (nam de ea re ambigitur) inquit: Hæc & huiusmodi tan

ta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta relique runt, ut nos eorum posteri paribus excitaremur exem plis, ad celebrandas etiã noctibus salutis nostræ excubias. Quod nempe ex præcepto domini fiebat dicentis suis discipulis: Sic non potuistis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationẽ: spiritus promptus est, sed caro infirma. Et propheta illud ipsum decantat: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super iudicia iustitiæ tuæ. Item apostolus ait: Orationi insistite uigilantes. Hinc populus quoq; imitans illos pastores qui circa Bethlehem atq; gregem suum nocte excubias agentes, meruerunt primi de ortu domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempiã præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyrum pernoctare orando, sacrosq; hymnos canendo. Quod C. Plinij testimonio cõprobatur, qui cùm Bithyniam prouinciam obtineret, motus misericordia ob multitudinem Christianorũ interemptorũ, ad Traianũ, cuius iussu ea sæuitia eruperat, scripsit, multa hominum milia quotidie obtruncari, in quibus nihil omnino sceleris inueniretur, nisi quòd essent soliti stato die ante lucem conuenire, carmenq; Christo quasi Deo canere. Tum Traianus rescripsit, hos homines inquirendos quidem nõ esse, oblatos uerò puniri oportere. Ad hæc Tertul. in Apologet. animo commotus inclamat: O sententiam necessitate confusam. Negat inquirẽdos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sæuit, dissimulat, & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absoluis? Hæc ille. Sed quid damnosa,

damnosa, uti ait Horat. nō minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietatem, illi sacri hymni in dissolutas cantiunculas, preces illæ in procaces affectus uerti cœperunt: nam in eo nocturno conuentu, pueri puellæq; amores iam licentius meditari, iuuenes palàm stuprum offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescebant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpandi ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omnium impugnare, publiceq; execrari. Contrà Hieron. qui ab eo criminatore nihil non in malam partem asseri suspicabatur, grauiter repugnabat, argumentans paucorum culpam non debere religioni damno esse, quia qui peccarent uigilando in templis, possent etiam in suis domibus uel in alienis eadem facere: atq; non illepidè in illū cauillans aiebat, Hoc facit contra uocabulum suum, ut uelit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus reiecta, ita auxit contagionem, ut domus Dei iamiam, sicut ueritas dicebat Iudæis, facta esset spelunca latronum, hoc est, stupratorum. Quod patres ubi animaduerterunt, ut ne id malum latius serperet, tandem aliquando instituerūt, loco uigiliarum ieiunium illis diuis, pridie diei cuiusq; festi, si ille celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarent: quia uti Cyprianus ait, efficax fit precatio præcedente ieiunio. Mansit dein uigiliarum, id est, officij nomē huiusmodi ieiunio, quod æquè obseruatur ac quadragesimale. Atq; huic crescenti morbo tale est datum remedium, post tempora omnino diui Hieronymi, qui eo anno

occidit, qui fuit salutis CCCCXXII. sedente Bonifacio pontifice I. Ita Ægyptij, teste Herodoto, pridie diei festi solenne ieiunium habere, & postquàm dormierant, immolare uaccam. Hunc ritum attendãt, qui eiusmodi diebus grauatè abstinent, quandò inde scire licet nos à priscis hominibus istũ accepisse abstinentiæ modum, ut non uideamur nouũ obijsse munus. Ad rem redeo. Nimirum nocturna sacra semper fuere multorũ scelerum causa, id quod ad extremũ fuit, quamobrẽ Romana seueritas, teste Liuio, bacchanalia damnarit, cùm sub nomine religionis, stupra puerorũ fœminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus, teste Cic. de legib. omnia nocturna sacra ob illud ipsum apud Græcos lege perpetua sustulit. Quin etiam nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, de quo suprà est dictum, & labeculam aliquam infamiæ apud ethnicos, aspergere cœpit, Tertulliani tempore, qui de eorum suspicione meminit eodem lib. ad uxorem scribens: Quis ad conuiuium dominicum illud, quod infamant, sine suspicione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Iam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die ieiunium indixerunt patres, quòd hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Iudas eum prodere animo destinasset, quod censuerat Apollonius orator insignis, sicuti in decret. canon. est, qui imperante Lucio Commodo, solus ea tẽpestate martyriũ passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tunc capitale fuit, orationem habuisset. Testatur & de obseruatione huius ieiunij Origenes super Leuit. scribens: Habemus quartã

& se-

& sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Eiusmodi sexti diei ieiunium ab Anglis hodie sanctißimè seruatur, populis sine controuersia, præ cunctis religiosißimis, sicuti nos latius de ea re memorauimus in historia nostra Anglica, quæ nuper diuûm auspicijs in publicum prodijt.

Qui primi mutauerint Solis & Saturni dierũ nomina, in dominicum & sabbatum, ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibidẽ, à quibus errantiũ syderum uocabula fuerint istis diebus primùm tributa. Cap. V.

Vbnectam perappositè, unde feriarum nomẽ sit diebus hebdomadæ singulis inditũ. Porrò Syluester Romanus Pontifex primus, uanorum deorum memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Iouis, Veneris, & Saturni dedicati essent, ad numerũ feriarũ digererentur, uocarenturq; prima, secunda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modum, quo apud Hebræos, dies nomine sabbatorum distincti fuerant. Saturni uerò diẽ antiquo legis uocabulo sabbatũ, quod requiẽ significat, & primã feriã quæ in locũ Solis subiecta erat, ut diem domino sacrum, dominicũ, appellari uoluit: idq; fecisse dicitur rogatu Constantini principis. Quanquã apostoli primò eum diem domino consecrarant, quòd Seruator noster eo die à mortuis resurrexisset, atque otium sabbati, id est, otium, sicut ait Orig. ab operatione peccati, in eundem uerterant, ut perinde apud nos dominicus esset, ac sabbatum apud Iudæos fuerat.

Quod uerum esse ex eo colligere licet, quòd multò ante Syluestrum, aut Constantinũ, Pius Pontifex sanxisse perhibetur, sicut infrà demõstrabitur, pascha dominico die celebrari, & Tertullianus eum diem dominicum appellat, uti proximo capite demonstrauimus. Quare istud institutũ fortè id temporis minus seruatũ, Syluester per hunc modũ innouasse dicitur. Cæterũ hæc dierum ratio nunc tantùm in rebus diuinis habetur, cùm uix dominico die cum sabbato suum tenente locum, & id, credo, permittente Sole, & Saturno, reliqui pristinum nomen recuperauerint. Vnde profectò pudendum est, simulq; dolendum, quòd non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dij gentiũ inter nos, tam memorabile monimentũ haberẽt. Etsi astrologi Lunam, Martem, Mercurium & Iouem uocant planetas, id est, stellas, è quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quòd ui siderũ efficiatur temporis uarietas. Hinc Cicero de Diuin. inquit: Cùm temporũ anni tempestatumq; cœli conuersiones commutationesq; tantæ fiunt accessu & recessu stellarum. Feriæ apud ueteres, erant dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriendis uictimis, quæ immolabantur: uel à ferendis epulis, quæ tum maximè dabantur. Sed de ijs plura in capite insequenti, cùm de festis diebus sermo fiet. Quod autẽ receptum est, dies aßignari septẽ stellis, qui planetæ uocantur, inuẽtũ Ægyptiorũ putatur, teste Dione historico.

De modo Christianæ abstinentiæ in cibis capessendis, cùm solenne est ieiunium, ac de eorum delectu per legem habito, & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta, dum editur, atq; agendi gratias, post sumptum cibum. Cap. VI.

Vm ieiunium agitur, primùm à carne, & à quocunq; ciborum genere quod sapiat carnem, sicut sunt lac, caseus, oua, autore diuo Gregorio, abstinendum est. Sed carnis usum multò antè interdictũ fuisse ijs qui per ieiunium abstinent, testatur Chrysost. qui Gregorium ducentis antecesßit annis, homilia tertia ad populũ, in detractores: Quæ enim, inquit, utilitas, cùm auibus & piscibus abstineamus, fratres uerò mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio imposita fuit, cùm Deus, uti est in Genes. lib. dixit: Ecce dedi uobis omnem herbam seminantem semen, quæ est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est fructus arboris, seminans semen, uobis erit in escam. Ita, teste Origene, primus homini cibus fuit ex oleribus & arborum fructibus, usque ad Noë tempora. Et eam ipsam legem in ieiunio remansisse satis constat, quandò posteritas illa semper est usa. Abstinendum deinde & à cœnis, dicente Hieron. prout & in Decretis scriptum est: Sint tibi quotidiana ieiunia, & refectio satietatem fugiens: nihil enim prodest tibi biduo uel triduo uacuum portare uentrem, si pòst pariter obstruatur. Et subdit: Sint tibi ieiunia pura, continua moderataq;, id est, quotidie esurire, quotidie prandere, & reliqua. Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus, & illum quidem circa meridiem, quæ temporis portio iam usu uenit, ut prandio sit data. Est illud ipsum iam pridem conuentus Gabilionensis decreto statutum, quo excipitur, ne quisquã ante sacra meridiana peracta, pransum eat: nulla hîc mentio de cœna fit. Dixit Hieron. & refectio, id est, ipsius cibi capessen

di actio, satietatem fugiat: si de prandio & cœna intellexisset, refectiones pluratiuo numero posuisset. Hæc *grata frugalitatis cõsuetudo maiores nostros in hoc genere ieiunij, cum summa uoluptate cominuit: hæc nos esurire quotidie, cùm cœnas negligimus, & prandere quotidie admonet. Sanè si in ieiunio bis cibũ capere fas esset, ecquæ hic abstinentiæ forma, uel species quidẽ foret? parui enim refert quo uescaris cibo, si modò te ad summum satiaueris.* Apud Romanos *olim prandia non fuisse frequenti in usu, autor est* Seruius. Testatur *idem* Gellius *ita scribẽs:* Parsimonia *apud ueteres* Romanos, *& uictus atq; cœnarum tenuitas non domestica solùm obseruatione, ac disciplina, sed publica quoq; animaduersione, legumq; plurium sanctionibus custodita est.* Romanis *fœminis, ut nos alibi diximus, uini usus quondam ignotus fuit.* Hebræi *in solenni ieiunio uesperi tantùm comedebãt, sicuti lib.* Iud. *cap.* 20. & 2. Reg. *cap.* 1. *legitur.* Hunc *quoq; morem apud nostros aliquando seruatum* Chrysost. *innuere uidetur, cùm homilia* 36. *in* Matth. *prope finem ita dicat:* Veniat *tibi, oro, in mentem, quoties ieiunij tempore, mensa uesperi apposita, si minister uocatus tardiusculè accesserit, &c.* Nos *igitur ab ijs formam ieiunij accepisse uidemur, sed alio temperantiæ argumento: illi in medias noctes sese pascebant, nos merenda contenti, reliquum diei abstinenter agimus.* Hæc *ieiunij ratio quanquam ab omnibus recepta est, riteq; ubiq; gentium seruatur, de ea tamen non ab re, hoc loco latius quàm uolebam, memorauimus: sunt enim nonnulli quorum* Deus *uenter est, ut* Apostolus *ait, qui uelut fruges consumere nati, omnia tam hu-*

mana quàm diuina præ lautißimis epulis, haud magni ducant. Ii porrò abortiui, ut dicunt, religionis filij, contendunt esse cœnandum in ieiunio, modò carnium usus absit. Huic tam pingui esuritioni audiuimus nos quandoq; apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem Franciscani ordinis uirum, uoluisse copiam suppeditare ciborum, imò abstinentiæ Christianæ frena laxare, affirmantem neminem teneri capitali peccato, si quadragesimale ieiunium uiolasset, cùm ex præscripto legis, nihil contrà sancitum esset. Ita homo eius sectæ, quam Christus non instituit, de ieiunio præceptum Christi requirebat, ut (credo) suo amplo uentri haud tenuiculo cibo contento, honestius obediret. O post hominum memoriam os importunißimum. Fac, quæso, mihi licere id sine capitali crimine facere, quid obest, si persuasum habeam me grauius peccare quàm peccem, si non abstineam? Officit sanè nihil, cùm per id enitar patientius abstinere, quod cùm corpori tum animo & perutile atque maximè necessarium est, inclamante Origene: Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruatur, nisi arctioribus continentiæ fulta subsidijs? Quomodo scripturis operam dabunt? Quomodo sapientiæ & scientiæ studebunt? nónne per continentiam uentris & gutturis? Quomodo quis seipsum castrat propter regnum cœlorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia utatur ministra? Hæc ergo Christianis ieiunādi ratio est. Hactenus ille. Proinde ex usu nostro nō est, ex suggestis polliceri secus facientibus ac Christiana temperantia poscit, lexq; iubet, impunitatē, quæ malorū semper auget audaciam.

Quamuis

Quamuis ego omnino non facilè concesserim, id fieri posse sine capitali noxa, quando apostolorum, uel atq; adeò Christi, ut suprà cap. 3. ostendi, institutum sic uiolatur, sic patrum autoritas floccipenditur, sic deniq; religio ipsa negligitur, cùm præsertim hoc tempus sacrũ sit, de quo idem Origenes: Habemus, inquit, quadragesimæ dies ieiunijs cõsecratos. Atq; iam satis liquet, quantum sit piaculum, dare dissolutis licẽtiam peccandi, ac religiosum populum à pio cõtinentiæ officio auocare, ab eiusq; pectore castum summouere metum. Cæterum extra ieiuniũ legitimũ, & duos hebdomadæ dies, feriã sextam ac sabbatũ habemus, quibus non licet uesci carnibus, prout iam ab initio ecclesia receperat, cõstituerat, ac sanciuerat, quæ porrò in hoc secuta est Dei legem, quam ille primus de ciborũ delectu Iudæis per Mosen dederat, uti est in Leuit. cap. XI. Ecquis ergo nisi ualde edax minimeq; religiosus legem duorum dierum ad Dei præscriptũ latam perfringere ausus fuerit? Sed audi Tertull. de ista cibaria abstinentia lib. defin. dog. eccles. ita admonentem: Abstinere autem se ab aliquibus cibis non quasi malis, sed quasi non necessarijs, non est malum: moderari uerò eorum usum pro necessitate & tempore, propriè Christianorum est. Ast alijs diebus nefas est Christiano homini cibũ aliquẽ quo uescantur cæteri mortales, stomachari, repudiare, cùm Seruator imperet, ita dicens discipulis: In quãcunq; ciuitatẽ intraueritis, & susceperint uos, edite quæ apponuntur uobis. Apostolus itidem Timotheo iussit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines uescerentur, esse reijciendum, quòd, ut eius uerbis utar, quicquid creauit deus,

bonum

bonum sit, si cum gratiarũ actione sumatur: sanctificatur enim per uerbum Dei, & preces. Et idem ad Corinthios ait: Atqui esca nos non cõmendat Deo, neq; si comedamus, aliquid nobis superest, neq; si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinendum esse, si facultas ista comedendi foret aliquãdo infirmioribus offensioni. Quocirca Eleutherius uanas hominũ obseruationes tollendi studiosus, statuit, contra Seuerianos hæreticos, ut ne quis Christianus ab ullis abstineret cibarijs, quæ consueuissent mortalibus usui esse. Quod & contra Iudæos est, qui ex præscripto legis, porcina ac quorundam aliorum animalium carne non uescuntur, id quod in Leuitico fusius proditur. Ecce quàm suaue sit Christianæ temperantiæ iugũ, quamq; leue onus: quamobrẽ apparet, quàm impiè faciant, qui illud reijcere conentur, cùm præsertim liquidò liqueat, ethnicos multò eo grauius semper tulisse non inuitos, quod planum fecimus in tertio huius operis uolumine, cap. 5. ut qui uelint ea omnia discere, illinc queant haurire. Hæc tamen adijciam: In ueteri instrumento legimus, sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohiberi uinũ & sicerã bibere, ne ebrietate grauentur corda eorum, ut sensus uigeat semper, et tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus uescebãtur, nec animalia dijs immolabant, sed liba & fructus, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebãt: nam uesci carnibus, ut inquit Plato lib. 6. de legibus, & deorũ aras polluere sanguine, impiũ uidebatur. Qui uolebãt sacris Isis initiari, illis ieiuniũ decem dierum indicebatur, dicente Apuleio lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit, decẽ continuis

tinuis

tinuis illis diebus cibariam uoluptatẽ coërcerem, neq; ullum animal essem, & inuinius essem. Liuius *scribens de matre filium initiatura bacchanalibus, refert, decem dierum castimonia opus esse.* Vnde Hieron. *uerißimè ait:* Venter *& genitalia sibimetipsis uicina sunt, ut ex uicinitate membrorum, confœderatio intelligatur uitiorum.* Item Cyprianus: *Ieiunijs uitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitiuæ abeunt uoluptates.* Videant igitur, *qui uel grauatè abstinentia utuntur, uel qui religionis causa abstinent, uerùm cùm dies festus uenerit, saturantur ad uomitum, quàm turpe sit homini Christiano, non abstinere, aut nõ abstinendũ esse modis omnibus docere, cùm præsertim intemperanter uiuere, non tam male uiuere sit, ut quidam sapiens ait, quàm diu mori.* Item *nostris mos est, mensam iam instructam sacris quibusdam consecrare uerbis prius quàm uesci incipiant: quod ad imitationem Christi fit, quippe qui eum ritum seruasse fertur, cùm in deserto quinq; panes consecrauit.* Est *insuper usus agendi gratias post prandium cœnám ue, id quod uel illum facere cõsueuisse constat, &* Apostolus *fieri præscripsisse uidetur, qui, ut paulò superius ostendimus, ait bonum esse quodcunq; ciborũ genus, si cum gratiarum actione capiatur.* Potest *et ab Hebræis uideri sumptum, quia illi immolatas edebant escas.* Quod *uerò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legantur scripta, hoc ex uetustißimo more habetur, uel diuo* August. *teste, in libello de communi uita sacerdotum, ubi inquit:* Cùm *acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod uobis secundũ consuetudinem legitur, sine tumultu, sine*

tu, sine cõtentione audite, ne solæ uobis fauces sumant cibum, sed & aures esuriant Dei uerbum. August. hactenus. Hoc ego ex Seruatoris instituto profectum dixerim: ille enim cùm aliàs sæpius edendo docere consueuit, tum postremò inter cœnam, discipulos uescentes de ratione consummandorum omnium ferè mysteriorum religionis docuit, uelut Matth. cap. 26. abundè demonstrat. Vnde patres ut memoriam frequentarent tam salutaris instituti, hunc sacræ scripturæ in mensis legendæ ritum, iam inde ab initio introduxisse uidentur.

De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur constituti sint, & soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diem sacris conuiuijs & uoluptatibus, paschaq́ue celebrandi, & consecrandi paschales candelas. Cap. VII.

IVdæos sua habuisse sabbata, hoc est, dies festos, suprà declarauimus abundè, cùm de ritu sacrificandi facta est mentio, quê quemuis festum diem perinde sabbatum uocabant, ac Romani ferias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Statiuæ uniuersi populi cõmunes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi, id est, lupercalia, agonalia, carmentalia, cõsualia. Agonalia Festus uocat sacra Dei Agonij præsidentis rebus agendis: sicut carmentalia dicuntur sacra Carmentæ matris Euandri, quæ ita nuncupata est, quòd mulier fatidica carminibus responsa daret: nam ei antè Nicostrata nomẽ fuerat. Consualia à Romulo instituta Conso, quem consilij Deũ putabant. In circo maximo ad aram, teste Dionysio, subterraneã, sacrificia

ſacrificia & ludi fiebant, quibus uirgines Sabinæ raptæ fuerant. Conceptiuæ, quæ quotannis à magiſtratibus uel ſacerdotibus concipiebantur, in certos ſiue incertos dies, ut erant latinæ, ſementinæ, paganalia, cõpitalia. Imperatiuæ, quas conſules uel prætores pro arbitrio indicebant. Et nundinæ paganorũ ac ruſticorum, quibus ad negocia & merces conueniebant. Item nouendiale ſacrũ, cuius origo talis fuit: Cùm enim Tullo Hoſtilio rege, Romam eſſet nuntiatum, in Albano monte lapidibus pluiſſe, placuit ut nouem dierum feriæ celebrarentur. Quæ religio in multas exiuit ætates, ut quoties tale eſſet prodigium, huiuſmodi nouendiale fieret ſacrum. autor Liuius, ab urbe condita. Erant præterea priuatæ, ac propriæ familiarũ, quas quæq; familia ex uſu domeſticæ pietatis ſeruabat, ut Claudiæ feriæ, & Æmiliæ. Item ſingulorũ, ut nataliũ dierum, quæ natalitiæ dicebantur, & fulgurũ, & funerum expiationes. Fuit mos iſte & apud Perſas, ut ſuum quiſq; diem natalem pro facultatibus, multis ſacris ac opiparis cõuiuijs colerent, unde ad Romanos forſitan fluxit, quibus in ſolis natalibus ſacris, ſeſe uarijs etiã libidinis intemperantiæ uoluptatibus dare fas erat. Vergil. in Bucol. præclarè demonſtrat: Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis Iola. At in alijs caſtè dies agebant, ac tam natali die, quàm funerũ, in templa cibos pauperibus afferebant, ibiq; edebãt. Manauit & ad nos inſtitutũ, quandò teſte Tertull. lib. de militis corona, noſtri illis ipſis diebus oblationes faciebant, in temploq; unà epulabantur, quæ poſtea luxuries Nicenæ ſynodi decreto ſublata eſt. Fuit uel Ambroſij tẽporibus talis diei cultus celebris

celebris, qui epistola quadam ad Felicem Episcopum Comensem monet natalem diem unicuiq; nõ ludis uoluptatibusue alijs, sed tamũ precibus agendũ. Sed is dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos in omnem uenit obliuionẽ, quò scilicet nostræ sordidæ infantiæ penitus immemores, omni tempore pòst insolentiores euadamus. Fuerunt et feriæ denicales nominatæ, quæ agebantur, cùm hominis mortui causa, familia purgaretur, Græci enim νεκρὸν, mortuũ dicunt. Harum feriarum meminit Columella hisce uerbis: Nos apud pontifices legimus, ferijs tantùm denicalibus mulos iungere non licere, cæteris licere. Affirmabant autem pollui ferias, si in ijs opus aliquod fieret: ideo per præconem denunciabatur, ne quod opus fieret, & præcepti negligens mulctabatur. Ac à ferijs festi dies dicti sunt feriati, quibus feriæ celebrabantur: sicut profesti à pro, uoce priuãte, hoc est, nõ festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione numinis diuini, qui erant ad rem uel priuatam uel publicã ministrandam, hominibus concessi. Erant uel fasti dies, quibus sine piaculo, prætoribus licebat tria uerba fari, Do, dico, addico: & nefasti ijs contrarij, quibus fari non licebat. quæ omnia Ouid. in Fastis latè persequitur, & Liuius ac Dionysius appositè meminerunt, necnon & Festus. Hac ratione patres, quia lex Iudæorum umbra fuit futurorũ bonorũ, constituerunt dies festos, quibus Christiani omissis prophanis negocijs, diuinis uacarent rebus, sacram scripturam perdiscerent, sacras audirent cõciones, debitumq; Deo honorem sacrificando, orando, bene agendo haberent, ac simul memoriam diuorũ, diebus qui illis sacri essent,

colerent: nam soli Deo sacrificandum est, testificante Barnaba, & Paulo. Is enim cùm Lystræ claudũ ex utero matris suæ iußisset ambulare, quemadmodũ in Actis commemoratur, & ille continuò nequaquam pedibus debilis exiluisset, ac turbæ ob id miraculum uoluissent ei & Barnabæ immolare, ambo conscißis tunicis suis exiuerunt in turbas, clamantes, atq; dicentes: Viri quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes uobis homines, annunciantes, ut ab his uanis cõuertamini ad Deũ uiuum, & reliq. Diui uerò honorandi sunt, quòd iam filij et hæredes Christi, ut ait Apostolus, effecti sint, qui pro nobis orent, & idcirco illis templa & aræ dedicantur, ut simul eos, simul Deum debita ueneratione colamus. Vnde in Psal.148. Laudate dominũ in sanctis eius. Ad rem redeo. Primùm omniũ ab apostolis, deinde à patribus festorum dierum ratio inita est, uti proximo cap. subtilius differetur, & præsertim pascha, quia inde omnia religionis mysteria initiũ sumpserint, quod Pius primus, dominico die celebrandum constituit. Deinde orta dissensione super ea re, Victor qui sedere cœpit anno circiter CXCVI. à natali Seruatoris, sanxit ex sententia Eleutherij, cui in pontificatum succeßit, ut pascha dominico omnino celebraretur die, à quartadecima luna primi mensis, ad uigesimã secundã, ne cum Iudæis Christianorũ ratio congrueret, quibus moris fuit, illud solenne aliquanto prius celebrare. Id decretũ externorum antistitum quidam ab initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberrarẽt à Ioannis instituto, qui charißimus fuisset Christo: & satis constaret, eum ipsum quoad uixisset, Iudæorum

more

more paschale tempus obseruasse. Polycrates Ephesius episcopus de ea rescribens: Nos, inquit, inuiolabilem celebramus diem, neq; adijcientes quicquam, neq; minuentes. Ita inter nostros eatenus est disceptatū, quoad ad eum quem nunc tenemus modū, illud sacrum sit constitutum celebratū iri, qui etiam quibusdam non satis probatur. Pascha, ut suprà ostendimus, hebraica est uox, & significat transitum: quod uerum esse euangelista innuit, cùm celebraretur à domino pascha cum discipulis, aiens: Ante diem autem festum paschæ, sciens Iesus quia uenisset hora eius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem, &c. Cereæ paschales candelæ, ut dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozimus autor fuit.

De primo festorum dierū instituto, & utrum pentecoste fuerit apostolorum temporibus dies festus: atq; unde mos sit adscribendi bene de christiana religione meritos ad diuorum catalogum. Cap. VIII.

Radidimus suprà diuum Ioannem apostolum pascha celebrasse, id quod & alij fecere apostoli: quos simul autores fuisse perhibent, ut omnes illi dies quibus Seruator noster ad salutē atq; disciplinā nostrā aliqua per egisset mysteria, sacri essent, utq; apud posteros maiori haberentur uenerationi, eos primùm religiose coluisse, quandiu uixissent. Cuiusmodi sunt dies dominici, aduentus domini, natalis, & circuncisio eiusdem, epiphania, item uirginis purificatio, quā uocant, quadragesimæ dies, dominica palmarū, cœna domini, quando

post eucharistiam institutam, pedes lauit discipulis, parasceue, pascha, ascensus Christi in cœlum, pentecoste. Quod solenne ab Hebræis prius consueuit celebrari: apud eos enim postquã agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est lex Mosi scripta digito Dei. Cùm Christus uelut ouis ut immolaretur, ductus à Iudæis est occisus, nostrũ pascha fuit, ac post quinquaginta dies discipuli spiritum sanctum accepere. Quanquam sunt qui tradant pentecostes diem non fuisse festum, apostolorũ tẽporibus: in qua re eos hallucinari planè ostendit Lucas, in Actis cap.20. ita scribens: Proposuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne tempus tereret in Asia, festinabat enim, si poßibile sibi esset, ut diem pentecostes ageret Hierosolymis, &c. Cur tanto Paulus opere ad illũ ipsum diem agitandum properasset, nisi fuisset iam tum apud nostros festus quamcelebratißimus? Transfiguratio quoq;, teste Origene, primùm à Iudæis est: uoluit etenim Christus, ut quemadmodũ facies Mosis ex cõmunicatione colloquij Dei, gloriosa facta est, sic dimisso iam uelo, sese transformatũ apostoli Petrus & Iacobus & Ioannes contemplarentur. Sancti patres igitur huiusmodi sacrorũ dierum rationẽ edocti, ut commodius plebs Christiana conueniret ad sacram concionem, & ad cultum diuinum concelebrandũ, habito Lugduni antistitũ conuentu, & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios complures constituerunt, qui Christianis perpetuò festi essent, quibus aut sancti è uita hac calamitosa in cœlum migrassent, aut aliquid in religione sanctũ esset gestum. Qui nempe dies his sunt diuis sacri, Stephano protomartyri,

martyri, Innocentibus, Syluestro, Ioanni baptistæ, duo
decim apostolis, Paulo gentium doctori, Deiparæ uir-
gini, Laurentio, Michaëli, Martino, & communiter
omnibus sanctis, quod Bonifacij quarti decretum fuit.
Is enim pantheon uetustum Marci Agrippæ opus, di-
uæ Mariæ uirgini atq; diuis omnibus, Phocæ Imperato
ris permissu, ad 4. Iduum Maij sacrauit, exclusoq; ma-
lorum dæmonũ cultu, quorum simulacra plura hîc nu
mero fuerant, locum expiauit. Gregorius deinde quar-
tus fertur autor fuisse, ut id sacrum Calend. Nouembris
celebraretur. Item & cruci ex qua pependerat salus no
stra, solennis dies data est, ac eucharistiæ ab Vrbano
quarto pariter dies dedicatus aßignatusq;. Est & diuo
Petro apostolo iampridem rogatu Constantini Impe-
ratoris, ad memoriam tormentorũ, quæ pro religione
tulisset, constituta festaq; dies à Syluestro, quæ ad uincu-
la nuncupatur, prout in libello quodam de uinculis Pe
tri continetur, qui D. Hieronymo, tametsi parũ uerè,
adscribitur. Deinde dies alij alijs, festi festis ex paruis
quandoq; causis accumulati sunt, id quod haud scimus
an expedierit, cùm præsertim uideamus eò redisse Chri
stianorum mores, ut quàm olim ex religionis usu erat
hæc instituere, tam nunc præstare uideatur eadem an-
tiquare, cùm bona pars hominũ otium istud festorũ die
rum non ad orandum, nõ ad diuina scripta audienda,
cuius rei causa datum est, sed ad omnifariàm bonorum
morum corruptelã augendã, in dies magis magisq; im-
pudenter consumat, dictitans se id animi gratia facere,
quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum,
Deum eiusmodi festa sacra instituisse aiebat: Atque ita

bellè ethnicos perinde in hac re, ut in nimis multis alijs æmulamur, quod tantum abfuit, ut maiores nostri fecerint, ut etiam illud ipsum audacter iisdem ethnicis uitio dederint, teste Tertull. in apologetico, cùm de Cæsarum solennibus sacris loquitur, ubi inquit: Propterea igitur publici hostes Christiani, quia Imperatoribus neq; uanos, neq; mentientes, neq; temerarios honores dicant? Grande uidelicet officiũ, focos et choros in publicum ducere, uicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu abolefacere, uino lutum cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudium, per publicum dedecus? O nos meritò damnãdos: cur enim uota & gaudia Cæsarum casti & sobrij & probi expungimus? &c. Non putauit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquãdo caderẽt, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen uenit tempus, cùm eos potius Cæsarum, quàm Christi, solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus, ut pontifices nostri tandem aliquãdo istos festos dies utiles reddant: quod facient, si minuendos ac castè agitandos curarint. Sed ad reliqua explicanda redeamus. Felix primus consulens gloriæ martyrum, statuit, in eorum memoriã annua sacra fierent: ueluti Gregor. postea super eorundem corpora ut itidem sacrificaretur uoluit. Quod Vigilantius omnino respuendum censebat, prout latius explicabitur, cùm de sanctorũ reliquijs mẽtio fiet. Fertur tamẽ Anacletus eius rei prior fuisse autor. Ex quo consentaneum est, ut postea Felix & rem diuinam ad martyrum memoriam faciẽdam decreuerit. Idem Felix, ut ueterum literis proditum est,

autor

autor fuit, ut cuncti eo die uicatim feriarentur, quo aliquod templũ dedicaretur: uoluitq́;, ut si de cõsecratione ignoratũ foret, utpote uetustate deletrice monimentorum, denuò consecraretur, affirmans non dici iteratum, quod factum esse nesciretur. At Felix III. post hæc instituit, ut à solis episcopis dedicarentur tẽpla, essetq́; dies ille festus anniuersarius. Et illud ex imitatione Hebræorum, qui, ut suprà ex testimonio Iosephi ostendimus, eum quoq; festum diem agebant. Cæterũ illud apposité admonendũ, festum alicuius diui uocitari diem, ac esse ei sacrũ, quo ille è uita discessisset ad cœlũ: nam quemadmodum quis nasci dicitur, cùm de utero matris in hanc prodit lucẽ, ita pari ratione potest meritò existimari natus, cùm eius anima uinculis carnis soluta ad lucem redit æternam. Vnde mos inoleuit, ut dies huiusmodi diuorum uitæ extremos natales, & sacra illis solennia non funebria, sed natalia appellaremus. Natalis autem Seruatoris tantùm, et Ioannis Zachariæ dies sacer solennisq́; est, quòd uterq; in matris utero sanctus effectus fuisset, teste Augustino. Est & Deiparæ uirginis postremò natalis quoq; dies sacer habitus. Vt uerò mortales bene meriti inter deos referãtur, mos est adeò uetus, ut penè nihil eo sit uetustius: quandò antiquitas statim ab initio suos reges ac alios cùm ob accepta beneficia, tum ob uirtutes, deos facere consueuit, prout in primo huius operis uolumine sparsim diximus. Sed ante omnes, Romani id multis cærimonijs factitabant, quod suprà lib. 3. memorauimus. Huius rei rationẽ nostri pontifices secuti non dubitanter uideri possunt: nam quòd Felix & Gregorius annua sacra facienda ad memoriã

martyrũ instituerũt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verùm postremò, ut ne unusquisq; arbitratu suo hunc uel illũ pro diuo haberet coleréue, Alexander tertius statuit, ut nulli mortalium diuinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto apostolico in diuorum esset catalogum adscriptus. Hoc decretum inter decretales epistolas, in titulo de reliquijs sanctorum, scriptum leges.

Qui primi apud nos instituerint, ut anniuersaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Nouembris, & ibidem quæ iusta sint, undeq; dicantur, & uel parentalia ac conuiuia ad sepulchrum quis primus concelebrarit, de legitimo tempore lugẽdi mortuos, deq; lugẽtium uestitu, eorundemq; corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ, dum sunt uiduæ, albis utantur uestibus, & ibi locus ipse Ciceronis enodatus. Cap. IX.

Ortuis iusta faciẽda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus apostolis adscribit, qui & ipse illum modum exequiarũ quæ hodie fiunt, adauxit. Ambrosius id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Iacob demortuum quadraginta dies luxere, & Mosen triginta: sat est enim id tempus sapienti ad lachrymas. Sed de exequijs ipsius Iacob dicamus aliquid, quo inter omnes constet morem iam id temporis fuisse cohonestandi hominum cœtu exequias in funere. Porrò lib. Gen. cap. 50. ita leges: Ierunt cum Ioseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres eius,

& uene-

& uenerunt ad aream Atad, quæ sita est trans Iordanem, ubi celebrarunt exequias planctu magno. Iusta autem sunt sacrificia siue exequiæ, quæ eo iusta dicuntur, quod iure mortuis factitari debeāt à uiuis, quia illi dum uiuerent, de his benemeriti fuerint. Ea uerò sacrificia pro salute mortuorum, statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Tertul. qui lib. de monogamia, loquēs de muliere uidua, quæ unius uiri mortui duntaxat deberet semper esse uxor, inquit: Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium postulat, & offert annuis diebus dormitionis eius. Quod sanè pietatis officium cùm ab ethnicis etiam præstaretur demortuis, ueluti in extremo hoc capite cognosci licet, iam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram ecclesiam ab illis grandibus ueterum Christianorum ducibus Apostolis. At unde flexit iter oratio, iam reuertatur eòdem. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidē Numa dijs manibus sacra adiecit, cùm Libitinæ ara, siue Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, siue Venus. Puerū trimo minorē lugeri uetuit: neq; natu grandiorem, plures dies lugendum censuit, quàm uixisset annos. Tēpus longißimi luctus coniugalis in decē menses extendit, non ut, sicut inquit Seneca lib. epist. 7. tandiu fœminæ lugerent, sed ne diutius. Testatur idē Ouidius, qui in primo Fast. sic ait:

Per totidem menses à funere coniugis uxor
Sustinet in uidua tristia signa domo.

Si qua uerò mulier ante decem menses, ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, ut in lib. Codicis legitur, & ex decreto Numæ, prout ait Plutar. uaccā prægnan

tem immolabat. Quod nempe institutũ si hodie cùm alibi, tum in nostra Anglia seruaretur, raros utiq; haberemus de armẽtis uitulos, cùm bona pars uiduarũ mulierum non expectet, dum tempus illud ab obitu uirorum praetereat. Item in luctu foeminae purpurã atq; aurum deponebant, albasq; uestes, teste eodem Plutar. in problemat. induebant, idemq; propinquos factitare uoluerunt, ut quemadmodũ mortui corpus, albis uestibus uelarentur. Alba autẽ ueste idcirco cadauer exornabant, quia solus albus color syncerus ac purus minimeq; inquinatus est, & ob id mortuis aptißimus. Sic in euangelio legimus corpus domini sindone inuolutũ fuisse, quo uocabulo lineum uelum significatur. Mox eandem purpuram & aurum cùm eluxissent, sumebant. autor Liuius. Hinc arbitror natum, ut hodie reginae Francorũ post mortem uiri, albis tantum induantur uestibus, & si qua uidua sit, regina alba uulgò uocitetur. Apud Iudaeos luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoq; seruatur. Praeterea lugentes induebãt saccum: sic Iacob fleuit Ioseph, & Dauid operto capite, Absalon. testis est Hieron. Item caput barbãq; radebãt. Esaias: In cunctis capitibus eius caluitiũ, omnis barba radetur. Cõtrà nostris barba promittitur. Caeterùm antiqui ut plurimum nigra uestimenta in luctu induebãt. amiculũ nigellũ, dicitur à Varrone uestitus lugubris, quod anthracinũ uocabãt, ἄνθραξ enim graecè carbo appellatur. Vnde Apuleius ait in Asino suo, lib. 2. Vmbrosum demonstrat cubiculũ, matronã flebilem fusca ueste contectã. Item capillũ sibi uellere, faciẽ unguibus lacerare, complodere manus, necnon caput, Iudaeorũ ritu,

cinere inspargere turpareq́;, dicente eodem Apul.lib.9. Discerptæ comæ semicanæ, sordentes inspersu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia nostri, cùm primis Itali, in re funerea iuxtà dementer seruant, ab ipsis priscis, ut iam liquidò liquet, proculdubio accepta. Ipsum autem uestitum lugubrem omnes penè gentes nostri Christiani orbis annum integrũ induunt, interdum tamen ante illud tempus deponunt, propter publicum gaudium, uel magistratus ineundi honorẽ, aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, cùm susceptum publicè uotum soluebatur, ædes dedicabatur, lustrum condebatur: priuatis hominibus, cùm puella desponderetur, cùm honos in familiam ueniret, cùm captiuus aliquis liberatus domum rediret, aut cùm natus esset propinquior quis cognatione, quàm is, qui lugeretur. Illud item ex more eorũdem est, ut apud nos cadauera abluantur, & quandoq; ungantur, præsertim nobilium. De qua re Ennius:

Tarquinij corpus bona fœmina lauit & unxit.

Et Anna Vergiliana: Date uulnera lymphis

Abluam. Atq; id officij, sicut etiã nunc fit, à propinquioribus præstabatur. Quòd hodie demortuorum anniuersaria iusta fiunt postridie Calendarum Nouembrium, eius rei, ut fama est, & Petrus Damianus testatur, Odilo autor fuit. Is uir præfectus monachorũ Cluniacensium, cùm in Sicilia, sedente Ioan. XVIII. Rom. pontifice, circa Ætnam montem frequenter audiret gemitus clamoresq́;, qui ibi, teste Trogo, partim ex fremitu feruentis æstus maris, partim ex eructatione Ætnei ignis, ubi acrior per spiramenta cauernarum

uentus

uentus incumbit, iugiter fiunt, ratus est cacodæmones lamentari, quòd per preces & sacrificia Christianorū, animæ mortuorum ab illis supplicijs liberarentur: nam constans uulgi opinio est, ad Ætnam montem, ubi perpetuum incendium tot iam seculis flagrauit, aut ad inferos aditum patêre, uel ignea uoragine fontium animas expiari. Itaq; protinus egit cum suis monachis, ut postquàm Calend. Nouemb. in diuorū omnium honorem sacrificassent, sequenti itidem die cunctis uita priuatis iusta facerēt. Quod institutū ut pietatis plenū patres demum receperunt. Fuit is annus circiter M. alter humanæ salutis. At iampridem increbuerat mos hic apud ueteres parentādi ad sepulchrū, quod indicat M. Tullius in prima Philippica dicens: Vt cuius sepulchrū nusquā extet, ubi parētetur, ei publicè supplicetur. Et in orat. pro Flacco: Litemus igitur, inquit, Lentulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parentalia, id est, sacrificium quotānis ad honorem mortuorū, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita scribentes Laurentiā annuæ parentationis honore dignatam. Erant enim parentalia iusta & conuiuia, quæ in funere & ad sepulchrum parentum cognatorumq; concelebrabantur à filijs ac consanguineis, quorum autor Æneas fuisse fertur, qui eo pacto Anchisen parentem primus omniū honorauit, supplicationibus coluit, atq; eius memoriā nominis consecrauit, ueluti Vergilius lib. Æneidos quinto describit. Sic nos illud ipsum institutum pro salute mortuorum seruamus. Vnde omnino factum uidetur, ut Odiloni in mentem uenerit huius religionis celebrandi anniuersarias demortuorū exequias. At locus Ciceronis, Litemus

nis, Litemus Lentulo, parentemus Cethego: modò citatus, & admodum obſcurus, dignus eſt qui planior fiat. Litare enim, eſt bene promittere, uel deos poſt factũ ſacrificium placare, aut ab eis uotum impetrare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus cuius defenſionem ſuſceperat, quòd ille coniurationem Catilinæ patefeciſſet, non damnaretur à iudicibus, iracundè quaſi ait: Si ita acciderit, iam licebit, bene promittamus Lentulo, ac ſacrificemus Cethego coniurationis ſocijs, quando eorum manes pœnis innocentium ciuium expiabuntur.

De origine nouendialis ſeptendialisq́ ſacrificij, & de more offerendi pro mortuis, eosq́ non lugendi, ac de ſapienti Thracum inſtituto, & modo apud priſcos efferendi funeris ad ſepulchrum, atq; de initio funebris pompæ, extruendorumq́ ſepulchrorum forma, ac eorundem iuris religione. Cap. X.

Iebat ſacrificium pro mortuis, nono die, quo quis ſepultus fuiſſet, quod dicebatur nouendiale. Horat. in epodo: Nouendiales diſsipare pulueres. Item ludi qui in honorem mortuorum celebrabantur, nouendiales nuncupabantur. Teſtatur idem Seruius ſuper quinto Æneidos, enarrans illud:

Præterea ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit.

ubi ait, apud maiores modum fuiſſe, ut ubicunq; quiſpiã extinctus fuiſſet, ad domum ſuam referretur, octauo die incenderetur, nono ſepeliretur. Donatus quoq; in cõmentario Phormionis dicit, in funere nonum diem uoti habere inſtauratione. Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iuſta ſeptimo die à funere,

funere, demptis ex ueterũ inſtituto illis duobus diebus, fiunt: ideoq; in canonicis decret. diſtin. 44. præcipitur, Nullus preſbyter ad ſeptendialia defuncti ſolennia celebrãda uocatus, ſe inebriare ullatenus audeat: quandoquidem tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit uigeſimonono die, poſtquã mortuus eſt ſepultus. Nos uidemur ſeptimo die ſacrificiũ pro mortuis facere, ſicut in nuptijs apud priſcos ſeptima dies inſtaurationem uoti habebat, ut quemadmodũ hoc die initium propagandi generis celebre erat, ſic etiã illo eodẽ die finis cuiuſq; ſolennis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis: teſtis Tertull. in lib. de militis corona: Oblationes pro defunctis, pro natalitijs, annua die facimus. Idem lib. de monogamia, ueluti ſuperiori capite eſt demonſtratum, ſimiliter affirmat. Hinc profectò ſatis liquet, iam uſq; à principio orti propè euangelij, opinionem perquàm ſanctam per animos hominum peruaſiſſe, mortuos per piam uiuorum operam iuuari. Cæterum quantum iſtud charitatis officium uita iam priuatis opituletur, docet Auguſtinus, ut eius teſtatur ἐγχειρίδιον, ita ſcribens: Neq; negandum eſt defunctorum animas pietate ſuorum uiuentium releuari, cùm pro illis ſacrificium offertur, uel eleemoſynæ in eccleſia fiunt. Sed illis hæc proſunt, qui cùm uiuerent, ut hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt quidam uiuendi modus: nemo tam bonus, ut non requirat iſta poſt mortem: nec tam malus, ut ei non proſint iſta poſt mortem. Et ut rem planiorem faciat, pergit: Quibus autem proſunt, aut ad hoc proſunt, ut ſit plena remiſsio, aut certè ut tolerabilior fiat ipſa damnatio. Atq; quoniam neſcimus quo-

modo cum illis in altera uita agatur, propterea orandum est iuxtà pro omnibus, quò eis beneficiũ nostrum supersit potius, quàm desit. Contrà non lugendum, dicente Cypriano: Nobis quoq; reuelatum est, ut constanter prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersione dominica de seculo liberatos, cùm sciam non eos amitti, sed præmitti, & recedentes præcedere. Et Hieron. ad Paulam de dormitione Blesillæ dicit, simul admonens, ne quisquam ad id faciendum moueatur Hebræorum exemplo, cùm illi ideo mortuos lugerent, quia ante Christi aduentum, ad inferos nouerant esse descensuros. Vnde subdit: Nos uerò qui Christum induimus, quibus spes certa est ad superos remeandi, non debemus super mortuos contristari, &c. Quod nauiter olim faciebant Maßilienses Galliarum populi, qui sine lamentatione, sine planctu, funeris diem domestico sacrificio, necessariorumq; conuiuio finiebant: quod Angli hodie ritè seruant, animaduertentes, credo, nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, ut stultè conquerendo, quòd Deus immortalitatem suam noluerit nobiscum partiri, cùm præsertim moriendo relinquamus labores & pericula, quæ statim nascendo subimus. Quapropter Thraces huius rei memores, natales dies hominum, uti alibi diximus, flebiliter, exequias cum hilaritate, meritò celebrabant. Illud perappositè addam: more prisco, præcedat funus, homines sequebantur, quasi post ipsum mortuum morituri, subsecuturiq;: à quibus supremum uerbum dicebatur, Vale, nos te sequemur. Vergilius:

Salue æternum mihi maxime Palla,

Æternumq;

Æternumq; uale. Et de Polydoro:

—Animamq; sepulchro

Condimus, & magna supremum uoce ciemus.

Hinc exequias dici autumat Donatus, narrãs illud Terentianum: Funus interim procedit, nos sequimur. Verumenimuero hoc tempore homines ordine præpostero præcedunt in pompa funebri, cadauere subsequente, id quod ætate Hieronymi fiebat, qui scribens ad Paulam de dormitione Blesillæ, indicat ordinem pompæ funereæ præire solitum ante cadauer. Item, teste Seruio, ad honorem præsertim regum & nobilium, cum faculis præcedebat populus. Vergilius de Pallante:

Lucet uia longo

Ordine flammarum, & latè discriminat agros.

Vnde haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idem in cuiusuis funere seruetur. Præterea lectos ponebãt. Idem Vergilius in sexto de Marcello:

—Vel quæ Tyberine uidebis

Funera, cùm tumulum præterlabêre recentem.

Ferebantur insuper mortui ad tubam. Idem:

It cœlo clamorq; uirûm, clangorq; tubarum.

Et Persius hæc omnia ponit:

Hîc tuba, candelæ, tandemq; beatulus alto

Compositus lecto. Item cum tubis, in funeribus tibiæ quoq; ac tympana adhibebantur, & ea omnia, ut hominum mortuos lugentium animi languentes eiusmodi sono excitati, minus dolorem sentirent, qui ijs oblectamẽtis facilè distrahi soleãt. Autor Alexãder Aphrodiseus in problemat. Et ad cohonestandas exequias, simul etiam maiorum imagines deferebantur, ludiq; fiebant, ac

bant, ac alia, quibus Cic. pro Milone, testatur Clodium caruisse. Clodius, inquit, sine imaginib. sine cantu, sine ludis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus ambustus est abiectus. Plato itidem suũ ponit in 12. de legibus, ordinẽ pompæ funebris, in funere præfectorũ ciuitatis, qui eiusmodi erat: Indumenta omnia alba, luctus ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarũ numero 15. alter uero totidem puerorũ, qui feretrũ circunstarent, dum sacerdotes uicißim demortuũ laudabãt, eiusq; feli citatẽ totũ diem decantabãt. At postero die bene mane, iuniores capulum ad sepulchrũ ferebant, eorumq; cœli bes præcedebant equites cum equis, & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos concinentes, & hos puellæ sequebantur, cum mulieribus iam effœtis. Sepulchrũ uero erat sub terra, factus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulchri genus Itali hodie ut plurimùm conficiunt, ut sit commune familiæ monumentum. Sed illud est magis usitatum, ut humato hominis, qui aliquo sit numero, corpore, terra operiatur mensa lapidea, quæ contineat nomen & laudem mortui incisam. Veteres pariter Græci atq; Romani, teste Cic. lib. de legib. 2. super tumulũ mensam quoq; uel columellã tribus cubitis non altiorem, statuebant, cum ornamentis laudis, quæ ad mortuos pertinerent, facta nominis mentione honorifica. Lex præterea erat, ne sepulchrũ quis deleret, néue alienum in illud inferret, ac ita multis cærimonijs ius sepulchrorum religiosum habebant: quod nos quoq; tenemus, cum more circa sepulchrum ponendi arma & militaria signa, tanquam bellicæ laudis atq; uirtutis trophæa.

De primo usu uouendi uota Deo, ac nudipedalia sacra agendi, & qui primi inuenerint Litanias, id est, processiones, supplicationes, atque quare in ecclesiam inductæ sint: & cur sternuentib. bene precemur, oscitantesque ac quiduis inchoantes sese crucis signo uallent, & de origine supplicationum nostrarum pompæ, ac de pio supplicandi introducendo modo. Cap. XI.

Olemus ad opem diuinam implorandam tum maximè incũbere, cùm maximè premimur, uel in re trepida uersamur, nostrisque malis non possumus humanis uiribus aut consilijs mederi: & id quidem uotis aut precibus agimus, quibus Deus ipse præcipuè placatur. Vnde in Numeris legitur: Si quis uirorum uotum domino uouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum uerbum suum, sed omne quod promisit, implebit. Et propheta Asaph Psalmo 75. Vouete et reddite, &c. Hinc faciendi uoti usus manasse uidetur: quod fit, cùm tacitè uouemus, aut cùm aliquid promittendo, utputa imaginem argenteam, cereas candelas, Deo nuncupamus uota: id quod ueteres etiam factitabant, arbitrantes uotis & precibus deos in primis placatum iri. Sic Helenus apud Vergilium admonet Æneam:

Iunoni magnæ primùm prece numen adora,
Iunoni cane uota libens.

Vtrunque à nobis in periculis seruatur. Ea quoque de causa, apud Iudæos nudipedalia sacra instituta fuisse constat, quæ, ut testatur Iosephus lib. de bello Iudaico secundo, eiusmodi erant: Iis enim qui morbo uel alijs calamitatibus

lamitatibus implicabātur, mos erat primùm orare per triginta dies, & abstinere uino, atq; capillos radere, deinde nudis pedibus adire ad templū, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cùm aliàs sæpius, tum id tēporis præcipuè recursum est, cùm Nerone principe, Florus Iudææ præses miserandum in modū gentem opprimeret, quæ ob eius tyrannidem, coacta est arma in Romános ad extremū sumere, quo demū bello misera fermè tota deleta est. Igitur cùm Iudæi omnia prius humana similiter ac diuina experiri uellent, quàm bellum tentare, postquā neq; pretio neq; precibus potuerunt coërcere sæuitiam Flori, quippe qui, ne sua maleficia per accusationē Romæ patefierent, Iudæos studio ad bellum suscipiendū stimulabat, nudipedalia sacra uouerunt. Quapropter cùm dies sacrorum aduenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, eius religionis causa etiam Hierosolyma in templum uenit, atq; nudipes ante tribunal stetit deprecans Florum: quæ tamen tantum abfuit ut à Floro exaudita sit, ut etiam de suo periculo timuerit. Huius religionis Iuuenalis satyra sexta meminit:

Obseruant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item autore Hieron. aduersus Iouinianū, quemadmodū suprà libro 4. diximus, Apostolus Paulus in Cenchreis (est Corinthiorū portus, uti antè diximus, in Achaia) nudipedalia sacra egit. Ita nos calamitate aliqua affecti uouere solemus, nudisq; pedib. more Iudæorū ea persoluere, interim suppliciter orando: nam precibus ante omnia instandū: quod cùm populus aßiduè faciat, multò magis sacerdotes, qui eius curā habēt, piè precando præstare debent. Sic Moses, sic Aaron, sic apostoli, sic

ſancti deniq; patres iuſtam Dei iram orando mitigandam, dignumq; ſuppliciū à populo ſibi commiſſo auertendum curabant. Cuius rei rectè memor Mamercus Viennēſis epiſcopus, in frequenti motu terrarū, pontifice Leone primo, ſupplicationes ſiue rogationes primus inſtituit, quas noſtri graiam ſecuti uocē, litanias, & uulgò præceßiones uocant, quòd binos præcedendo bini longo ordine ſequantur, à loco ad locū progrediendo, ac magna uoce orando. Eæ minores nuncupantur, quas haud multò pòſt Agapetus pontifex dicitur primus conſtituiſſe in ſingulos dominicos dies, in templis, uel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq; gentium ſeruatur. Quidā tamen malunt proceßiones appellare, quia ea ſacrificalis pompa publicè procedit. At eiuſmodi proceßionum uſum iam inde à principio apud noſtros fuiſſe, teſtimonio eſt Tertull. lib. ad uxorem altero, quem fortè intermiſſum Mamercus renouauit: & illos à Iudæis mutuatos eſſe ſatis conſtat, qui primi ita occurrerunt Chriſto ex Bethania ſe Hieroſolymam conferenti, quod euang. Ioannes cap. XII. præclarè ſcribit: Poſtero die turba multa quæ uenerat ad diem feſtum, cùm audiſſent, quòd ueniret Ieſus Hieroſolyma, acceperunt ramos palmarum, & proceſſerunt obuiam ei, & clamabant: Hos anna, benedictus qui uenit in nomine domini rex Iſrael. Poſt hæc Gregor. maiores inſtituit, quas omnis ordinis populus ſepteno ordine incedens alternis caneret, cùm per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinibus ſtatim tumeſcentibus multi mortales interirent. Cuius peſtis Paulus Montiſcaſini monachus, qui Longobardorū hiſtoriam ſcripſit,

ſcripſit, cauſam fuiſſe prodit, prodigioſum Tyberis incrementum, quòd recedentibus inde undis, ingens serpentum numerus in urbem inuaſerat, ac uſq; eò aërem tabeſecerat, ut inguinib. ſubitò tumefactis, paſsim homines perirent. Quod malum Pelagius, in cuius locũ Gregorius ſurrogatus poſtea fuit, precibus auertere conatus, ieiunium ac litanias indixit, ſed & ipſe inter alios interijt. Subijt aliud peſtis genus, ut cùm quis ſternuiſſet aliquoties, continuò occideret: unde mos, ſicut quidam tradunt, creuit, ut audientes quempiam ſternutantem illicò dicerent, Te Deus adiuuet: quod hodie ſeruatur. Item & oſcitare ſimul letale fuit, propter quod ſeſe crucis ſigno repentè cõmunire conſueuerunt, & hoc etiam nunc ab oſcitantibus fit. Hæc tamen uidemur phyſica quadam ratione potius obſeruare: nam tres noſtri corporis partes principales ſunt, caput, thorax, & aluus: ac ut flatus alui expiratio, & ructus uentriculi, ita ſternutamentũ eſt capitis, quo totũ ferè corpus extenditur, ideoq; non modò caput, ſed reliquas etiã partes bene ualere indicio eſt. Quapropter moribũdos interdum ſternutatorio excitare ſolemus, tanquã ſi hoc effici nequeat, nulla amplius ſit ſpes ſalutis. Ex quo uidetur Ariſt. lib. 1. de natura animaliũ, de ea re ita ſcribere: Sternutamentũ quoq; eadem agitur parte, quod flatus uniuerſi eruptio eſt, ſignum augurale, & unum ex ſpirituũ omniũ generibus, ſanctũ & ſacrũ. Vnde mos, ut ſternutatio ueluti bonæ ualetudinis index, ſacra habeatur, & ſternutantes ſalutemus, ac eis bene precemur, quod Tiberiũ Cæſarẽ plenũ ſemper triſtitiæ hominem, etiam in curru exegiſſe produnt. Item oſcitantes

ſibi timere ex quadam religione conſtat, quòd oſcitatio ex ſomno aut tædio ſequatur, ac in ijs qui febrem habent, ſit aduenantis, ſeu potius augeſcentis febris indicium. Cæterum à principio ita uſu uenit, ut noſtri Chriſtiani initium cuiuſcunq; rei agendæ à ſigno crucis facerent, quod Tertull. in lib. de militis corona, perſpicuè demonſtat, ita ſcribēs: Ad omnē progreſſum atq; promotum, ad omnem aditum & exitum, ad ueſtitum & calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacunq; nos conuerſatio exercet, frontem ſignaculo terimus. Harum & aliarum eiuſmodi diſciplinarum ſi legem expoſtules ſcripturarum, nulla legis traditio tibi prætendetur, auctrix conſuetudo, confirmatrix, & fidei obſeruatrix, & cætera. Sed domum repedemus. Tum Gregorius mandauit, ut ubiq; gentium eiuſmodi litaniarum modus ſeruaretur: hodie à ſacerdotibus ob metum impendentium malorum canuntur, magna populi ſequente caterua ſimul rogantis. At in re quoq; læta ſæpe publicè ſupplicamus, ut qui metu malorum antea uoueramus ſupplicando, poſtea optati compotes, & ſecuri gaudētes, ſic Deo gratias agamus. Quod uel ethnici faciebant, dicente Verg. de Didone, ob inopinatum Troianorum aduentum gaudente:

Sic memorat, ſimul Æneam in regia ducit
Tecta, ſimul diuûm templis indicit honorem.

id eſt, ut ait Seruius, iuſsit fieri ſupplicationes. Ita Romani factitabāt, et aliæ pleræq; gentes, à quibus ad nos ritus eiuſmodi dubio procul manauit: nam in ſupplicationū noſtrarū pompa ſolent ludicra quædā præcedere, hoc eſt, ordo militaris equitū peditumq;, uel effigies

aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latẽ dehiscẽs, dentibusq; sonitũ faciẽs, ualde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ uagari, in quibus prophetæ repræsentãtur, alati pueri cõcinunt, chorus inducitur fœminarũ & uirorũ tripudiantiũ, hic agit Dauid, ille Solomonẽ gerit, alij reginas fingunt, alij uenatores ludunt, simiam uel iumenta simul inducentes, ut deniq; in hoc ludicro apparatu multijuges recitentur historiæ antiquæ. Itẽ cereæ tedæ, et symphoniæ adhibentur, loca uelãtur, quà pompa uehitur. Itẽ pueri & puellæ ex fenestris uetantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum uersum spectare. Præterea sacerdotes uel alij diuorũ personas agũt, eorũ imagines aut reliquias ferentes, uiæ et plateæ uarijs odoribus cõsperguntur, floribusq; sternũtur, ac demũ aliquot præficiũtur, qui iubeãt uiã dari, ut pompa sine impedimẽto procedat. Sic sacrificalis põpa apud priscos ducebatur, teste Dionysio lib. 7. Verùm ex illis figuris quæ præferebãtur, aliã ridiculã Cato in M. Cæciliũ uocat citeriã, dicẽs: Quid ego cum illo disertẽ amplius, quẽ ego deniq; credo in pompa uectitatũ ire ludis pro citeria? Plautus uerò aliã formidolosam effigiẽ appellat manducẽ, in Rudẽte sic scribens: Quid si ad ludos me pro mãduce locẽ, quapropter clarè crepito dentibus? Sed eius rei testimoniũ Apuleius in primis perhibet, qui lib. 11. summatim singula exponit: ait enim: Ecce, põpæ magnæ paulatim procedũt anteludia, uocibus cuiusq; studijs exornata pulcherrimè. Hic incinctus baltheo militẽ gerebat, illũ succinctũ chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurui) et uenabula uenatorẽ fecerant. Nec ille deerat, qui magistratum

fascibus purpuraq; luderet. Vidi et ursam mansuem, cul tu matronali sella uehebatur, & simiam pileo textili. Et sequitur: Iam sospitatricis deæ (lunam intelligit) peculiaris pompa moliebatur. Mulieres candido splendentes amicimine, uario lætantes gestamine, uerno florentes coronamine, quæ de gremio per uiam, qua sacer incedebat comitatus, solum sternebant flosculis. Et pergit: Illæ etiam quæ cæteris unguentis & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus præterea sexus utriusq; numerus lucernis, tedis, cereis, & aliò genere ficti luminis syderũ cœlestium stirpem propitiãtes. Symphoniæ dehinc suaues, fistulæ, tibiæq; modulis dulcißimis personabant, eas amœnus lætißimæ iuuentutis ueste niuea & catalista (collobiũ intelligit) prænitens sequebatur chorus. Et paulò pòst subdit: Et pleriq; qui facilem sacris uiam dari prædicarent, &c. Ii præcones erant qui proclamare solebant, Hoc agite: quibus uerbis admonebant, reliquis rebus posthabitis, sola sacrificia curanda esse. Velabant loca, quà ueheretur pompa, sicut etiã fit apud nos. Causam tradit Vèrrius Flaccus, qui scribit, cùm Populus Rom. pestilentia laboraret, essetq; responsum, id accidere, quòd dij despicerentur, anxiam urbem fuisse, quia non intelligeretur oraculũ, euenissetq;, ut circensium die puer de cœnaculo pompã supernè despexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti, quod uehiculi genus est, cõposita uidisset. Qua re senatui nuntiata, tunc placuit loca uelis contegi, quà pompa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata. Puer qui ambiguitatẽ sortis absoluerat, prætextæ gestandæ munus impetrauit. Ambiguitas autem

tem oraculi fuit in uerbo, Despicerentur: nam interpretabantur, deos & cærimonias negligi, cùm tamen oraculũ intelligi uellet, deos deorsum uersum aspici, quod nefas erat, & ad pollutionem sacrorũ pertinebat. Vnde & nostri hodie in supplicationibus pueros & puellis ex fenestris uetant despicere. Item eosdẽ priscos deorum imagines gestasse, testatur idem Apuleius, qui inquit: Secundus uestitu quidem similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, auxilia, quibus nomẽ dedit proprium deæ summatis auxiliaris prouidentia. Hinc quoq; in pompa sacrificali nostri diuorum imagines uel reliquias gestitant. Item & testimonio eiusdem constat, priscos consueuisse agere deorum personas, ita scribentis: Nec mora, cùm dei dignati pedibus humanis incedere prodeũt. Sic argutè facetéq; iocatus Apuleius: dicimus enim deos incedere humanis pedib. quando homines in huiusmodi sacrorũ pompa, sustinent personas & deorum nomina: de quibus Tertull. ait: Ipsos deos nostros sæpe noxij induunt. Hunc et nos ritum pariter seruamus, sed haud scio an tam rectè quàm bellè illud fiat: uereor, inquam, uereor, ne ijs in rebus dijs potius gentium quàm Christo non gratum faciamus: nam illi suos cultores in supplicijs, ut Sallustius perhibet, magnificos esse uolũt, hic uerò nihil magis quàm illud horret, qui inquit: Tu autem cùm oraueris, introito in cubiculum tuũ, & clauso ostio, ora. Ecquid igitur fiet nobis, si contra præceptum uenerimus? Imò fiat quiduis, nos tamen uenimus contrà: cuius rei ut magis pudeat, unum ex sexcentis, ethnicorũ exemplum ualde mehercule memorandum ponam. Athenienses enim, ut Plato

in suo Alcibiade secundo prodit, solebãt quotãnis mul tò sumptuosissimas sacrorum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonij ea omnia perparcè, ut qui plus hærerent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè existebat inferior: qui tantæ calamitatis causam scire auentes, Iouem Ammonem per prophetam consuluere. Propheta ad ea respondit, id accidere, quòd Deus pluris Lacedæmoniorum castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostram igitur ethnicorũ æmulationem in supplicationum ritu, fas tandem aliquando esset moderari, id quod maturè fieret, si procul à publicis supplicationibus omne ludicrorum genus, ac quicquid contra pietatis cultum est, de medio remoueretur. Quãdoquidẽ modus iste supplicandi introductus est, ut in rebus secũdis ordine cuiusdã cœlestis exercitus composito, læti triumpharemus de uictoria Christi in cruce adepta, pro nobis, sicut Apostolus ad Coloss. docet, ex quo crux ipsa ueluti signũ militiæ Christi præfertur: aut in aduersis tristes Deum precaremur, uenerâremur, atq; imploraremus, ab eoq; ueniã, auxiliũ & pacem summisse peteremus.

De origine uasorum indumentorumq; sacerdotalium, ac de primo eorundẽ sacrandorũ instituto, & unde usus tintinabulorũ, item uelorũ, cortinarum, candelabrorum & uexillorum. Cap. XII.

Calices in quibus consecratio diuini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis constat: atq; id pauperũ apostolorũ institutũ dixerim, qui sic uoluerunt modis omnibus

omnibus materiam auferre sacerdotibus inhiandi opibus, quas ipsi in primis neglexissent. Zepherinus postea mandauit, ut in uitreo uase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumq́;, ne in ligneo uase sacerdos rem diuinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neq; uitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrum saporem, quem inde concipit: sed in auro, aut argento, aut si utrunq; desit, in stanno. autor Gratianus. Sunt tamen qui hoc primùm Vrbano primo aßignent. Linteolum super quo inter sacra corpus Christi ponitur, Sixtus primus pontifex iußit, ne ex alio quàm ex lineo panno, & quidem purißimo fieret: id corporale uocant. Eiusdem quoq; sanctio, ne sacra uasa profanæ attrectarent manus, præsertim fœminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut uestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessarijs sacrarentur, & uestimenta ipsa sacerdotibus alijsq; initiatis aßignarentur, qui ea induerent, cùm sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros primò faciendum statuit: nam in exordio surgentis religionis, sacerdotes rem diuinam facturi nihil superinduere consueuerunt, cùm potius sese intrinsecus animi uirtutibus uestire, ac uitijs corporis exuere studerent, quàm nouos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur uenerationi, teste Origene super Leuiticum, ubi ait: Inuenimus & uasa ministerij sancta uocitata, & uestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus aßignata. Quòd tintinabulorum sono populus inuitatur,

uocaturq́;

uocaturq́; ad sacra audienda statis diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretum est. Aliud inde Ioannis 22. Romani pontificis præscriptum manauit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinabula ad uesperum pulsarentur, ac tum unusquisq; ter salutationem angelicam diuæ uirgini sacram recitaret. Institutum ita mãsit, ut hodie ubiq; gentium sit in usu, atq; audito tintinabuli sono, cuncti confestim in uestigio genua flectant, atq; orent. Ipsorum autem tintinabulorum usus ab Hebræis itidẽ manauit: princeps enim sacerdotum, uti est apud Iosephum, lib. antiq. 3. superinduebatur tunica hyacinthina, ex cuius fimbrijs tintinabula pendebant, quæ sonitum ederent, cùm ille esset sancta sanctorum ingressurus. Sed Origenes rem commodè super Exod. exponit, scribens: Habeat etiam pontifex per indumẽti circuitũ, tintinabula, ut ingrediens sancta, det sonitum, & non intret cum silentio. Et hæc tintinabula quæ semper sonare debent, in extremo uestimento sunt posita, idcirco, credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam sileas, sed inde semper sones, inde disputes, & loquaris, secundum eum, qui dixit, Memor esto nouissimorũ tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit, non solùm in sancta, sed in sancta sanctorũ, & reliqua. Sunt sexcenti præterea tintinabulorũ usus, præterquã in domo Dei, quod silentio prætereundũ duxi, cùm tale quid persequi, longè à nostro abesset instituto. Item & ab illis accepimus uelũ, quo apud eos sancta à sanctis sanctorũ diuidebantur, & apud nos itidẽ altare princeps ab ea templi parte, in

te, in qua insidet chorus, separatur, tempore quadragesimali: item cortinas, candelabra, uasa, quibus utimur. Quae omnia atq; id genus multa cùm Moses tum Solomon ad usum templi primùm inuenere, ut in Exodo & in Regũ libris patet. Quòd uexilla circa dies Paschales in templis eriguntur, id ea de causa fit, ut triumphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solẽniter repraesentetur: & illud uel ab ethnicis sumptũ: nam quemadmodũ illi signa militaria quae deuicto hoste cepissent, ut certa uictoriae signa in triumphis portabant, referebantq; inter caetera honorũ monimenta: sic nos paschali tempore, uexilla in sacrorum pompa deferimus, in templisq; suspendimus. Quo quidem tempore rex ille noster fortißimus, mortis confractis uiribus, pede conculcans tartara, soluit à poena miseros, uictorq; de funere surgens triumphauit pompa nobili.

De primo apud Christianos imaginũ cultu, deq; modo eas uenerandi à patribus constituto, atque de prauo earundem abusu ad quaestum. Cap. XIII.

E simulacrorum origine, suprà in secundo est à nobis libro proditum: hìc de illorum cultu iam agamus, quem non modò nostrae religionis expertes, sed, teste Hieron. omnes fermè ueteres sancti patres damnabant ob metum idololatriae, qua nullum execrabilius scelus esse potest: nam cùm Deum, ut perhibet Ioannes, uidisset nemo unquam, quam ei formam dabimus? etsi Moses dicit: Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. quod ad animã Euseb. de praeparat. euang. lib. 11. scienter refert: id quod Ioannes Damascenus ad corporis for-

ris formam detorquere nititur, cùm de huiusmodi imaginibus colendis causam agit. At Moses nihil magis inculcat, sicut ex compluribus tam Exodi quàm Leuitici constat locis, quàm ne populus aliquid manufactum ueneretur. Et Propheta: Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Diuus quoq; Gregorius Serenũ episcopum Maßiliensem, quemadmodum in canonicis Decretis legitur, & ipse epistola nona, lib. epistolarum 9. attestatur, reprehendit, quòd imagines fregisset, & laudat, quòd coli inhibuisset. Cæterum quia lex per præsentem umbram, ut in Numeros paßim docet Origenes, futura bona significabat, ideo legimus in eodem libro, Mosen iussu domini, fecisse æneum serpentem, erexisseq; in eremo, ut ex populo, qui à serpentibus læsi essent, illum intuerentur, & sanarentur. Hunc serpentem ait D. August. typum fuisse Christi crucifixi, quòd perinde sanentur, qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aspiciebant. Sed illud ipsum Seruator ipse manifestius testatur: Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hebræi serpentem tam salutarem non potuerunt non uenerari, quippe quem, ut rem sanctam, religiose seruarunt usq; ad tempora Ezechiæ regis, qui eum postremò confregit, quò sic populum in idololatriam turpiter lapsum, ad pristinũ cultum reduceret. Fuit æneus serpens datus, ut signum diuinæ potentiæ: nam longo pòst tempore Christus seruator, qui, ut Apostolus ait, Dei imago erat, & loco Mosaici serpentis in crucem

leuandus,

leuandus, nobis intuentibus salutem parere, formamq; humanam induere uoluit, & factus homo uisus cognitusq; est à mortalibus, id quod nunquam antea patuit, sicut ipse affirmat discipulis suis, ita loquens: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quòd multi prophetæ & reges uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt, &c. Illi haud dubiè fœlices fuere, dicente Ouidio:

Felices illi, qui non simulacra, sed ipsos,
Quiq; deûm coràm corpora uera uident.

Et quia in ea humili forma, propria uirtute miracula supra fidem edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cuius quidem rei fama efficiebat, ut undiq; populorũ concursus ad eum fieret, qui illius faciem diuinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè sic contemplabantur, & uenerabantur, ut eius effigiẽ iamiam mentibus infixã aut pingere uel sculpere tum primùm cœperint: quod cum primis fecerunt idolorũ cultores, qui in rempublicã Christianam uenerunt, quod testatur Eusebius, qui circiter annum salutis CCCXX. claruit. Is in historia ecclesiastica lib. 7. demonstrans Cæsareã cognomento Philippi eam esse urbem, quam Phœnices Paneadam uocant, ita scribit: Mulierẽ quam sanguinis profluuio laborantem à Seruatore curatam euangelia tradiderunt, huius urbis ciuem constat fuisse, domusq; eius in ea etiam nunc ostenditur: pro foribus uerò domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius uelut genibus prouolutæ, palmasq; suppliciter tendentis imago ære uidetur expressa. Adstat

uerò altera ære nihilominus fusa statua, habitu uiri stola comptè circumdati, & dexteram mulieri porrigentis. Huius ad pedes statuæ è basi herba quædã noua specie nascitur, quæ cùm exorta fuerit, excrescere usq; ad stolæ illius ærei uestimenti fimbriam solet, quam cùm summo uertice crescens herba contigerit, uires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; conquirit, ita, ut quæcunq; illa ualetudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino uiriũ gerens, si antequàm æreæ fimbriæ summitatem crescẽdo contigerit, decerpatur. Hanc statuam ad similitudinem uultus Iesu formatã tradebant, quæ permansit ad nostra usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si ij qui ex gentibus crediderant, pro beneficijs quæ à Seruatore fuerant consecuti, huiusmodi uelut munus uidebantur offerre, cùm uideamus etiam nunc et Apostolorum Petri uel Pauli & ipsius Seruatoris imagines designari, tabulisq; depingi. Hucusq; Eusebij uerba reddidimus. Iam apparet à Christianis positam fuisse statuam Christo, cùm aut in humanis uitam ageret, uel statim post eius ascensum in cœlum. Sed si Ioanni Damasceno credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentem memoriam, Abagaro Edissaeniorum toparchæ (erat ea gens ultra Euphratem) dono misit. Abagarus enim, autore eodem Euseb. cùm audisset Iesum innumerabilia edere miracula, quia morbo tentabatur, scripsit ad eum, suppliciter rogitans, ut se sanatum ueniret: cui Seruator per Ananiam tabellariũ, qui Abagari literas tulerat, respondit, se, postquã assumptus esset, missurum unũ ex suis discipulis, qui eius
ualetudinem

ualetudinem curaret. Fuit ille Tatheus unus ex septuaginta, qui postea id officium erga Abagarum præstitit. Interim dum toparcha expectando nuntiũ salutis, iam moræ haud satis patiens, animi pendebat, dicitur, ut Damasceno placet, misisse pictorẽ, qui formam eius fingeret: sed pictor cùm ob uultus splendorẽ id efficere nequiuisset, fama est dominum admouisse ad faciem uestimentum seu sudarium, & illi suam effigiem impreßisse diuinitus, atq; mox misisse ab Abagarum, ut sic pium regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dum ad mortem subeundam ducebatur, dedisse fertur mulieri, quam profluuio sanguinis, ut suprà ostẽdimus, liberauerat, cui, si recentioribus credere uolumus, Veronicæ nomen fuit: quod undecunq; acceptũ fuerit, hodie Romæ persanctè seruatur in æde principis apostolorum. Item constans opinio est Lucam euangelistam pinxisse in tabellis aliquot figuram Deiparæ uirginis, qua illa erat, quæ hodie in quibusdam locis tam sanctißimè custodiuntur, quàm religiosißimè coluntur. Apostolorum quoq; imagines ad eorum corporũ exemplũ olim formatas à Christianis, idem Eusebius eo in loco attestatur, quẽ suprà citauimus, qui inquit: Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdam conseruatas nos uidimus. Quod mihi uidetur ex gentili consuetudine indifferenter obseruatum, quòd ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim ueterum reseruarẽ ad posterorũ memoriam, illorum honoris, horum uerò amoris indicium est. hæc ille. Hinc igitur natum, ut meritò tam ipsi Seruatori, quàm eius diuis statuas & in templis poni, & uenerationi haberi consueuerit. Ac

quoniam eiusmodi diuorũ memoria ut certo exemplari præ oculis posito, quam nobis imagines iugiter repræsentant, ad uirtutẽ & imitationẽ excitantur homines, atq; imaginis honor, ut Basilius inquit, ad exemplaris transfertur honorem, iccirco patres eam consuetudinem non modò admiserunt, sed autoritate sextæ synodi quæ Constantinopoli habita est, imperantibus Constantino & Iustiniano II. ipsius Constantini filio, ut in decretis canon. patet, statutũ fuit, ut imagines sacræ diuorum in templis haberentur, magnaq; ueneratione colerentur, utpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorũ ritu, de quo supra lib. 2. cap. 23. memini, thus & cerei incenduntur. Fuit is annus salutis LXXX. alter supra DC. uel, ut nõ nemo sentit, DCCIII. quo Agatho Romanam tenebat sedem. Deinde Constantinus pontifex habita synodo, id decretum corroborauit, iussitq; ut imagines in porticu diui Petri depingerentur, quòd intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus diuæ Sophiæ ignominiæ causa abrasas fuisse, propterea illum hæreticũ pronuntiauit. Leo deinde tertius fanatico spiritu percitus itidẽ fecit, quem Gregorius secũdus pontifex per literas admonuit, ut omissis quorundã improborũ erroribus, ueram tandem amplexus religionẽ, delere diuorum imagines desineret. Postremò Leone IIII. Imperatore mortuo, Hirene eius uxor cum Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier uiro multò prudentior, forma pariter atq; sanctitate insignis. Huius itaq; opera, conuentus trecentorum quinquaginta episcoporum est Niceæ factus, ut semel decerneretur, essent'ne diuorum
imagines

Imagines templis restituendæ, an res in omne tempus repudianda. Tum quia inter cunctos satis constabat, Deum ab initio simulacrorum fingendorum præmonstratorem fuisse, ac postea statuas ipsas tam dijs quàm hominibus præclaris positas esse, partim memoriæ eorum retinendæ causa, partim studio incendendi ad uirtutem animum illorum, qui imagines intuerentur, uti suprà lib.2. cap.23. non utiq; obscurè demonstratur; magno omnium consensu est decretum, ut Romanorum ritu ubiq; gentium in templis haberentur, additaq; est colendi forma duobus carminibus expressa, ut res ab omni idololatriæ suspitione abesset, quæ ex græco in latinum ita uersa fuerunt:

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:
Hanc uideas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tantaq; audacia præditus est, qui uelit positiuè dubitare, seu aliter somniare, ne dicã sentire, uel cogitare de imaginũ cultu, ac demum sit tot longè sanctißimorũ patrum decreto constitutũ? Cæterum illud atq; adeò desiderari posset, ut sacerdotes frequentius populũ docerent, quonam pacto deberet & uenerari eiusmodi imagines, et apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacent, & uulgò ex suo usu tacere putantur, iccirco eò insaniæ deuentum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab impietate: sunt enim bene multi rudiores stupidioresq;, qui saxeas uel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, uarijsq; coloribus litas imagines colant, non ut figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquẽ habeant, et ijs magis fidant quàm Christo, uel alijs diuis, quibus dicatæ sint. Quo

fit, ut stultitiam stultitia cumulantes, illis offerant aurum, argentum, annulos gemmatos, omnifariasq; gemmas ibidem senio perituras. Et, ut ad id faciendum plures inescentur, illi qui talem segetem metūt, numos perforent, filoq; pendentes in collo aut manibus ipsarum imaginum suspendant, donaria in locis conspicuis egregiè collocent, titulosq; apponant, quò nomina offerentium & dijs & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominum per hæc magis delyrare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, ut unam imagunculam adeat, ibiq; donaria sua relinquat, prætermisso cuncto alio aut pietatis, aut charitatis officio: rata se omnino sat largitionis fecisse, sat pœnituisse, si inter itionē, lautius uictitādo aurū obtulisset, in cuiusuis thecam numariam inde iturum. Quàm igitur sapientius, quamq; religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi seruire, & imagines uenerari, ut mens ad Deum protinus dirigatur, ac dona dare, quæ pauperibus usui esse poßint, quandoquidē ea dubio procul esse constat munera grata Deo, qui, ut Socrates apud Platonem in Alcibiade 2. ait, animum iustum respicit, non item munera. Atqui Lactantius manifestè demonstrat, quàm maximè aberrent illi, qui aliter seu faciunt, uel sentiunt, scribens: Vestes igitur, gemmas, & cætera quæ habentur in pretio, si quis putat Deo chara, is planè quis sit Deus nescit, cui putat uoluptati esse eas res, quas etiā homo si quis contempserit, iure laudabitur. hæc ille. Et diuus Hieron. illū disserens locū apud Hieremiā, Et argento & auro decorauit illud (de simulacro loquitur propheta) ait:

ait: Qui quidẽ error ad nos usq; transiuit, ut religionẽ in diuitijs arbitremur. Eò etiã pertinet, quod Plato lege uetuit, ne deorũ imagines ex auro uel argento, ferróue aut ære fierẽt, sed tantũ ex ligno uel lapide factas uoluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretiosæ, existimarent se propterea deos placare aut decipere posse.

De decimarum & primitiarum ac primogenitorum redemptionis origine, & quis primus decreuerit, ut liceret sacerdotum collegijs fundos & prædia oblata recipere posſidenda. Cap. XIIII.

Vmmus propheta Moses, teste Iosepho, distribuit Hebræis posseßiones, distribuit & Iesus eius successor: Leuitis uerò qui uacationẽ militiæ habebant, nulla terræ portio data, præter habitationem in singulis tribubus, & in suburbanis locis, tantum agelli, quod satis esset ad iumenta & pecora alenda. Iste enim ordo leuiticus uel sacerdotalis, sapientiæ ac scientiæ Dei operam impendebat, huic lex Dei commissa erat, cui ut aßiduè absq; ulla solicitudine studeret, ac ne ob uictus inopiam cultus diuinus ab eo uel negligeretur, uel desereretur, necessum erat ut eum populus communiter iuuaret, qui si, ut probè ait Origenes, quæ necessaria sunt, non præbuerit sacerdotibus & leuitis, occupati illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus legi Dei uacabunt. Illis autẽ nõ uacantibus, neq; operam dantibus legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux scientiæ quæ in illis est, te nõ subministrante oleum lucernæ. Quod tantum nefas ne ullo unquam tempore accideret, Moses prudẽtißimus princeps legem tulit, qua, uti in Exodo,

Numeris, Deut. extat, & à Iosepho simul exponitur, primitias & decimas omniũ frugũ omniumq; pecudũ sacerdotibus & leuitis offerri mandauit, sic ut omnis qui poßideret agrum, uel uineam, uel oliuetũ, uel etiam hortum, & si quid esset quod exerceretur in terris, sed & si quis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne, quod primũ esset, & decimas quoq;, id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit lex, quod sacerdotibus datur. Et hoc est, quod docemur ex lege, ut nemo homo licitè nec legitimè utatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ et decimæ, id est, sacerdotibus dentur. Atque sic Moses, imò Deus ipse, cuius iussu ille cũcta gesserat, autor fuit, ut primitiæ et decimæ leuitis ac sacerdotibus offerrẽtur. Hanc legem utpote apostolica & euangelica autoritate corroboratam, Origenes super Numeros, seruari etiam secũdum literam, sicut & alia nonnulla, necessariũ probat aduersus eos, qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari uolebant, quod nostro quoq; tempore pleriq; tam stultißimè quàm audacißimè faciunt, dicentes: Si aliquid omnino seruandum est secundũ literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur non & cuncta seruentur? Sed illi quidẽ non animaduerterunt aliud esse legem, aliud esse mandatum, aliud testimoniũ, aliudq; iudicium, quæ præcepit dominus Mosi. Nõ est scriptũ, ut inibi ait Origenes, Hoc est mandatũ paschæ, sed, Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorũ bonorũ. Cùm ergo fit mentio Paschæ, ut de agno illo corporeo, debemus sentire spiritualiter,

quia

quia pascha nostrũ immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorũ dierũ obseruationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotãtur. Sunt autem mandata legis, quæ secundũ literã stant: & ita Seruator noster recipi atque obseruari à nobis uoluit, cùm dixit, Serua mandata: cuiusmodi sunt, Ne occidas, ne furtum facias. De nuptijs idem præcepit, ita dicens: Scriptũ est, Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unã. Quod ergo Deus coniunxit, homo nõ separet. De primitijs & decimis mandatũ similiter seruandum secundum literã, Domini uocibus docemur, qui in euangelio inquit: Væ uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, hoc est, decimã datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ maiora sunt legis. Hypocritæ, hæc oportet fieri, & illa non omitti. Vide, sermo domini uult quidem, ut omnino fiant, quæ maiora sunt legis, non tamen minora hæc omittantur, quæ secundũ literam significantur. Quod à pharisæis uult factũ, multò magis uult à discipulis præstitũ, quibus dicit: Nisi abundauerit iustitia uestra plus quàm pharisæorũ & scribarũ, non intrabitis in regnũ cœlorũ. Quomodo autẽ plus uelit ut fiat à discipulis, quàm à pharisæis, in eo declarat, ubi dicit: Dictum est antiquis, non occîdes. Hoc seruabant & pharisæi. Discipulis autẽ dicit: Ego autem dico uobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas soluere, si uelimus nõ modò iustitiã nostrã abundare plus quàm scribarum et pharisæorum, sed eos officio tantùm æquare,

qui de fructibus terræ suæ gustare non prius audebant, quàm primitias sacerdotibus obtulissent, & leuitis decimas separassent. Et quia munus primitiarum domino offerebatur, ideo Eutychianus pontifex Romanus uoluit, ut ipsæ fruges sic in altari consecrarentur, uelut apud Hebræos oleo & thure adolebantur. Seruatur hodie Eutychiani decretum nonnullis in locis. Verùm adeò sanctitas sacerdotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitiarũ nomen unà cum prouentu penè extinctum sit, cùm hodie loco primitiarum, dominicis tantùm diebus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi uerò solùm duos trésue dent, quos sacerdos prius consecret, ac eos inde frustatim diuisos populo distribuat, ut qui quondam illis diebus eucharistiam sumere consueuerat, ob eius rei memoriã, panem istum ante omnia cibaria prægustet. Atq; illud fit ad imitationẽ Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quàm illum suis discipulis uel alijs porrigeret, ut uescerentur. Decimæ uerò adeò etiam grauatè à multis dantur, ut non nisi coacti id faciant, argumentãtes magis egêre qui eas dant, quàm qui recipiunt. Est aliud decimarũ genus, quas sacerdotes sibi deberi contendunt ab opificibus qui manibus laborant, aut ab ijs qui mercaturã exercent, uel stipendiũ faciunt, quales autore Iosepho, constat Abraham dedisse Melchisedech Solymorũ regi, à quo est hospitio acceptus, ex præda quam profligatis Assyrijs secum tulerat. Quot autem decimarum genera apud Hebræos essent, & quomodo leuitæ & sacerdotes eas inter se partirentur, quisue modus foret primitias offerendi, Hieron. super Ezechielem cap. 5. & 40. facilè declarat,

rat, cuius uerba iccirco ponere haud ſuperuacaneū duximus. Dicamus igitur, inquit, primùm iuxta literam, δεκάδα, hoc eſt, decimam partem omnium frugum leuiticæ tribui populus ex lege debebat. Rurſum ex ipſis decimis, Leuitæ, hoc eſt, inferior miniſtrorum gradus, decimas dabant ſacerdotibus. Erant quoq; & aliæ decimæ, quas unuſquiſq; de populo Iſraël in ſuis horreis ſeparabat, ut comederet eas, cùm iret in templum in urbe Hieruſalem, & in ueſtibulo templi ſacerdotes & leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At uerò primitiua quæ de frugibus offerebant, non erant ſpeciali numero definita, ſed offerentium arbitrio derelicta. Et in libello ad Fabiolam, de cibis & primitijs ſacerdotū, rem hanc luculentius differens, dicit: Primitiæ ciborum & omnium frugū atq; pomorū offeruntur antiſtiti, ut habens uictū atq; ueſtitū, abſq; ullo impedimento ſecurus & liber ſeruiat domino. Primogenita mundorū animalium accipiunt ſacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoq; primi partus redimuntur. Et quia conditio humana naſcendi eſt communis, pretium æqualiter offertur, ſic moderatū & leue, ut nec diues intumeſcat, nec tenuis prægrauetur. Æditui & ianitores accipiunt decimas, & rurſum decimas decimarum offerunt ſacerdotibus, tanto illis minores, quanto ipſi maiores populo, &c. Quod primitiarum ſuo quiſq; arbitratu, ſicut Hieron. ait, plus minúsue dabat, illud tamen ter quotannis facere debebant: primùm enim circiter paſcha, cùm fruges matureſcere inciperent, ut eſt in Leuitico, cap. 2. Si autem obtuleris munus primitiarum frugum

tuarum domino, de spicis adhuc uirētibus, torrebis eas igni, & confringens in morem farris, offeres primitias tuas domino. Deinde ad festum diem pentecostes, panes ex nouis frugibus cōfectos: postremò circa festum diem tabernaculorum, fruges ipsas iam collectas offerebant. Sed & unde ortum sit, ut primi hominū æquè ac aliorum animalium partus Deo consecrati essent, iam apposité dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causa ponitur in Numeris cap. 3. ubi legimus: Locutus est dominus ad Mosen dicēs, Ego tuli Leuitas à filijs Israël pro omni primogenito, qui aperit uuluā in filijs Israël, eruntq; Leuitæ mei. Meū est enim omne primogenitū, ex quo percußi primogenita in terra Ægypti, sanctificaui mihi quicquid primùm nascitur in Israël, ab homine usq; ad pecus. De interitu primogenitorum Ægypti mentio fit in Exodo, cap. 12. Sanè singuli primogeniti undecim tribuum, quandò primi qui nascebantur in tribu Leuitica, ad templi ministerium applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinis siclis. Siclus autem quantum ualeat, suprà lib. 2. cap. 3. docuimus. Primogenitum uerò animalis non mundi, aut mundo cōmutari, uel occìdi solebat: etenim animal aliud mundum habebatur, quod edebatur: aliud non mundum, quod non licebat offerre, sed uelut natura mundum cōmutabatur, ut asinus, qui oue redimebatur: aliud item nō mundum, ut canis, quem neq; offerri neq; cōmutari fas erat, propterea occidebatur. Verùm ad propositum iam redeat oratio. Non abs re igitur Seruator noster hasce de decimis sanctiones approbauit, qui quippe uoluit, ut qui euangeliū annuntiarēt, ex euangelio uiuerēt, ac pro-

ptereà patres lege sanxerunt decimas esse soluendas, sicuti latè patet ex cõpluribus decretalibus pontificum epist. Quid quòd Romanos Mosaicã legem in hoc non aspernatos istud institutum seruasse constat? nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobilibus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritũ seruasset, auctior factus est postea. autor Festus. Quin & primitias dari consuetudo erat. Sanè Liberũ patrem, qui & Bacchus dicitur, post deuictos Scythas, aliosq; populos, magno Ioui rerũ primitias obtulisse, autor est Ouid. in 3. Fast. Et Cyrum regem Persarũ uictis Lydis, decimam quoq; prædæ Ioui dedisse testatur Herodot. Sed iam ad rem familiarem ueniamus. Vt enim Christus Seruator decimas non repudiauit, sic nec ex decimis opes priuatim congeri uoluit: quare ut uitium auaritiæ, quod, ut ait Apostolus, idolorũ seruitus est, à suorũ præsertim sacerdotum cœtu eijceret, repelleret, exterminaret, paupertatem elegit, eamq; suis discipulis maximè cõmendauit, cùm dixit: Qui nõ renũtiauerit omnibus quæ poßidet, non potest esse meus discipulus. Et alibi: Vade, uende omnia tua quæ habes, & da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Sed ut Christo paupertatem, quæ habet suũ cõmodum, suamq; mũditiam, tribuimus, ita sordes ac mendicitatẽ minus aßignemus necesse est: siquidẽ ille dum inter mortales uersatus est, non ostiatim cibum petijt, quippe quem secum loculos detulisse, & suis discipulis abundè uictum suppeditasse, ac egenos simul iuuisse satis constat. Item ipsi Apostoli postea nec in cibarijs petẽdis operã posuisse dicuntur, quãdò in Actis legimus pios Christianos certatim

possessiones

possessiones uendidisse, & pretia earum afferentes posuisse ante eorum pedes, quæ distribuerentur singulis, prout cuiq; opus esset: & sic nemo inter credētes egens erat, quoniam omnia communia habebant. Ecce magnas in communitate diuitias, quæ in priuato paupertas habebantur: hasce diuitias nō uetuit Christus à suis ministris posſideri, quæ cunctis egentibus usui esse possent. Quapropter Vrbanus uir sanctitate uitæ & doctrina singulari, qui sedere cœpit anno CCXXVII. ab eo, qui fuit humanæ salutis primus, decreuit primus, ut sacerdotibus liceret prædia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere, nihilq; cuipiam priuatū esset, sed ad cōmune bonū. Prædia recepta sunt, uel ad ipsum commune bonum omnino, quandoquidem postea omni tempore fuerunt atq; sunt sacerdotum domus, collegia, ac monachorum cœnobia omnibus, & ipsis sacerdotibus communia, & alijs perhospitalia & apertissima. Etsi paulatim hominū rapacitas & libido fecit, ut maiore ex parte obliterata fuerint extrema decreti uerba, id est, Ad commune bonum: & loco illorū, illæ duæ semper religioni pestiferæ uoces, Meum & Tuum, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transuersos agunt, ut sacerdotiū nihil aliud nisi quæstum, nisi hæreditatem ac dominatum esse putent, & quanto ueteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intemperantiæ frena insolentius laxent. Quod postremum effecit, ut priuata cōmoda longè potiora publicis haberentur: unde maleuolentiæ, simultates & odia orta: nanq; ex communi priuatum facere, semper discordiarum causa fuit. Cœpit deinde Romanus pontifex diues fieri, quem

Lucina uirgo sanctißima, Marcello sedente, moriens prima omnium fecit hæredē. Hæc multis egit precibus cum Cornelio pontifice, ut apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, uia Ostiensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrū in Vaticanū, quæ & ipsius Cornelij corpus in prædio quoq; suo sepeliuit. Deinde Constātinus eundē pontificē, ut apud uulgus fama est, locupletauit affatim. Sic alij alia dedere loca, undè tam latè nūc patent opes. Cæterū Vrbanus in hoc secutus esse uidetur Hebræos, apud quos sacerdotiū opulentißimū fuerat, quoniā sacerdotes in honore haberi debent, quos in primis paupertas in uulgus despicatiores reddere solet, atq; inde fieri, ut eis minus credatur, id quod religionē maximè offendit.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER VII.

De monasticæ uitæ principio. Cap. I.

E euangelicæ & apostolicæ uitæ initijs hactenus diximus: in hoc uerò uolumine nouus ac uarius uiuendi modus demonstrabitur. Cùm enim à maioribus tantopere degeneratū, ab eorumq; disciplina ac uitæ sanctimonia sic longè discessum foret, ut suprà est sparsim declaratum, tam Romani deinde pontifices, quàm ubiq; gentium antistites nihil prius, neq; quicquam antiquius habuere, quàm ordinis sacerdotalis sic labentis reuocare gradum, sic peccantis coërcere insolentiā, promulgatis ab se nouis quoti-

die legibus, ad melioris uitæ institutionē. Ad hæc indixere graues pœnas, qui deinde contrà ac liceret, fecissent, ut quò minus odissent peccare uirtutis amore, hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus abstinerēt. Nec eo quidē pacto perinde profecere, quoniā à degustatis uoluptatibus haud facilè animus auocatur: quare nōnulli postea extitere bonæ frugi patres, qui uiā securis facerent, qua à deuio ad rectū iretur. Porrò ij omnibus quæ in terris miramur, cōtemptis, Christum complexi, id est, ueritatē, pietatē, innocentiā, mansuetudinem, solùm diuinis rebus operā dederunt, quorū principes fuere Paulus, Antonius, Hilarion, Basilius, Hieronymus, ac pleriq; alij, qui ab initio sanctitate pollentes, ueluti nouæ religionis plantæ in Ægypti Syriæq; solo quamuis sterili feliciter increuere, nullo tamen adhuc certo uiuēdi ritu: nam id temporis huiusce uitæ genus simplex ac liberū erat, ut istis omnino cærimonijs minimè obstrictū, quas hodie monachi obseruant. Vestitum honestū pro iure suo quisq; sumebat: item nullū uotorū uinculū, ita ut integrū unicuiq; foret manere, aut proficisci, quò terrarū uellet: uel si quem eiusmodi sui instituti pœnituisset, etiā potestas esset ad pristinam redeundi uitā, non absq; tamē incōstantiæ nota. Quòd si deinceps per nouas hominū leges, inuiolatum permanere licuisset, longè sanctißimos omni tempore monachos habuissemus, quandò improbi haud diu monachi fuissent. Petebant loca ut plurimū deserta, hoc est, eremum, unde eremitæ dicti, quasi eremum colentes, quos Græci anachoretas uocant: & quia soli uiuebant, ideo nostri monachos nuncuparunt, id est, solitarios: uerùm

paulatim

paulatim deinceps cœperunt gregatim agere, uti infrà dicetur. Atq; ita à principio monachi precibus, ieiunijs, uigilijs, literarumq; studijs dediti, procul ab omni hominũ cœtu, tantùm duriter uictitando, ac sese manibus exercendo, exemplũ bene uiuendi posteris ediderunt. At isti dein superiorũ eiusmodi uestigia secuti, familias singuli suas, ut perappositè infrà dicetur, instituere, illisq; uiuendi normã præscripserunt, ut & uerbo & facto, quemadmodũ ipsæ familiæ prædicant, uitã planè apostolicam mortalibus referrẽt. Ad hunc deniq; modum, Christianus populus unam legẽ, unam religionem complexus, in uarias sectas est diuisus. Sed de monastici instituti initio longè post homines natos, nunc celeberrimi, iam dicamus. Itaq; olim inter multos, teste Hieron. quæsitum est, à quo potißimum eremus sit primùm habitari cœpta: quidã enim altius repetentes, Heliam & Ioannem Baptistã eius rei autores faciunt: sed ut is plus quàm propheta, ita ille plus quàm monachus censeri debet. Alij Antonio aßignant, alij cuidam Paulo Thebæo, ob id ipsum primo eremitæ nuncupato, quòd Anachoreticæ uitæ primus fundamẽta iecisset, id quod uel Hieron. comprobat. Hunc igitur ueluti exemplar, illum ut exemplum ad imitandũ, fuisse dicunt. Ego uerò, quandò in re ambigua unicuiq; liberũ est coniectare, crediderim institutum monasticæ uitæ ab Essæis siue Essenis, ita appellat Plinius, quorum secta apud Iudæos admodũ celebris habita est, ad posteros manasse, quoniã illi ferè per omnia eam ducebant uitã, quam inter nos monachi ex præscripto legis agere solent. Et, ut legentibus id perspicuè pateat, non ociosum erit hîc

Philonis

Philonis uerba subijcere, quæ Eusebius lib.8. euangel. præpar.repetit, ita scribens: Palæstinam maxima gens Iudæorum habitat, inter quos, qui dicũtur Essæi, comperiuntur plures numero, ut opinor, quàm quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti græcè, quoniam Dei cultores præcipuè sunt, non animalia sacrificantes, sed mentes suas uirtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatem ætatis, sed uiri omnes, aut senes sunt. In ciuitatibus non habitant, existimantes ut contagionem aëris corporibus, sic conuersationem uulgi animo nocere. Horum alij agros colunt, alij pacificas artes ad utilitatem suam & proximorũ exercent, nec aurum nec argentũ reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colũt, quantum necessitati possit sufficere. Ii enim ex omnibus penè hominibus, soli pecuniam & fundos negligentes, uirtute ditissimi putantur, facilitatẽ uiuendi & paucorum indigentiã, rectè magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraq; belli instrumẽta factitat: sed nec eas artes exercẽt, quibus facilè omnes in improbitatem labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur nauigatio, omnes rapinæ occasiones depellunt. Nemo seruus apud eos, sed cùm uniuersi liberi sint, alteri alteris seruiunt: omnes enim, aiunt, quasi mater, eadem natura genuit: quare quamuis non uocemur, sumus tamen re ipsa fratres. Illam philosophiæ partem solummodo approbant, qua de Deo & de creatione omnium scrutamur: morali maximè inuigilant, ad quam absolutè consequendam paternis legibus adiuuantur, quas rectè in-

telligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem, sed maximè septimis quisq; diebus docētur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagogæ appellantur, ordine sub senioribus iuniores consi dere solent, leguntúrq; scripturæ diligenter, & exponuntur à peritißimis. Discunt igitur piè, sanctè, iusteq; uiuere, triplici regula utentes, amore Dei ardētißimo, uirtutis cultu diligentißimo, charitate proximi feruentißima. Quòd igitur summè Deum diligant, multa nobis argumento sunt, castitas perpetua, iurisiurandi nulla mentio, mendacij odiũ, & præcipuè quòd bonorum omnium, nullius mali causam Deum opinantur. Quòd uirtuti studeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernunt, uoluptatem oderunt. Charitatis autem argumenta sunt, beneuolentia, societas, æqualitas: nullus enim domum habitat quæ omnium cõmunis non sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est. Præterea ue stis communiter omnibus proposita, communis cibus & potus, communis mensa, omnis deniq; uita communis est. Hactenus Philo apud Eusebium. Si quispiam ex nostris monachis qui regifico mensarum apparatu uiuunt, qui uoluptates libare peritè norunt, qui honores nauiter ambiunt, qui pecuniæ studium semper immodicum habent, hæc aliquando legerit, secúmue reputauerit, nónne eum pudebit, quòd iustitia sua nõ modò plus quàm Essenorum non abundet, sed longè magis flaccescat, langueatq;? Ab Essenorum igitur religione profectum meritò credere æquum est, ut apud nos monasticæ uitæ institutũ coaluerit, quo similiter Paulus Thebæus

ut Antonius, ambo Ægyptij homines à primo olim imbuti, ac illud postea insigniter æmulati in primis esse uidentur. Sed Antonio initiũ rei huius iure optimo acceptum referri decet, qui, etsi nõ ante omnes fuit, primus tamen miré omniũ studia ad eam uitam degendã incitauit, monachorumq; dogma instituit, sicuti deinde Basilius in Græcia fecit. Adauxit & id temporis pium instiutum Hilarion in Syria, qui cùm sanctitate iam claresceret, Gazæ tres cuiusdã nobilis matronæ filios simul repenté morbo affectos inuocato nomine Iesu, extemplò sanauit. Quod postquàm auditũ est, et longé lateq; percrebuit, certatim ad eum ex Syria & Ægypto confluebant, ita ut multi crederent Christũ esse uerè Dei filium, & se monachos profiterẽtur. Nondum enim cœnobia erant in Palæstina, nec quisquam monachos ante diuum Hilarionẽ in Syria nouerat, ille fundator & eruditor huius instituti ac studij in hac prouincia fuit. Habebat dominus Iesus in Ægypto senem Antonium, habebat in Palæstina Hilarionẽ iuniorẽ. Hæc ex Hieron. Ad Antonium redeo. Vixit Antonius in solitudine in Thebaica regione Ægypti, conditiq; ibi cœnobium, ubi cum Sarmata, Amata, & Machario suis discipulis, precibus tantùm deditus erat, in pane & aqua omnis eius uictus consistebat, cuius sanctitas ita celebris erat, ut Helena Constantini mater se & filium per literas illi commendarit. Obijt mortem in eremo, annos CV. natus, qui fuit annus salutis humanæ CCCLXI. Discipuli eius Amatas & Macharius (nam Sarmatam Saraceni impetu in Antonij cœnobium facto, interfecerant) monasticum ordinem postea tam uitæ sanctimonia, quàm

institutis,

institutis, mirum in modum propagarunt. Ac eiusmodi uitæ monasticæ principium tale fuit.

Quando primùm ordo monasticus tribus uotis astrictus fuerit, & quis primus ea uota introduxerit, uestitumq́ue religiosum, cum nouo uitæ modo, ac ordo ipse abiuerit in plures familias. Cap. II.

Ost annum quàm Antonius, de quo suprà est mentio facta, erat mortuus, circiter CLXVI. *claruit Benedictus Nursinus in Vmbria Italiæ regione natus. Is in solitudine perdiu uersatus, se demum Sublacum seu Sublaqueum contulit, quod est Latinorum præclarum oppidum, lacui eodem & tamen prisco nomine proximum, distatq́; ab urbe Roma circiter millia passuum quadraginta. Hic cùm à multitudine ob sanctitatis famam adiretur, & ei secundum religionem nihil solitudine gratius esset, postremò eius celebritatis uitandæ causa, Caßinum in ea regione peruetustum oppidum uenit, ibiq́; sibi sedem posuit, sparsosq́; & soliuagos ad id tempus monachos in unum contraxit cœnobium, mores & uitam, tribus munitam uotis, quæ prius non fuerant, quàm Basilius cum certa uiuendi formula, constituisset in Oriente, instituit parum uulgatæ obseruationis. Sanè Basilius Cæsareæ Cappadocum præsul, qui circiter annum salutis humanæ* CCCLXXXIII. *doctrinæ pariter atq́; sanctitatis summis floruit laudibus, primus omnium obligauit monachos nouis legibus, ut post annum, quàm quis in collegium uenisset, si in eo uellet uitæ instituto permanere, uoueret se castè uicturum, nihil possessurum, ac dicto præfectorum fore audientem,*

CCCLXVI

quò se in perpetuum omni sua abdicaret uolũtate. Fuit postea Basilij decretum iuxtà ab omnibus receptum. Quanquam paupertatis uotum multò antiquius esse uidetur, si Vrbano pontifici Romano credimus, qui amplius CXL. annis Basilium anteceßit: quandò in epistola, quæ eius nomine legitur, inuenimus, ita usu uenisse, ut qui apostolorum imitatores existerent, paulatim uota facerent se nihil proprium habituros, quò æquè rerum communitas, ac apostolicæ uitæ institutum omni tempore uigeret: siquidem ipsi apostoli ad docendum euangelicum dogma quoquouersum à Christo mißi, in mandatis, quemadmodũ diuus Petrus apud diuum Clementem lib. recognitionum 2. testatur, non habuerunt proprium aliquid dicere. Cæterũ isthæc tria uota iam inde à principio tãti esse cœperũt patribus, ut illi posthac lege sanxerint, etiam presbyteros quos seculares dicunt, debere uotum castitatis, id est, pudicitiæ seruandæ perpetuò saltem tacitè facere, ac per id, haud licere cuiquã eiuscemodi uotis obligato, astrictoq́;, deinceps matrimonium contrahere, & si quis contraheret, illud omnino minimè ualere. Vnde breui pòst quæstio incidit, an tale coniugiũ deberet stare nec ne. Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probauit cõnubia post uotũ contracta non debere dirimi, ueluti in decretis, 27. q. 1. cap. Nuptiarum. planè extat. Item Benedictus dedit suis monachis nouũ uestitus genus, constituit modum orandi, & tenue uictus alimentum, ac nouam abstinentiæ normam. Et ut appareret eum cœtum fuisse ex summo mortalium usu, res mirandũ in modum postea paulatim creuit, abijtq́; in plures

in plures familias, Cluniacenses, Camalduenses, Vallisumbrenses, Montoliuetenses, Grandimontenses, Cistercienses, Syluestrenses, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cœlestinos, diuæ Iustinæ, & eremitanos diui Hieronymi, postremò per Martinũ quintũ, in familiam diui Benedicti adscitos. Quem ordinem à patrum norma iam collapsum, Lupus Hispalensis eius familiæ præpositus, nouis institutis instaurauit, de cuius exordio in capite insequenti prodetur. At ij quidem monachi, & si qui alij sint (quotidie enim sunt, qui ut ignauiæ suæ potius quàm religioni consulant, nouas inducere sectas conentur) ex uno uelut fonte manasse dicuntur. Cæterum qui tum primùm instituti fuerunt, Benedictinos fuisse tradunt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad pedes usq; demissa, amictu capitis, quem cucullũ uocant, in humeros et scapulas breuius reiecto, quàm cæteris: subter candida tunicula, & ea quidem lanea, cum cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur nouacula à uertice infra dimidiũ caluæ: capillus infernè recisus in parui circuli speciem, circa aures & tempora, totum ambit caput instar coronæ, unde ipse uertex derasus corona nuncupatur. Item à carnibus perpetuò se abstinent, nisi cùm ægrotare cœperint. Vnde monachi qui hodie continenter carnibus uescuntur, quorum numerus ubiq; gentium extra Italiam, ingentißimus est, perpetuò ægrotent, necesse est, nisi uelint impudenter fateri, se contra suas leges facere. Atque ita monastica instituta ut humana, haud diu inuiolata stetêre, hominum moribus semper in deteriora inclinantibus, ac diuitijs pietatem, quæ ut mater illas

à principio ordini pepererat, cõtaminantibus. Quo factum est, ut monasticum nomen sæpius varieq; instauratum in plures abiuerit familias. Itaq; Cluniacensium ordo ex Benedicti obseruatione, apud Masticensem seu Masticocensem, utrunq; scriptum reperio, Burgundiæ pagũ, ab Odone abbate quem dicunt, instituitur, quibus locũ dedit, & extruxit Gulielmus pius Aquitaniæ dux. Qui fuit annus salutis DCCCCXVI. Haud ita multò pòst Camalduensium religio orta est, autore eius congregationis Romoaldo Rauennate: fuit is monachus Classensis cœnobij: est locus iste haud procul Rauenna, qui celebritatis fugiens in Hetruriam peruenit, ibiq; in summo Apennini iugo, locum à quodam Madulo incola consecutus, unde nomen ordini inditum, nouæ familiæ fundamenta iecit, candido sumpto amictu. Sunt hodie in eminentißimo iugo montis duodeuiginti sacella, ubi perpetuum silentium, quarto & sexto hebdomadæ die pane & aqua transigunt ieiunia, nudis pedibus, humi accubantes: uerùm in alijs locis uita eorũ remißior est. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis Vmbrosa uulgò dicitur, circiter annũ salutis MLX. Ioãnes Gualbertus nouam monachorũ familiã instituit, eamq; à loco appellauit Vallisumbrensem. Is Florentia oriundus, ac claro loco natus, cùm fratris percussorem fortè obuiam habuerit, quia illi ueniã petenti non negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano diui Miniatis erat, uisa ei est: post hæc imibi oranti inclinasse parũ caput, perinde quasi id pietatis facinus cõprobasset. Ea imago hodie uisitur in eodẽ diui Miniatis templo, quod in colle prope Florentiã extat. Ioannes eo motus miraculo, in solitudi-

in solitudinem concesit, autorq́; nouæ religionis fuit, amictumq́; sibi induit cœruleũ, quo nũc utuntur. Montoliuetẽses eo anno, qui fuit MCCCCVII. salutis, esse cœperũt, quo triũ pontificũ pestilens discordia orta est. Ii Senenses primùm fuere, quorum princeps Bernardus Ptolemæus, qui pro temporũ cõditione, capto mutandæ uitæ consilio, in proximũ urbi collem egreßi sunt, eumq́; ex nomine illius Hierosolymitani dominicis frequentati uestigijs appellantes, sese candido induerunt amictu, Gregorio XII. probante. Grandimontensem ordinem Stephanus in Auernis ampliβima familia ortus, in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familiæ locata est, nomẽ dedit, multis uiuendi mutatis, aut ex integro conditis legibus. Iisdẽ ferè temporibus Robertus Molismẽsis abbas cùm priscã disciplinam iam minimè retineri animaduerteret, uiginti & amplius comitatus monachis, Cisterciũ locũ in Burgũdia Cabilonensis diœceseos, uastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petijt, ibiq́; immoratus celeberrimi ordinis autor fuit, quẽ à loco Cisterciensem nuncupare uoluit. Sunt qui hoc cuidam Ardingo monacho aßignent, quòd ille Robertũ impulisset ad commigrandũ in eum locũ, perinde quasi qui hortatur, non qui facit, primas iure ferre debeat. Fuit is annus salutis MXCVIII. Claruit in hoc Bernardus Castilionẽsis homo Burgũdus nobili loco ortus, qui Cisterciẽsi cœnobio prius inchoato, monasticum induit habitum, tantum inde nomen eruditionis et sanctitatis est adeptus, ut Clarauallensis sit abbas factus, quem locum Robertus uir illustris non multò prius sumptuose extruxerat. Centesimo deinde

anno, Humiliatorum ordo in Germania oritur: exordium rei triste, sed læti successus: multi enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorum suspecta esset, fuerant ex Cisalpina Gallia, iussu Federici, cui Barbarubræ cognomen fuit, qui tum Italiam armis diuexabat, in Germaniam cum liberis & uxoribus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factũ tradant. Ii longiorẽ moram pertæsi, aliquando albis uestibus induti, uiri fœminæq; humiliter Federico ad pedes prostrati iacuere, ueniam implorantes. Istorum lachrymis uestituq; motus Imperator, potestatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio reuersi, uoto, ut uerisimile est, in eo ritu perseuerasse dicuntur, lanificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeò creuit, ut eam piè inchoatã auctamq; Innocentius tertius primùm, deinde pleriq; alij Romani pontifices approbarint. Cœlestinorũ religio octogesimoquarto circiter anno pòst orta est: Cœlestinus quintus Rom. pontifex fuit autor, prius quàm ad pontificatũ uocaretur, anachoreta: idcirco uoluit ad eremi decus, ex se hanc familiam parere, quæ breui usq; eò creuit, ut non potuerit autorem incœpti ut uani pœnitere. Item in Anglia diuus Gilbertus suam instituit religionẽ, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Bursfeldenses, alij ab alijs diuerso tempore instituti fuerũt. Sic quotidie à nouis hominibus nouæ inducũtur religiones, inter se tam uersicolori uestitu, quàm ratione uitæ minimè conuenientes, perinde quasi uitia animi, cuius ductu ad bona seu mala nos applicemus necesse est, tantũmodo extrinsecus per eiusmodi studiũ possint penitus euelli. Quid, quòd

quòd penè totidem monacharũ familiæ institutæ sunt? Sed, ut iam iustum iter cõficiamus, haud prætereũdam ducimus congregationem diuæ Iustinæ, quæ postremò ad pristinã diui Benedicti dogmatis disciplinã instaurata, hodie ut religionis caput, supereminet omnes. Eius rei autor fuit Ludouicus Barbus Venetus uir religiosissimus, Patauij in cœnobio ipsius diuæ Iustinæ, unde nominata est: hanc Eugenius quartus plurimum auxit. Atq; monachi primi omnium introduxerunt in Ecclesiam Dei uota sacra, & uestimenta profana simul religiosa fecerunt. Nam illi monachi superiores, ut proximo capite ostendi, pro suo arbitratu uestiebantur. Nec Iudæis indumentum aliquod interdictum erat, præter id, quod esset è lana & lino contextum, sicut Deuter. cap. 22. patet. Item modum orandi quamlongissimum, ieiunia frequentiora, & piscium escam assiduam, ad extenuandum corporis robur, quò sui debiliores militiam Christi exercerent. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initijs iam dicamus.

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Cartusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensiũ, & Crucigerorum, atq; eorundem habitu, uictu & cultu. Cap. III.

Hieronymus Eusebij filius, ortus Stridone, quod oppidũ olim ad Pannoniam et Dalmatiam pertinebat, sed Gotthi direptum euerterunt, Romæ græcis latinisq; literis egregiè institutus, sanctioris uitæ colendæ causa in Iudæam se contulit, ubi & hebraicã linguam didicit: ita triplici lingua eruditus, de rebus diuinis scribẽdi onus

suscepit, in quo omnes neruos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit: cuius scripta ut sancta, breui post tempore patres receperūt, receptaq; approbarunt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falso aßignent, quippe qui perdiu ante Hieronymum excesserat è uita. Postremò locum circa Bethleem sibi construxit, ubi reliquum uitæ apostolico ritu egit. Hinc factum est, ut permulti deinde Hieronymi ipsius instituti imitatores extiterint, ortaq; sit noua quædam familia, quæ à Hieronymi nomine, quē sui instituti, quamuis longè diuersi ab eo quo ille uixerat, utcunq; autorem faciunt, Hieronymiani sunt appellati: qui natiuo amiciuntur colore, pallioq; super tunicā rugato, atq; superiore parte à summo ad imum scisso, scortea zona tunicam succingūt, soleis ligneis pedes muniūt. Sunt & Hieronymiani, eremitani, de quibus proximo capite meminimus, quorū ordinis quidā Carolus cognomento Granellus homo Florentinus, autor fuisse dicitur, qui eremitanum sua sponte induisset uestitū, sedemq; sibi optasset in Fesulanis montibus. Alij tradunt non Carolū, sed Redonem quendam Montigranelli comitē primùm eos eremitas sub ritu diui Augustini, ad Fesulas, Gregorio XII. probante, instituisse. Imò sunt qui commententur hanc primùm familiam à Hieronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremonensi, ac plerisq; alijs præcipuæ sanctitatis uiris, qui cum eo uixerant, & sic accidisse, ut postea melioris uitæ exēplo, plures unam æmulati rem, modicis, ut fit, principijs ortam, sæpius instaurarint, atq; eo pacto alios ex uno ordine Benedictinos, alios Augustinianos esse secutos, alios in

suo

ſuo permanſiſſe inſtituto. Itē parū liquidò traditur, an Aurelius Auguſtinus eas familias inſtituerit, quarū hodie uulgò autor fertur. Itaq; duplex opinio ad poſteros manauit de initio Canonicorū, quos uulgus Regulares uocat, & eorum qui ab eremo nomen ferunt. Canonici pertinaciter affirmant Auguſtinū, ut primū Hipponenſis eſt epiſcopus factus, redegiſſe ſuos ſtatim canonicos ad eam uiuendi regulā, quā inter ſe in præſentia ſeruāt. Quin etiam iactitant illud Apoſtolorum fuiſſe inſtitutum, id quod Thomas Aquinas in ſuo opere ſecunda ſecundæ comprobat: quia illi, ut ait, poſt aſcenſum Chriſti in cœlū, in monte Sion, de genere uitæ deliberantes, communia inter ſe omnia, ac tria uota coram Deo ſtatuere. Ita ſi Thomæ teſtimonium amplectimur, non tam ab Auguſtino eſt ordo inſtitutus, quàm renouatus: cui tamen ob illud ipſum, non immeritò debet principium rei acceptum referri. Sic origo in dubiū trahitur. At Auguſtiniani eremitani ſe priores inſtitutos aſſeuerant ab ipſo diuo Auguſtino, cùm ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam ſcribunt, quoad Manichæis in terra Africa ſæuientibus, Hipponenſi diœceſi eſt præfectus. Per hunc modū de utriuſq; ordinis origine ambigitur. Verùm aliam ferunt huiuſce collegij originem: multi enim, ut aiunt, mortales Auguſtini adhuc uiui ſanctitatem ſingularemq; doctrinam ſecuti, omnibus neglectis quæ poſſederant, in eremum conceſſere, unde eſt eremitanorum nomen deductū. Cæterum ſiue ab eo, quod eſt ſuprà ſignificatum, ut qui in deſertis locis cum illo eſſent, ſint in unum congregati & inſtituti, ſiue ipſius uitam et dogma ſecuti, paßim deſerta loca coluerint: hæc
de

de utriusq; familiæ initijs habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia, prima est ex monachis mendicantibus: sunt enim quatuor primariæ, uti infrà apposité demonstrabimus, & uulgò mendicantes uocitantur, quòd religionis causa, uel atq; adeò ut in otio uiuant, mendicitatem perpetiátur, qui solùm precariū quæstum faciunt, unde se sustentēt. Verùm haud scio, qua ratione isti monachi debeant in mendicando semper hærere, quandò satis constat Christum non mendicasse, & Apostolos non expectasse ab alijs uictum otiosos, scribente Paulo ad Corinthios: Et laboramus operantes proprijs manibus: ac primos monachos in Ægypto, teste Chrysostomo, exercuisse sese manibus laborando. Item D. Franciscus, cuius secta longè frequētißima est, uoluit suos monachos uictum quærere manuū laboribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm laboris pretium esset negatum. Extat in eius testamento illud præscriptum. Igitur hinc uidere licet, omnes æquè debere Apostoli institutum sequi. Ad rem redeo. Sed ne quidē mirum, si res in dubio uersetur, uel duæ tresúe familiæ ad unū referantur autorem, cùm bene multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hieronymi, Augustini, Benedicti, ac quorumlibet diuorū regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur, quas tamen tantum abfuerat, ut ipsi instituissent, ut etiam ne tale quid unquam fortè cogitassent futurū. Canonicis tunica candida cùm lintea toga, sub nigro pallio est: tegumentū à scapulis impositum ceruicē totumq; contegit caput, præterquàm à fronte. Eremitanorū uestitus diuersus est, nigra tunica amiciuntur, cōcolor tegmen à scapulis ad caput inducunt,

ducunt, subter candida tunicula, scortea cinguntur zona, cui cōnectitur fibula confecta ex bubulo cornu, calceati, ut cōmunis est usus. At penes utrosq; nunc præcipua est uarietas nominis, quod ut sæpius est instauratum, ita in plures diuisum est familias: nam cōgregatio alia Canonicorū Seruatoris, quæ & Scopettina nuncupatur, cuius autores fuere Stephanus & Iacobus uiri Senenses sanctitate illustres, quam Gregorius undecimus suo probauit consensu. Alia Frisonaria, à loco in Lucensi agro Hetruriæ regione, quam et Lateranēsem appellant, hanc Eugenius quartus plurimum adauxit. Tertia D. Georgij in Alga Venetijs à Laurentio Iustiniano instituta, cœruleo utuntur habitu. Et denique si quæ aliæ sint, iam eas missas faciamus, breuitati consulentes, quoniam sæpe more fungorū, subitò oriri solent. Ad Cartusianos ueniamus, quorū exordium incidit in annum salutis MLXXX. Quidam enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Coloniensis, cùm Lutetiæ Parisiorum philosophiam profiteretur, contigit, ut amicum quendam bonis moribus præditū, & uita iam priuatum, prius quàm ad sepulturā daretur, audire uisus sit clamantē, Iusto Dei iudicio damnatus sum: & ea re motus è uestigio cum sex socijs pari miraculi euētu territis, eremi deserta quæritans, peruenerit in diœcesim Gratianopolitanā (est Celticæ urbs) ibiq; locum optauerit, cui hodie Cartusia nomen est, quem ei aßignandū curauit Hugo Gratianopolitanus episcopus, qui statim pòst se ad eam familiam adiunxit. Eo igitur loci Bruno ad res diuinas intentus, primum cœnobium fundauit, cum his rigidæ uitæ institutis: intima enim ueste utuntur

tur cilicina, summa pallio nigro, subter candida toga, operculoq; capitis cucullo, carnibus nunquam uescuntur, sexto hebdomadæ die pane & aqua ieiunium ad edomandam uitiosam corporis naturã institutũ obseruant, in cubiculis quæ ueluti sacella habent, soli edunt, certis tamen festis diebus unà duntaxat prandent. Silentium eis penè perpetuum, nulli fas est cœnobio exire, præter præfectum, & procuratorem, & illis tantùm ad negocia loci curanda, quippe opes habent, per quas semper sacerdotibus minus omnino licet se totos, prout deberent, rebus sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdictus, quò ne aliquid uideant, per quod ad libidinẽ rapiantur. Bella sanè prouisio, si affectiones animi poßint claustris compesci, & caro solitudine & ocio domari, id quod diuus Hieronymus ualde laborando, ut ipse testatur, efficere uix potuit. Carmelitanorum hunc referũt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cùm aliorum prophetarum, tum Heliæ in primis memoria nobilis, quòd in eo ille habitasset: id, credo, anachoretarum non pauci numero secuti, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni episcopi opera, in unum coiere, cùm antè sparsim montem habitarent, ac tum primùm præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundum fontem, qui Heliæ dictus est, Deiparæ fanum, ubi illi prima cœnobij fundamenta iecerunt, unde fortasse sunt Carmelitanæ diuæ Virginis monachi nuncupati. Incidit prima hæc uitæ obseruatio in Alexandri tertij pontificatum, qui sedere cœpit circiter annũ salutis MCLXX. Verùm quia neq; uitæ instituto, neq; cultu, neq; certis cærimo

nijs

nijs nitebatur ille nouus cœtus, abortus quidã, non res legitimè ab initio instituta uisa est. Verã itaq; originem fuisse tradunt quidam, quæ anno pòst circiter quadragesimo consecuta est, sedente Innocentio tertio: Albertus enim Hierosolymitanus antistes ijs in eremo agentibus certam obseruationis dedit formam, ex Basilij dogmate quædam mutuatus. Attributum est pallium uersicolor ex albo & canusino, id est, rutilo, circulatum, quali dicitur Helias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallij huiusmodi formam ademit, uelut religioni parum conuenientem: pro uersicolore, album est illis datum, appellauitq; Virginis familiã, ut nomen uirginitatis cum pallio albo, qui color minimè maculatus est, rectè cõueniret. Et hæc altera mendicantiũ secta. Iisdem ferè temporibus Præmonstratẽses è cœlo, ut prædicant, demonstrati sunt terris, in Laudunensi diœcesi, eo loci, quẽ Præmonstratũ uocant. Autor ordinis fertur fuisse quidam Northbertus presbyter homo Lothoringus, qui hoc arctißimũ uitæ genus ex Augustini ritu quæritans, à Calisto secundo impetrauit probatum iri. Amiciuntur tunica alba, cum linea toga sub candido pallio, quo potißimum à Canonicis differunt. Crucigerorum origo multò antiquior est, si uera sunt, quæ ipsi Crucigeri de primordio sui ordinis prædicant: aiunt enim Cletum Petri apostoli discipulum, & ab eo inde tertio loco pontificem, cœlesti nuntio crucem habente monitũ, ut hospitalem domum fundaret ijs, qui Romam peregrè uenirent religionis causa, essentq; ibi præstò, qui itineribus fessos comiter acciperent, pieq; reficerent, & ij gestarent perpetuò crucem,

monimentum

monimentum dominicæ paßionis, ac ita illum demum paruisse oraculo. Sed illud pro certo habendum dixerim, rectè initium huius rei aßignari Cyriaco Hierosolymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Constantini matri locum ostēdit, ubi dominica crux occultaretur, qui ob memoriā rei, dicitur primus constituisse collegium eorum, qui crucē omnibus uenerandam manu gestarent. Hunc pium patrem Iulianus Imperator occîdit. Rem ijs principijs ortam, & breui pòst tempore propè ad interitum deductam, tertius Innocentius instaurauit, quòd Romæ hæresim Albinensem subitò exortam, unde magnus in urbe motus extitit, ope cruce signatorū, qui tum in Syriam ituri erant, extinxisset. Fuit hic annus salutis humanæ MCCXV. Postremò Pij secundi pontificatu, in Mantuano conuentu, datum est ut cœruleo uterentur amictu, cùm olim indiscreto usi sint colore, ac crucem ex ueteri instituto gestarent, unde inditum familiæ nomen. Est hodie alterum quoque huiusce familiæ collegium longè remißioris uitæ, & ij pallio amiciuntur nigro, geruntq; in pectore, non manu, crucem ex albo rubroq; colore confectam, ac diui Augustini regulam profitentur.

De Prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis, Seruorum Mariæ uirginis, Brigidensiū, Iesuatorum, Nouorum eremitanorum, & Bonorum hominum origine. Cap. IIII.

Ané ut tertio Innocentio sedente, innocentiæ aliquid in hominib. diluceret, duo longè post hominum memoriam extitere sanctißimi patres, Dominicus Calaguritanus

tanus

tanus homo Hispanus, et Franciscus Asisias in Vmbria Italiæ regione ortus, qui cuiusdã noui ordiendæ uitæ instituti autores ambo certatim fuerunt, ut æquales. Dominicus ab initio canonicus fuit, ac cũ paucis quos socios sibi delegerat, nouã instituit obseruationẽ, nouũq; uestimentũ dedit, tunicã candidã, nigro pallio superiecto, & ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatẽ colendo domi otiarentur, docuit eos in primis sua prædicatione, unde nomen nouæ familiæ indiderat, longè lateq; omnibus terris diuulgare euangeliũ, quod ipse Christũ imitatus facere prius uoluit: quippe qui id temporis hæresim Tolosæ pestiferã Albigensiũ iandudum gliscentẽ sua opera compescuit. Vidit Innocentius nouum institutum, & miratus est: quod Honorius qui illi sucesserat, recepit atq; approbauit. Et ista tertia est mendicantiũ familia. Propter hæc pietatis opera, Dominicus deinde post actam sanctißimè uitã, in diuorum ordinem à Gregorio IX. adscriptus est. Franciscus uerò humanitatis plenus, à principio Aurelij Augustini, ut quidam scribunt, regulam professus, calceatus, zonaq; scortea cinctus aliquãdiu conspectus est: inde reputans animo dominũ iußisse sanctißimis apostolis, ne binas tunicas, néue sacculũ haberent, tunicã induit unicam natiui uelleris, funiculoq; præcinxit, pedes simul nudauit, ac ut demum anachoretã se præberet, in Apennini iugum aduolauit, quẽ locũ hodie uulgò Auernã dicũt, ubi ille diuinis rebus deditus, dominicæ paßionis stigmatibus inustus est, qui eos quos sui instituti ab initio socios optauit, manifesto humilitatis argumento, Minores appellauit, quò eius exigui nominis memores, facilius ab omni superbiæ uitio abhorrerẽt, quæ sæpenu-

mero sanctitatis est comes. Honorius institutum comprobauit, ac biennio pòst Gregorius Franciscum inter sanctos retulit. qui fuit annus salutis MCCXXIX. Nullum unquam humanæ pietatis institutum magis breui tempore creuit: totum enim terrarum orbem una hæc impleuit familia, sic ut uulgus iam tum stupefactum suspicaretur non tam pietatem, quàm otium & ignauiam interdum multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantium cœtus. Fuit per id tempus, Clara uirgo etiam Asisias, quæ monacharum, alterum nouum religionis institutum, quod pauperum dixit, à Francisco continentiæ doctore accepit, acceptumq; non solùm persanctè coluit, uerumetiam auctum posteris reliquit. Constat hic ordo ut plurimum ex muliebri sexu. Secutus est ab eo, uelut riuulus ex eodē fonte manans, tertius ordo eorū qui Pœnitentes dicuntur. In hoc quoq; innumeri mortales sunt. Post hæc Prædicatores & Franciscani, ut ne beatißimi omnibus rebus essent, inter se diuortium fecerunt: nam alij cum alijs de sanctitate certantes, alterius uitæ quiddam ordiri cœperunt, qui se uelut instituti obseruantiores, de obseruantia uulgò appellarunt. At Franciscana familia huiusce obseruationis multò frequentior est, utpote inter omnes ferè gentes iampridem propagata. Hāc memoria nostra, Edouardus IIII. rex in Angliam primus induxit, quæ tanto breui tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulò pòst ab Henrico VII. fuerit magnopere adaucta, ac hodie habeat sex cœnobia longè celeberrima. Verùm ut Innocentij ætas religionis feracior esset, est & monachorum Trinitatis, ut uocant, ordo id temporis exortus: quidam enim Ioannes Matta, & Felix anachoreta, cùm in Gallijs circa

lijs circa Meldensem agrum uitam solitariam agerent, per quietem admoniti pontificem adiuerunt, ab eoq; petiere certũ uiuendi modum. Ille haud multò pòst etiam oraculo, ut aiunt, monitus, anachoretas candido induit uestitu, cruce rubra pariter atq; cœrulea insigni, illisq; negocium mandauit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimẽdos curarẽt, ac idcirco monachos de redemptione captiuorũ appellauit. Consueuerũt ij postea pij certè uiri eleemosynas quæritare, quibus captiuos redimerẽt: sed et hoc pietatis officiũ ferè nusquã hodie præstatur, et id, credo, ut uetus renouaretur institutũ: nam teste Tertul. de fuga in persecutione, Christiani olim nõ redimebantur pecunia. Iisdẽ quoq; temporibus Martini IIII. põtificatu, Philippus Tuscus genere, Florentiæ ortus, ac medicæ artis professor, nouæ fuit uitæ autor, institutorq; familiæ, quam uocant Mariæ uirginis: qui primò initiati, Serui nuncupari cœperunt, manetq; hodie nomen. Philippus anachoreticam uitam secutus, oraculo monitus, nouũ religioni adiecit uestitum: nigræ tunicæ ac succinctæ nigrum superinijciunt palliũ, circa humeros in rugas complicatum, scapulari amictu ab humeris reiecto, communi more calceati. Nec res magno admodum est fauore à principio recepta, sed cùm nouum institutum sua sponte in dies singulos initiatorũ numero augeretur, Benedictus undecimus, septemq; deinde pontifices, qui secuti sunt, approbauerunt, multisq; priuilegijs excoluere. Incidit primum rei huius exordium in eum salutis annum, qui MCCLXXXV. fuit. Ordo itẽ à Brigida uidua instituitur: hæc Suetiæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidam uolunt, quo Vrbanus V. exiuit de uita, Ro-

mam uoti causa uenit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pontifice ritum ab se institutū probari, ut cœnobium utriq; initiatorū sexui commune foret, murorum tamen ac aspectus separatione diuisum, ut uirgines superiora habitarent, monachi uerò inferiora: templum itidem pari modo commune: omnibus autē abbatissa quam uocant, præesset. Sunt qui tradant Basilium primùm hunc ordinem in Græcia instituisse, sed postea ne uirginitas muliebris obtrectationib. patêret, patres iussisse, ut uiri seorsum habitarent, ac propterea Brigidam instaurasse eiusmodi religionē, inita ratione, qua sine criminis suspicione, & templum & domus essent utrisq; cōmunia. Cui opinioni, ut ueriori, assentiendū esse dixerim. Quinto eiusdē Vrbani anno, qui fuit salutis humanæ MCCCLXVIII. Iesuatorū secta Senis orta est: colligebantur ab initio domesticatim, simplici indumento amicti, multa innocentia & pietate uiri, sibi uictum labore & opera quæritantes. Hos Vrbanus, quia iam suspecti, ut malefica aliqua superstitione imbuti, haberi incipiebant, ad se Romā uocatos de cærimonijs & uitæ instituto interrogauit, cognouitq; totam rem, & probauit, deditq; ut alba tunica uterentur, & capitio quadrato à ceruice ad humeros deiecto. Cinguntur scortea zona, nudos pedes ligneis soleis in inferiore parte muniūt: datū inde est, ut canusinū pallium tunicæ superiectū ferrent. Apostolici à principio uiri nuncupati sunt, sacris non initiantur, tantùm precibus uacant, & Iesuati ab eo dicti sunt, quòd Iesu nomen frequens sit in illorū ore. Fuit rei autor Ioannes Columbinus, homo Senensis. Orta est in terra Italia eodē Vrbini (est Vmbriæ antiquissima urbs ac percelebris) noua

Eremi-

Eremitanorum cõgregatio, nihil ferè amictu differens à diui Hieronymi *familia, de qua suprà memorauimus: illis enim ex scapulari amictu, tenuis tantùm pendet lacinia in humeros reiecta, at calceamentũ, ut usus fert, commune, & cætera, quæ reliquis* Hieronymianis. Petrus *quidã homo* Hetruscus *ac* Pisis *natus, noui huiusce instituti autor fuit, qui ciuiũ opibus adiutus, cœnobium inibi è regione ædiũ nostrarũ extruxit, quod hodie tam* Eremitanorum *numero, atq; uitæ sanctimonia, quàm populi in eos pietate, princeps omniũ aliorũ habetur, quæ uiginti numero esse perhibentur in* Italia *duntaxat, quippe institutũ ut recens, aliò terrarũ nondum peruasit. Sed iam cum bonitate hominũ, de eiusmodi initiatorum turba finem faciamus.* Hos Anglia genuit: *siquidem* Ricardus Cornubiæ *comes, qui fuit* Henrici *tertij regis frater, cùm circiter annũ salutis* MCCLVII. *ab electoribus* Imperij *cooptatus* Romanorum Rex, *uti in nostra* Anglica *historia fusius* exponitur, *in* Germania *moraretur, eius interim filius nomine* Edmundus *in patriam rediens, nonnihil sanguinis* Seruatoris *illinc secum tulit, cõditoq; cœnobio, parũ supra* Berchanstediũ *pagũ, qui ab urbe* Londino *distat millia passuũ quinq; & uiginti, eo loci id nostræ salutis monimenti collocauit, introduxitq; nouæ religionis uiros, quos* Bonos *appellauit homines.* Ii *diui* Augustini *ordinem profitentur, uestitumq; cœruleum induunt, forma penè similem, atq;* Eremitani *utuntur: qui uerò præest, rector nuncupatur.* Loco *nomẽ est* Aßheruggium, *hodiè longè celeberrimo.*

De origine sacrorum militum, ac de initio atq; exitu sectæ Albatorum. Cap. V.

Vm Hierosolymorum urbs antequàm à nostris postremò circiter annum salutis MXCIX. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani Latini nominis qui ibidem degebant, ab illis impetrauerunt, ut sibi liceret domicilia prope Seruatoris sepulchrũ habere, ubi cœnobium diuæ genitrici construxere, quod Latinorũ appellabatur: & abbas præerat, cuius erat in primis officium, hospites accipere Latinos. Eodem exemplo, breui pòst tempore alterum uirginũ cœnobium diuæ Mariæ Magdalenæ iuxtà dedicatũ, quod item fœminas acciperet. Confluentem deinde peregrinorum caterуam cùm locorũ non caperet angustia, hospitalem domum propè etiam posuerunt, quam D. Ioanni Baptistæ consecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quòd eo loci sæpe ad meditandũ conueniret. Sunt tamẽ qui scribant Ioanni Eleemosynario illam dicatã fuisse, qui Phoca imperante, patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequentes, quas pauperibus faciebat, eleemosynas, id est, largitiones. Huic etiã domui unus præficiebatur: quare lõgo pòst tempore quidã præpositus loci, nomine Gerardus, cum socijs crucem in nigro pallio candidã affixit, & eum assumpsit ritum, quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ uirginum cœnobio præerat, professa est. Res postea per pontifices Romanos & patriarchas probata, adeò breui creuit, ut opes dein maximas principũ liberalitate sint assecuti, quorum mox Ramundus primus creatus magister militiæ, qui in uniuersum ordinẽ obtineret imperium. Censentur D. Augustini ordinis: dominicam precem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis. Isti cùm

militiam Deo opt. max. & Ioāni sacrā insigniter exercerent, demum Rhodum insulam de Turcis cœperunt, quam Clemens V. illis aßignauit. Fuit is annus humanæ salutis MCCCVIII. Sunt, qui tradant eam insulā à Gothofredo rege urbis Hierosolymorū primò concessam, & illos semper eam ad nostrā usq; ætatē fortiter defensitasse: sed prior sentētia, ut uerior, pluribus probatur. Post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt Rhodiæ militiæ milites, ubi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atq; ex proximo hostiliter infesti sunt, sæpe & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostra præcipuè memoria, cum postremò humanæ salutis anno MDXXIII. mense Ianuario superati, insulæ imperium amiserunt. O rem perditam, ô desperatas opes. Tulerunt Rhodienses milites obsidionem amplius tris menses, & tamen Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim ciuili bello, partim alijs curis occupati. Atq; ita arx unica Orientis amissa est. Templarij milites circiter annum salutis MCXXVIII. pontifice Gelasio II. ut quidam scribunt, Hierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulchrum agitantes, Christianos uiros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti per templa & sacra loca comitabantur, ut omnem terram sanctam tutò uiserent. Fuerunt huius charitatis officij autores uiri singulari pietate nouem numero, quorum principes Hugonē Paganū, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ii quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere: utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; est religio in ducentos annos. Certā ijs formam ob-

ſeruationis Bernardus abbas conſtituit. Habuit res leuis ab initio, nō parua incrementa, ita ut facultates maximas, & oppida quamplurima ubiq; gentium poßiderent: uerùm conuicti demum impietatis, quòd qui Hieroſolymis agebant, ad Saracenos defeciſſent, eſſentq; in fœda uitia prolapſi, omnes ad unum Clemētis quinti pontificatu deleti ſunt, eorumq; bona partim Rhodijs militibus, partim nouis familijs attributa ſunt. Theutonicorum paulò pòſt ſubſecuta religio ex utraq; priorū miſta, quippe qui hoſpitio accipiebant, & cùm res poſtularet, pro religione armis decertabant. Initium fecit homo Theutonicus, qui pòſt Hieroſolyma recepta, unà cum plurimis ſuæ gentis eò loci remanſerat. Is uxorem & facultates habebat, motus ſuorū qui ſepulchrū quotidie adibāt, miſericordia, qui neq; linguā noſſent, neq; diuerſoriū inuenirēt, domū ſuā hoſpitalē illis communem fecit, ac ibidē diuæ Virginis ſacellū adiūxit, cui paulatim turba ingēs Chriſtianorū ſeſe tam pro ægrotis curādis, quàm pro tuēda religione dicauit, unde diuæ Mariæ uirginis milites ſunt appellati. Tum ex ſe magiſtro qui præeſſet optato, albo amiciuntur pallio, nigra cruce ſubter, et nigra tunica, ſtatuūtq; ut nemo niſi Theutonicus, huiuſce militiæ ſacris initietur, atq; idem claris ortus parentibus, & cui proponatur, ut aduerſus ſacratiſſimæ crucis hoſtes, paratus ſit omni tempore ſeſe in diſcrimen offerre, ac fortiter dimicare: itē barbam unuſquiſq; nutriat, præter eos qui ſacrificent: & demum dominicā precem pro canonicis horis tantùm uſurpet. Ac Theutonicæ militiæ hæc fuit origo, quam Romani pontifices ſuo pòſt ratam fecerunt conſenſu. Iſti poſt Ptolemaidem, quò ſe amiſſa Hieroſolymorum

urbe primùm receperant, in Syria à Saracenis occupatam, reuersi in Germaniã, suo ductu & auspicijs terrã Prusiam, quã hodie uocant, subegere, subactã & iure belli quæsitã suæ ditionis fecere. Victa gens, quæ malorum olim dæmonũ cultrix fuerat, religionẽ Christianã complexa est, & cum religione, rhutenicã linguã. Fuit ad Vistulam fluuiũ quercus, ubi ab initio uictrix gens castellũ construxit, & inde, ut sunt res hominũ, quæ tenui principio facillimè augentur, oppidũ frequens cultu adoleuit, Marieburgũ uocant, caput nunc gentis, sedesq; eorũ qui uniuerso ordini præsunt. Milites D. Iacobi in Hispania, sub ritu D. Augustini, Alexandro tertio pontifice, qui rem probauit, esse cœperunt, quorũ primus fuit magister Petrus Ferdinandus. Item sunt & Calatrauenses à loco nuncupati, quorũ militiæ autor fuit Sanctius rex, circiter annũ salutis MCLX. nigrum amictũ cum rubra cruce gestant, ac Cisterciensem profitentur ordinẽ. Cuiusmodi etiã censentur in Lusitania milites Iesu Christi, quos Ioãnes XXII. Romanus pontifex instituit, quò essent, qui ex officio Saracenis Bethycam id temporis tenentibus resisterent: crucẽ rubrã in nigro affigunt pallio. Sunt & apud Alcantariã oppidũ in regno Castellæ, milites, de quorũ initio parũ liquet. Iacobus rex Aragoniæ duos etiã militũ ordines circiter annũ salutis MCCXII. instituit, quorũ alteros diuæ Mariæ de redemptione captiuorũ, siue de mercede appellauit, utpote quibus de captiuis redimendis curæ esset: amictum induunt album cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites rubenti cruce insignes nuncupauit. Vtranq; militiam Gregorius IX. sua autoritate probauit. Nouissimè autem quando ignauissimo cuique iam

nouæ religionis introducēdæ libido incessit, Frāciscus quidam homo Siculus D. Francisci summissionē æmulatus, Minimorū sectam instituit, qui à carnibus coctisq; abstineret cibis. Quo uiso, nōnulli in præsentia qui mallent quoduis pati, quàm sese in aliqua arte exercere, etsi uiles sunt animæ, conātur inchoare aliā inertiæ sectā. Ii crasso lino tantùm corpora tecti, aperto capite ac pedibus nudis uagantur: quorū caput fertur quidā Iacobus homo Cremonensis, tam laboris fugiens, quàm ignauiæ amator. Hinc cognoscere licet, quàm cōducibile esset, hasce hominū fæces tanquā mēbra Christianæ religionis agnata cōterere, abscindere, cremare, ne suis sordibus cultus diuini nitorē & munditiā diutius conspurcarent. Aliud memorabile hominū genus Bonifacio IX. pontifice, subitò terris apparuit, creuissetq;, nisi maturè itum esset obuiā: descenderat enim in Italiā ex Alpibus sacerdos ingentem mortaliū numerū trahēs secum: erat is alba indutus ueste, ut colore syncero eam qua præditus uidebatur, animi integritatē præ se ferret: gestabat crucē, deplorabat rerum humanarū statum, deplorabat temporū calamitatē, deplorabat hominū peccata, petebat rectà urbem Romā, sperans futurū, ut eo loci malū sanaretur, ubi religioni inustū putabat. Sequebatur ingēs utriusq; sexus multitudo linteis induta, un de Albati dicti sunt: ubi nox oppressisset, ibidem humi iacebat, passim populis cibaria dantibus. Bonifacius Rom. Pontifex rem nihil æqui boniue fecit, qui honori suo timens, ducē agminis, ut flagitij conuictū, Viterbij opprimendū curauit. Atq; ita omnis Albatorum cœtus dissipatus est, cunctis post amissum ducē, domū pedem referentibus. Fuit is annus humanæ salutis MCCCC.

De Niniuitarum initio, quorum secta uulgò Confraternitas dicitur: & unde mos, ut cōsocij inter orandum sese conuerberent. Cap. VI.

Postoli statim ut Christus est morte affectus, officij memores, conuentus facere, prout in Actis patet, cœperunt, ubi orando, consulēdo, agendo, rem Christianam propagandam mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorum opera religionē complexi sunt, postea fecere, teste Tertul. in apol. qui cap. 39. ita scribit: Coimus in cœtum & aggregationem, ut ad Deum quasi manufacta, precationibus ambiamus orātes. Hæc uis Deo grata est. Oramus etiam pro potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarū diuinarum cōmemorationem, si quid præsentiū temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere, &c. Vnde usus facilè ad posteros manasse uidetur, ut prophani quoq; homines cœperint apostolorum more, diuini cultus causa, instituere societatis, seu, ut ita dicam, fraternæ charitatis collegia, illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios conuocarent, ad cærimonias nonnullas concelebrandas. Inde tot militum ordines prodiere, quos suprà memorauimus. Durauit institutum abijtq; in uarias societates, quas uulgò cōfraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutua charitate conueniunt, orant, sacerdotes conducunt, qui rem diuinā faciunt, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis, ordine procedunt, ut plurimum saccis linoq; ora contecti, sese flagello conuerberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, uelut uerè pœnitentes decet. Vnde Niniuitas dictos

dictos uolunt, quòd eodē modo Deū placare studeant, atq; Niniuitas olim monitis Ionæ prophetæ, pœnituisse constat. Cæterū res ista fidē facit, à Romanis Lupercis institutū esse acceptū, quòd illi Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per urbē incedebant, ac laruati flagellis obuios cædebant, sicut demonstrauimus, cùm de origine ludorum apud Latinos suprà prodidimus. Quòd si longius liceat huiusce uerberationis originē quærere, ego ab Ægyptijs sumptū dixerim. Siquidē illi dæmoni maximo uaccā multis cærimonijs, teste Herod. immolare solebāt, quod sacrificiū dum ardebat, omnes uerberabantur. Est præterea uerisimile uel à sodalitijs originē esse, quæ sodalium collegia apud ipsos Romanos erant. Corn. enim Tacitus sodales sacerdotes Romulum inita cum Tatio societate, fecisse scribit. Vnde Titij sodales. Et Tranquillus sodales Augustales uocat: sicut apud Iul. Capitolinū, Antonianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi edales, quòd simul essent. Plin. itē scribit Romulū instituisse arualiū collegiū, seq; duodecimū appellari uoluisse fratrē, ut alibi est demonstratū. Durasse autem istiusmodi sodalitates testatur uetustum marmor apud Tybur, in quo inscriptū est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur non dubitanter dixerim, nostros pontifices, qui semper studuere Romanos in primis ab huiusmodi uanis ludicris ac sodalitatibus, ad pudicū ritum certamq; uiuendi formulā trahere, sanctiore instituto, induxisse homines ad hasce societates coëundas, quæ hodie ubiq; gentiū frequentes uigent optimis uitæ ac religionis institutis. Quibus sanè societatibus hæc dignitas attribuenda est, ut nunquā labefactæ sint, postquàm esse cœperunt, quin etiam in dies singulos auctiores fiant.

res fiant. Ob hoc, uel reliquos ordines pudere debet, qui nunquã intra prioris, ac eius quidem sanctioris regulæ limites contineri potuere, etsi crebrò instaurati.

De origine sectæ deæ Syriæ sacerdotum, Assyriorum, Antonianorum, atq; Cæretanorũ. Cap. VII.

St operæpretiũ animaduertere, quantum semper posteritas malarũ potius artium, quàm bonorũ morum tenax fuerit, quod cùm in alijs multis, tum in circũforaneis mendicorum artibus apparet: fuit enim apud priscos quorundã hominũ secta, qui malefica religionis specie prouincias peragrando, pecunias & alias res corradebant. Ii simulacra deorũ circunferentes, quibusdã fallacijs uaticinabantur, deos suos propitios offerentibus futuros spondebant, multa malitia, multa mentientes: quales in primis fuere sacerdotes olim deæ Syriæ, de quibus Apuleius lib. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppidoquàm scienter eorũ technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribens: Sed ubi tandẽ fatigati, uel certè suo laniatu satiati pausam carnificinæ dedere, stipes æreas, imò uerò & argenteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, necnon & uini cadũ, lactẽ & caseos, & farris & siliginis ac leguminũ aliquid, et nonnullis ordeũ deæ gerulo donantibus, auidis animis corradẽtes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos farcientes, dorso meo congerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere grauatus, & horreum simul & templũ incederẽ. Ad istum modũ palantes omnem illam deprædabantur regionẽ. Apuleius hactenus. De dea autẽ Syria, ut hoc perappositè ostendamus, Lucianus libellũ scripsit, in quo tradit se uidisse in Syria

statuam in templo deæ multiformem, quæ quidem esset Iuno, haberet tamen aliquid Palladis, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemeseos, & Parcarum, quæ altera manu tenebat sceptrum, altera fusum, in capite radios ferebat, & ignem, & cæston, & deniq; demonstrat deam Syriam esse numen unũ, quod uarijs nominibus uocaretur, cuius sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sacrificantes, secabant brachia, multi tympana percutiebãt, alij diuina cantica concinebant. Item in sacris deæ quibusdam iuncturas manuũ & ceruices stigmatibus notabant, inde Assyrij omnes notati uisuntur. Durat adhuc superstitiosa fraus in gẽte: nam nunc non sacerdotes, sed magnus uilißimæ plebis sexus utriusq; numerus in omnes orbis etiam Christiani partes diffusus, uoti, ut aiunt, causa, sine fine peregrinatur, uictũ ostiatim quæritando. Mulieres chiromantiã profitẽtur, hoc est, per linearum manuũ inspectionem diuinant, interim egregiè doctæ ad subtrahendam furtim è marsupio eorum, quibus futura prædicunt, pecuniam, nisi bene cauerint. Nusquam ultra tertium diem immorantur, sub diuo prope ciuitates & oppida tabernacula collocant, sunt omnes stigmatibus notati. Ex quo satis cõstat, hos esse Assyrios, qui fraudibus & dolis exercitati, ritu sacerdotũ deæ Syriæ, eo mendicitatis aucupio uiuũt. Istos Itali Cilices uocãt, quòd ex Cilicia, quæ, teste Plinio, Syriæ proxima est, proficiscantur: alij uerò extra Italiã, Ægyptios nuncupant. Ab ijs igitur Syriæ deæ sacerdotib. usq; ad nos huiusce fraudis labes peruasit. Porrò hodie uiget omnis generis fraudolẽtorũ hominũ secta, qui simul industriæ, simul laboris fugientes, quò plus sanctitatis præ se ferunt, hòc intrinsecus

secus dissolutiores, ipsos deæ sacerdotes nauiter æmulantur, quippe qui per insidiosam pietatē, tanquā diuorum omniū ministratores, dolis apprimè instructi, hic pro templi ædificatione, alter pro uestimentis coëmendis, alius pro alendis pauperibus, alius pro redemptione captiuorū, nōnulli pro educandis exposititijs, circūeuntes castella, pagos, uillas, ab hoc credulo rustico blandulè poscunt, & cupidißimè accipiunt ouē, lanā, agnū, hœdū, ab illo gallinā & oua, ab alio porcellum, uel pernas, ab alio caseū & linū, ab alio superstitiosè attonito tritici sestariū, aut cadū uini, uel olei lechytum. Ad hæc aut sanctorū reliquias, uel apostolicas tabellas, seu quorūdā antistitū chirographa uetustate assiduoq; usu paßim obliterata è pyxide depromūt, illaq; magna cū ueneratione, offerentibus osculanda porrigunt, promittentes pro datis munusculis, uitā cunctis cœlestē. Sic eiusmodi rusticanis donis onusti prædā uendunt, in argenti laminā cōflant, atq; mox domū redeūt gaudentes, quòd simplicia rusticæ plebis corda, ac pias muliercularū mentes illuserint, ludificarint, fefellerint gnauiter: nam ad ciuitates quibus nō facile est imponere, nō perinde adeunt. Propterea Cato salubriter admonet, ne uillicus ariolū cōsulat, ne aruspices, sagasq; admittat, quoniā hæc hominū genera uana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia facilè cōpellūt. Sed ad rem redeamus. At ubi domū perueniūt, à suis magno plausu accipiūtur, perinde ut si terræ marisq; superatis fortiter periculis, spolia ampla atq; bono modo parta reportarēt. Ac ueteratores isti ex omni hominū colluuie congregati, per hūc modū, totū Christianū orbē, tam impunè, quàm impudēter populātur:
inter

inter quos sunt Antoniani, ante pectus T literam pictam habētes, qui D. Antonij nomine, suo tempore porcos recipiunt, qui uicatim ipsi D. Antonio nutriuntur, quòd id animal cum bene multis alijs in eius tutela sit. Atq; ita dij nostri per hominū fraudes, etiā nunc edūt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutia insigniores sunt illi, quos Itali Cæretanos, à Cæreto Vmbriæ oppido appellant, qui huic tam maleficæ rei studio duntaxat addicti, pro honesta arte habent summa cum proteruitate mendicare. Itaq; quotānis circa æstatem extremam, ingens turba, fallacijs tantùm more patrio armata, facto agmine, Cæreto se mouet, in omnesq; Italiæ partes effundit, pecuniam undecunq; corrasura. Vnde fit, ut quicunq; apud ipsos Italos, tales faciunt turpes quæstus, Cæretani nuncupentur: in quorum numero non equidē immeritò monachi nonnulli haberi possunt, qui longè petulantius quàm deceat, eleemosynam sæpe petunt, imò flagitāt, id quod bene multi mendicātes pauperes, quasi ex præscripto faciūt. Atq; ita una uel altera de causa, Cæretana secta per omnes gentes peruasit.

De primordio Mahometanæ sectæ, atq; eius legibus & institutis. Cap. VIII.

Commodißimè hîc subijciemus illius pestilentis Mahometanæ sectæ initium & dogmata, quæ cùm libidinum nefanda fœditate, tum multijugibus præterea flagitijs nihil omnino dissonant à deæ Syriæ sacerdotū moribus atq; uitæ turpitudinibus, quæ omnia proximo capite non parū satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis autor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa, utrunq; enim proditur, patre ma-

tre maloru dæmonu cultore, matre Ismaëlita, & ob id hebraicæ legis nō ignara. Quæ res fecit, ut dum uterq; suam legē doceret, puer fuerit multò peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus, fortè captus emitur à quodam prædiuite uiro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlita, qui iuuenē sibi gratū ob formā & ingeniū, mercaturis faciendis, ac negotijs procurādis præfecit. Frequentabat id tēporis domū Abdemonaplis Sergius monachus Nestorianæ hæreseos uir, qui cùm nullo esset apud suos numero, præsentē uitæ statum stomachatus, Byzantio in Arabiā fugerat, Mahometumq; ualde diligebat. Interim sine liberis mortuo hero, iuuenis uiduam in matrimoniū duxit, per quam grandē pecuniā consecutus, animū ad maiora extulit. Hæc de Mahometi adolescentia, & bonæ indolis initio, tradūtur à com pluribus. Quidā Græcorū eum Ismaëlitā tantū memorant, sordidoq; loco natū, puerilibus annis furaci quæstu sibi uictū quæsisse, ac locādis cōducendisq; camelis, ad deportādas huc atq; illuc merces, inde uerò adultum latrocinia fecisse, comparataq; latronū ingenti manu, uno atq; altero facinore illustratū, iamq; Persicis rebus infestū, ut qui in Heraclij partib. esset, pugnasse in eo prælio, quo res Cosdræ conciderūt, ac inibi uulnere affectum. Verùm postea maiore Arabū exercitu instructus, ausus est Romani imperij turbare fines, cuius tamen motus Heraclius citò compescuit. Is itaq; homo callidus atq; uafer ingenio, magicisq; artibus pollēs, ut etiam specie religionis, quæ hominū mentes repētè occupat, apud suos barbaros suapte natura leuitate imbutos, plus sibi fauoris & potentiæ conciliet, se Dei prophetā nominat, ac, uti uulgus id facilius credat, inter-

dum solebat tanquã mentis errore actus in terrã corruere subitò, perinde quasi comitiali tẽtatus morbo: quod cùm uxor miraretur, Desine, inquit, chara coniunx mirari, sic enim deus mihi futura suggerit, eius spiritu corripiente me. Hac ille quoq; armatus fraude, et inter Christianæ pietatis uiros diutißimè uersatus, rem perniciosam humano generi ex duabus est legibus commentatus: siquidẽ anno salutis DCXX. & Heraclij principis XII. nouam sectã conditurus in Arabia concionari cœpit, prædicans esse se Dei prophetam primariũ, & Hebræos aiebat impiè facere, qui Christũ natum ex uirgine inficiarentur, quãdò id prophetæ, uiri præcipua sanctitate, diuino afflati spiritu futurũ cecinerãt, expectandumq; multò antè prædixerant. Contrà Christianos stultè credere Iesum prophetã summũ ex Dei spiritu genitum, ac omnis terrenæ labis expertẽ, uoluisse opprobria & cruciatũ à Iudæis perpeti, cùm præsertim eius gloriosum corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui eius sepulchrũ religione seruandum censerent. Sic iam per uarios successus rerũ, atq; conciones, non contemptißimus effectus, eò euasit, ut iura et leges suæ genti dederit, in quibus ferendis à Sergio monacho est præcipuè adiutus. Et ne legi tam pestilenti ab hominibus sanæ mentis quandoq; iretur obuiã, capitalẽ inscripsit pœnã, si quis de ea ausus esset disputare: ac consilio Sergij usus, ut lex popularior esset, ex omniũ gentiũ sectis, quas rectè nouerat, aliquid assumpsit. Cum Iudæis enim circuncisionẽ, et abstinentiã porcinæ carnis præcepit, quanquã de circuncisione ambigitur, quòd ipse Mahometus neq; circũcisus est, nec in eius lege de ea re ulla fit mẽtio. quare Saraceni, quia nõ antè circum

cidunt

cidũt filios, quàm XIII. habuerint annos, in hoc uidentur imitari Abrahã, qui Ismaëlẽ id ætatis filiũ, à quo illi originẽ ducũt, circunciderat. Itẽ usu uini interdixit, ieiuniumq; per mensem Octobrẽ continuũ seruatũ uoluit, et tantũ noctibus uesci, quò diurnã abstinentiã nocturna satietate resarcirẽt: nam tũ per legẽ licet bibere uinũ, quò facilè ebrij facti sese simul stupris turpificãt. Cum Christianis, Christũ summũ prophetã cẽsuit, nũc spiritũ, nũc uerbũ, & Dei animã prædicans: uirginem Mariã ad cœlũ extulit laudib. miraculis credidit, estq; euãgelicæ historiæ nõ aduersatus, quatenus à suo nõ discreparet Alcorano, sic dogmatũ suorũ libellũ appellauit: et Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blãditus, simulauit se uelle à Sergio baptizari. Cũ neutris uerò, diẽ Veneris festũ instituit, sabbatũ Iudæorũ, & nostrũ diẽ dominicũ aspernatus: ac id fecisse fertur in honorẽ deæ Veneris, quòd ad punctũ eius stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorũ studia cõciliãda, cũ Sabellianis negauit trinitatẽ, quã uocamus: cũ Manichæis, binariũ in diuinis numerũ posuit: cũ Macedonio, spiritũ sanctũ esse creaturã dixit: cũ Nicolaianis, multitudinẽ uxorum probauit, quarũ ne essent zelotypi, iussit ut nulla fœmina nisi operta facie, foras prodiret: & deniq; ueneris ac omniũ uoluptatũ habenas suæ genti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamẽta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim est Saracenis IIII. simul habere uxores, et cũ illis facere diuortiũ bis terq;, ac earũ loco alias ducere, uel priores recipere: emptitias uerò & captiuas tot habere, quot libuerit, easq; ipsas uẽdere, excepto quòd, si qua grauida à domino facta fuerit, illam nõ amplius seruitute obligari, et ne cognatio deficiat,

etiam cõsanguineas quàm proximas ducere uxores. Itẽ Dei propheta nouus, nouũ orãdi purgãdiq; modũ suis statuit, qui eiusmodi est. Etenim quinquies in die orant breuiter, profitẽtes unũ esse Deũ, qui nullũ sibi similẽ, aut æqualẽ habeat, et Mahometũ eius summũ esse prophetã. Sed antequã precatũ eant, omnes corporis partes aqua perquã pura, uel terra, si aqua absit, abluunt: quo facto, in meridiẽ uersi terrę inclinati terrã deosculantur: atq; ita purgati arbitrantur eo modo se cuncta peccata abstersisse, cùm citius animũ deberent purgare, unde ueræ manãt preces. At in forensibus causis plurimũ Mosis decreta secutus est, qui talionẽ quoq; admisit. Postremò ut præmiũ suis proponeret fœda religione dignũ, promisit fore, ut qui eius mandata seruarent, post mortẽ collocarẽtur in paradiso loco amœnißimo, ubi arborũ umbra tecti, neq; calore neq; frigore uexarentur, & pretiosis uestibus induti inter puellarũ choros, delicatißimis uescerentur cibis, quos angeli ipsius Dei abundè subministrarent. Atq; ita propheta de corporũ immortalitate tantum egit, ut qui crediderat animos non manere post corpora. Nanq; talis beatæ uitæ status minimè omnino ad extremã corporũ nostrorum resurrectionem trahi potest, quandò id temporis, teste Christo apud Matth. cap. 22. erimus sicut angeli Dei in cœlo, ac tantum aberit, ut nobis cibo ullo sit opus. Templa habent, in quibus præter precationẽ, nulla fiunt sacra: nullos item sacerdotes, ac nullam fermè habent religionem: nam quanquã unũ credũt esse Deũ, tamen nulla eum pietate colunt, excepta eleemosyna, qua inopes iuuant. Speciẽ itidẽ humanitatis aduersus aliarũ sectarũ homines præ se ferũt, quos apud se esse sinũt, si magi

stratibus

stratibus suis obediãt, & in singulos annos tributũ pendant, tametsi eos cõtinenter detrimẽtis atq; cõtumelijs afficiunt. Et ille talis fuit in dãda malefica lege, quæ in gentes serpsit innumeras, ab eisq; uerã dei religionẽ mira uirtute antea receptã sustulit, ac in locũ illius malorum dæmonũ induxit cultum, periculumq; est, ne nobis quoq; eripiat: nam tota Asia & Africa, cum magna Europæ parte, in Mahometanorũ ditionẽ uenit. Quod sané incendiũ nil æqué fouet atq; auget, ut perpetuæ nostrorum principũ discordiæ. Hac igitur pestilẽte superstitione armatus Mahometus, sic Saracenorũ animos sibi cõciliauit, ut eos demũ ad rebellandũ cõtra Persas excitauerit, à quibus rex cõsalutatus, noui regni in gẽte fundamentũ iecit. Obijt mortẽ inimicus ille ueritatis annos natus XL. seu ut quidã uolunt, IIII. & XXX. qui tandem moriens prædixit se iturũ in cœlũ: quod Saraceni diu expectantes, cadauer iam fœtidũ ferrea condiderũt arca, illãq; Mechã (est Persidis urbs) deportarũt, quam totus Oriẽs colit. Mahometo Calyphas successit, cui ob nimiam superstitionẽ imperiũ est abrogatũ, in eiusq; locum alter eodẽ nomine rex creatur. Tertio deinde loco Homar sufficitur, qui post Persas superatos, Hierosolyma omnẽq; Syriã cepit, anno salutis circiter DCLXXX. pontifice Agathone, & Constantino IIII. Imp. Cæterũ bona istarũ rerum gestarũ pars Mahometo aßignatur. Sané fuit Heraclius Imp. oraculo admonitus ut à circuncisis caueret, quare ille toto suo imperio, Iudæos suppliciorũ metu ad religionẽ Christianã recipiendam compulit. Hanc ob rem Saraceni & Arabes duce Mahometo arma sumentes, ita Heraclij duces superarunt, ut parũ absuerit, quin omnino Imperij nomen delerẽt,

capta Alexandria, multisq; alijs Syriæ & Ciliciæ urbibus. Arabes ea uictoria elati, Mahometi impulsu, Persas bello petierunt, ac uicerunt, qui tum demum coacti accepere legem Mahometanã. Saraceni iam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quæ Abrahæ uxor fuit, ortos prædicabant. Quam Mahometus ansam amplexus eos sibi facilè conciliauit, dictitans solos omniũ mortalium illos diuinæ repromißionis esse successores. Sic post deuictos Persas, barbari maioribus uiribus Antiochiam adorti, nobilißimã urbem breui ceperunt, nec ita multò pòst sunt & Hierosolymis potiti. Post uictoriam Mahometus non multũ superstes fuit, inuector pestis teterrimæ, quæ cum suo autore extingui nõ potuit. Vide, quàm sit uita mortalium pronior semper in lapsum, quàm in bono constantior: nempe uineam domini, quam Christus seruator suis miraculis plantauerat, quam apostoli suis manibus coluerant, quam martyres suo sanguine fœcundiorem fecerant, quã pontifices sanctißimi suis bonis artibus quotãnis putauerãt, et cuius deniq; nectar dulcißimũ ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantùm annos illis in locis circumtulerat, radicitus incredibiliter absumpsit. Verè barbara progenies nescit habere modum: solæ enim belluinæ uoluptates, quas ille nequam concesserat, hasce gentes à ueræ pietatis officio auocarunt, ac in maleficio pertinaciter continent. Sic malum uenenum à malo homine datum, tot miseri mortales ad perpetuam perniciem quotidie perbibunt, illud postremò in Stygiam euomituri paludem. Heu quàm tunc infelices, sed serò, stultitiæ pœnitebit?

POLY-

POLYDORI VERGILII VRBINATIS DE INVENTORIBVS RERVM LIBER VIII.

Vnde natum, ut patres sanxerint diuorũ reliquijs honorem habendum esse, ac qui primùm stationes, & eas deinde atq; iubileum Romæ instituerint, & de primo ueniarum, quas indulgentias dicunt, usu. Cap. I.

Mnes sacræ militiæ ordines superiore libro conscripsi: in hoc ultimo, duces, facta prælia, partosq; triũphos exponemus, ut lectori sit longæ lectionis præmium, noscere præmium, quo Christianæ reipub. milites affecti fuerint. Post itaq; Petri ac Pauli apostolorũ martyriũ, quod plures mortales ad id genus mortis subeundũ inuitauit, quàm deterruit, multi quotidie sexus utriusq;, cùm alibi, tum Romæ, alij alio cruciatu pro re Christiana tuenda consumpti, cœli regnum adipiscebãtur: sed ante omnes, põtifices Romani qui cõtra tyrannorũ sæuitiã audentius ibant, martyrio paßim coronabantur: ita ut illi qui post Petrũ eam sedẽ usq; ad Syluestrũ I. tenuerãt, qui duo & triginta numero fuere, omnes supplicio mactati sint, præter septem, quibus calamitatum concursu preßis uitæ breuitas faciliorem dedit exitum. Istorum sacro martyrum cruore maduit in primis Romana tellus, refertaq; est diuorum reliquijs, quæ breui pòst tempore undiq; à nostris cõquisitæ, eò deportatæ sunt. Quæ res à principio nascentis religionis cũ primis Cleto atq; Anacleto pontificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à prophana plebe,

loca ubi matyres sepelirentur, aßignauit: ille uerò notauit crimine sacrilegij, si quis impedisset, quò minus apostolorũ sepulchra inuiserentur. Ac porrò istuc maximè religioni cõsentaneũ uisum est, quod apud Mat. cap. 9. sic legitur: Ecce mulier quæ sanguinis profluuio laborauerat XII. annos, accedens à tergo tetigit fimbriã uestimenti Iesu, & salua facta est. Et alibi cap. 14. in terra Genezareth: Et cùm agnouissent Iesum uiri illius loci, emiserunt nuntios in totã undiq; finitimã regionẽ illã, & obtulerunt illi omnes male habẽtes, & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriã uestimenti ipsius, & quotquot tetigissent, salui facti sunt. Item in Actis apostol. cap. 5. Magis autẽ accrescebat credentium domino multitudo uirorũ ac mulierũ, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut uenientis Petri uel umbra obumbraret aliquẽ illorũ. Conueniebat autẽ multitudo uicinarũ ciuitatum Hierosolyma afferens ægros, ac uexatos à spiritibus immundis, qui sanabantur omnes. Rursus cap. 19. Virtutesq; non uulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore eius sudaria & semicincta, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur, &c. Quæ cùm ita sint, & Deus poßit, cùm lubet, omni tempore per eiusmodi quoq; modũ miracula edere, non utiq; alienũ fuit à pietate & fide, tales reliquias seruare uenerando. Atq; hinc initiũ esse factum habendi honoris sanctorũ reliquijs satis constare potest. Extitit tamen postea Vigilantius natione Gallus, uel potius Dormientius, uti Hieronymus appellat, qui negabat apostolorũ ac martyrũ reliquias esse colendas, quòd eorũ animæ essent uel in sinu Abrahæ, uel in loco

loco refrigerationis, uel sub aram Dei, unde pro suo iure non possent de suis tumulis, & ubi uoluerint, adesse præsentes: sic, prout ait idem Hieron. qui insaniã hominis facilè cõuincit, uincula inijciebat apostolis & martyribus, ut usq; ad diẽ iudicij tenerẽtur custodia, ne essent cum domino suo, de quibus scriptũ est: Sequuntur agnum, quocunq; ierit. Sed nõ uicit male uigilantis sententia: nos uerò honoramus reliquias martyrũ, ut eum cuius sunt martyres, colamus: honoramus seruos, illius domini nomine, qui ait, Qui uos suscipit, me suscipit. Sunt igitur meritò & templa illis diuis in urbe, aut ijs in locis ubi mortẽ oppetendo sanguinẽ effudissent, aut ubi cõtigisset illorũ ossa humari, posita. Atqui iam planè cognoscamus licet, ueteres Christianos hanc quoq; religionis pietatisq; partẽ minimè aspernatos esse, quãdo etiã Tertul. lib. de finit. dog. ecclesiast. de reliquijs sanctorum ita scribit: Sanctorum corpora & præcipuè beatorum martyrũ reliquias, ac si Christi membra syncerißimè honoranda, & basilicas eorũ nominibus appellatas, uelut loca sancta diuino cultui mancipata affectu pijßimo et deuotione fidelißima adeundas credimus. Siquis contra hanc sententiã uenerit, nõ Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hæc ille autor tam uetustißimus quàm spectatißimus nõ utiq; heri nudiustertiúsue fatus est, cui proin haud fidẽ abrogandã censeas. Ad reliqua pergamus. Sic Calistus primus Romanus Pont. ædem in transtyberina regione ædificauit, dicauitq; Mariæ uirgini: sic postea Constantinus Imp. Petro & Paulo, ac D. Laurentio templa extruxit: sic pontifices qui secuti sunt, alij alias ædes condidere sacras. Quibus pietatis operibus factum est, ut

Christiani uiri ac fœminæ usq; ab extremis quoq; orbis partibus paulatim Romam peregrè sua sponte confluxerint, sacra loca adeundi, diuorumq; sepulchra uisendi causa. Adauxit hanc populorũ pietatem diuus in primis Gregorius: is enim cùm Romæ id temporis quo sederet, quadam letifera laboraretur peste, primùm litanias, ut alibi explicauimus, decreuit: deinde certos constituit dies, quibus in præcipuis urbis templis solenni ritu sacrificaretur, ibiq; pro illo sedãdo malo, oraretur suppliciter: ac ut populus generatim simul frequentior eò illis statis diebus cõcurreret, proposuit delictorum ueniã ad id solẽne accedentibus, constitutis ad ipsa tẽpla sacerdotibus, qui audirẽt uolẽtes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remißionẽ omniũ delictorũ consequerentur. Quæ sanè consuetudo uel hodie seruatur, ubicunq; publica peccatorũ uenia promittitur. Et quia sacerdos potestatẽ habet tam culpam quàm pœnã tollendi, hinc factũ uidetur, ut talis uenia delictorũ uulgò appelletur indulgentia, id est, remißio culpæ & pœnæ. Ad rem redeo. Quamobrem deinceps cuncti obseruantius ad ea templa adeuntes, adeò sanctè precati sunt, ut meruerint eo morbi genere liberari. Durauit inde perpetuò illud institutum, ita ut hodie nihil Romæ sit sanctius: conueniunt undiq; adhuc multi mortales in urbẽ, qui ubi eò peruenerint, nihil prius habẽt, quàm ipsa sacra inuisere loca, in quibus stationes celebrentur. Appellauit Gregor. ea solẽnia sacra nõ indecẽti uocabulo stationes, quasi statas, id est, certis anni diebus ac statutis celebres: nam sic statæ cærimoniæ, ut Festo Põpeio placet, dicebantur sacrificia, quæ certis quibusdam diebus & statutis celebrabantur, quæ non mutarentur,

sed

sed stabilia & firma staret. Vnde Cato: Sacra stata, & solennia sancta seruasti. Alij stationes dictas uolunt ex militari exẽplo, quòd perinde hæc sacra, siue hæ ædes sacræ in quibus illa fiunt, statutis diebus custodiantur, frequententurq́;, ac soleant loca ad custodiã aßignata militibus, quando stant uigilantes. At stationes nostræ sunt, & manent, quando sacerdotes in choro stantes canonicas recitant horas, atq; olim esse cœperunt apud Christianos cõuentus, cùm illi in templo die præsertim dominico stantes precarentur, ut est apud Marcum euangel. cap. 11. Et cùm steteritis orantes: de quibus Tertull. lib. de corona militis, inquit: Iam & stationes aut alij magis faciet, quàm Christo? aut & dominico die, quando nec Christo? Igitur stationes nostras à stando dictas esse, & D. Gregoriũ tam nomen quàm consuetudinem pristinam intermissam retulisse, instaurasse, renouasseq́; satis certum est. Sed domum repedemus. Bonifacius deinde VIII. ad hæc sacra loca uisenda piorum maximè incitauit studiũ, qui primus omnium iubileum retulit, anno qui fuit MCCC. salutis humanæ, quo pœnarum remißionem ijs præstabat, qui limina Apostolorum uisitassent, ad exemplum ueteris legis. Diuersa tamen quædam uidetur fuisse ratio Iudæis anni huius celebrandi, atq; sit ab initio à nostris seruata, quòd illi L. & non ut nostri C. quoq; anno, id solenne repeterent, quodq́; eo tempore apud illos soluerentur nexi, seruiq́; in libertatem uindicarentur, & illis demũ corporũ assertio curæ esset, at nostris animorũ, quod multò optabilius est, ueriorq́; libertas censeri potest: enimuero uerè liberi sunt, quibus peccata remittuntur. Idem autem pontifex iubileũ cẽtesimo quoq; anno seruari mãdauit:

Diuersa ratio iubilei Iudæis et Chri.

quod

quod fecisse uidetur, ut populum cum primis Romanū ab inani seculariū ludorū celebratione, ad uerū solēne sacrum reduceret. Fuerunt ludi seculares, ut Festus attestatur, in honorem Apollinis & Dianæ instituti centesimo quoq; anno, clamante præcone, Venite ad ludos quos nemo mortaliū uidit, neq; uisurus est: nam seculum, centum continet annos, unde ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorum origine suprà lib. 4. diximus. Capitolinus in Gordiano, ait hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebrauit eos Philippus Imp. anno urbis M. Sed unde digreßi sumus, reuertamur. Cæterum tanta uis mortalium ea de causa tum Romam confluxit, ut uix cōmeandi per urbem amplam quidem ac uastam, esset facultas. Quinquagesimo pòst instante anno, Clemens VI. sanxit iubileū celebrari L. quoq; anno, cùm ætas hominis uix iubileū illum C. annorū attingere posset, qui uerus fuit iubileus. Postremò Sixtus IIII. iubileum ad XXV. quenq; annū reduxit, primusq; celebrauit, qui fuit annus MCCCCLXXV. salutis, Id fecit, ut quæq; ætas eius muneris diuini particeps fieret. Ac ita ueniarum, quas indulgentias uocant, iam tum usus celebris esse cœpit: quæ qua de causa, quáue ex autoritate inductæ fuerint in ecclesiā Dei, aut quantum ualere uideantur, nostri recentiores theologi de ea re egregiè laborant. Ego uerò originē, quod mei est muneris, quæritans, nō reperio antè fuisse, quod sciam, quàm D. Greg. ad suas stationes id præmij proposuerit. Quapropter in re parum perspicua, utar testimonio Ioannis Roffensis episcopi, qui in eo opere, quod nuper in Lutherum scripsit, sic de eiusmodi ueniarū initio prodit: Multos fortasse

fortasse mouet indulgentijs istis non usqueadeo fidere, quòd earum usus in ecclesia uideatur recentior, & admodum serò apud Christianos repertus: quibus ego respondeo, non certò constare, à quo primum tradi cœperint: fuit tamē nōnullus earū usus, ut aiunt, apud Romanos uetustißimus, quod ex stationib. intelligi potest. Et subijcit: Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatorium sit, de quo tamē apud priscos nulla uel quamrarißima fiebat mentio, sed & Græcis ad hunc usq; diem, non est creditū esse: quandiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgētias: nam ex illo pendet omnis indulgentiarū existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indulgentijs opus erit? Cœperūt igitur indulgentiæ, postquā ad purgatorij cruciatus aliquandiu trepidatū est. Hæc ille, quæ tu fortè, cùm tanti sint momenti, ut magis certa ex ore Dei expectabas. Atque hoc pacto post Gregoriū ueniarū seges paulatim creuit, cuius messem non exiguam permulti interdū collegerunt, & cum primis Bonifacius IX. cuius tempore huiusmodi uenia, & quidē plena manu, nō concedebatur modò aliquoties, uerumetiā, teste Platina, uelut quæpiam merces quotidie uel paßim uendebatur, non absq; cōcedentis recipiētisq; detrimēto, quādò per hæc ut remedia animæ morborū uenalia, minus permulti à male factis abstinebāt, & clauiū autoritas multò uilior erat. Nec id quidem temerè accidebat, quia, ut dicit Hieron. ubi merces media est, dona spiritalia uiliora fiūt. Quæ utinam non nisi illa uidisset ætas. Secundū hæc Alexander VI. cuius pontificatus incidit, in annū humanæ salutis MD. Sixti secutus institutū, cœpit iubileum nō modò Romæ, sed etiā in longinquis prouincijs, ac stationes ubiq;

nes ubiq; gentiũ propè uicatim instituere, idq; tam sui quàm populi Christiani cõmodi causa, uti aiebat, fecit, quò eum labore petẽdæ urbis leuaret. Quare fit, ut Roma terrarũ regina etiam nunc minus adeatur. Verùm quæ fuerit iubilei anni origo apud Hebræos, iam dicamus. Moses, teste Iosepho lib. antiq. 3. et Origene super Numeros, statuit, ut inter dies, VII. quisq; dies obseruaretur sabbatũ: & inter menses, VII. quisq; mensis sabbatum esset mensiũ, in quo agerentur solennia sacra, quæ dicerentur sabbata sabbatorum: item inter annos, VII. quisq; annus, & in eo si quando Cananæam Iudæi recepissent, quam tandẽ Dauid & Solomon reges assecuti sunt, terra uacaret, id est, nõ araretur, & quæ sua sponte ferret, L. quoq; anno tribulibus essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annũ iubileum dixere, qui et quinquagenarius uocari potest, significatq; libertatẽ. Porrò hoc Mosis decreto, libertate donabantur serui, debitores à creditoribus laxabantur, prædia æstimatis ex æquo fructibus & impensis, restituebantur antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Iosephus eo in libro latè persequitur. Reddit Euseb. ex Philone, huiusmodi agrorum uacationis rationem non contemnendam, ita in 8. euang. præp. scribens: Facilè de VII. quoq; anno dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant, sed agros ipsos cessare patiuntur, ut uires ad futura suscipiant: multò enim fœcundiores redduntur, si cùm cessauerint, in noualia rursus proscindantur: quod etiam corporibus hominum accidit, semper enim eundem ferre laborem, & ualetudini obest, & robur animi atq; corporis deijcit. Et subdit: Magnæ autem humanitatis eorũ illud præcipuè signũ est, in septimo anno

mo anno quoq;, ipsi ab agriculturæ laboribus abstinēt, & si quid sponte agri protulerint, non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore productū est, cōmuniter cuiq; uolenti omittitur, & reliqua. Sed iam Romanorum pontificū & humanitatis studiū, & rei familiaris augendæ rationem hîc commodùm subijciamus.

De origine titulorum, quibus Romanus pontifex utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando primùm literę apostolicæ cœperint obsignari plumbo: ibiq; de usu peruetusto sigillandi literas cera impressa annulo, & de primo annatarum usu. Cap. II.

St sacerdoti in primis nihil ferè cōuenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil summißione decentius, dicente Seruatore: Discite à me, quia mitis sum & humili corde. Et alibi: Beati mites, quoniam ipsi poßidebunt terrā. Cōtrà alienius nihil ipsa superbia, qua multi sæpe inflati, ac simul arrogantia doctrináue, aut generis claritate elati, tum se sacerdotes, tum pontifices præbere, tum ordinis decus ritè seruare sibi persuadēt, cùm præ se cunctos mortales despiciant, asserentes sic dignitatē quam obtinent, poscere, ac nequaquā audientes ipsum dominū tantæ insolentiæ exitū ita prædicentem: Qui autē se exaltauerit, humiliabitur: et qui se humiliauerit, exaltabitur. Huius Seruatoris uaticinationis præceptiq; simul diuus Gregorius bene memor, ut cunctis mansuetudinis exemplū ederet, cùm literas dictaret, sic semper incipiebat: Gregorius Episcopus seruus seruorū Dei: qui & facto æquè idem præstitit: sexcentas enim à Longobardis paßus est iniurias, contra quos tamen non arma mouit, aut aliunde quæsiuit, sed

sola patientia & humanitate dimicauit. Hoc certè pauci illorũ qui successere, sunt æmulati: illud uerò cuncti insigniter usurparũt, quamuis in ea eminentia constituti fortè essent, qui non facilè ab alijs se seruos appellari paterentur. Salutẽ & apostolicã benedictionẽ, Cletus præfationis loco posuisse primus dicitur. Quem salutandi modũ pontifices qui secuti sunt, seruarunt. Christus & suum salutationis genus, Pax uobis, aut huic domui, usurpare consueuit, quemadmodũ Græci peruetusto more χαῖρε, Latini Salue, uel salutem, Hebræi uerò, Pax tibi. Eam salutationẽ nunc episcopi ut sibi peculiarem uindicant. Præterea ab initio fuere scribæ, qui literas scriberent apostolicas, paruo uel nullo petito pretio, quandò adhuc illud Seruatoris præceptum, Gratis accepistis, gratis date, inuiolatũ permanebat. At deìn Ioannes XXII. ineundæ rationis studiosus, qua rem angustam domi iuuaret, collegiũ scribarũ apostolicorum primus numero distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas conscriberent, nonnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos scribas pretio duntaxat adscitos uoluit. Taxationes item constituit, per quas taxatis, hoc est, æstimatis sacerdotijs, quæ ipse contulisset, caperetur uectigal. Rem uerò omnẽ ad apostolicæ pœnitentiariæ, quam dicunt, curam pertinentẽ, Benedictus XII. omnium primus excogitauit, simul & taxationes literarum ordine constituit. Institutum obsignandi literas Rom. pontificis plumbo, unde ad posteros manarit, perdiu quæsiui, plumbo tam pretioso sese, credo, in uiscera terræ rursus abdente, ut ne cuiquam prædæ esset, cùm soli Romani pontifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonem, quo sedente magna sedi facta est

honoris

honoris acceßio, ut suprà lib. 4. demonstrauimus, in cera annulo impreßisse sigilla: uerùm postea cùm Romanus pontifex multa irrogaret priuilegia, ut diplomata diuturniora forent, placuit Stephano tertio, ac deinde Hadriano I. tabulas apostolicas plumbo obsignari. Fuit is annus salutis DCCLXXII. cùm ipse Hadrianus factus est pontifex: nam antiquius non reperitur sigillũ plumbeum: quemadmodũ constat ante Carolũ Magnũ Imp. literas auro obsignasse principũ Romanorũ neminem. At nũc literas cera impressa annulo sigillatas dicimus, quòd teste Varrone, sigillare, sit claudere. Quis uerò primus huiusce rei autor fuerit, minimè proditur, etsi usus est talis uetustißimus, quandò iam inde à primordio orbis fermè conditi, mortales consueuisse annulum digito ferre, pro sigilloq; usurpare, conijcere licet ex lib. Gen. cap. 38. ubi extat quemadmodũ Iudas fecisset stuprum cum Thamar nuru sua meretricio induta uestitu, & promisisset mulieri hœdum, fideiq; seruandæ pignus dedisset annulũ suum, armillas & baculũ, ac illa mox grauida cùm ad pœnã subeundã, more Iudæorum, rapta fuisset, per speciem annuli ostensi sese liberasset. Hunc autem annulũ sunt interpretes ueteris instrumenti, qui sigillum appellent, quòd eo literas signarent, & in primis Sanctes Pagninus, quem mirificè delectat hebraicè paßim loqui, ita ut uim uerbi ignorare haud omnino potuerit. Atqui aliud rei istius testimonium clarius datur: nanq; Iezabel, seu Izebel (utrunq; enim scriptum legitur) uxor Achab Samariæ regis, sicuti in lib. est Regum tertio, per literas nomine uiri sui annulo eius signatas, Naboth hominẽ innocentem à ciuibus eius interficiendum curauit, propterea quòd ille

negasset uineã suã marito uendere. Et Cicero in Acad. quæst. de re ipsa meminit: Quid si in eiusmodi cera centum sigilla impressero? Ita incerto autore, modus is quoq; sigillandi literas increbruit: quem usus tantũ cõmode retinuit. Sed ad collegia scribarũ redeamus. Cùm per hunc modũ res domestica augeretur, Pius deinde secundus Ioannis exemplũ secutus, breuiatores creauit, in ordinemq; redegit. Hos haud ita multò pòst Paulus exautorauit, sed uelut ærario perutiles ministros Sixtus dein restituit, primusq; noua collegia solicitatorũ, adstipulatorumq; instituit, sine quibus nullæ cõficerentur tabulæ, quas bullas dicũt, quò per hoc à plurib. examinatæ difficilius corrũperentur: postremò nouẽ apostolici ærarij notarios fecit, & ijs omnib. certos prouentus constituit, quò eorũ munia uendibiliora forent. Non fefellit opinio: munia enim quæ principio quingẽtis ueniere aureis, nunc alia mille, alia duobus tribúsue millibus uendũtur, adeò qui ea obeunt, suis priuatis rebus seruire sciũt. Hoc tam commodũ inuentũ inescauit & Innocentiũ VIII. ipsius Sixti successorẽ, ut ille secretariorum (sic uocãtur secretiores principũ familiares, qui à secretis sunt) collegiũ instituerit, pristinũ augendo numerũ. Præterea Alexander VI. nouum scriptorũ breuiũ collegiũ instituit, numero octoginta, uel eo amplius. His autẽ scribarũ collegijs ingens quoq; apparitorum, imò harpyiarũ, quibus, ut Poëta ait, sunt pallida semper ora fame, turba seruit, quorũ nonnullos olim tondendi oues optimè gnaros, id est, notarios & tabelliones, ut pauperũ sanguine uictitantes, Nicolaus III. abs se reiecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexand. Imp. unicũ integritatis specimẽ, multò præ-

clarius

clarius edidit exemplũ, uir etsi nostræ minus professor religionis. Is etenim nullũ unquã uendidit magistratũ, dictitans, Qui emit, necesse est uendat. Nec illud omiserim, literas apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Rom. pontificũ decreta continentur, nõ inepte bullas appellari, quando βουλὴ id est, bule, Græcis dicitur & consiliũ, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutata e in a, bula dicimus, ut fit à musice, musica, ac uocabulũ per duplex ll perperàm scribentes, minus elegans reddimus. Cæterũ nullũ inuentum maiores Romano pont. cumulauit opes, quàm annatarum, quas uocant, usus, qui omnino multò antiquior est, quàm recentiores quidã scriptores suspicantur, & annatas, more suo, appellãt primos fructus unius anni sacerdotij uacantis, aut dimidiã eorũ partẽ. Sanè hoc uectigal iampridem cùm Romanus pont. non habuerit tot possessiones, quot nunc habet, & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosq; facere sumptus, paulatim impositũ fuit sacerdotijs uacantibus, quæ ille cõferret. De qua quidẽ re, ut graui, sæpe reclamatũ fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cũ Alexãdro IIII. pont. uixit, sic, ut Franciscus Zabarellus tradat posthac in cõcilio Viẽnensi, quod Clemẽs V. indixit, qui factus est pontifex anno salutis humanæ MCCCV. agitatũ fuisse, ut eo deposito annatarũ onere, uigesima pars uectigalium sacerdotaliũ pẽderetur quotãnis Romano pont. & id quidẽ frustra. Quare pontifex annatas in sua nassa retinuit, ut ne indidẽ exire possent. Atq; hæc omnia in commentarijs in cap. inter cætera, de officio ordin. scripta leges. Atqui satis constat rationẽ fructuum omnium maiorũ sacerdotiorũ putatã fuisse, et summã de-

ductã, quæ cùm uacarẽt, pontifici deberetur, quæ etiã nunc impartitur ab ijs, quibus ea dantur sacerdotia, id quod postremò Bonifacius IX. seu Ioãnes XXII. primò, siue rursus, quemadmodũ suprà demonstrauimus, fecerat, quibus iccirco fuerunt qui annatarũ inuentũ aßignarint. At onus illud annatarũ ab initio omnes generatim populi subire minus recusarunt, extra Anglos, qui suis minorib. sacerdotijs, quãdo ea põtifex dabat, id seruitutis imponendũ nõ censuerunt. Nam Rom. pontifex minorũ quoq; sacerdotiorũ aliarum gentiũ quæ ipse confert, dimidiã capit uectigaliũ unius anni partẽ, si pluris XXIIII. aureis æstimentur. Et hoc annatarum genus uel alijs de causis exigitur etiam ab Anglis, cùm alia alijs sacerdotia copulantur, ut ea fiat priuati commodi copulatio, quæ cõmunis utilitatis disiunctio est, cùm cõceditur, ut quis retinere queat cum episcopatu cœnobióue, minora sacerdotia, cùm fit potestas cuipiã retinendi sacerdotium, quod per leges minimè licuisset principio capere: & cùm sexcenta alia peraguntur ex Romani pont. autoritate, quæ si gratuitò, perinde ac Christus fieri iusserat, si quibus oportet, & quando oportet, cõcederẽtur, si in annatis saltẽ exigẽdis modus esset, cùm graue sit illis, quibus sacerdotia deferuntur, prius annatas & in numerato soluere, quàm uectigaliũ quicquã ex ipsis capiãt sacerdotijs, unde grande faciãt æs alienũ necesse est, damno etiã futurũ amicis, à quibus mutuã accipiũt pecuniã, si quid antè humanitus accidat, quàm eam reddant, nõ hinc profectò scelestes homines causam arriperẽt ad corruptelã religionis, quæ faxit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

De

De Simoniacorum sectæ ortu. Cap. III.

Vm Philippus, qui, teste Euseb. ex septē diaconis ab initio constitutis, fuit unus, Samaritanos ad Christianam religionem traxisset, tum uir quidā nomine Simon, qui antea magicā exercēs artem, eam gentē seduxerat, tandē credidit, et ut Lucas prodit, baptizatus est. Nec ita multò pòst uenerunt eò apostoli Petrus & Ioānes, ut per manus impositionē, eos qui nuper in christianorum collegiū uenissent, munirent spiritu sancto. Cùm uidisset autē Simon per impositionē manuū apostolorū, dari spiritum sanctū, pecunia id demum à Petro impetrare conatus est, cùm fide & pietate debuisset: cui Petrus dixit, Pecunia tua tecū sit in perditionē, quoniam donum Dei existimasti per pecuniā comparari, nō est tibi pars neq; sors in ratione hac, cor enim tuū non est rectum corā Deo, &c. Verùm Simon repulsus, iam inde fuit Petro infestus, Romamq́; ex Samaria profectus, cœpit sub Claudio magicis artibus illustrari: deinde Nerone imperante, multò celebrior factus, inter duos pontes titulū meruit Latinis literis inscriptū, Simoni Deo sancto. Tanta illius diuinitatis erat opinio, cùm apud multitudinē, tum apud ipsum Neronē stultißimū principem, cui stultis artibus insinuatus pollicebatur, prout Egesippus lib. 3. ait, perpetuū uictoriæ cursum, longioraq́; uitæ spatia. Postremò hominis temeritas usq; eò progressa est, ut Petrū sit in miraculorū certamen prouocare ausus, qui cadauer demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis conatus artibus suscitare, mouit omnino aliquid, sed mox illud ut antea exanime iacuit, quod Petrus Christi nomine, ut ui sua surgeret, ef-

fecit. Quo miraculi euentu magus irritatus, professus est se Romano spectante populo, ex Capitolio in Auentinum præpete uolatu euasurū, si Petrus sequeretur, ut id factū facilè declararet, uter Deo esset charior. Iam Simon à terra sublimis uehebatur, cùm Petrus supplex est Deū precatus, ne populū in peius omnia uertentem magicis capi præstigijs sineret. Nec preces frustra missæ: medio enim magus conatu ad terrā ruens, fracto crure, solo affigitur, ac breui pòst ex eo casu est Ariciæ extinctus, quò post acceptam plagā fuerat à suis delatus. autor est idē Egesip. Sic malū ingeniū male perijt, quod non unius hæreseos origo fuit & caput Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui spiritus sancti dona uenalia habuerunt, quiq; affirmabant humanæ naturæ uim nō à Deo esse, sed ex superna quadā uirtute prouenire. Ita uitio nomen inditū, quod Christus prohibuit, aiens: Gratis accepistis, gratis date. Item Petrus uetuit, cùm Simoni dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionē: id quod lib. Reg. 4. legimus Giezi Helisæi puero cōtigisse, qui cùm furtim munera à Naaman Syro, quē propheta à lepra sanarat, accepisset, illicò est ore & toto corpore eadē affectus lepra. Quot quæso quotidie ægroti fierent, si quoties simoniā cōmitterent, Gieziana corriperentur elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis suppliciū constat, sed per ignominiā, quādò quisquis res sacras, quæ dona dei sunt, quoniam, ut diuus Vrbanus ait, à Deo hominibus, et ab hominibus Deo donātur, nundinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxenetā se præbuerit, priuatur sacerdotio, dignitate, ac præfectura deijcitur, infamis habetur, multisq; alijs afficitur probris, quæ lib. decret. epist. 5. latè recensentur. Tanti criminis sola est auaritia parens.

Quando primùm hæreses atque schismata orta, ac in his Lutherana secta, & quæ eorum autoribus sit pœna constituta. Cap. IIII.

Vlla unquã respub. nulla ciuitas ita concors fuit, quin ciues una uel altera de causa, in diuersa interdum abiuerint studia: quod omnibus, præsertim historias non ignorantibus, notius est, quàm ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in uarias ierunt sectas, quas Greci hæreses ab eligẽdo uocãt, quòd quisq; eligat, quæ sequatur uitæ instituta, ut fuerunt philosophorũ sectæ. Sic Iudæorũ populus, quãuis eandem amplecteretur legem, in uarias diuisus fuit sectas, hoc est, hæreses, Pharisæos, Essenos, Sadducæos, Samaritanos, Nazarænos, Herodianos. Paulus ipse apostolus pharisaicæ fuerat hæreseos. Sic populus quoq; christianus, ut suprà enarrauimus, in plures diuiditur sectas. Cæterum cùm nos Dei apostolos habeamus religionis autores, qui nihil quicquã suo arbitratu, quod introducerent, elegerũt, optaueruntúe, sed acceptã à Christo disciplinã fideliter gentibus tradiderũt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro iure eligere uel introducere licuerit, & uocabulum hæresis impiũ inhonestũq; haberi cœperit. Ab hoc theologi nostri hæreticũ uocãt eum Christianũ, qui sectam aliquã uel instituit, uel sequitur, aduersus fundamenta religionis. Huius nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput & principiũ, teste Tertul. lib. de hæresib. Simon magus fuisse fertur, qui accepto simulatè baptismate, primus omniũ Christianã religionẽ modis omnib. labefactare conatus est, à quo eius sequaces Simoniaci dicti, ut proximè docuimus, gratiã sancti spiri

tus uenundari uolebant, & naturā nostrā non à Deo, sed ex superna quadā ui esse prædicabant. Ita Simon statim ab initio, uirus tabificū in mediū uomit, quò radices crescentis religionis enecaret. Cui malo apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerunt, quò semper essent pseudoprophetæ, à quibus, sicut Seruator admonet, caueremus, quippe qui ueniunt ad nos in uestimentis ouiū, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaque Simoni, autore eodē Tertull. Menāder, patria etiā Samaritanus successit: is magica arte nequaquā magistro inferior, maiora passim patrabat portenta, seipsum seruatorem iactitans, ad salutē hominū è cœlo descendisse asserebat, nec quenquā posse dæmones malos uincere, nisi foret ab se magicis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoq; datū, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitatē homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur. Est per idē tēpus et Nicolaianorum exorta hæresis, cuius autorē ferunt Nicolaum aduenam Antiochenū, unum ex VII. diaconis ab apostolis cum Stephano factis, quòd is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborās, et reprehensus ab apostolis, produxisset uxorē forma excellentem in mediū, reliquissetq; illā habendā, qui eam concupisceret: & inde ortū, ut isti arbitrarentur fas esse, communes habere uxores, cùm re uera Nicolaus nihil simile unquā cogitasset, uir pius & bonus, qui apostolorū dicto audiens ideo uxorē in medium duxisse uidetur, ut per id argueret uenereā uoluptatē magis cōtemnendā, quàm expetendā esse, id quod sentit Eusebius, qui dicit Nicolaianos ut impudentes, nō aliunde nisi à suis libidinibus fœdū uitæ institutū accepisse. Iisdem quoq; temporibus

poribus Corinthus aliquid etiã sceleris ausus, circuncisionem seruandã, & homines mille annos post resurrectionem, in uoluptate carnis futuros prædicabat. Hũc Eusebius ait, Ephesum esse aliquãdo profectũ, & fortè in balneas introisse, ac eodẽ temporis puncto apostolũ Ioannẽ eò sese lauandi gratia contulisse, & cùm audiuisset Corinthũ intus esse, discessisse continuò dictitantem, Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruant, in quib. Corinthus lauatur ueritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ uitæ exitiales esse uitandos, sicuti Apostolus etiã iubet. Erupit uel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante matrẽ non fuisse: quã Ioannes ut infringeret, postremus omniũ ad euangelicã historiã aggressus dicitur, qui asserturus diuinam Christi naturã, est altisonũ illud exorsus, In principio erat uerbũ. Per idem quoq; temporis aliquot alij extitere uiri docti, qui de re christiana nõ tam subtilius quàm malitiosius exquirentes, facilè in errorẽ deducti sunt, & in primis Basilides Cerdo, qui asserebat duo fuisse principia contraria: & eius discipulus Marcion Stoicus, qui negabat Christi patrẽ fuisse Deũ. Valentinianus Platonicus philosophus, is aiebat Christũ nihil accepisse ex Virginis corpore, quòd per illud tanquam per fistulã purus transisset. Montanus, qui se paracletum uocitabat. Apelles, is tradebat Christũ per phantasias Deũ uisum esse hominibus. Sabellius, qui unã duntaxat patris & filij & spiritus sancti personã esse dicebat. & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illũ à matre tantùm originẽ duxisse, ac eam post Christũ natum, è Ioseph uiro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nempe

furor diu bacchatus, tot & magnos quidẽ uiros in dirã subinde rabiem egit, ut eiusmodi impietatis ueneno infecti, alij alias introduxerint sectas, totą; eas referserint erroribus, ut penè plus in illis ex mentibus hominũ eximendis sit ad extremũ laboratum, quàm principio fuerit in iaciẽdo religionis fundamento insudatũ. Ab eiuscemodi singularibus priuatorũ hominum opinionibus quas hæreses dicimus, itum est ad publica dißidia, quæ graia uoce schismata nuncupantur. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ contagiones, ita ab initio concordiam sacerdotũ disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu conflictatũ sit. Eius dißidij primus omniũ autor fuisse traditur Nouatus Romanus presbyter: is enim episcopatus adipiscẽdi auidus, nihil pensi habebat, quo modo optati compos fieret, qui aliud corde dißimulãs, aliud ore simulans, dolosis uersutisą; consilijs nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulauit, quorũ suffragijs iuuaretur. Verùm illi, ut apud Cyprianũ & Eusebium est, ubi cognouerant hominis ambitionem, se ab eo seiunxerunt: at quos sui similes sibi sociauit, facilè in fide retinuit. Eo itaą; annitente, Nouatianus homo gloriæ cupidus, põtifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, mũdos appellauit. Negabãt ij apostatas, etiã si pœnituisset, esse recipiendos, uelut parum liquido documento demonstrasset Christus, à pœnitentia nulli negãdam esse ueniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum restituit. Apostatas autem appellant eos, qui à priori uitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius pont. habita in urbe Roma antistitũ synodo, Nouatianũ hæreticũ pronuntiauit, damnauitą; unà cum Nouato, ac reliquis eiusdẽ sectæ socijs. Ita Nouatus circiter

citer annum salutis CCLV. primi schismatis autor fuit, Cypriano uel testificante, qui epistola VIII. lib. II. ad Corneliũ ad hunc modũ scribit: Nouatus rerũ nouarũ semper cupidus, auaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper istic episcopis male cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adulatur, ut fallat: nunquã fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad cõflanda seditionis incendia: turbo & tẽpestas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis aduersarius, pacis inimicus. Idem est Nouatus, qui apud nos primùm discordiæ & schismatis incendiũ seminauit, &c. Octogesimonono deim pòst anno, est alterũ schisma ortũ, quod sacerdotalẽ ordinem maximè afflixit. Arrius enim presbyter Alexãdrinus, principe Constantino magno, sectæ fuit autor, quæ ab æterna Dei patris substantia, quã uocant, filiũ conabatur separare: cuius sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamen durauit perdiu postea contagio: nam latius opinione omniũ hominũ, malũ hoc disseminatũ est, manauit enim per bonã orbis partẽ, & non obscurè serpens multas prouincias occupauit. Tertiũ deinde secutũ est schisma, cùm Damasus factus est pontifex: nõ enim suffragijs tantũ est certatũ, sed ui quoq; & armis. Et hæc fœda pontificum contentio in hodiernum usq; diem hoc latius proserpsit, quò honorum ambitio in dies magis magisq; sacerdotes inuaserat. Quartum postremò uidit religionis dißidium nostra ætas, nouitate rerum nimis solicita, cùm Leo decimus Romanus pontifex illo ipso anno, qui fuit humanæ salutis MDXVII. haberet etiam in Germania procuratores indulgentiarum, quas uocant, & illi suæ quoq; utilitatis studio prædica-

prædicarent eas indulgentias non solùm ualere ad salutem uiuorũ, uerũetiam ad subleuandas mortuorũ animas, quæ in purgatorio, quod dicitur, eßẽt. Tum Witembergæ in oppido Saxoniæ celebri, præstò fuit quidam Martinus cognomento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in theologia apud suam gentẽ primarius, qui illud improbarit. Procuratores ea re ualde cõmoti, primo quoq; tempore Romã ad magistratus deferunt nomen Lutheri: is continuò ut deorũ cõtemptor accusatur, citatur, causa agitur, sed quia ad diẽ dictam non adfuit Romæ præsens, ut responderet, paulò pòst declaratur hæreticus. Verùm quoniã eiusmodi indulgentiarum quæstus iam in odia hominũ cum procuratoribus incurrerant, permulti magni uiri Martino protinus adiumento fuerunt, & in his Fridericus Saxoniæ dux, qui Lutherũ consilio, autoritate, armis deniq; tegeret, ne ulla eum uis attingere posset. Lutherus igitur tali præsidio munitus, paucis pòst mensibus non dubitauit ire Augustam, quò Thomas Caietanus cardinalis S. Sixti, monachus Dominicanus, eius turbæ reprimendæ gratia à Leone legatus fuerat. Ibi cum Thoma acriter conflictatur, de indulgentijs, de pontificis Rom. potestate disputat: sed ueritus ne Cardinalis ad extremum rem omnem magis imperio quàm disceptatione definiret, idq; sibi timẽs, domũ redijt, ac tum fauentibus amicis, maiora ausus, de omnibus deniq; religionis mysterijs scribere, suaq; scripta foras dare cœpit. Ita licentia parta loquẽdi, secta breui tempore mirabiliter creuit, quæ euangelica dicta est, eò quòd haud ullam asseueret recipiendã esse legẽ, quæ ad animarũ salutẽ pertineat, nisi quam Christus aut apostoli dedissent: primumq; eo

anno

anno MDXIX. suũ uestigiũ in terris posuit, mansurũ, ut uidetur, quoad Christus ipse populũ suũ, culpa rectorũ ita in duas sectas seiunctum, rursus coiuerit, à quo istuc optimus quisq; maximè petere precariq; debet, ut ne maior indidẽ fiat religionis labes. Pœnã autẽ quæ hæresum autores sequeretur, primùm Apostolus cõstituit, ad Titũ ita scribens: Sectarũ autorẽ hominẽ post unam & alteram admonitionẽ fuge, sciens quòd euersus sit, qui eiusmodi est, & peccet per se damnatus. Deinde Chrysost. homilia 47. in cap. 13. Mat. ubi de zizanijs fit sermo, alterã ponit, cùm inquit: Non prohibet dominus cõciliabula hæreticorũ dißipare, ora obstruere, libertatẽ loquendi cõcidere, uerùm interficere ac trucidare. Dein anno salutis humanæ CCCXXIIII. Nicena synodus, teste Platina in Syluestri Rom. pont. uita, aliam pœnã Arrio cõstituit, qui cũ sua cohorte, in exiliũ ire coactus est. Posthac circiter annũ salutis CCCLXXXVIII. Theodosius & Valẽtinianus Impp. multandos decreuerunt hæreticos damnis, ignominijs, uerberib. exilijs & morte, quemadmodũ extat in Cod. iuris ciuilis, cap. Arriani: ubi lege sanctũ est, ut istuc maleficũ hominum genus ultimo afficeretur supplicio. Hoc edictũ Hostiensis in sua summa super tit. decretaliũ explicãs ait: Et licet in hæresi lex imponat pœnã ultimi supplicij, quod ultimũ suppliciũ alia lex, ff. de pœnis, interpretatur mortẽ: de consuetudine tamen tales cremãtur. Idem Abbas post Hostiensem, super illud cap. ad abolendã. extrà de hæret. sentit scribens: Sed ius ciuile punit hæreticum capitali pœna, seu pœna mortis, ut l. Arriani. Cod. de hæret. coniuncta l. ultimũ suppliciũ. ff. de pœnis. & hanc pœnã esse debitã interpretatur consuetudo. Con-

uenit

uenit ergo in hoc, lex canonica, ciuilis & cõsuetudinaria, ut cõmuniter puniatur pœna ignis. Postremò anno salutis circiter MCLXXX. Federicus I. Rom. Imp. legem de comburẽdis hæreticis tulit, uelut in quadã eius constitutione patet, cuius initiũ est, Vt cõmissi. Ex quo factum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex statuerit hæreticũ hominẽ sacris initiatũ primò desecrandum, mox uerò tradendũ locorũ magistratibus, quò igni necaretur, uti eodem cap. ad abolendã. extat. Atq; hoc equidem ex Mosis institutis acceptũ satis liquet, qui primus omnium doctores impios & pestiferæ doctrinæ magistros, morte mactandos cõstituerat, cùm ita de ea re in Deut. cap. 13. sanxisset: Si surrexerit in medio tui prophetes, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non audies uerba prophetæ illius, quia tentat uos dominus Deus uester, ut palàm fiat, utrũ diligatis eum, an non. Propheta autẽ ille interficietur, quia locutus est, ut uos auerteret à domino Deo uestro. Et addit: Si tibi idẽ uoluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, uel filia, siue uxor, aut amicus, nõ acquiescas ei, nec audias, sed statim interficies: sit primũ manus tua super eum, & pòst omnis populus mittat manũ, & sic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una urbiũ tuarũ dicentes aliquos, Egreßi sunt filij Belial de medio tui, & auerterunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei ueritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores urbis illius in ore gladij, et delebis eam. Quicquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi, ac

postremò

postremò uiuos cremandi ritum manasse certò propémodum scire licet. Atqui eò redeat, unde aberrauit, iam oratio. Iis autem sanandis animorum morbis, nullum efficacius inuentum est remedium, quàm sæpius habere concilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotum pariter, ac prophanorum hominum uita, antistites ut peritißimi medici maturè possent mederi ex aduersa ualetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam salutare medicamentũ explicandum, iam stylus se commodum transferat.

Quo primùm tempore pontificum concilia publicè haberi cœperint, atq; quorum conuentuum decreta à patribus recepta sint. Cap. V.

Vetus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud alias gentes, habere concilia, & in ijs deliberare de rebus agundis: sic constat Mosen & Iosue, teste Iosepho, sæpe facto populi conuentu, consueuisse agere: sic Ægyptios ac Persas, ut autor est Herodotus, itidem factitasse: sic apostolos in unum conuenisse locum, cùm Mathiam in numerum XI. cooptarunt, cùm VII. diaconos elegerunt, cùm autoritate Petri & Iacobi decretum est, ne gentes onerarentur lege Mosaica, sed tantùm abstinerent se esca suffocati animantis, item sanguinis & carnium simulachris immolatarũ, ac ne stuprum facerent. Nam tum ipsorũ tam apostolorũ quàm presbyterorũ synodus coacta est, teste Luca in Actis, cap. 15. ita scribente: Surrexerũt autem quidam de factione Pharisæorũ, qui crediderant, dicentes, quòd oporteret circũcidere eos, ac præcipere, ut seruarẽt legem Mosis, conueneruntq; apostoli ac presbyteri, ut dispicerent de hoc negotio.

Hinc

Hinc nata esse uidetur cōsuetudo habēdi concilij. Cornelius, quod satis liquet, primus omniū in urbe Roma, LX. episcoporū, totidem presbyterorū ac complurium diaconorum conuentū fecit, in quo, uti suprà prodidimus, Nouatiana est hæresis damnata. Meminit & Cyprianus, per idem tempus episcoporū conuentum Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium, patres bis, hoc est, semel Dionysio, deinde Felice sedente, conuenisse Antiochiam contra Paulum Samosatenū eius ciuitatis episcopū, atq; illum demum damnasse. Is enim Paulus uir intolerabili superbia, simulatq; est episcopatum adeptus, cœpit inter uiam præ insolentia literas relegere, et dictare, multis cōstipato agmine præcedentibus, ac subsequētibus: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Christianā religionē detestabantur. Ab hoc Paulo, opinor, nostros pontifices pomparū ordinem, quem nunc ducunt, accepisse. Paulus demū, qui duas in Christo naturas negabat, sed tantùm hominem affirmabat, idq; ab Apostolis olim traditū falso dictitabat, in eo cōcilio criminis cōuictus damnatur. Sed tunc cùm principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, paßim in Christianū nomen sæuirent, illa non tam publica quàm priuata concilia fuisse, credere par est: at ubi Constantinus religionē nostrā ita uolente Deo, est complexus, tum deniq; nostris de Christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conuentus Constantino imperāte habitus, & primus & celeberrimus omniū meritò censetur, uelut certum religionis firmamentum. Pari quoq; habentur honore & quinq; alij in terra Græcia facti, quorū IIII. dogmata, teste Gratiano dist. 15. uelut IIII. euāgelia recepta sunt.
Primus

Primus itaq; conuentus ad Niceam Bithyniæ urbẽ opera Constantini est actus, ubi CCCXVIII. interfuere episcopi, in quo Arrius, cuius paulò antè meminimus, damnatur hæreseos. Fuit hic annus salutis CCCXXIIII. Quo quidem tempore Syluester primus, apostolicã tenebat sedem. Constantinopolitanus alter ab eo quem primũ dicunt, Damaso pont. In hoc res acta est contra Macedonium & Eudoxũ, negantes deũ esse spiritũ sanctum. Tertius Ephesinus, Cœlestino primo Romanã sedem tenente, in quo Nestorius Constantinopolitanus episcopus damnatus, qui Mariã hominis, non Dei matrẽ fuisse aiebat, quiq; aliam personam carnis dicere, aliam diuinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error est in eo discussus. Fuit Eutyches Constãtinopolitanus abbas, qui asserebat Christũ post humanam assumptionẽ non ex duabus naturis constitisse, sed sola diuina fuisse contentũ. Hæc sunt quatuor illa sacrosancta concilia, unde religio auctior augustiorq; facta est, quæ D. Gregorius admittenda censuit, ita memorans: Sicut sancti euangelij quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere & uenerari me fateor, hæc tota mente complector, integerrima approbatione custodio, quia in ijs, uelut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit, & cuiuslibet uitæ communis atq; actionis norma consistit. Quintus conuentus est Byzantij iussu Vigilij pontificis habitus, quo Theodorus oppugnatur. Aiebat impius Theodorus, diuam uirginẽ solùm hominem peperisse, non Deum & hominem: estq; in ea synodo decretum, ut Christi mater θεοτόκος, id est, Deum pariens diceretur. Hanc quoq;, teste Gratiano, diuus Greg. pari ueneratione recepit. Sextum Constan

tinus IIII. Imperator Agathonis iussu, conuentum CC. episcoporum et eo amplius, Byzantij quoq; faciendum curauit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et hũc Hadrianus primus cum omnibus canonibus suis, ut 16. dist. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo Bedas itidem abundè meminit, in eo libello, quem de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia alibi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conuentũ indici, nullumq; à quibusuis actũ haberi ratum liceret sine Romani pont. autoritate, Marcellus primus omniũ sanxit, deinde Iulius, & Damasus, & Gregor. illud idem statuere. Verùm ut decretũ illud frugiferũ quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubiq; extirpati, eorumq; conuenticula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit commodi, cùm per id iam penè desitũ sit à concilijs habendis, in quibus cuncta ex æquo tractarẽtur, Pont. Romano eiusmodi negotium non magnopere curante. Quapropter cùm iam diu compertũ foret, illud solùm Christianæ reip. quocunq; tempore obfuisse, Martinus quintus statim pontifex creatus in Constantiano conuentu, in quo pestilentißimum trium pseudopontificum schisma est sedatum, sicut apud Platinam scriptum leges, decreuit ut decimo saltem quoq; anno Rom. pontifex, et omnes Christiani principes in unum locum coirent, de summa rei consulturi: quod hactenus minimè est seruatum, quamobrem religio in dies singulos maius proculdubio damnum facit. Eò quoq; spectat Niceni conuentus decretum, quo cautum est, ut episcopi quotannis prouinciales synodos bis celebrarent, ad suos, quatenus opus esset, aliorũq; mores corrigẽdos.

 Qui

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos insectati fuerint, & ibidē qui martyrij primum palmam tulerint: atq; unde dictum, quid'ue sit martyrium. Cap. VI.

Lato in sua republica ueritatē in primis cultam uoluit, quòd ea dijs et hominibus dux sit omniū bonorū, cuius qui fœlix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causa Christus in mundū uenit, dicēs: Ego ad hoc natus sum, et ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meā. Conflauit sibi inuidiā ob hanc rem Seruator apud Iudæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic ueritas apud mortales ueritatis inimicos, sibi malo, ac suis cultoribus pariter bono non fuit: nam prima à Iudæis orta est, ut attestatur Eusebius, in Christianos persecutio. Cùm enim Apostoli præceptoris uestigia secuti, nuntiarēt uerbū ueritatis, et Petrus ante alios coargueret Iudæos iniquitatis, quòd Christū tradidissent morti, hortareturq; ad pœnitendū, eò furoris inuecti sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. Is enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cū ijs de re diuina in certamē descendit, qui uarijs nominibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani. Ibi cùm plures & docti, ut ipsi uideri uolebant, uni nō resisterēt, sed cœlesti sapiētia qua supernè erat instructus iuuenis, obruerentur, cum fremitu & indignatione circumstabāt Stephanū, uixq; manus præ nimia ira abstinebant. Interim uerò testatus ille se cœlestē gloriā intueri, maius adhuc in se odiū concitauit: eam enim uocē ut impiam litigatores abhorrentes, facto in illum impetu,

urbe eijciunt, eiectũ lapidibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Christianæ religionis publicus assertor, mortem occubuit. Tum, sicut Lucas ait, erupit persecutio magna aduersus Christianos qui erant Hierosolymis, & omnes dispersi uel potius dissemіnati sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter apostolos, ut afflictionis occasio, quemadmodũ diuus ait Hieron. fieret euangelij seminariũ, quandò illi id paßim prædicabant. Cùm uerò primùm Christianũ nomen inter gentes audiri cœpit, tum ut dijs inuisum infensius illis odio fuit, utpote quod iamiam præsagiebant reliquas esse religiones solutorũ, quod impẽse auertere conati sunt semper uanorũ deorũ cultores: nam Athenienses Diagorã philosophum ex urbe sua pepulerũt, eò quòd, ut Cicero de natura deorũ tradit, deos negasset, & omnem deorum opem, quò sic animos hominũ à religionis cultu auocaret. Iidem Socratem damnarunt, quia nouã religionem introducere uisus est, qui per Aristophanẽ poëtam comicum in comœdia quam Nebulas inscripsit, falso culpatus est, quòd fabulas coleret, & de Atheniensium religionibus detraheret, ac pubem seduceret. Item, ne plura cõmemorãdo unius rei exempla, longius à proposito trahamur, Romani cùm duas reperissent in agro Lucij Petilij scribæ seu Terentij, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi erant, latini septẽ de iure pontificũ, totidemq; græci de disciplina sapientiæ, latinos, autore Valerio, magna diligentia seruandos curarunt: græcos, quia ex aliqua parte ad soluendã religionem pertinere existimabant, cremarunt. Ita in ipso introitu nouæ alicuius religionis obsistere studebant. Vnde Nero
princeps

princeps maiorum suorum curam sacrorũ æmulatus, cùm audiuisset Petrũ & Paulũ in urbe nouum euangelij dogma prædicare, nouamq; religionẽ inducere, indignatus haud multò pòst, utrunq; morte affecit, ac indixit persecutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem primã, ut suprà ex Eusebij testimonio ostendimus, insectationẽ inchoarũt Iudæi. Sunt tamen qui hãc Neronianã primo ponant loco, ut primã Imperatorũ iussu motam. Et ut Rom. populũ homo sceleratißimus concitatiorẽ in nostros redderet, tale facinus comminiscitur. Cùm per cuncta iam crudelia facinora, uelut humani generis pestis esset debacchatus, ne patriæ etiam parceret, seu deformitate ueterũ ædificiorũ offensus, siue, uti quidam ferunt, cupidus Troiæ ardentis similitudinem cernendi, maiorẽ urbis partẽ incendit. Sex continuos dies ac totidẽ noctes illud incendiũ per urbis ædificia sacra & prophana peruasit, ac multas ciuium fortunas absumpsit. Ad leuandã igitur sceleris atrocitatem, omnem cladis illius inuidiã in ueræ pietatis cultores uiros innocentißimos reiecit, subornatis qui Christianos eius incendij autores falso criminarentur. Quapropter plurimi illius ordinis arrepti, sunt supplicio affecti. Cæterũ quàm procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Taciti Cornelij declarant uerba, qui christiano fuit nomini ualde inimicus: is, Non perinde, inquit, tam crimine incendij, quàm odio humani generis conuicti sunt. Et deinde pergit: Addita pereuntibus ludibria, ut ferarũ tergoribus contecti, canũ laniatu interirent: aut crucibus affixi, ubi dies defecisset, in usum nocturni luminis urerentur. Tranquillus item delyrus pietatis hostis, ait: Afflicti supplicijs Christiani, genus

hominũ superstitionis nouæ & maleficæ. Ita principes Romani ab initio, sicut D. Cyprianus uerißime ait, in odiũ nostri nominis coniurarũt, ut nos odisse inciperẽt homines antequã nosse, ne cognitos aut imitari poßẽt, aut dãnare non possent. Nec ita multò pòst Domitianus tertiam in Christianos molitur persecutionẽ, Traianus quartã, M. Antoninus & L. Aurelius Commodus quintam, Seuerus Pertinax sextã, septimã deinde mouet Maximinus, octauã Decius, nonã Valerianus, Aurelianus decimã, Diocletianus undecimã ab illa prima Iudaica, à Neroniana uerò decimum tenet locum, quem ordinem scriptores nonnulli seruant. Porrò hæc omnibus omnino diuturnior immaniorq; est habita: nam, ut Eusebius tradit, & libri sacri exusti sunt, & si quæ essent sacræ ædes dirutæ: præterea si quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato, remanebat infamis: serui Christiani libertatem consequi non poterant: milites item Christiani cogebantur aut idolis immolare, aut militiam cum uita pariter deponere, edicto principis in foro posito. Postremò Maxentius, Licinius, & Maximianus, tres uno tempore cum Constantino principes, Christianis maximè infesti fuere, quibus merito affectis supplicio, Constantinus solus rerum potitur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter has autem sæuißimorum principum cruentißimas insectationes, non defuere unquam, qui contemnentes iussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem seruandam, ad supplicia, quò mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur, nisi qui legitimè certauerit. Hoc consilium ex Christo Seruatore est, dicente: Si quis uult post me

uenire,

uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Idem præmium sequentibus se proponit, cùm inquit: Qui perdiderit animã suã propter me, inueniet eam. Huius spei plenus, ac ut plusquã propheta futurorum nequaquã nescius Ioannes Baptista, primus ueritatis causa, hoc est, quòd incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraretur nuptias, uel quia, sicut Iosepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat, orta esset noui motus suspicio, morte ab Herode affectus est, qui iure primitiæ martyrũ dici potest. Verũtamen cùm omnia nostræ religionis mysteria à paßione, quàm uocãt, Christi, ut tum cõsummata cœpissent, teste Hieron. aduersus Iouinianũ, qui ait: Neq; enim euangelium ante crucẽ Christi est, ideo Stephanus leuita, qui, ut suprà diximus, ab ipso statim nascentis euangelij principio, primus omniũ christianũ nomen publicè professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus uerò rem altius repetens, id Abel iusto tribuit, dicens: Imitemur fratres charißimi Abel iustum, qui initiauit martyriũ, dum propter iustitiã, primus occiditur. Sed de initio martyrij Christianorũ hîc agitur, quod quale sit, iam opportunè dilucidemus. Μαρτύριον enim græcè testimonium dicitur, & apud nos idem significat ab effectu, sicut mors uocitatur pallida, quòd qui supplicium religionis causa perferunt, ij testimonium tribuant uirtutis egregiæ ueræq; pietatis, qua Deum colunt: & martyres dicti, qui alijs testimonio sunt, pro Christo esse moriendum, qui suos milites præmio æternæ uitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gentium adeò breui tempore, ac tale Christianæ rei fundamentũ

iecerunt, ut liquidò liqueat, ex odio aduersariorũ, plus honoris & dignitatis nostræ religioni accessisse, quàm ex illorũ patrocinio, si fauissent, proficisci potuisse: hoc etenim ueluti citò omnino casurũ hominũ fauor peperisset, illud ut perpetuò duraturũ solũ Deum per eos, quos ex mortalibus, propter animorũ uirtutes, immortalitate donauit, præstitisse cõstat. Ita deniq; insectationes reipublicæ nostræ bono fuere, quando christianum nomen quanto magis ab ipsis inimicis depressum, tanto magis illud nobis illustre celebreq; redditum est.

De christianæ reipublicæ præstantia. Cap. VII.

Iam suprà prodidimus, quæ nostræ spiritualis reipublicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint instituta, quæ usq; adeò ad bene beateq; uiuendum conducunt, ut nemo nõ illa ipsa iure poßit ac debeat probare, uel Aristippus ipse, qui animã cum corpore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deum curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis cuncti nascimur liberi, quo profectò secundum uitam ipsam, nihil cuiquam mortali aut optabilius, aut felicius contingere potest, utpote quod omnes ethnici desiderarunt semper, hodieq; permulti desiderãt populi. Vnde uerißimè ille ait,

Non bene pro toto libertas uenditur auro.

At statim nati ex præcepto Seruatoris docemur, ut omnia quæcunq; uolumus ut faciãt nobis homines, sic & nos faciamus illis, atq; diligamus alios sicuti nosipsos. Per hæc mutuæ charitatis officia, sunt nobis interdicta homicidia, furta, periuria, mẽdacia, adulteria, stupra, ac omnia deniq; mala, quæ ab homine in hominem proficisci possunt. Item ne nos uoluptatibus intemperanter

immergamus, sunt diuina præcepta, quæ nostris abundè moderentur animis. Verùm quoniam nihil non parum gratè sine comparatione laudatur, consilium est aliarum quoq; gentiũ mores & instituta summatim memorare, quò præ illis, nostra sancta esse ostendamus, ac quid ethnico christianus semper præstiterit, planius faciamus. Apud Scythas, qui cum Ægyptijs de generis uetustate diu certarunt, probro dabatur hominem nõ occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudentes, captiuos immolabant, sanguinemq; eius potabant, quem primum cepissent, uescebantur carnibus demortuorum parentũ. Sarmaticis uirginibus non prius nubere mos fuit, quàm hostem peremissent. Nomades mactare seniores parentes, eorumq; carnes crudas comesse solebant. Ægyptiorũ fœminæ olim uirilia munera obibant, contrà uiri muliebria, inuicem genitalia membra honorantes, quòd per ea instrumenta genus conseruaretur humanum. In Africa quoq; & alij aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi uitã degebant, qui plurimũ serpentum carnibus uictitantes, bonarũ omniũ artium expertes erãt. Punicæ fœminæ quæstũ uulgato corpore faciebant, dotis comparandæ causa. Asia quam dicunt minorem, unicum semper fuit seminarium uitiorum, repertis cuiusuis generis ad corrumpendã uitam mortalium illecebris deliciarum. Quapropter Lacedæmonij luxuriæ contẽptores & laboris patientes, diu suorũ ciuium oculos, uti Max. Valerius ait, à contẽplanda Asia retraxerunt, ne inuitamento eius capti, ad delicatius uitæ genus prolaberentur. In Græcia consuetudo fuit, ut ijs quibus satietate uitæ honesta peteretur mors, potio uenenata ad hoc publicè asseruata daretur. Quod sanè

longè importunißimū post homines natos institutum; inde in Galliam translatū Maßilienses aliquandiu seruarunt. Iidem Galli consueuere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, persuasum habentes animos omnino immortales talia cōmercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret. Hispani olim permissa re domestica fœminis, rapinis inseruire, et armis, fas habebant. Germanis idem fuit studiū: materia enim munificentiæ erat, per bella & cædes, non arare terram, nec expectare annū, sed prouocare hostes potius, & uulnera mereri: pigrū nempe & iners uidebatur, sudore acquirere, quod possent sanguine parare. Sed & Romani, quanquā continētiæ amantißimi, nōnulla habuere instituta minus laudabilia: non enim publicè solùm, uerumetiā priuatim nihil agebant, nisi auspicio prius sumpto. Itē aßiduis spectaculorū illecebris iuuentutē maximè corrumpebāt: nam cùm iugiter agerent fabulas, quarū argumenta maiore ex parte, stuprorum cōtinebant actus, iuuenes talia spectando, imitandi licentiā sumebāt. Quæ præterea inde per incautū serperent contagia uulgus, audi D. Cyprianū ad Donatum ita scribentē: Adulteriū discitur, dum uidetur: & lenocinante ad uitia publicæ autoritatis malo, quæ pudica fortasse ad spectaculū matrona processerat, de spectaculo reuertitur impudica. Adhuc deinde morū quanta labes, quæ probrorum fomenta, quæ alimenta uitiorū ex histrionicis gestibus? Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraq; seruabant, quibus longè ab humanitate, mā suetudine, honestate trahebātur, quæ pluribus persequi, ut notiora, alienum institutis meis, esse duxi. Nihil est item quod de singularū theologia repetamus,

cùm id in initio operis affatim proditum ſit, ne rurſum turpem impietatem potius quàm theologiã doceamus, cùm alij elementa, alij ſolem & lunã, alij animalia, alij deniq; ipſos mortales homines pro dijs & haberent et colerent. Sed Romanorũ in primis uana erat religio, qui deos alios ad beneficiendũ, ut Iouem, Iunonẽ, Pacem, Concordiã: alios ad minus nocendũ, ut Veiouem, Febrẽ, Robiginẽ, Malefortunã, colebãt: eademq; ratione ſuis Imperatoribus, quamuis multò ſceleratiſsimis, aras ſacrabãt. Et ijs cuncti mortales obuoluti tenebris, tam turpiter delyrabant. At ubi mundo lux uera, hoc eſt, Chriſtus Seruator noſter affulſit, quæ illuminauit omnem hominẽ uenientẽ, ut perhibet Ioãnes, in hunc mundũ, & in omnẽ ſimul terrã apoſtolorũ ipſum euãgelicum dogma prædicantiũ exiuit ſonus, ac in fines orbis terrarũ uerba illorũ, tunc uniuerſi iamiam reſipiſcentes uerã religionẽ ultrò complecti cœpere, qui uelut nouæ plantæ in lætiſsimũ ſolũ translatæ, ſenſim ſyluestrẽ exuerunt animũ, ſeq; in florẽ ſuauitatis cœleſtis induêre. Per hunc deniq; modũ ceſſauit illa ueterũ morum feritas, omnis prorſum uitæ turpitudo, omnis falſæ diſciplinæ informatio procul acta, in quorũ locum euãgelica uita publicè recepta, ſancti & pudici mores paſsim admiſsi, laudata uirginitas, cõiugalis pudicitia, frugalitas, ſobrietas, iuſtitia, mãſuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Chriſtiana apportauit, ita ut nemo mortaliũ omniũ iure queat inficiari, quin eius inſtituta optima ſint, atq; ad bene caſteq; uiuendũ efficaciſsima: nam hæc nõ armis, ſed ſalutari cœleſtiq; doctrina, integerrimæq; uitæ exemplis, ſola potuit gentium omnium quamuis barbararũ feritatẽ duritiamq; mollire. Senſit

hoc in ipso primordio Tiberius Cæsar, dicente Tertul. in apolog. Tiberius, cuius tempore nomē Christianum in seculū introiuit, annūtiatā sibi ex Syria Palæstinaq; ueritatē illius diuinitatis detulit ad senatū, cum prærogatiua suffragij sui: senatus quia non ipse probauerat, respuit: Cæsar in sentētia mãsit, cōminatus periculū accusatoribus Christianorū. Traianus quoq; itidē sensit, qui certior factus à Plinio II. Bithyniā id temporis obtinente, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis reperiri, iußit ut non inquirerētur, uerùm oblati punirentur. Insuper Hadrianus de Christo colendo, inter deosq; referēdo cogitauit. Alexãder eum in suo larario (ita sacrariū domesticū uocãt) depictū habuit, ut ait Lampridius. Meminit eiusdē Tacitus in uita Neronis, & Ioseph. lib. antiq. 18. quorū testimonia facilè declarãt, iam tum Christū fuisse creditū Deū. Ex quo postea cunctæ ferè nationes etiã barbaræ, quæ olim incultis moribus prauisq; institutis nutritæ, ac cacodæmonū præstigijs obcæcatæ, belluino propè ritu degebãt, beneficio Christianæ pietatis per baptisma in unū paulatim coiuere, in unãq; Dei ciuitatē legibus sanctis diuinoq; cultu præcellentē sese ad ultimū receperūt, iustitiã cæterasq; uirtutes certatim colētes. Sed agè, iam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarunt. Apostoli remp. Christianam cōdituri, qui cunctis æquè mortalibus sibi cōsulendū putabant, ut sunt diuino spiritu supernè accepto cōmuniti, uarijsq; linguis simul imbuti, prouincias inter se partiuntur, uti alibi à nobis est perappositè declaratū, non utiq; armis oppugnaturi quenquã, sed summa innocentia, mira pietate, summa charitate. Itaq; alij aliò terrarū profecti, Thomas

mas Parthos, Matthæus Æthiopes, Bartholomæus Indos citeriores, Andreas Scythas, Ioãnes Asiam, Petrus Pontum, Galatiã, Bithyniã & Cappadociã, in suam fidem redigunt, docentq; cui regi uiuo ac immortali perpetuò pareãt. Adsciscitur in hanc militiam haud multò pòst Paulus uir Iudæus, cognomẽto Tarsensis, quòd capta à Romanis patria, cum parentibus Tarsum, quæ Ciliciæ est, migrasset. Is tam consilio bonus, quàm Mosaicæ legis peritus, & ex hoste factus religionis amicus, eaq; sola armatus, se Damasco mouet, Christi nomẽ longè lateq; prædicatione propagans, in Cyprũ proficiscitur, ubi post certamen, quod Paphi cum Bariesu mago habuit, Sergiũ Paulũ insulæ proconsulem ad ueri Dei cultum duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox Iconij multos mortales concionando ad Christianam adiunxit rempub. Lystræ inde in Lycaonia, cum claudum ab infantia sanasset, Lystrenses illi & Barnabæ eius socio, qui & discipulus domini erat, rem diuinam tanquã duobus dijs facere uoluerũt: at Paulus dux uerbi id fieri inhibuit, dicens se mortales esse, non deos, negansq; diuinos honores hominũ cuiquã cõuenire. Secundũ hæc, Pisidia & Pamphylia peragrata, Hierosolyma uenit, Petri salutandi causa: nec diu inde Hierosolymis fuit, sed cum Sila, quẽ sibi comitẽ adsciuerat, per Syriam & Ciliciam, Derben uenit, & Phrygia, Galatia, ac Misia peragratis, Troadẽ iter intendit, & Troade inde in Macedoniam, & demũ postquàm multa omnibus terris circunquaq; mirificè egisset, Hierosolymam redijt, ubi Iudæorũ iniquitate in uincula coniectus Romam mittitur, quò Petrus iam diu antea uenerat, qui euangelium prædicans, primordia nouæ cœpit fundare religionis.

religionis. Quod opus ita inchoatũ Paulus nauiter iuuit. Sic hi duo inclyti duces in urbe terrarum regina, Christianæ reip. fundamentũ iecerũt, sedemq; locarũt. Et apostoli domini cum reliquis discipulis, tales ab initio retulere triumphos, triumphos inquã longè illis insigniores, quos olim Roma suis decernebat ducibus, isti enim hominũ cæde, illi salute acquisiti. Secuta est inde huiusce gloriæ ingens mortaliũ cupida multitudo, quæ periculorũ omniũ, ac mortis cõtemptrix, nullã unquã urbem, nullã gentem est aggressa, quam benefactis suis non expugnarit. Porrò hæc erant arma: Induebat pro se quisq; loricã iustitiæ, portabat scutũ fidei, caput obtegebatur galea spirituali, muniebantur aures constantia, ne audirent edicta feralia, erigebantur in cœlũ oculi, ne conspicerẽt detestanda simulacra, renitebat frons signo crucis aduersus malos dæmones, pallebant ora ieiunijs contra carnis petulantiã, lingua euangelicæ doctrinæ mellita dulcedine illita, Christũ intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erant, obuia omnibus humanitas, mansuetudo, patientia, laborumq; tolerantia. Bellum uerò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè uiuendi ratione ineunda, uniuersis indicebatur uitijs: & præ militia hac, cũcta alia omnes iuxtà spernẽda ducebant. Eorũ autẽ militũ princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cũ quibusuis priscorũ belli ducibus comparandus, qui quod præmiũ meruerat, suis patefaciens, Ecce, inquit, uideo cœlos apertos, & filiũ hominis stantẽ à dextris Dei, quò cuncti certa spe pleni non refugerẽt pro nomine Iesu contumeliam ac mortẽ pati: quod & certatim fecere: statim enim præter apostolos, alij alibi duces ea induêre ar-

ma, reipub. Christianæ fines propagãdi studio. In Asia Polycarpus Smyrneus antistes et Ioãnis Zebedæi discipulus, unà cum XII. alijs clarißimis uiris, extremũ uitæ diem martyrio cõfecit. Ignatius Antiochenus episcopus ad bestias inde dãnatus, cõpluresq; alij. Romæ interim alij principes ob patriã cœlestẽ sunt uulnera paßi, Nereus et Archileus fratres homines Romani, Processus et Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, et Marcellus, et Apuleius, qui Simonis fuerãt Magi assectatores: item Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calistus, Vrbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pont. Rom. et cum ijs Laurẽtius leuita, ac innumerabilis credentiũ multitudo. Quo ferè tẽpore in Africa, Cyprianus Carthaginẽsis episcopus, imperator longè inuictißimus, cũ ingẽti militũ Christi numero, per martyriũ ad uitæ exitũ uocatur. Et alter militiæ dux Dionysius Alexãdrinus antistes pari successu fortiter pugnauit. Ac ab initio post domini discipulos, tales Christiana resp. sortita est belli duces, lõgè mehercle excellẽtiores quàm illi quõdã fuerint, Curiones, Fabij, Scipiões, Camilli, Alexãdri, atq; Annibales, quòd hi uidelicet uinci poterãt, illi nõ poterant, ut uirtus ad præmiũ cœleste semper prõpta. Quid, quòd nec minus ad mortem animi fœminis nostris fuit? quarũ principes fuere à principio, Flauia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Itẽ alibi per id tempus, Apollonia uirgo Alexãdrina, cùm ad rogũ iam succẽsum, in quo cremãda erat, ducta esset, repẽte è manibus impiorũ prosiliens in flammã sese ultrò coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoque crudelitatis autores, quòd prõptior esset ad mortẽ fœmina, quàm persecutor

ad pœnam

ad pœnam. Hinc iam desinamus mirari Mutij Scæuolæ dexteram, quam ad ignẽ torruit, quòd nõ interemisset Porsenam, cùm Apollonia totum igni dedisset corpus, ut suo incendio hostes etiã ad cognitionẽ ueræ pietatis trahendo, perpetuis liberaret flammis. Non tacebimus & Sophroniæ nobile letum: ista enim Romana matrona à Maxentio per uim oblato stupro, cùm suũ corpus ab ea labe aliter tueri non posset, sibi manũ intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piè Dorothea uirgo egit, quæ in idem discrimẽ adducta, maluit suum corpus alieno, quàm suo cadere ferro, ne tyranni stuprum pateretur. Et sexcentæ præterea fuere fœminæ ad huiusmodi decora studio religionis excitatæ, quæ tales in hostes Christianæ reip. gessere animos, non certè quò illos offenderent, sed ut suo periculo à miserabili interitu uindicantes, ab impietate ad pietatẽ reuocarent. Fuere itidem uiri undecunq; cõsummatißimi, qui partim benignitate temporũ in quæ inciderãt, partim tyrannorũ sese remittente in nostros furore, non sensere martyrium, qui propterea quòd in confeßione ueræ religionis perstitissent, confessores sunt dicti, & ij summis uirtutibus clari, eam cum primis illustrarunt. Atq; ita senatus populusq; Christianus ex quatuor ab initio constitit hominũ ordinibus, ex apostolico, martyrum, confessorum, et uirgineo, in quibus summa summarum gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta, tam uiui, quàm mortui meruerint clarere miraculis. Ex quo nullum est cuiusuis & uirtutis sectandæ & uitij detestandi fugiendiue exemplum, quin illud ipsum à nostris quisq; queat mutuari amplißimum, quandò ab apostolis et martyribus iuxtà discimus fidem, iustitiam, sapientiam, fortitudinem,

dinem, patientiã, constantiã, seueritatẽ, abstinentiam, frugalitatẽ, paupertatẽ, ac diuitiarũ uoluptatũq; omnium contemptũ: à confessoribus, humanitatẽ, clementiam, amorẽ coniugalẽ, fidem seruandã, amicitiã, liberalitatem, pietatẽ cõmuniter aduersus omnes, item studium, industriam, eloquentiã, cunctasq; æque bonas artes: à uirginibus uerò pudicitiã, modestiã, castitatẽ, uerecundiã. Imò cùm unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotibus, à singulis omnia edocemur, uelut ab uniuersis generatim commonesimus degere omnẽ ætatẽ à crudelitate, ira, odio, auaritia, superbia, inuidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine uacuam. Palàm igitur est, solam Christianã remp. ad extremum perfectũ uiuendi modũ in orbem terrarũ induxisse. Videãt proinde qui ex officio debent cùm factis, tum dictis, Christianũ populũ intra hosce uitæ degendæ fines continere, quantũ peccati, quantũ criminis sit illum agere deuium pessimis morũ exemplis, unde laxatis rerum habenis, omnia simul uitia in ciuitatem Dei erumpant, quibus cum perpetuũ sit domi bellum, quo modis omnibus distineamur, mulierumq; ritu altercantes, sinamus religionis hostes multos passim populos reip. adimere nostræ, ac in suã redigere ditionẽ, ditionem certè illorũ mox animas miserabiliter perditurã. Non est tamen de ditione dimicandũ. Sanè Christianus senatus ex doctrina domini, qui, Regnũ meum, inquit, non est ex hoc mundo, non quærit terrenũ, at cœleste imperium, non hominũ opes, sed salutem, in suamq; potestatem cunctos uenire mortales non cogit, uerùm allicit. Nihil igitur mirũ, si interdum aduersus Turcas et Saracenos, duos hoc tempore pietatis Christianæ tru-

culētos hostes, minus ualemus armis, utpote humanis, cùm spiritualibus sit nitendū: quippe si illi odorarētur, nos secundū euangelicū dogma uiuere, aliquid'ue ueræ pietatis scintillæ in multis illorū relucere, qui innocentia, iustitia, mansuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarentur, haud dubiè iam mitiores effecti, à nomine Christiano non usqueadeo abhorrerent, cùm homines sint, & quamuis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad ueritatē respiciant: nam ea est integritatis uis, ut facilè quemuis moueat. Quid enim unquā natura creauit, ne altius repetamus, crudelius Athila Hunnorum rege, qui tamen Leonis I. pont. Rom. sanctitate uictus, Romanis pacē reddidit, et ex atrocißimo hoste, humaniq; cruoris appetentißimo, unius hominis precibus est mitißimus factus? Nec minus ualuit nomē probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorū regē præferocē. Is enim capta urbe Roma, in Caßinati se illi obtulit, ignoto uestitu, ut eius sanctitatem experiretur, à quo nihilo secius cognitus, quamuis alter in comitatu esset regificè indutus, admonitusq; est, ne uictoria crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtēperans, ab omni deinceps iniuria consultò abstinuisse dicitur. Diuus item Gregorius potuit Gothos ipsos iam Arrianos factos bonis monitis ab errore reuocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde sint sua sponte religionē complexi: adeò cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum nostra spiritualis resp. hoc est, Christiana religio, ut præstātior, reliquas omnes uelut humanas dissoluit, dissoluetq; perpetuò, si qui eam docent, cum primis ritè seruarint.

POLYDORVS VERGILIVS VRBINAS IOANNI ROFFENSI EPISCOPO S. D.

Ominicam precem quoties, optime Episcope, recito, recito autem sæpißime, nō possum nō alios ignauiæ, alios temeritatis condemnare, quòd eam uelut ieiunam & uulgo communem facilè prætermittant, uel forma olim à patribus data minus contenti, uarios in singulos dies precandi modos multò post hominū memoriā uerbosiores introducant, ut sacerdotes præsertim infinitum psalmorū numerum, ac bene multorū diuorum uitas, tametsi parum interdū ad fidem scriptas, recitando, ne otientur, perinde quasi ita negotiantes multum proficiant, qui sæpenumero feßi magis recitandi finem cupere, quàm quod legunt, attendere coguntur: quos si tale munus secundum Christi præscriptum, breuiloquentes faceret, plus omnino spatij haberent, quod sacris literis darent, quas in primis populum docere debent. Et illud quidem facere, quemadmodum D. Cyprianus affirmat, non ignorantiæ solùm est, sed etiā culpæ, dicente ipso seruatore: Reijcitis mandatū Dei, ut traditionem uestrā statuatis? At & Tertullianus hunc orandi modum legitimū appellat, quē Christus omnibus iuxtà dedit, quo pro se quisq; posceret à Deo, quod ad humanæ pariter atq; diuinæ uitæ rationē pertineret, quē profectò nemo homo satis unquam planum facere poterit, ut mysterijs quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quàm Christus docuerit, orandū iudicent. Igitur cùm nuper animi gratia, ruri essem, uenit mihi in mentem eam dominicā precē interpretari: quod quàquam iam inde fermè ab initio orti euangelij, D. Cyprianus,

deinde Augustinus ac plerique alij fecere, tamē cùm aliena facilius quàm nostra obliuiscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut cùm ita orarē, mysteria lōgè equidē sanctißima quæ in ea prece insunt, sua quasi sponte in meū simul influerēt animū. Et quia secundū te optime Roffensis episcope, nō est quisquam omniū, cuius integritatem, grauitatē, probitatē magis mirer, obseruē, colam, quàm mei Roffensis, uiri cùm omniū bonarū artiū studijs eruditißimi, tum hominis cūctis cæteris rebus multò ornatißimi, statui hunc nostri rusticani otij fructū, si quis sit, saltē bonis adolescentibus, ut ne mihi cum opiniosißimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod æqui boniq; facias, iterū atq; iterū oro, cùm alia nulla ratione poßim officiū erga te meū præstare. Si igitur hoc quicquid est cōmentarioli, postquàm gustaueris, tibi stomachū nō mouerit, iam tutò foras dem, licebit. Vale. Londini, nonis Nouemb. 1524.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS IN DOMINICAM PRECEM COMMENTARIOLVM.

Hristus Seruator noster apud Matthæum, cap. 6. ait: Tu uerò cùm oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum. Hoc ille proponit, quò constet Deum ubiq; locorum esse, ut quis fide munitus in arcano oret, & id uacuo animo faciat, quòd alibi per hominum strepitū, mentē, qua omnis nostra actio regitur, colligere minus queat. Hinc cognoscere licet, oportere nos ex animo precari, & precando non habere extrinsecus

ſecus uiuendi rationē, quemadmodū faciunt aliqui, qui ut templū ingreßi ſunt, ſingulis diuorū imaginibus ad pedes iacent, laborant, ſudant, ut quò magis ab integritate alieni ſunt, hoc propiores religioni uideantur. In occulto proinde orandum eſt, hoc eſt, in id negotij de animi ſentētia incumbendū, ubi Deus nobiſcum eſt, teſte Ioanne, qui epiſtola ſua inquit: Quiſquis confeſſus fuerit, quòd Ieſus eſt filius Dei, Deus in eo manet, & ipſe in Deo. Non eſt ergo, quòd aliquò terrarum pergamus, Dei quærendi cauſa, qui ubiq; nobiſcum eſt: quod nonnulli minus ſentiunt, quos uoluptatis, non item pietatis gratia, adeò delectat peregrinatio, ut alij aliò percurrant, quò alicuius diui imaginem uiſant, nihil interim mentem ad Deum erigentes, cōtra colendi formam olim à patribus datam, quæ eiuſmodi eſt:

Nam Deus eſt, quod imago docet, ſed nō Deus ipſa,
Hanc uideas, ſed mente colas, quod cernis in ipſa.

Aſt ne plura, quando de imaginū cultu, antè lib. de Inuent. rerum, 6. cap. 13. ſatis ſuperq; dictum eſt. Ad propoſitum reuertor. Deinde ſubijcit: Orantes autē nolite multum loqui. Idem apud Ioannē, modum precandi docet, cùm inquit: Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, ſpiritu ac ueritate oportet adorare. Si igitur ſpiritu colendus eſt Deus, non utiq; multis cum eodē uerbis agendū, nec, ut inquit Cyprianus, clamoribus admonendus, quia nō uocis, ſed cordis auditor eſt. Quamobrem fertur Athanaſius epiſcopus Alexandrinus, olim inſtituiſſe apud ſuos Alexādrinos, ut ſacerdotes ſacros hymnos in templis recitātes potius more legentiū quàm canentium, id officij præſtarent: cuius forma chori bene cum præcepto Chriſti conſentit, quæ utinā etiam nunc

duraret, ut ne in templis per symphoniacos cantores staret, cur minus uerba sacra exaudirentur, aut ne uideremur in re hac ueteres atq; adeò imitari, quãdo apud Romanos, teste Liuio ab urbe cõdita, mos fuit, ut uel tibicines sacrificijs præcinerent. Postremò sic, ait, orate:

Pater noster.] Appellant patrem Deũ filij. Ii sunt filij, qui baptizati sunt, qui credunt Christũ esse filiũ Dei, secundũ illud: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent, qui credunt uenturum tandem aliquando tempus, cùm aut benefactorum præmio, aut malefactorum pœna afficientur. Et proinde decet, ut nos humanarum rerum obliti, ad mandata patris exequẽda incumbamus, ut ne uideamur contrà atq; est in euangelio, in terris quærere patrem.

Qui es in cœlis.] In cœlo eum esse dicimus, quẽ rebus omnibus longè beatißimũ putamus: ita Deo principalem sedẽ eo loci damus, quòd ab eo salutẽ expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerũ omnium area existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare Christus uolens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animũ intenderemus, unde summũ manaret bonũ. Modus item loquendi non sine mysterio est: nam cùm nõ liceat cuiquam dicere, Pater mi, sed noster, & humilis æquè ut potens Deũ uocet patrem, iam nos per id fatentes unum habere patrẽ, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, uicißimq; iuuare, atq; contemptui habere neminẽ, qui Christo credat, quò sic intelligamus nobis æquabiliter pro omnibus orandum. Pudeat eum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinum odio persequitur, qui quòd diues, quòd nobilis sit, inopẽ fratrẽ ac minus clarũ despicit, contemnit,

contemnit, cōſpuit, quòd cōtra ſuū ueniat teſtimoniū, fratribus maleficiū inferendo, ac inter eos concordiam diſiungendo. Vocamus inſuper Deum patrem, ut ſecundum illud primū diuinæ legis præceptum, Vnum cole Deum: & quartū, Venerare parentes, ei omni tempore honorē habeamus, ſicut filij debent obſeruare parentes. O improbos bene multos, qui immemores officij, tantū abeſt ut Deū uenerentur, ut etiam parū ira commoti, in eum maledicta impudenter nefarieq; cōferant.

Sanctificetur nomen tuum.] Lōgè equidē ſanctiſſimū eſt nomē Dei, ac ob id nihil eſt, quòd optemus per nos ſanctū fieri: ſed cùm Dei nomine, baptiſmatis aqua à principio purgati ſimus, & inde duce natura, quæ infirma eſt, facilè delictis turpemur, ſancta purgatione quotidie indigemus, ac iccirco ut puri continenter efficiamur, neceſſe habemus & inuocare & colere Dei nomen, ut ſanctū fiat in nobis, ut ne illud cōtrà, quàm eſt ſecundū præceptū, Per Dei nomen haud fruſtra deierato, uituperemus, ad fraudéſue dolóſue malitioſe adducamus, quod impij, quod ſceleſti, quod nefarij homines faciūt. Quid, quòd ita uſu uenit, ut ne olitor quidē heluellas, id eſt, herbas minutas, quæ in uſu cibario ſunt, prius ſoleat uēdere, quàm ſemel atq; iterū Deū, eiúſue diuos teſtatus fuerit? Sanctum ſit itaq; nomē Dei apud nos, cùm illud à peccato uacui (quia nō eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris) celebramus, obſeruamus, in honore habemus: plus nempe non eſt, quod Deo præſtare poſſimus, uel ille à nobis exigat. Trāslatio à filijs ducta, quibus cū ſecundū parētes nihil gratius, nihil iucūdius, nihil amabilius ſit, quàm quòd illis honoris acceſſio fiat, quò eorū nomen perpetuetur, ſitq; familiæ in æternum

ornamento: ita nos qui Christi Seruatoris beneficio, meremur Deum nominare patrem, ut erga eum amorē habere testemur, cupimus eius nomen celebrari, & regnū quamprimum uenire, ac malorum dæmonum potestatem, apud mortales olim permagnam similiter atq; perniciosam, sicut nos libro de rerū inuentoribus 5. cap. 8. demonstrauimus, infringi, tolli, deleri. Vnde illud:

Adueniat regnum tuum.] Duplex est regnū, alterum mundi, cuius principes sunt mali dæmones: testis est Christus, apud Ioannē: Nunc princeps huius mundi eijcietur foras, in quo nos uersamur: alterū Dei. Idē Seruator: Quærite primū regnū Dei. Vsq; eò igitur in regno mūdi uersamur, dū nobis regnū Dei ueniat: uenit autem seu uenire incipit, cùm in nobis uiuit & regnat Deus, quod fit, cùm puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Vnde apostolus ad Galatas, Viuo tamē, non iam ego, sed uiuit in me Christus. Ad istuc nos regnum castè, piè, sanctè uiuendo nitimur: sic officij memores reddimur, ut nobis optimū finē optemus: sic longū tempus cùm nō erimus, nos mouet, ut iamiam uelimus dissolui, & esse cum Christo, sicut apostolus ad Philippēses scribit. Nimirū nō iniuria poscimus à Deo salutē, ad quā incūbimus, iter nostrū in cœlū cōferētes: nam tum nobis regnum Dei uenit, cùm rectè uiuimus, cùm postremò perpetuā salutē consequimur, secundū illud diuinū oraculū: Venite benedicti patris mei, possidete regnū paratum uobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno mūdi, loco tametsi scopuloso & difficili, diu esse, utpote qui in rebus tantùm humanis ad uoluntatē fluentibus acquiescūt, obliti futurū modis omnibus tempus, cùm aliò è uita migrabunt. Sed

bunt. Sed dices, Haud se aliò migraturos rentur, ac ic-circo non est regnum aliud, ad quod sibi aspirandũ putent. Certè uereor, ut ita sit: si enim aliter sentirẽt, tempus aliquando esse ducerent, se de illa perpetua, non de hac exigua uita cogitare. Et in hac erroris naui in primis uersantur, qui nullũ temporis punctũ à peccato uacuum præterire patiuntur, qui utinã ad extremũ resipiscant, ut uerè cũ alijs precari queãt, regnũ Dei uenire.

Fiat uoluntas tua sicut in cœlo & in terra.] Voluntas Dei eiusmodi est, ut nos eius mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quò nobis qui in regno mundi sumus, & regnũ Dei quærimus, perinde facere liceat, ut in cœlo fit, ubi uoluntate Dei nihil nõ rectè geritur. Et quamuis ita uerba ponantur, ut uideamur cupere sic futurum esse, ut in manu Dei sit facere quod ei lubet, perinde quasi sit alter quispiã qui ei imperet, tamẽ cõtrà est: nam cùm sit ille opifex rerũ et mũdi melioris origo, petimus, ut nostra uolũtas cũ eius uoluntate cõiuncta sit. Hîc posset quis nõ extra locum argumentari de libera hominis uoluntate, quã arbitrium dicunt, cùm petitur, ut regamur nutu Dei, & eius ope protegamur. Verùm istuc minimè hoc agitur loco, & ideo rursus reuertor eôdẽ. Magna in nos accusatio, qui cùm petimus, ut nobis liceat omnia ex uolũtate Dei facere, tacitè fatemur cõtra eam uenire: aliter enim frustra rogamus, Fiat uoluntas tua. Atq; id præsidiũ petimus, quia naturalibus affectionibus ducti uelimus nolimus, otiũ magis quàm laborẽ, satietatẽ quàm esuriẽ, uoluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Vnde usu uenit, ut nihil apud nos sit factu propè difficilius, quàm ut quis sua se uoluntate abdicet: quod fit,

cùm præcepta Dei obseruādi causa, nos refrenamus libidines, spernimus uoluptates, auaritiā coërcemus, iracundiā temperamus, cæterasq; animi labes repellimus, sobriè, castè, cōtinenter uiuendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisq; inuenietur tanta uirtute uir præditus, qui ista paruo negotio præstare potuerit? Proinde nos nostræ infirmitatis cōscij, quorū uoluntates ut uehemētes, sic crebrò uariæ, incōstantes, aduersariæ sunt, rogamus deum, ut in hac uita, quæ, sicut Iob uerißimè ait, militia est, hoc est, plena solicitudinis, ne nostris affectionib. acti erremus, peccemus, delinquamus, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorum, quos beatos uocamus, quos in cœlo esse credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnib. rebus agendis, implorare diuinū numen, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui semper præstò sunt, ut noceant, partim per impotentiā carnis, quæ, teste apostolo ad Galatas, cum spiritu semper conflictat, liceat rectè sapere, uitamq; spiritualē degere, perinde quasi iam in cœlo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat uoluntas tua, cùm negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.] Nunc de alimento corporis agitur, quod ex anima & carne constat: cuius cibi genus triplex est, ac unumquodq; à Deo petendū. Cibus animæ est uerbū Dei, de quo Christus apud Ioannē ait: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descēdi. Si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternū. Edimus autem panē Christi, cùm credimus eum esse filiū Dei. Vnde illud: Qui credit in me, habet uitam æternam. Et hunc panem sacerdotes aßiduè concionando, nobis suppeditare debent. At dices: Heus tu, quomodo sacer-

do sacerdotes tot pascere possunt, cùm ipsorum longè maxima pars sit literarũ minus sciens, & populi numerus infinitus? Ad ista nos quoq; cõniueamus: sed qui tã inertes deligunt ministros, uiderint, cùm maximè omnium aduigilare deberent, ut ne religionis causæ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est, panis noster quotidianus, est eucharistia, quam nostri iam inde ab initio, teste Cypriano, quotidie sumere consueuerant: & eum petimus cibũ salutarẽ, quia cùm per illum cũ Christo cõiungamur, qui ait: Qui edit meã carnem, & bibit meũ sanguinẽ, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedente aliquo delicto, cœlesti pane subitò priuati, ab eodẽ, nostro merito, separemur: id quod accidit illis, quibus sacrificijs interdicitur, hoc est, qui excõmunicantur, ut uulgò dicitur. Mos itidẽ apud nostros à principio fuit, ut mane et ieiuni panẽ istũ super substantialẽ essent, ut Hieron. in Mat. legit, licet Seruator uesperi cõsecrauerit, ac discipulis iam cœnatis dederit, quòd Christus mane passus, mane resurrexerit, autores Cyprianus, & Tertullianus lib. ad uxorem 2. nam inde, teste D. Hieron. aduersus Iouinianum, omnium nostræ religionis mysteriorũ initiũ manauit. At demũ eiusmodi ambrosia, id est, cibo diuino quẽ uocãt, apostolus admonet, ut quisq; postquã se rectè probarit, inueneritq; purũ ac sanctũ, feliciter uescatur. Proinde qui cogũt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra apostoli consiliũ, seruitutẽ illis imponere. Sanè haud scio, quî fieri poßit, ut sacerdos homo, non Deus, & ut Propheta ait, mendax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodum esse debet qui diuinam rem facit: cæterũ faciunt quotidie permulti purè, piè, sanctè,

pie, sanctè, at non nemo non item, qui fortasse malũ malo addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cœlũ feratur rumore uulgi, qui id longè certißimũ esse innocentiæ indiciũ existimat. Tertius uerò cibus carnis est, de quo intelligit apostolus ad Timotheũ scribens: Habentes alimenta, & quibus tegamur, his cõtenti simus. Et hunc panẽ uocamus, quia omnis uictus in pane consistere ex eo censetur, quòd sine eo, nullas ferè alias sumamus escas. O miserã uitæ humanæ conditionẽ, quæ adeò nobis breuis incertaq; est, ut non liceat cuiquam eam sibi diutius momento horæ duraturã pro certo habere: quare cibũ hodiernũ tãtùm petimus. Sed cùm quotidie, imò semper, ut Lucas euãgelista ait, oporteat nos orare, per hoc in omnes uitæ annos alimentũ rogamus. Rogamus autẽ, ut hoc beneficiũ Deo acceptum referamus: nam quamuis multo nostro labore utrunq; panem nobis cõparare nitamur, secundũ illud Genefeos, In sudore uultus tui, uescêris pane tuo: tamẽ alterum, id est, spiritualẽ gustare, hoc est, Dei intelligentiã habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur: quod testatur apostolus ad Corinth. scribens: Oculus nõ uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis nõ ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Nobis autẽ &c. Cæterũ panis mentio à Christo facta, uidetur esse parabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatè explicandum, qui eiusmodi est: Pater rogamus te, qui cœlestis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibũ, ut paterfamiliâs prouidet alimentum corporis suis filijs: quò sic Christus in hac sanctißima precatione nõ uideatur esse locutus de pane frumentaceo, id quod pluribus uiris doctis summè probatur. Ac ita quotidie precari nos oportet, cùm

tet; cùm quotidie necesse habeamus unum & alterũ cibum capessere, & id in primis diebus festis, qui ea de causa cõstituti sunt, sicut in nostro de rerũ inuẽtoribus opere planè demonstraui, quò eos precibus ac diuinarum literarum studijs daremus, secundũ illud tertium præceptum, Sabbata obseruato. Verùm quota hominũ pars dies festos rectè agit, cùm non aliud fermè tempus hodie magis detur omnis generis ludis, choreis, amoribus, cõpotationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis? Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem prouideretur, quò illi aut castius celebrarentur, aut saltẽ minuerentur, ut ne lasciuæ iuuentuti tantũ amplius spatij esset, sese contra præceptũ domini dãnosis artibus exercendi, corrũpẽdi'ue, si malũ aliter sanari minus posset.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.] Ecce lex illa naturæ omnium regina, quæ iubet, ut ne id alteri facias, quod tibi fieri non uis: quæ complectitur reliqua illa quinq; præcepta, Hominem ne occidas, Adulteriũ nõ committas, Furtum non feceris, Nil alienũ cõcupiueris, Ne falsum dixeris testimoniũ. Bone Deus, quale de nobis iudiciũ facere quotidie cogimur? Quot mortales ingẽtes in singulas horas darent pœnas, si quod petunt, maturè consequerentur? Non, inquam, maturè consequuntur, quia apud Deũ semper est pœnitẽti ueniæ locus, sed suo tempore, & tamen cùm plectuntur, uelut cæci non uident, non animaduertunt, non cõsiderant recentem pœnam esse ueterum scelerũ: de quibus iampridem confeßi fuissent, cùm sæpißimè dixerint, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Hinc igitur monemur primùm metiri à nobis ueterũ iniuriarum

rum memoriam, antequàm ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius iniuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominē proficisci poßint. O legem æquam, quæ nos mutua coniugat charitate, quæ ut sol in mundo, sic in uita mortaliū cuncta nutrit, auget, fouet bona. Appellamus autem hic debita, commissa nostra in Deum, sumpta metaphora à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere, qui soluendo non sunt, rogamusq; ipsum Deum patremfamiliâs, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodum nos eius familiæ filij, alij alijs iniurias cōdonamus. Proinde Seruator subijcit: Si remiseritis hominibus peccata sua, remittet & uobis pater uester cœlestis. Si autem non remiseritis, nec pater uester remittet. Ista equidem uera est satisfactio, quæ ex cordis adyto proficiscitur, ueraq; delictorum remißio.

Et ne nos inducas in tentationem.] Oramus præterea, ut Deus ne patiatur nos sic tentari, quò superemur: nam sexcenti nos circunsident hostes continenter insidias facientes, quorum principes sunt sensus, qui secundum illud Geneseos, Sensus hominis proni ad malū, nos aßiduè solicitant: per oculos enim ad superbiam, ad auaritiam, ad libidinē rapimur, cùm uidemus alios præ nobis honoribus, alios opibus multò beatißimos esse, formosis'ue puellis oculos adijcimus, per auditionē ad iram prouocamur, cùm publico hominum sermone uapulamus, per gustatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficimur. Affectus item nos diuexant, perturbant, discruciant. Malus quoq; dæmon præstò ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, diuina ope

nobis opus est: nam uolente Deo tentemur necesse est, quò sic de nobis periculũ fiat, dicente Christo apud Ioannem: Nullã haberes in me potestatẽ, nisi data tibi esset desuper. Sanè iccirco tentamur, ut si boni inueniamur, præmiũ: sin mali, pœnã meritã habeamus. Sed omnis huius clausulæ uis eò pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quò si quid bene agamus, illud ipsum Deo acceptũ referamus: si quid male, nobis aßignemus, qui ratione nobis diuinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.] Conclusio totius nostri negotij apud Deum est, ut nobis incolumitatem præstet, quò in eius tutela acquiescere poßimus, ac ita à uitæ animiq; periculis, quæ continenter malorũ dæmonum operatione impendent, ope diuina liberati, tandem salui simus: nam articulus hoc loco positus ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, personam diaboli significare uidetur, cuius proprium est tentare.

Amen.] Hebraica uox est amen, & hoc loco significat fideliter, siue uerè. & sensus est: Vt ista omnia nos fidei pleni tuo iussu pater orauimus, sic tua freti bonitate certum habemus nostri optati fore compotes. Iam satis constat hunc esse modum longè post homines natos perfectißimum precandi, quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum est. Plus utiq; quàm ista à Deo petere ac precari nequimus.

Finis

FINIS.

Basileæ per Iacobũ Parcum, expensis Michaëlis Isingrinei, anno 1553. mense Augusto.

Roku 1674 dnia 8 Augusta

Biblioteka Jagiellońska
stdr0029625

Feli[illegible]

